

Transportøkonomisk institutt
Stiftelsen Norsk senter for samferdselsforskning

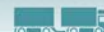

Bare på besøk?

Metoder for integrering av besøksforvaltning i planarbeid

Iratxe Landa-Mata, Petter Dybedal, Vegard Gundersen,
Marianne Knapskog, Frants Gundersen, Jan Vidar Haukeland,
Knut Bjørn Stokke, Erik Stange, Gry Rustad Pettersen

2018/2024

Tittel:	Bare på besøk? Metoder for integrering av besøksforvaltning i planarbeid
Tittel engelsk:	Just visiting? Methods for integrating visitor management in planning work
Forfatter:	Iratxe Landa-Mata, Petter Dybedal, Vegard Gundersen, Marianne Knapskog, Frants Gundersen, Jan Vidar Haukeland, Knut Bjørn Stokke, Erik Stange, Gry Rustad Pettersen
Dato:	04.2024
TØI-rapport:	2018/2024
Antall sider:	148
ISSN elektronisk:	2535-5104
ISBN elektronisk:	978-82-480-2132-2
Oppdragsgivers p.nr.:	Regional Forskningsfond Viken
Finansieringskilder:	Regional Forskningsfond Viken, Flå kommune, Krødsherad kommune, Nesbyen kommune, Nore og Uvdal kommune, Sigdal kommune, Viken / Buskerud fylkeskommune
TØIs p.nr.:	5024 – INNOMET: Innovativ metodikk for integrering av besøksforvaltning i regionalt og kommunalt plan og utviklingsarbeid
Prosjektleder:	Iratxe Landa-Mata
Kvalitetsansvarlig:	Silvia J. Olsen
Fagfelt:	Regional utvikling og reiseliv
Emneord:	Besøksforvaltning, planlegging, reiseliv, lokal samfunnsutvikling verktøykasse, bærekraft

Kort sammendrag

INNOMET-prosjektet har utviklet en metodikk som åpner for en integrering av besøksforvaltning i planarbeid ved å utvikle brukervennlige og anvendbare metoder som kommunale og regionale forvaltningsmyndigheter kan ha nytte av, når arealutvikling vurderes. To kjernepunkter i metodikken er dermed å kunne ta hensyn til både fastboende og besøkendes behov, og veie opp økonomiske, sosiale og miljømessige implikasjoner av arealutviklingen mot hverandre. Bruk av metodene som presenteres i denne rapporten bidrar til å skape et kunnskapsgrunnlag for å styre friluftsliv og ferdsel i natur og skjermte naturmangfold, vurdere implikasjoner av arealutbygging for tjenestebehovet til hele befolkningen, estimere reiselivsrelatert verdiskaping for lokalsamfunnet, og overvåke befolkningens holdninger om besøkende og reiselivet over tid. Metodene som presenteres synliggjør implikasjoner av å utvikle areal som går langt utover selve utbygningsfeltene – både for naturen og for lokalsamfunnets og besøkendes velferd. Videre illustrerer rapporten at besøksforvaltning bør og kan innarbeides i ulike planprosesser.

Summary

The INNOMET project has developed a methodology that allows integrating visitor management in planning by developing user-friendly and usable methods that municipal and regional administrative authorities can use, when land development is considered. Two core points in the methodology are taking into account the needs of permanent residents and visitors, and weighing up the economic, social and environmental implications of land development against each other. Using methods presented in this report contributes to creating a knowledge base for managing recreational traffic in nature and protecting natural diversity, assessing what land development implies for services needed by the entire population, estimating tourism-related value creation for the local community, and monitoring population's attitudes about visitors and tourism over time. The methods cast light about implications that go far beyond the development fields - both for nature and for the welfare of the local community and visitors. Also, the report illustrates that visitor management should and can be incorporated into various planning processes.

Transportøkonomisk institutt (TØI) har opphavsrett til hele rapporten og dens enkelte deler. Innholdet kan brukes som underlagsmateriale. Når rapporten siteres eller omtales, skal TØI oppgis som kilde med navn og rapportnummer. Rapporten kan ikke endres. Ved eventuell annen bruk må forhåndssamtykke fra TØI innhentes. For øvrig gjelder [Åndsverklovens](#) bestemmelser.

Forord

Denne rapporten oppsummerer hovedresultater fra INNOMET-prosjektet der Viken/Buskerud fylkeskommune¹ og de fem kommunene i Norefjell-Reinsjøfjell-regionen – Flå, Krødsherad, Nesbyen, Nøre og Uvdal og Sigdal – har samarbeidet med tre forskningsorganisasjoner – Transportøkonomisk institutt (TØI), Norsk institutt for Naturforskning (NINA) og Norges Miljø og Biovitenskapelig Universitet (NMBU) for å produsere en metodikk som tilrettelegger for et besøksforvaltningsperspektiv i planarbeidet. Krødsherad kommune har vært ansvarlig for administrasjonen av prosjektet, mens TØI har vært ansvarlig for faglig ledelse. INNOMET-prosjektet er blitt finansiert av Regional Forskningsfond Viken (70 prosent) og gjennom egeninnsats i de deltakende kommunene og i fylkeskommunen (30 prosent).

Prosjektet har først og fremst vært opptatt av å utvikle metoder som kommunale og regionale forvaltningsmyndigheter kan bruke for å belyse viktige aspekter ved besøksforvaltning i planarbeidet. Rapporten handler derfor like mye om å presentere en metodeverktøykasse som kan brukes av kommuner og regioner som ønsker å jobbe med besøksforvaltning, som å presentere resultater fra de empiriske analysene. Prosjektet har vært et samarbeidsprosjekt mellom Viken/Buskerud fylkeskommune; de fem kommunene i regionen Norefjell-Reinsjøfjell – Flå, Krødsherad, Nesbyen, Nøre og Uvdal og Sigdal; og tre forskningsorganisasjoner – Transportøkonomisk institutt (TØI), Norsk institutt for Naturforskning (NINA) og Norges Miljø og Biovitenskapelig Universitet (NMBU). TØI har hatt det faglige ansvaret for gjennomføringen av prosjektet, mens Krødsherad kommune har vært prosjekteier. Iratxe Landa-Mata har vært prosjektleder siden høsten 2022 da hun overtok prosjektledelsen fra Frants Gundersen.

Rapporten er skrevet av Iratxe Landa-Mata (TØI), Petter Dybedal (TØI), Vegard Gundersen (NINA), Marianne Knapskog (TØI), Frants Gundersen (TØI), Jan Vidar Haukeland (TØI), Knut Bjørn Stokke (NMBU), Erik Stange (NINA) og Gry Rustad Pettersen (TØI). Landa-Mata er hovedansvarlig for kapitler 1 og 2 med bidrag fra alle. V. Gundersen og Stange har gjort ferdselsanalyser og -scenarier og er hovedansvarlig for kapittel 3.1. F. Gundersen og Landa-Mata er hovedansvarlig for kapittel 3.2. Dybedal er hovedansvarlig for analyser og metoden som er presentert i kapittel 3.3. Knapskog er hovedansvarlig for kapittel 3.4 med bidrag fra Haukeland, Rustad Pettersen og Stokke. Alle har bidratt til kapittel 4. Administrasjonskonsulent Trude Kvalsvik har stått for redigeringen av rapporten, og avdelingsleder Silvia J. Olsen har kvalitetssikret innholdet.

Vi takker alle for samarbeid, gode diskusjoner og nyttige bidrag til INNOMET-prosjektet og denne rapporten.

Oslo, april 2024
Transportøkonomisk institutt

Bjørne Grimsrud
Administrerende direktør

Silvia J. Olsen
Avdelingsleder

¹ Viken fylkeskommune ble oppløst fra 1. januar 2024 mens prosjektet pågikk, og Buskerud fylkeskommune overtok samarbeid i INNOMET-prosjektet.

Innhold

Sammendrag

Summary

1	Innledning.....	1
1.1	Bakgrunn	1
1.2	Besøksforvaltning	2
1.3	Formål med prosjektet	2
1.4	Rapportens fokus og struktur.....	5
2	Data og metoder	7
2.1	Datagrunnlag	7
2.2	Metodevalg	12
2.3	Feilkilder/forbehold.....	24
3	Hovedresultater	30
3.1	Ferdsl i natur.....	30
3.2	Tjenesteytelse	45
3.3	Bærekraftig verdiskaping	75
3.4	Integrering av besøksforvaltning i planarbeid – forarbeid.....	89
3.5	Integrering av brikkene i INNOMET-veilederen	104
4	Oppsummering	106
4.1	Læringspunkter fra analysen	106
4.2	Hva er det som er innovativt i INNOMET?	110
4.3	Veien videre.....	111
	Referanser	113
	Vedlegg.....	117
	Vedlegg 1. Inndeling av næringskoder.....	117
	Vedlegg 2. Spørreskjema	118
	Vedlegg 3. Data fra lokale spørreundersøkelser.....	142
	Vedlegg 4. Metoder anvendt for beregning av verdiskaping i Hallingdal 2022.....	144
	Vedlegg 5. Intervjuguide med eksperter	147

Bare på besøk?

Metoder for integrering av besøksforvaltning i planarbeid

TØI rapport 2018/2024 • Forfattere: Iratxe Landa-Mata, Petter Dybedal, Vegard Gundersen, Marianne Knapskog, Frants Gundersen, Jan Vidar Haukeland, Knut Bjørn Stokke, Erik Stange, Gry Rustad Pettersen • Oslo 2024
• 148 sider

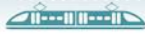
Formålet med INNOMET-prosjektet har vært å bistå samarbeidspartnere med etablering og utvikling av en besøksforvaltningsmetodikk ved å 1) skape praktisk relevant kunnskap og brukervennlige verktøy som kommuner trenger for å ta ulike beslutninger i arbeid med konkrete temaer som berører besøkende og lokal befolkning; og 2) vurdere praktisk anvendbarhet av forskningsresultater i planarbeidet. Prosjektet har primært vært opptatt av å utvikle metoder som kommunale og regionale forvaltningsmyndigheter kan bruke for å belyse aspekter som er viktig for besøksforvaltning i planarbeid. Mye av rapporten handler derfor om presentasjon av metoder for å kunne gjennomføre analysene. Helt konkret så presenterer vi metoder for å styre ferdsel i natur, vurdere tjenesteytelse og estimere reiselivsrelatert verdiskaping, samt anbefalinger for å overvåke miljømessige, sosiale og kulturelle verdier over tid. I presentasjonen av metodene beskriver vi styrker og svakheter ved hver metode, samt muligheter og utfordringer ved å ta i bruk metodene i planarbeid. Målet med dette er å synliggjøre hva som kreves for å anvende disse metodene og hva en kan forvente ved å bruke dem.

Videre redegjør rapporten hvordan og hvorfor det er viktig å integrere besøksforvaltning i ulike planprosesser. Sistnevnte konkretiseres ytterligere i [veilederen](#) som er utviklet i prosjektet og som vi også presenterer kort i denne rapporten. INNOMETs helhetlige tilnærming til besøkende og lokal samfunnsutvikling, sammen med koblingen til plansystemet, gjør at vi er ett steg nærmere å innpasse disse aspektene til hverandre. Rapporten og veilederen oppsummerer kunnskap, metoder, ressurser og råd som lokale og regionale forvaltningsmyndigheter kan ta i bruk for å planlegge en areal- og samfunnsutvikling som tar hensyn til både fastboende og besøkende og der både økonomiske, sosiale og miljømessige aspekter vurderes.

Metoder og virkemidler for å styre ferdsel i natur

Ferdseleanalysen utnytter potensialet i nye og store datamaterialer (Strava) for å beskrive ferdselens volum og romlig-tidsmessig utstrekning på en innovativ måte. Analysen viser at effektene av hyttebyggingen på natur handler om mye mer enn selve hytta og hyttefeltene som bygges ut.

Det menneskelige fotavtrykket strekker seg langt inn i rekreasjonsområdene, som kan ha sårbart dyre- og planteliv eller en lokal bruk som blir påvirket av den økte ferdselen. I ferdselsanalysen identifiserte vi flere store arealer med ferdsel ut fra hyttene som overlapper med villreinens arealbruk, i sør-øst, i den sårbare trekkpassasjen ved Flatvollen, og i områder nord-

vest. Denne overlappingen viser potensielle konfliktområder mellom villrein og ferdsel, men sier ikke noe om hvilke effekter dette har på villreinen. Villreinen på Norefjell-Reinsjøfjell er blant de «tammeste» i Norge, og har en større evne til å tilpasse seg ferdsel enn andre villreinstammer.

Videre identifiserte ferdselsanalysen også store arealer med lite ferdsel. Det å identifisere områder med differensiert bruk er viktig for å kunne vurdere virkemidler for å styre ferdsel. Ferdselsanalysen omfattet også en scenarioanalyse som peker på at hyttebygging kunne generere ny ferdsel inn i det som i dag er stille og sårbare områder. Dette gir også nyttig kunnskap for å revidere gamle planer og revurdere framtidig arealutvikling.

Metoder for å vurdere tjenesteytelser

Vi har illustrert at det er mulig å produsere nøkkeltall for å vurdere nåtidens tjenesteytelse og estimere framtidige tjenestebehov med utgangspunkt i forholdsvis lett tilgjengelige data og enkle analyser.

Bruk av disse nøkkeltallene viser at besøkende bidrar generelt til et bedre tjenestetilbud enn det en kunne forventet med kun fastboende befolkning. Dette gjelder de fleste tjenestene, men det er noen unntak. Samtidig viser analysen at hytter i NR-regionen ikke gir de sysselsettingseffektene som man kunne forvente. Tolkning av dette tilsynelatende potensialet for et bedre tjenestetilbud, krever imidlertid en bevissthet rundt geografisk plassering av både hytter, boligområder og tjenester, og må vurderes fra et regionalt perspektiv, siden kommuner tilfredsstillter tjenestebehov utover sine administrative grenser. Sistnevnte betyr også at kostnader og inntekter knyttet til en utbygging av areal og utvikling av fritidsbebyggelse kan skje utenfor kommunene der utbyggingen skjer. Tilgjengelighetsanalysen viser at tilgjengeligheten til tjenester som dekker essensielle behov varierer på tvers av kommuner og befolkningssegmenter. Blant annet ser vi at en betydelig andel av hyttebefolkningen bor langt unna beredskapstjenester.

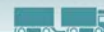
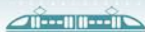
Anvendelse av disse metodene kan være nyttig for kommunale og regionale forvaltningsmyndigheter for å avdekke uutnyttet potensial i tjenesteytelser med utgangspunktet i tjenester som tilbys på tvers av kommunegrenser, i etablering av prioritetsområder i planer for framtidige samfunnsutvikling og vurdering av om/hvor det er mest hensiktsmessig å utbygge hytter, boliger og tjenester.

Metoder for å estimere reiselivsrelatert verdiskaping

Forsøk på å utvikle en metode for å vurdere økonomisk verdiskaping knyttet til reiselivet bekrefter det vi allerede visste: at svakheter og mangler i datagrunnlaget gjeldende både etterspørselsside og tilbudssidedata påvirker presisjonsnivået i estimeringer. Med disse begrensingene har vi forsøkt å øke bevisstheten om hva som er de mest sentrale indikatorene og hva som er et nødvendig minste kunnskapsgrunnlag, samt betydningen av lokal kunnskap.

Man kan høyne presisjonsnivået betydelig for beregningen av økonomiske størrelser som produksjonsverdi, verdiskaping og sysselsetting, med produksjon/framskaffelse av gode lokale data på etterspørselssiden. Dette gjelder da særlig i kommuner med stort innslag av fritidsboliger, hvor detaljhandel og ulike tjenester knyttet til eie og bruk spiller en viktig rolle i den lokale økonomien. Detaljhandelsdata fra SSB er i utgangspunktet en god kilde for å beregne tilført omsetning, også fra dagsbesøkende og gjennomreisende. Mangel på kunnskap om lokale og regionale handelsmønstre vanskeliggjør imidlertid beregning av reell reiselivsrelatert detaljhandelsandel innen hver kommune.

Et optimalt lokalt datatilfang for å styrke det forvaltningsrelaterte kunnskapsgrunnlaget vil innebære å etablere tidsserier for økonomiske data om reiselivet. Etableringen av slike tidsserier er også nyttig for oppfølging av holdninger blant fastboende og besøkende om sosio-

kulturelle aspekter. Vi har vist at med kvantitative holdningsundersøkelser som bakgrunn, kan man uttrykke holdningsindikatorer som man kan følge opp over tid. Vår anbefaling er at man bør utnytte fordeler ved samordning av databehov og -innsamling. For de fleste av kommunene i regionen Norefjell-Reinsjøfjell, er det derfor hensiktsmessig å se databehov for forvaltningen i sammenheng med datakravene knyttet til den periodiske oppdateringen av Innovasjon Norges indikatorer for sertifisering som bærekraftig reisemål.

Integrering av besøksforvaltning i planarbeid

Vi anser det som positivt at besøksforvaltning har utviklet seg fra å bli brukt som en tilnærming for besøksstrategier i verneområder til å gjelde for lokal samfunnsutvikling mer generelt. Koblingen mellom besøksforvaltning og planlegging gir en ny dimensjon til hvordan det kan og bør jobbes lokalt med samfunnsutvikling. Ved å integrere besøksperspektivet i planarbeidet, kan kommunene få en større forutsigbarhet for hva som kommer til å skje, og en mulighet til å styre utviklingen i større grad og før det oppstår et problem.

I arbeid med å integrere besøksforvaltning i planarbeidet er det spesielt viktig å lage/ha oversikt over aktører og kartlegge verdier for å kunne diskutere besøksforvaltning lokalt. Et annet viktig læringspunkt er at besøk og besøksforvaltning bør innarbeides i ulike planprosesser for å få en helhetlig tilnærming. Planstrategien gir en særlig god mulighet til å løfte arbeidet med besøksforvaltning fordi der kan det diskuteres i hvilke planer besøksforvaltning skal inngå i, og på hvilken måte tematikken skal utredes og omtales. Gjennom prosjektet har vi også fått påvist at fylkeskommunen kan spille en viktig rolle gjennom å holde et overordnet perspektiv gjennom regionale planer og ved arbeid i arbeidsgrupper og planforum.

Utvikling av [INNOMET-veilederen](#) bygger for det første på initiativ og opplegg som er utviklet for å tilnærme seg besøk i en lokal kontekst fra et forvaltningsståsted. For det andre bygger veilederen på metoder produsert og testet innenfor INNOMET-prosjektet, og som blir presentert i denne rapporten. Veilederen vil forhåpentligvis bidra til å øke bevisstheten om besøksforvaltning og til å vise hvordan besøksforvaltning kan integreres i plansystemet for en mer helhetlig og forutsigbar samordning av reiselivet og stedsutviklingen.

Just visiting?

Methods for integrating visitor management in planning work

TØI Report 2018/2024 • Authors: Iratxe Landa-Mata, Petter Dybedal, Vegard Gundersen, Marianne Knapskog, Frants Gundersen, Jan Vidar Haukeland, Knut Bjørn Stokke, Erik Stange, Gry Rustad Pettersen • Oslo 2024
• 148 pages

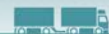
The purpose of the INNOMET project has been to assist partners with the establishment and development of a visitor management methodology by 1) creating practically relevant knowledge and user-friendly tools that municipalities need to make various decisions in work with explicit themes that affect visitors and the local population; and 2) assessing the practical applicability of research results in planning work. The project has been primarily concerned with developing methods that municipal and regional administrative authorities can use to shed light on aspects that are important for visitor management in planning. Much of the report is therefore about the presentation of methods to be able to carry out the analyses. Specifically, we present methods for managing recreational traffic in nature, assessing service performance, and estimating tourism-related value creation, as well as recommendations on how to monitor environmental, social and cultural values over time. In the presentation of the methods, we describe the strengths and weaknesses of each method, as well as opportunities and challenges for using the methods in planning. The aim is to make visible what is required to apply these methods and what one can expect by using them.

Furthermore, the report explains why and how it is important to integrate visitor management in different planning processes. The latter is further specified in the [guidelines](#) created within the project, which we also briefly present in this report. INNOMET's holistic approach to visitors and community development together with the link to the planning system means that one has come a step closer to join these aspects. The report and the guidelines summarize knowledge, methods, resources, and advice that local and regional administrative authorities can apply to plan a land use and local community development that consider both permanent residents and visitors and where both economic, social and environmental aspects have been assessed.

Methods and tools for managing recreational traffic in nature areas

The recreational traffic analysis utilizes the potential of new and large data material (Strava) to describe the traffic volume and spatial-temporal extent in a new and innovative way. The analysis shows that the effects that cabin constructions have on nature areas are about much more than the cabin itself and the land they are built upon.

The human footprint extends far into the recreational areas, which may have vulnerable animal and plant life or a local use that is affected by the increased traffic. In the traffic

analysis, we identified several large areas with traffic from the cabins that overlap with the wild reindeer's land use, in the south-east, in the vulnerable migration passage at Flatvollen, and in areas north-west. The analysis shows potential areas of conflict between wild reindeer and recreational traffic. However, it says nothing about the effects this has on the wild reindeer living there. Wild reindeer in Norefjell-Reinsjøfjell are among the "tameest" in Norway and have a greater ability to adapt to traffic than other types of reindeer.

Furthermore, analysis of the recreational traffic identified large areas with little traffic. Identifying areas with differentiated use is important to be able to assess measures to manage traffic. The traffic analysis also included a scenario analysis which points to the fact that cabin construction could generate new traffic into what are currently quiet and vulnerable areas. This also provides useful knowledge for revising old plans and reassessing future land development.

Methods for assessing service performance

We have illustrated that it is possible to produce key figures to assess current service performance and estimate future service needs based on relatively easily accessible data and simple analyses.

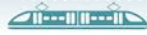
Use of these key figures shows that visitors generally contribute to a better level of service than what could be expected only on the basis of permanent residents. This applies to most services, although there are some exceptions. At the same time, the analysis points out that cabins in the Norefjell-Reinsjøfjell region do not create the effects on level of employment that one might expect. Yet, this apparent potential for developing further services must be interpreted under awareness of the geographical location of both cabins, residential areas and services and assessed from a regional perspective, since municipalities satisfy service needs beyond their administrative boundaries. The latter also means that costs and incomes related to an expansion of the service offer can occur outside the municipalities with needs for such services. The accessibility analysis shows that accessibility to services that cover essential needs varies across municipalities and population segments. Among other things, we see that a significant proportion of the cabin population lives far from emergency services.

Application of these methods can be useful for municipal and regional administrative authorities to uncover untapped potential in service provision based on services offered across municipal boundaries, to establish priority areas in plans for future development and to assess whether and (if so) where it is most appropriate to develop cabins, housing, and services.

Methods for estimating tourism-related value creation

Our attempts to develop a method to assess economic value creation related to tourism confirm what we already knew: that weaknesses and deficiencies in both demand-side and supply-side data affect the level of precision in estimations. Within these limitations, we have tried to raise awareness of what are the most central indicators and of what is a necessary minimum knowledge base, as well as of the importance of local knowledge.

The level of precision in the calculation of economic figures such as production value, value creation and employment can be significantly increased with the production/provision of good local data on the demand side. This applies particularly in municipalities with a large proportion of holiday homes, where retail and various services linked to cabin ownership and cabin use play an important role in the local economy. Retail trade data from Statistics Norway is a good source for calculating added turnover, also from day visitors and passers-by. However, a lack of knowledge about local and regional trade patterns makes it difficult to calculate the real tourism-related retail share within each municipality.

An optimal local data supply to strengthen the management-related knowledge base will involve establishing time series for economic data on tourism. Time series are also needed to monitor attitudes among permanent residents and visitors about socio-cultural aspects. We have shown that with surveys as a background, one can collect data on attitude indicators that can be followed up over time. Our recommendation is to advantage of the benefits of coordinating data needs. For most of the municipalities in the Norefjell-Reinsjøfjell region, it is therefore appropriate to couple data needs for informing visitor management with the data required for periodic updating of Innovation Norway's indicators for certification as a sustainable destination.

Integration of visitor management in planning work

We consider it positive that visitor management has evolved from being only used as an approach for visitor strategies in conservation areas to being applied to local community development more generally. The link between visitor management and planning gives a new dimension to how to work locally with local community development. By integrating the visitor perspective into planning, municipalities can gain greater predictability of what may happen, giving them improved opportunities to handle and manage development before problems arise.

When working to integrate visitor management in planning, it is particularly important to gain an overview of actors and map values to discuss visitor management locally. Another important learning point is that visits and visitor management should be incorporated at different planning processes in order to comprehensively approach visitor management. The planning strategy provides a distinct opportunity since in this process it is discussed in which plans visitor management should be included, and in what way visitor management should be investigated and discussed. Throughout the project, we have also been acquainted with the important role that regional authorities might take by providing a holistic perspective through both regional plans, working groups and planning forums.

In developing INNOMET [guidelines](#), we build on initiatives and schemes that have been developed to approach visitation in a local context from an administrative point of view, as well as methods produced and tested within the INNOMET project that are presented in this report. The guidelines will hopefully help to increase awareness of visitor management and to illustrate how visitor management can be integrated into the planning system for a more holistic and predictable coordination of tourism and site development.

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

Prosjektet INNOMET – Innovativ metodikk for besøksforvaltning i regionalt plan og utviklingsarbeid – ble initiert i kjølvannet av 'Regional Plan for Norefjell-Reinsjøfjell 2020-2035' som ble vedtatt i 2020. Formålet med planen er å sette rammer for en langsiktig og helhetlig strategi for bruk av fjellområdene og gi forutsigbarhet for videre og mer detaljert planlegging i de enkelte kommunene. En sentral ide i planen er at dyreliv og naturverdier, lokal nærings- og samfunnsutvikling og friluftsinnteresser ivaretas og at det tilrettelegges for sambruk og sameksistens mellom disse interessene. Planen sikter dermed mot å finne en balanse mellom det å utvikle fjellområdet og det å sikre økologiske funksjonsområder for dyreliv (deriblant villrein), naturverdier og friluftsområder.

Motivasjonen for å utvikle fjellområdet ved å for eksempel bygge fritidsboliger og tilrettelegge for besøkende er generelt å skape verdier lokalt (økt omsetning og sysselsetting, bedre tjeneste-/fritids-tilbud mv.), selv om det også kan finnes altruistiske motiver for å legge til rette for besøk («dette er så vakker natur at jeg ønsker at flest mulig skal oppleve den»). Samtidig har utvikling og tilrettelegging av fjellområdet nødvendigvis også en nedside (bruk av arealer) som kan føre til en forringelse av natur- og sosiokulturelle verdier (trengsel, trafikk, naturslitasje mv.). Det er dermed essensielt å vite hva en kan oppnå ved ulike tiltak. Dette gjelder særlig hyttebygging med tilhørende infrastruktur, som legger beslag på arealer og representerer inngrep i natur.

Regionale og lokale offentlige aktører og næringsinteresser har vært oppmerksomme på at arealutbygging og en utvidelse av fritidsboligtilbud og reiselivsinnlegg skaper både utfordringer og muligheter. For å kunne iverksette planen på en forsvarlig måte, ønsket kommunale og regionale forvaltningsmyndigheter med ansvar for Norefjell-Reinsjøfjell (NR) å etablere et besøksforvaltningsperspektiv som tilrettelegger for en bærekraftig utvikling av regionen for natur og dyreliv, fastboende og besøkende. Samtidig var de bevisste på at besøksforvaltning er en relativt ny tilnærming i Norge, særlig utenfor verneområdene, og at det finnes få eksempler som kan inspirere og veilede integrering av besøksforvaltning i plan- og utviklingsarbeid. Et unntak er Nordland fylkeskommunes besøksforvaltningsprosjekt i Lofoten, Vega og Meløy/Svartisen (Nordland fylkeskommune 2021) som inngår som case i LANDTIME-prosjektet (Stokke mfl. 2023) og som INNOMET henter erfaringer fra.

Interessen for, og manglende erfaringer med, besøksforvaltning har dermed vært bakteppet for INNOMET-prosjektet.

1.2 Besøksforvaltning

Besøksforvaltning slik det blir diskutert i INNOMET, har minst tre dimensjoner:

- Besøk og vern i natur- og verneområder
- Bærekraftig destinasjonsutvikling
- Lokal samfunnsutvikling²

Besøksforvaltning er en relativt ny tilnærming i Norge som først ble introdusert i 2015, da Miljødirektoratet utga en veileder for å beskrive hvordan forvaltningsmyndigheter kan bruke besøksforvaltning i verneområder (Miljødirektoratet 2015).

I Norge er det lite erfaring med besøksforvaltning utenfor verneområdene (se Lundberg mfl. 2021), og det er ofte manglende forståelse for hva besøksforvaltning går ut på (Andreassen 2014). Så langt er besøksforvaltning i hovedsak knyttet til verneområdene, som i liten grad favner randsonene og berørte lokalsamfunn (Stokke & Clemetsen 2021). Et unntak er en studie som er gjennomført i Vinje kommune og som inkluderer Hardangervidda regionen (Gundersen mfl. 2023; Singsaas mfl. 2024). Arbeidsoppgaver og ansvar innen besøksforvaltning er fordelt på tvers av mange aktører, og flere av dem er basert på frivillighet – noe som gjør systemet sårbart (Viken mfl. 2018). Det etterlyses mer helhetlige koordinering av reiseliv og stedsutvikling utover det som handler om fysisk tilrettelegging i verneområder og informasjons- og kunnskapsutveksling (Stokke mfl. 2016).

Etter hvert er besøksforvaltning også tatt i bruk av destinasjonsselskaper og blitt diskutert i den internasjonale litteraturen om destinasjonsledelse og -utvikling.

I arbeidet med destinasjonsledelse er fokuset fremdeles på den besøkende, men i praktisk arbeid med besøksforvaltning er erfaringene at det er viktig at også lokalsamfunnet og stedsutviklingen blir omfattet av besøksforvaltning. Nordland fylkeskommune har hatt et besøksforvaltningsprosjekt i Lofoten, Vega og Meløy/ Svartisen (Nordland fylkeskommune 2021) der nettopp koblingen mot lokalsamfunnet har vært et viktig resultat av prosjektet. Også de som bor på de aktuelle stedene, er en viktig part i besøksforvaltningen. Besøksforvaltning er nå innarbeidet i bl.a. Vågan kommunes kommuneplan (Vågan kommune 2020, s 45-46).

Flere andre fylkeskommuner og kommuner jobber nå med besøksforvaltning. I Midt-Troms har man anvendt en form for besøksforvaltning for å kartlegge infrastrukturbehov og utarbeide regional planer for felles skilting, stimerking og løypeplaner, avfallshåndtering, parkeringsplasser og informasjonstavler for å ta imot flere besøkende (Søreng & Myrvoll 2019). Viken (og senere Buskerud) fylkeskommune, som inngår i dette forskningsprosjektet, har jobbet/jobber også med besøksforvaltning inkludert veiledning av kommuner. Vestland fylkeskommune har nå et hovedprosjekt på besøksforvaltning, som har som mål å utvikle og ta i bruk verktøy for langsiktig satsing med fokus på reisemålsorganisasjoner, kommuner og fylket.

1.3 Formål med prosjektet

Formålet med INNOMET-prosjektet har vært å bistå samarbeidspartnere med etablering og utvikling av en besøksforvaltningsmetodikk på to måter: 1) ved å skape praktisk relevant kunnskap og brukervennlige verktøy som kommuner trenger for å ta ulike beslutninger i arbeid med konkrete temaer som berører besøkende og lokal befolkning; og 2) ved å vurdere praktisk anvendbarhet av forskningsresultater som i dette tilfelle er primært metodene.

² Lokal samfunnsutvikling omfatter flere dimensjoner som for eksempel stedsutvikling, samfunnsplanlegging, regionalt samarbeid, næringsutvikling og medvirkning - <https://distriktssenteret.no/hva-er-samfunnsutvikling/>

For å nå dette målet, har INNOMET-prosjektet vært delt inn i fire arbeidspakker som har jobbet med mer konkrete problemstillinger som er viktig for besøksforvaltning:

I **arbeidspakke 1** undersøkte vi ferdsel i natur og hvordan denne kan styres for å skjerme sårbare områder. Bruk av fritidslandskapene og friluftslivet har endret seg stort, og det er sterke ønsker om tilrettelegging og utvikling av infrastruktur for friluftsliv og turisme. At ferdselen i stadig større grad er knyttet til eksisterende infrastruktur (Gundersen mfl. 2020) byr på både muligheter og utfordringer for styring av ferdsel. På den ene siden gir denne koblingen store fordeler når man skal planlegge for en mest mulig optimal lokalisering av ferdselen med hensyn til å bevare sårbare områder (jfr. villrein, rovfugl, vegetasjon) og/eller minimere konflikter med de som bor og bruker områdene lokalt. På den andre siden fordrer en stor konsentrasjon av ferdselen en tilrettelegging som håndterer «bivirkninger» som forsøpling, slitasje, og forstyrrelse av dyreliv. For å utnytte muligheter og redusere utfordringer kreves imidlertid kunnskap, ressurser og metoder for å måle ferdselens romlige fordeling, tidsmessige utstrekning, volum, type bruk og karaktertrekk ved brukeren (Gundersen & Singsaas 2020).

Delmål her har dermed vært å **foreslå tiltak for å kanalisere ulike type brukere av naturområder under ulike scenarier** med utgangspunkt i eksisterende kunnskap og bruk av stordata. Helt konkret har vi i arbeidspakke 1 besvart følgende forskningsspørsmål:

1. Hvilke tiltak kan man bruke for å kanalisere ferdsel i naturområder?
2. Hvor mye bruk og hvilken type brukere kan forventes i case-området?
3. Hvordan kan man best styre ferdsel av ulike type brukere i case-området?

I **arbeidspakke 2** har vi sett på tjenesteytelse i regionen Norefjell-Reinsjøfjell. Det å tilrettelegge for gode private tjenester og sikre kommunale tjenester er en viktig oppgave for enhver kommune. Kommunen må da også ta hensyn til den tilreisende befolkningen, og hyttebrukere, overnattingsgjester og dagsbesøkende kan by på både muligheter og utfordringer. Muligheter oppstår fordi besøkende representerer et marked som kan forsvare et tilbud innen handel, kultur eller fritidsaktiviteter som ikke ville vært mulig kun basert på kommunens egen befolkning. Utfordringer oppstår fordi en del av tjenesteproduksjon som kreves av besøkende (for eksempel renovasjons- og helsetjenester), kan belaste kommunen økonomisk, særlig når kostnadene ikke dekkes gjennom avgiftsinntekter. Videre er det ikke gitt at de tjenestene som besøkende etterspør, er de samme som de tjenester som lokalbefolkningen trenger og/eller er lokalisert der lokalbefolkningen kan dra nytte av dem. Blant besøkende kan behovet også være variert. Samtidig er det relativt lite empirisk forskning om forholdet mellom de ulike befolkningssegmenter og tjenestetilbudet, og forvaltningsmyndighetene mangler verktøy for å planlegge for fastboende og tilreisende befolkning fordi man så langt i liten grad har integrert besøkende i plan- og utviklingsarbeid (Stokke mfl. 2016; Andreassen 2014).

Delmål med denne arbeidspakken har dermed vært å **produsere nøkkeltall og metoder som kan tas i bruk av forvaltningsmyndigheter for å sikre gode tjenestetilbud for både fastboende og besøkende**. Helt konkret har vi i arbeidspakke 2 besvart følgende forskningsspørsmål:

1. Hva er forholdet mellom tjenester (fordelt på type) og befolkningsgrunnlag (fastboende, hyttebefolkning og andre overnattingsgjester³), og hvordan varierer dette i de aktuelle kommunene?
2. Hvor mange besøkende (med tilhørende trafikk, gjestedøgn m.m.) vil det genereres av planlagt arealutvikling, og hva vil det ha å si for tjenestebehovet?
3. Hvilke type tjenester forventer og etterlyser/bruker lokalbefolkningen, hytteeiere og øvrige besøkende i case-området? Hvilke av disse faller utenfor kommunes forvaltningsansvar?
4. Hvordan kan kommunen alene og/eller i samarbeid med andre aktører tilrettelegge for løsninger som kommer både besøkende og lokalbefolkningen til gode?

³ Vi skulle gjerne også ha sett på dagsbesøkende, men vi hadde ikke tilstrekkelig data om dette befolkningssegmentet.

I **arbeidspakke 3** har vi fokusert på bærekraftig verdiskaping i bred forstand. En sentral motivasjon for å tilrettelegge for hyttebygging er at det gir sysselsetting og verdiskaping lokalt. Imidlertid er det ikke slik at aktivitetene kun gir lokale effekter. Det er for eksempel ikke sikkert at alt konsum knyttet til eie og bruk av fritidsboliger tilfaller regionen. I tillegg har utbyggingen en kostnadsside både i form av kostnader som kommunen/fylkeskommunen må ta når det gjelder infrastruktur og nødvendige tjenester og ved at areal som går med til hyttebygging og infrastruktur, båndlegges. Videre omfatter verdiskaping mer enn den økonomiske gevinsten og inkluderer også miljømessig verdiskaping (f.eks. naturverdier og økosystemtjenester), kulturell verdiskaping (f.eks. stedsidentitet, tradisjoner og kulturhistoriske verdier) og sosial verdiskaping (f.eks. engasjement, tilhørighet og forståelse om stedets kvaliteter) (Haukeland & Brandtzæg 2019). Til tross for økt interesse for begrepet «bred verdiskaping», pekes det på at det er behov for mer forskningsbasert kunnskap om konseptet og hvordan den kan bidra til bærekraftig stedsutvikling (ibid).

Delmål med arbeidspakke 3 har dermed vært å **estimere økonomiske, sosiale og kulturelle verdier som potensielt skapes og forringes som følge av planlagt arealutbygning, samt å produsere metoder for å gjøre disse estimeringene**. Helt konkret har vi i arbeidspakke 3 besvart på følgende forskningsspørsmål:

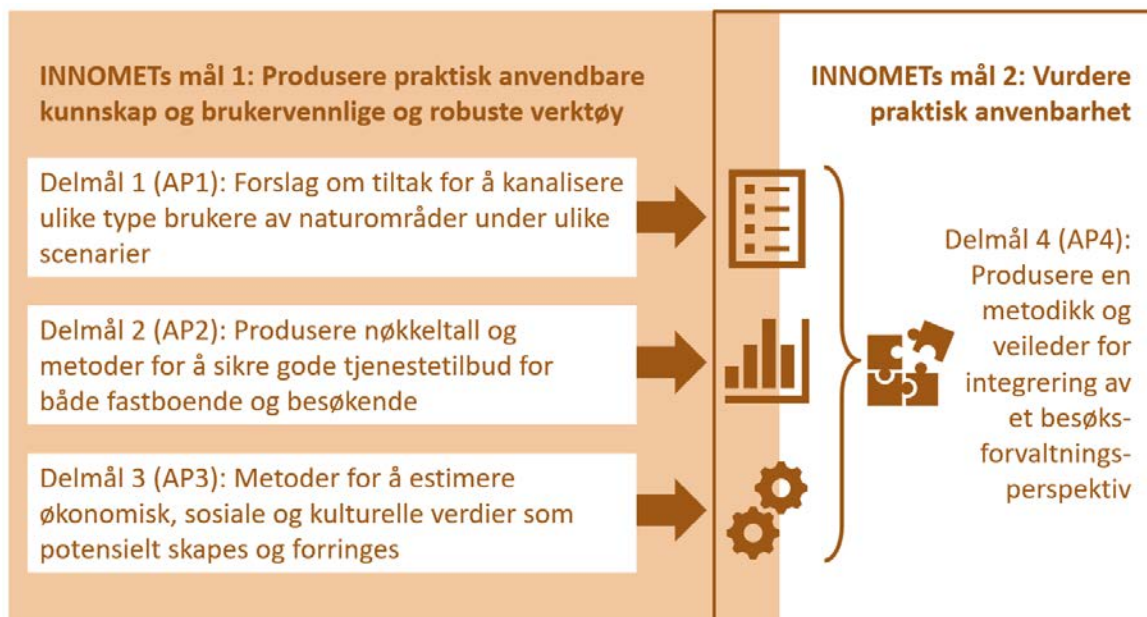
- Tilreisendes forbruk: Hvor stort er forbruket til de ulike kategoriene av besøkende (f.eks. hyttebrukere og andre overnattingsgjester), og hvilken verdiskaping gir dette?
- Terskler for bevaring av immaterielle verdier: Hvilke kulturelle, sosiale og miljømessige verdier (som kan vanskelig måles i kroner) kan bli endret som følge av planlagt arealutbygning: Hvordan kan man evaluere dette og unngå at viktige terskler overskrides?

I **arbeidspakke 4** har vi undersøkt hvordan besøksforvaltning kan integreres i planarbeid. I Norge har besøksforvaltning i hovedsak vært knyttet til verneområdene, som i liten grad favner randsonene og berørte lokalsamfunn (Stokke & Clemetsen 2021). Det er lite erfaring med besøksforvaltning utenfor verneområdene (Lundberg mfl. 2021), og det mangler en forståelse av hva besøksforvaltning går ut på (Andreassen 2014). Arbeidsoppgaver og ansvar innen besøksforvaltning er fordelt på tvers av mange aktører og en del er også basert på frivillighet, og det øker sårbarheten (Viken mfl. 2018). Det har vært etterlyst mer helhetlig koordinering av reiseliv og stedsutvikling utover det som dreier seg om fysisk tilrettelegging i verneområder og informasjons- og kunnskapsutveksling (Stokke mfl. 2016). Det å integrere besøksforvaltning i planarbeid kan nettopp bidra til en mer helhetlig og tverrsektoriell tilnærming og en tettere kobling mot arealplanlegging.

Delmål med denne arbeidspakken har dermed vært å **produsere en dynamisk metodikk og veileder som kommuner kan bruke for å integrere et besøksforvaltningsperspektiv i kommunale og fylkeskommunale planarbeid og planprosesser**. Helt konkret har vi i arbeidspakke 4 besvart følgende forskningsspørsmål:

1. Hvordan kan besøksforvaltning eller en besøksforvaltningsstrategi anvendes i planarbeid?
2. Hvilke verktøy trenger kommuner for å etablere en besøksforvaltningsmetodikk?
3. Hvordan kan man tilrettelegge for at forskning tas i bruk?

Figur 1.1 gir en oversikt over hvordan arbeidspakkene og delmålene er relaterte til hverandre for å oppnå det overordnede formålet med prosjektet.

Figur 1.1: Arbeidspakkestruktur og delmålene i INNOMET.

Som det framgår av Figur 1.1, danner kunnskap og verktøy produsert i de tre første arbeidspakkene grunnlaget for produksjon av en integrert metodikk som ble vurdert av samarbeidspartnere. Her var det viktig å vurdere både relevans og praktisk anvendbarhet til metodikken i relasjon til det overordnede formålet: etablering av et besøksforvaltningsperspektiv i plansystemet og i planarbeid.

Metodikken er oppsummert og dokumentert i en egen [veileder](#), mens denne rapporten oppsummerer funn og kunnskap som danner grunnlaget for innholdet i veilederen og besvarer forskningsspørsmålene.

1.4 Rapportens fokus og struktur

INNOMET-prosjektet omfattet mange dimensjoner som er viktige for besøksforvaltning, men besøksforvaltning handler også om mange flere aspekter enn de som prosjektets ramme ga mulighet for å undersøke. I prosjektet har vi for eksempel ikke evaluert medvirkningsprosesser, selv om erfaringer viser at disse er viktige for å lykkes med besøksforvaltning. Vi har heller ikke drøftet hvordan kommuner kan finansiere tiltak i besøksforvaltningen som kreves for å ivareta de ulike aktørenes interesser og sikre en bærekraftig utvikling og bruk av fellesgoder.

Det er også to befolkningsgrupper som i liten grad inkluderes i metodikken og de tilhørende analysene. Det er de som kun er i regionen på dagsbesøk (f.eks. kjører fra Hønefoss for å gå en (ski)tur på fjellet) og de som kjører gjennom regionen med bil. Begge segmentene vil etterspørre tjenester og dermed generere en viss verdiskaping i regionen. Når det gjelder dagsbesøkende, er disse effektene trolig beskjedne. For det første kan en anta at dagsbesøkende i liten grad etterspør tjenester (for kort opphold) og for det andre vil det kompenseres ved at vi heller ikke har tatt med at de fastboende i regionen er på dagsbesøk ut av regionen. De som representerer gjennomfartstrafikken, er det litt annerledes med. En av hovedveiene mellom Østlandet og Vestlandet går gjennom regionen, og Flå og Nesbyen kan være relevante stoppesteder for handel eller bruk av andre tjenester. Dette vil delvis fanges opp i bruk av omsetningsstatistikken i arbeidspakke 3, men er ikke inkludert i beregningen av sysselsettingseffekter i arbeidspakke 2.

Det er også viktig å presisere at med regionen Norefjell-Reinsjøfjell (NR-regionen) menes det i rapporten de fem kommunene: Flå, Krødsherad, Nesbyen, Nore og Uvdal og Sigdal, selv om 'Regional Plan for Norefjell-Reinsjøfjell' ikke omfatter alle fem kommuner i sin helhet.

Rapporten er delt i fire hoveddeler, i tillegg til denne introduksjonen.

I kapittel 2 (Data og metoder) beskriver vi datakildene og metodene brukt for å produsere kunnskap og verktøyene presentert under kapittel 3 og i veilederen. Videre redegjør vi for mulige feilkilder som springer ut fra data- og metodevalg, og som kan påvirke tolkning av resultater og dermed bruk av veilederen.

I kapittel 3 presenterer vi hovedfunn fra hver arbeidspakke. Kapittel 3.1- 3.3 oppsummerer både beskrivelsen av metoder for å kunne gjennomføre analysene og resultater fra de empiriske analysene som berører NR-regionen. Grunnen til at vi inkluderer beskrivelsen av metodene i hovedresultater, er at disse også er en vesentlig output fra prosjektet. Kapitlet omfatter også en oppsummering av styrker og svakheter ved hver metode, samt muligheter og utfordringer for å ta i bruk metodene i planarbeid. Målet med dette er at forvaltningsmyndigheter og andre mulige brukere av metodene (og veilederen) blir klar over hva som kreves for å anvende disse metodene og hva en kan forvente ved å bruke dem. Kapittel 3.4 følger en litt annen struktur ettersom målet her er å bidra til å sette de ulike brikkene sammen i en integrert metodikk som kan brukes i planarbeid. Vi har undersøkt både hva som har vært gjennomført av internasjonale og nasjonale forskningsprosjekt, hvordan begrepet besøksforvaltning har utviklet seg og hvordan det har vært brukt i det norske byråkratiet. Deretter har vi sett på hvordan det kan inkluderes i ulike planprosesser etter plan- og bygningsloven før vi har sett på regional plan for NR-regionen og status i kommunene. Til slutt i kapitlet diskuteres hvordan besøksforvaltning kan innarbeides i planarbeid. Kapittel 3.4.1 introduserer [veilederen](#) og beskriver hvordan den er produsert.

I kapittel 4 drøfter vi anbefalinger med direkte nytte for framtidig planlegging av NR-regionen med utgangspunktet i resultater fra analysen og med hensyn til framtidig bruk av metodene.

I kapittel 5 oppsummerer vi erfaringer fra INNOMET-prosjektet og skildrer hvordan man kan bygge videre på disse i framtidige prosjekter. Deriblant drøfter vi andre muligheter for å bruke metodene og for å videreutvikle metodikken og veilederen.

2 Data og metoder

2.1 Datagrunnlag

For å produsere kunnskap og verktøyene presentert i kapittel 3 og i veilederen har vi brukt både primær- og sekundærdata som kan kategoriseres i fem typer data: a) registerdata, b) brukergenererte data, c) intervjudata, d) spørreundersøkelserdata; og e) data fra tidligere studier, dokumenter og øvrige ressurser.

Tabell 2.1 gir en oversikt over typer data og ressurser brukt på tvers av arbeidspakker. En nærmere beskrivelse av datagrunnlaget og ressurser følger etter tabellen.

Tabell 2.1. INNOMETs datagrunnlag på tvers av arbeidspakker (AP=arbeidspakke).

	AP1: Ferdsl	AP2: Tjenester	AP3: Verdiskaping	AP4: Planarbeid
Registerdata	Nasjonale databaser på antall bygde hytter og tomtreserver	Overnattingsstatistikk ved kommersielle overnattingsvirksomheter		-
		Data om hytter og boliger brukt som fritidseiendommer		
		Eiendomsregister (Matrikkelen)		
		Det sentrale virksomhets- og foretaksregisteret	Omsetningstall for detaljhandel	
		Befolkningsstatistikk på grunnkrets nivå		
Brukergenerert data	Strava data	-	-	-
Data fra spørreundersøkelse	-	Data om i) bruk av fritidsboliger; ii) tjenestebruk blant ulike typer befolknings-segmenter; og iii) tilfredshetsnivå med tjenester	Data om i) bruk av fritidsboliger; ii) handelsmønstre og iii) sosio-kulturelle og miljømessige verdier	-
Intervjudata	-	-	-	Data fra intervjuer med eksperter i besøksforvaltning
Data fra studier, dokumenter og øvrige ressurser	Data fra arbeid med kvalitetsnorm (Rolandsen 2023) Litteraturstudie på besøksforvaltning (Gundersen & Singsaas 2020)	TØIs database med reiseavstand og reisetider mellom grunnkretser i Norge	Forbruksdata fra undersøkelser på fylkes-/nasjonalt nivå	Litteratur om besøksforvaltning
		Data fra tidligere lokale undersøkelser		Arbeidsnotater fra fire av de fem deltakende kommuner

Data brukt i denne rapporten og veilederen benyttes i to sammenhenger, der det er vesentlig forskjell på bruk og dermed krav til dataene. Den ene type data er knyttet til kommunenes mer eller mindre løpende forvaltning og oppdatering av besøksstrategi. Dataene må dermed være lett tilgjengelig, gjerne gratis, de må være oppdaterte og kreve minimal bearbeiding. Sysselsetting (detaljert næring og lokalisering), bosetning, overnattingsstatistikk og befolkningssammensetning er eksempler på dette. Den andre typen data som er benyttet, er knyttet til å produsere indikatorer som en antar ikke endrer seg så mye over tid, men som benyttes som input og omregningsfaktorer i det mer løpende arbeidet. Her kan en benytte litt mer avanserte metoder, bearbeidingen kan f.eks. settes ut til eksterne miljøer, og arbeidet med å fremskaffe indikatorene gjentas kanskje med flere års mellomrom (for eksempel gjennom en spørreundersøkelse – se neste underkapittel). Bruk av stedfesting av bygningsmassen i

Matrikkelen, forholdstall mellom bosatte og besøkende mht. bruk av tjenester, reisetid mellom geografisk tyngdepunkt i grunnkretser, er eksempler på slike indikatorer.

2.1.1 Registerdata

En viktig premiss i INNOMET-prosjektet og dermed i utviklingen av metodikken og veilederen har vært å benytte data som er tilgjengelig. Nedenfor gir vi en kort beskrivelse av registerdata brukt i prosjektet.

Overnattingsstatistikk ved kommersielle overnattingsvirksomheter

Data er tilgjengelig på fra SSBs statistikkbank, tabell 12895: «Overnattingar, etter gjestene sitt bustadland». SSBs overnattingsstatistikk gir en ganske god oversikt over antall gjestedøgn for hotell, for campinggjester og for hyttegrender, men har likevel en del mangler, som beskrives i kapittel 2.3.3.

Dataene ble brukt for å estimere antall overnattingsgjester i analysen av tjenesteytelsen (kapittel 3.2) og for å beregne forbruk og økonomisk verdiskaping generert av besøkende i kommersielle overnattingsforetak (kapittel 3.3).

Data om hytter og boliger brukt som fritidseiendommer

Disse dataene er også enkelt tilgjengelig gjennom SSBs statistikkbank, tabell 03174: «Eksisterende bygningsmasse. Fritidsbygg, etter region, bygningstype, statistikkvariabel og år».

Vi har brukt tall for antall fritidsboliger i hver kommune i beregningene av gjestedøgn i private fritidsboliger, som er brukt for å produsere nøkkeltall om tjenesteytelse (kapittel 3.2), fritidsboligrelatert forbruk (kapittel 3.3) og i analysen av ferdsel (kapittel 3.1).

Svakheter som dataene er beheftet med, beskrives i kapittel 2.3.3.

Data om eiendommer som brukes som fritidsboliger

Data hentes fra Norges offisielle Eiendomsregister som omfatter informasjon om lokaliseringen av bygninger og bruksenheter som brukes som fritidsbolig.

Disse dataene har vært nødvendige ettersom fritidsboligdataene fra SSB beskrevet ovenfor, ikke gir informasjon om lokalisering av fritidsboligen på grunnkrets nivå, noe som kreves for tilgjengelighetsanalysen (kapittel 3.2).

Data om tomtereserver for fritidsboliger

Denne datakilden er brukt for å si noe om forventet ferdsel i tiden framover (kapittel 3.1) ut ifra hvor disse er lokalisert i relasjon til utvalgte miljø- og samfunnstema.

Data hentes fra arealplaner som kort fortalt kan forstås som juss på et kart enten dette er arealer spesifisert i kommunens arealdel eller ferdig regulerte tomteområder. Planene er lokaldemokratiets verktøy for å bestemme tillatt arealbruk i kommunene.

I 2022 undersøkte NINA på oppdrag fra Kommunal- og distriktsdepartementet hvor store arealer som er avsatt til fritidsbebyggelse i gjeldende arealplaner etter plan- og bygningsloven, men som ikke enda er bygget ut, dvs. «tomtereserven» (Blumentrath mfl. 2022). Datagrunnlaget er hentet fra denne rapporten.

Det sentrale virksomhets og foretaksregisteret (VoF).

Dette registeret dekker alle foretak og virksomheter i offentlig og privat sektor i Norge og er dermed et heldekkende register som utgjør en felles populasjon for den økonomiske og næringsmessige statistikken i Norge. På hver enhet er det registrert data om geografiske plassering (post- og forretningsadresse, kommunenummer og grunnkrets), virksomhetstype (næringskode, organisasjonsform), sektortilhørighet (f.eks. offentlig eller privat) og antall ansatte. TØI mottar kopi av det sentrale virksomhets- og foretaksregisteret (VoF) fra Statistisk sentralbyrå hvert år og har VoF-data tilbake til 2000.

Vi har brukt dette registeret for å undersøke tjenesteytelse fordelt på ulike type bransjer (kapittel 3.2), primært fordi vi trengte detaljerte opplysninger om lokalitet (grunnkrets) i beregning av tilgjengelighet (3.2.4). For produksjon av nøkkeltall (3.2.3) kan en derimot benytte data direkte fra SSBs statistikkbank, dvs. tabell 13470: «Næringsfordeling (5-siffernivå) blant sysselsatte».

Omsetningstall for detaljhandel

SSBs detaljhandelsstatistikk er en viktig kilde, spesielt for hyttekommuner. Her oppgis data for omsetning på kommunenivå etter type handelsnæring. Data er midlertidig ikke tilgjengelige i statistikkbank og må bestilles.

Vi har primært brukt detaljhandelsdata for å belyse realismen i de tallene fritidsboligeiere har oppgitt for lokalt forbruk innen de nevnte varegruppene (se kapittel 3.3.1.2).

Befolkningsstatistikk på grunnkrets nivå.

Befolkningsstatistikk og bosatte per grunnkrets/kommune er tilgjengelig fra SSBs statistikkbank, både tabell 04317: «Grunnkretsenes befolkning (G)» og tabell 04362: «Alders- og kjønnsfordeling for grunnkretsenes befolkning».

Vi har brukt dette registeret for å undersøke tjenesteytelsen (kapittel 3.2).

2.1.2 Brukergenerert data

Forslag om tiltak for å kanalisere ulike type brukere av naturområder bygger på data hentet fra Strava App for å analysere ferdselsmønstre i case-området.

Vi brukte to komplementære informasjonskilder for å skaffe informasjonen fra Strava-data: 1) Strava Metro-data og 2) Strava Global Heatmaps.

Nedenfor gir vi en kort presentasjon av hvert produkt. I kapittel 2.2.3 beskrives hvordan de to relaterte produktene kan brukes i kombinasjon til å skaffe innsikt til bruksvolum og ferdselsmønstre i fjellområder som Norefjell-Reinsjøfjells regionale planområde og fjellsoner, mens i kapittel 2.3.1 beskriver vi utfordringer ved å gi presise estimater av ferdsel.

Teksten i dette kapitlet er hentet fra en NINA-rapport som handler om ferdsel og villrein i Norefjell-Reinsjøfjell (Stange mfl. 2024).

2.1.2.1 Strava Metro

Strava Metro er en tjeneste som gir tilgang til dataene samlet av Strava treningsappen til organisasjoner som bruker data for å «bygge bedre gater for alle til fots eller på sykkel.» Tjenesten inkluderer data fra aktivitetene som var registrerte som enten til fots (dvs. løping, vandring og lignende) eller sykling (både vanlig og el-sykling). Dataene kan summeres i et utvalg av tidsintervaller (for eksempel daglig, ukentlig eller årlig) og følger med begrenset og personsikret demografisk informasjon (alder og kjønn) om brukere som har registrert aktivitetene.

Strava Metro-data viser imidlertid ikke samtlige aktiviteter som er registrert med Strava-appen i et visst område over en bestemt tidsperiode. For det første må det være flere enn tre registrerte aktiviteter innen den utvalgte tidsperioden for at aktivitetene skal kunne lastes ned som Strava Metro-datasett, dette for å ivareta krav til personvern. For det andre er aktivitetene kun tilgjengelig i Strava Metro-tjenesten hvis de kan kobles til et etablert OpenStreetMap (OSM) segment ID, det vil si infrastruktur som finnes i denne databasen. Følgelig er hverken aktiviteter med lav bruksintensitet eller aktivitetene som registreres utenfor det etablerte sti-nettverket, med i datasettet, noe som kan sette noen begrensninger med bruk av dette datagrunnlaget i analyser av ferdsel i landlige områder.

2.1.2.2 Strava Global Heatmaps

Strava Global Heatmaps er en innsynstjeneste som selskapet har utviklet for sine abonnenter. Gjennom en nettportal (<https://www.strava.com/heatmap>) kan Strava-abbonnenter se en kartbasert fremstilling av alle aktivitetene Strava-brukere på verdensbasis har loggført de siste 12 månedene. Nettsiden der man finner Strava Global Heatmap, gir de besøkende mulighet til å velge å vise alle aktivitetstypene sammen, eller bare én aktivitetskategori (til fots, sykkel, vinter eller vann). Den som laster ned, kan også velge hvilket grunnkart og hvilken fargegradient skal brukes for å fremstille variasjon av bruksintensitet. Brukere får ikke snevre inn tidsperioden til noe kortere enn de siste 12 månedene, og får heller ikke hentet noe av dataene som ble brukt for å lage Heatmaps-kartet.

Fordi det ikke finnes mulighet til å laste ned data som brukes til å lage kartene, har ikke Global Heatmaps de samme begrensningene i forhold til minste antall aktiviteter som må til for å vise aktivitetene på kart. Heatmaps-kart har også mulighet til å vise aktiviteter som ikke sammenfaller med somsegmenter. Dette betyr at Heatmaps-kart kan gi et bilde av både hovedlinjene og eventuell spredning i et områdes ferdselsmønster som foregår utenom etablerte stier, men kun i en kvalitativ visuell forstand. Synligheten til enkelte aktiviteter på et Heatmaps-kart kan variere betydelig i forhold til hvilke fargegradient som brukes og i kombinasjon med valgt bakgrunnskart. Dessuten omregner Heatmaps' nettbaserte kart fargegradienten til de maksimums- og minimumsverdiene for antall aktiviteter og utstrekningen som vises på kartutsnittet. Dette betyr at man ikke kan sammenligne bruksintensitet på tvers av forskjellige områder når disse områdene ikke vises samtidig på samme kart.

2.1.3 Intervjudata

Innsamling av eksisterende kunnskap om besøksstrategier inkluderer å undersøke definisjoner av begrepene besøksstrategi og besøksforvaltning i litteratur og forskningsprosjekter internasjonalt og nasjonalt. For å knytte denne gjennomgangen til en norsk kontekst har vi valgt å gjøre supplerende intervjuer med tre eksperter. Disse tre ekspertene har jobbet direkte med for besøksforvaltning og besøksstrategi i norsk sammenheng. Hovedmålet med intervjuene er å avdekke forhold ved besøksstrategier som bør videreføres i planarbeid, og er ikke tenkt som et selvstendig datamateriale, men heller å skulle fungere som en eventuell korrigering av materialet som er kommet frem fra dokumentstudier og litteraturgjennomgang.

2.1.4 Data fra spørreundersøkelsen

Omfanget av besøkende er sentralt i estimering av økonomisk verdiskaping (AP3) og vurdering av tjenesteytelsen (AP2). Eksisterende registerdata gir ikke tilstrekkelig informasjon om dette omfanget. Mangel på data gjelder spesielt hyttebrukere og dagsbesøkende. Statistisk Sentralbyrås overnattingsstatistikk omfatter kun overnattinger i kommersielle innkvarteringstyper, og gir ikke noe informasjon om blant annet hyttedøgn eller overnattinger i andre innkvarteringstyper. SSBs statistikk om hytter og fritidsboliger sier ikke noe om hvor ofte hytter brukes, og SSBs Reiseundersøkelse blant bosatte i Norge er for overordnet til å kunne brukes på studieområdet. Det er også begrenset hva vi kan hente av data fra lokale spørreundersøkelser. De fleste av disse lokale spørreundersøkelsene (med unntak av Nesbyen - 2022) er også gjennomført før eller under COVID-19 pandemien, som hadde en betydelig påvirkning på hyttebruk og feriemønstre. Videre kan undersøkelser fra andre områder (enn studieområdet i dette prosjektet) ha begrenset overføringsverdi.

For en vurdering av tjenesteytelsen i forhold til befolkningsgrunnlaget (AP2), er det midlertidig også viktig å vite hvilke typer tjenester de ulike befolkningsgruppene (fastboende, hyttebrukere og overnattingsgjester) benytter seg av ettersom ulikt forbruk av tjenester vil ha implikasjoner på hvordan vi vurderer dette forholdet. Vi kan for eksempel forvente at en overnattingsgjest ikke vil ha de samme handelsbehov som en hyttebruker, og sistnevnte vil ikke ha de samme behovene for kommunale tjenester som en fastboende. Eksisterende data gir ikke noe god innsikt i dette. Generelt finnes det lite informasjon om hvilke type tjenester fastboende i NR-regionen benytter seg av, siden gjennomførte

lokale spørreundersøkelser har hatt større fokus på besøkende (og primært på hytteeiere og hyttebrukere). I tillegg er data om besøkendes tjenestebruk i liten grad sammenlignbar på tvers av kommuner fordi man har fokusert på ulike type tjenester og formulert spørsmål på ulike måter.

I estimering av økonomisk verdiskaping (AP3) behøves også data om handelsmønster både for besøkende og for bosatte for å kunne gi presise nok anslag på reiselivsrelatert omsetning. Data fra de lokale gjesteundersøkelsene fokuserer stort sett på hvor tilreisende handler, mens data mangler for handelslekkasjer for bosatte (handling i andre kommuner enn i bostedskommunen).

Videre finnes det heller ikke noe tilgjengelig datagrunnlag om fastboende og besøkendes holdninger til miljømessige og sosiokulturelle aspekter og faktorer som for eksempel boattraktivitet/bolyst generelt, attraktivitet som besøkssted, trengsel og trafikk, og naturvern og friluftsliv. Dette er nødvendige data for evaluering av sosiokulturelle og miljømessige verdier, som står sentralt i en bred forståelse av verdiskapingsbegrepet (AP3).

Ut fra dette var det nødvendig å gjennomføre en egen spørreundersøkelse i INNOMET-prosjektet. Detaljene om spørreskjemadesign og om rekruttering og gjennomføring av spørreundersøkelsen er presentert under «Metodevalg» (kapittel 2.2.4), mens resultater fra spørreundersøkelsen som er brukt i vurdering av tjenesteytelsen (AP2) og estimering av verdiskaping (AP3), er presentert under «Hovedresultater» (henholdsvis i kapitler 3.2 og 3.3). Under «hovedresultater» inkluderer vi også hovedparametere fra spørreundersøkelsen som er brukt i metodikken for produksjon av nøkkeltall (se kapittel 3.2.1.) og estimering av forbruk (kapittel 3.3.1 **Feil! Fant ikke referanse-kilden.**).

2.1.5 Data fra studier, dokumenter og andre kilder

I tillegg til data beskrevet ovenfor, bygger INNOMET på følgende dokumentasjon og ressurser:

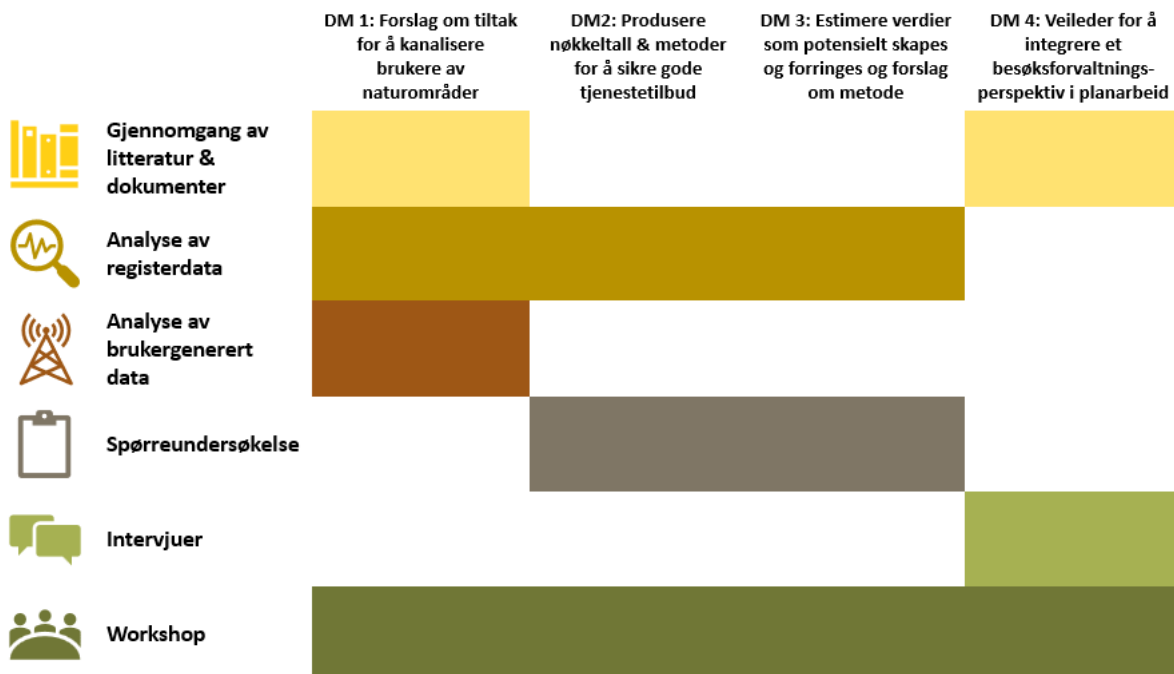
- **Data om villreinens arealbruk fra arbeidet med kvalitetsnorm for villrein i Norefjell-Reinsjøfjell** (Rolandsen mfl. 2023) er brukt i AP1 for å avdekke mulige konfliktområder. Vegard Gundersen, NINA, ledet arbeidet med delnorm 3 menneskelig påvirkning. Kunnskapsgrunnlaget er beskrevet på nettsiden til Norsk Villreinsenter (www.villrein.no) og utarbeidet gjennom en kombinasjon av lokalkunnskap, publiserte arbeider og kvantitative data (f.eks. Sett rein);
- **TØIs database med reisetid og avstand langs vei mellom alle grunnkretser i Norge**⁴ er brukt i AP2 for å analysere tilgjengelighet til tjenester blant fastboende og hyttebrukere. Databasen benytter Matrikkelen til Statens kartverker for å etablere et geografisk tyngdepunkt i hver grunnkrets ut fra bygningsmassen. Deretter er dette tyngdepunktet «snappet» i et GIS-system til nærmeste kjørbare vei gitt av det nasjonale registeret over alle kjørbare veier over 50 meter, Elveg. Elveg inneholder også informasjon om skiltet hastighet for alle veier, slik at en kan beregne reisetid mellom grunnkretsene;
- Data og funn fra tidligere **lokale spørreundersøkelser** i NR-regionen de senere årene er brukt i tjenestevurdering (AP2) og estimering av verdiskaping (AP3). Disse spørreundersøkelsene gir data om bruk av fritidsboliger (som sammen med data hentet gjennom INNOMETs spørreundersøkelse er brukt i estimering av fritidsboligovernattinger), og om utgifter til bruk og eie av fritidsbolig (AP3). En beskrivelse av disse lokale undersøkelsene gis i Vedlegg 3.
- Forbruksdata fra undersøkelser på fylkesnivå/nasjonalt nivå: Nasjonale ferie- og forbruksundersøkelser sommeren 2008 og vinteren 2009 (TØI), Innovasjon Norges Turistundersøkelsen 2019 og Innovasjon Norges forbrukskalkulator.

⁴ Denne databasen ble utviklet av forsker Øystein Engebretsen og benyttet i flere prosjekter. Databasen er blant annet brukt i TØI rapport 1915/2022 og 1827/2021

- Litteraturgjennomgang for å kartlegge hvilke **tiltak** man kan bruke **for å kanalisere ferdsel** i naturområde (AP1). I kapittel 2.2.1 har vi beskrevet kort hovedtrekk av litteraturgjennomgangen som er ytterligere dokumentert (Gundersen & Singaas 2020; Singaas & Gundersen 2021).
- **Litteraturgjennomgang av besøksforvaltning** (AP4) som legger vekt på utvikling av begrepene besøksforvaltning og besøksforvaltning og gir en oversikt over litteraturen på feltet
- **Veiledningsmateriale** til besøksforvaltning og planlegging er brukt i AP4
- **Arbeidsnotater** skrevet av kommunene og fylkeskommunen som inneholder dagens situasjon for blant annet senterstruktur, plassering av funksjoner, utfartsområder, sårbare områder og områder der det er konflikter knyttet til arealbruk, planstatus for overordnede planer, oversikt over data og undersøkelser som kommunen/fylkeskommunen har tilgang på, strategiske valg i stedsutviklingen og viktige lokale aktører. Notatene ble skrevet som en del av egeninnsatsen i prosjektet.
- Gjennomgang av **'kræsjkurs'** laget av Nordland fylkeskommune for å kartlegge interesser og utfordringer lokalbefolkningen ser knyttet til besøk. Kurset er laget for å finne mulige løsninger og tiltak som kan gjøres på kort og lang sikt. Kurset har et stedsutviklings- og samskapingsperspektiv. Målet var å undersøke om 'kræsjkurset' også kan tas i bruk av kommuner som vil kartlegge viktige problemstillinger og aktørbildet lokalt i kommunene, og eventuelt om kurset kunne kobles til veilederen.

2.2 Metodevalg

I hver arbeidspakke har vi brukt ulike sett av metoder for å oppnå delmålene. Figur 2.1 gir en oversikt over metodene brukt på tvers av arbeidspakker, mens etter figuren gis det en nærmere beskrivelse av hver av metodene og hvordan disse brukes for å produsere kunnskap og verktøyene presentert under kapittel 3 og i veilederen.

Figur 2.1: INNOMETs metodevalg på tvers av arbeidspakker (DM= delmål).

I tillegg til metodene vist i figur 2.1, ble det holdt digitale møter underveis etter behov for å få innspill til konkrete oppgaver.

I forbindelse med produksjon av nøkkeltall og tilgjengelighetsanalysen for vurdering av tjenesteytelse (AP2) ble det gjennomført flere digitale møter for å presentere og diskutere metoden (deriblant inndelingen av næringskoder i relevante tjenestekategorier) og formidling av resultater. Vi holdt også digitale møter for å utforme spørreskjema og avklare distribusjon av spørreundersøkelsen.

I forbindelse med AP4 ble det holdt digitale møter for å introdusere begrepet besøksforvaltning til kommunene, hva som var status, og for å lage en mal for notatene som kommunene og fylkeskommune skulle utarbeide som del av datainnsamlingen til AP4.

2.2.1 Gjennomgang av litteratur og dokumenter

Både forslag om tiltak for å kanalisere ferdsel (delmål 1) og produksjon av metodikken for integrering av besøksforvaltning i planarbeid (delmål 4) bygger på en gjennomgang av studier, dokumenter og øvrige ressurser.

Forslag om tiltak man kan bruke for å kanalisere ferdsel i naturområde bygger på en litteraturgjennomgang av de mange teoretiske perspektivene som har omhandlet ferdsel i utmark. Disse er hovedsakelig hentet fra nord-amerikansk forskning, men vi mener at de også er relevante inn i en norsk og nordisk kontekst. Vår litteraturstudie er basert på fem internasjonale databaser - Web of Science, Google Scholar, Cristin, Oria og Scopus. Vi søkte i hver database med et mangfold av internasjonale og norske termer relatert til besøksforvaltning (se Gundersen & Singsaas 2020 for metode). I kapittel 3.1 i denne rapporten trekker vi kun hovedlinjene fra denne litteraturstudien, som er ytterligere dokumentert i Gundersen & Singsaas (2020).

Utvikling av metodikken for integrering av besøksforvaltning i planarbeid bygger også på en gjennomgang av studier og dokumenter⁵. Disse omfatter litteratur om besøksforvaltning, veiledningsmateriale til besøksforvaltning og besøksstrategier (inkludert 'kræsjkurs' laget av Nordland fylkeskommune og veiledere fra Miljødirektoratet), veiledningsmateriale fra Kommunal- og distriktsdepartementet publisert på planlegging.no, og notater skrevet av kommunene og fylkeskommunen som deltar i INNOMET prosjektet. Det ble gjennomført søk på Google, på nettsidene til Nordland fylkeskommune, samt at det ble spurt om kjennskap til litteratur og prosjekter i intervjuene med eksperter. Studentoppgaver og tidligere gjennomganger av litteratur knyttet til besøk og turisme, ble også gjennomgått.

2.2.2 Analyse av registerdata

Mye av grunnlaget brukt for å produsere kunnskap og utvikling av verktøy i INNOMET bygger på en analyse av registerdata. Dette gjelder spesielt for vurdering av tjenesteytelsen (delmål 2) og for estimering av verdiskaping (delmål 3), samt for produksjon av tilsvarende metoder, men også for forslag om tiltak for å kanalisere ferdsel (delmål 1).

⁵ Det systematiske litteratursøket er utført via databasen til *Web of Science* (WoS). I dette litteratursøket var formålet å gi et bilde av hvordan den internasjonale turismelitteraturen har håndtert problemstillinger knyttet til besøksforvaltning – på engelsk «visitor management». I søket ble derfor disse relevante søkeordene brukt under WoS-kategorien «Hospitality, leisure, sport & tourism» for perioden 2010-2022:

“Visitor management + protected areas”

“Visitor management + destination management + rural (area el. community)”

“Visitor management + local el. municipal planning + rural (area el. community)”

Det er viktig å merke seg at et tilsvarende systematisk litteratursøk ikke er undersøkt i planleggingsrelaterte publikasjoner, men f.eks. Sharpley & Sharpley (1997) fremholder at det generelt er sparsomt med reiselivsfokus i det som er skrevet om offentlig planlegging.

2.2.2.1 Metoder for å analysere villreins arealbruk og estimere forventet ferdsel

Som beskrevet i neste avsnitt, bygger forslag om tiltak for å kanalisere ferdsel i stor grad på en analyse av brukergenererte data (Strava), men for å komme fram til disse forslagene har vi også benyttet oss av tilgjengelig data om villrein, bygde hytter og planlagte tomtereserver for fritidsboliger. Med utgangspunkt i disse dataene kan vi identifisere konfliktområder og vurdere forventet ferdsel og skissere framtidige scenarier med tilhørende tiltak.

Metodevalg for presentasjon av data fra arealplaner er gjengitt i en NINA-rapport (Blumentrath mfl. 2022), mens metode for analyse av villreins arealbruk og ferdsel bygger på flere arbeider (Hagen mfl. 2019; Gundersen mfl. 2022; Rolandsen mfl., 2023). Metoden bygger på en vurdering av den menneskelige påvirkningen sett i sammenheng med villreinens arealbruk og trekk. Faktorer knyttet til ferdsel handler om egenskaper ved ferdselen (på sti, utenfor sti), omfanget av ferdselen (antall brukere) og plasseringen av ferdsel (romlig og tidsmessig utstrekning), og som da settes i sammenheng med kvalitative (lokalkunnskap) og kvantitative data (sett rein) på villreinens sesongvise arealbruk og trekk (Hagen mfl. 2019).

2.2.2.2 Hovedprinsipper for produksjon av nøkkeltall

For å se på tjenesteytelse og forholdet mellom befolkning og tjenester bruker vi antall sysselsatte i den enkelte tjenesten som et mål på tjenestetilbudet. Fordelen med sysselsatte er at disse i praksis er stedbundne og antall sysselsatte indikerer også omfanget av tjenesten.

I en slik metodikk er det *flere utfordringer* vi må løse før vi kan regne ut effekten på tjenestetilbudet. *For det første* må en vite hva den bofaste befolkningen normalt sett tilsvarer av sysselsetting innen de aktuelle tjenestene. Hvis ikke, vet en jo ikke hvor mye ekstra de besøkende vil skape. For eksempel, hvis det er 20 ansatte innen dagligvarehandel i en kommune med 5000 innbyggere, så kan en ikke si hvor mange av de ansatte som er pga. fastboende og tilreisende før en vet hvor mange sysselsatte 5000 fastboende normalt tilsvarer innen dagligvarehandel. Men hva er «normalt»? *For det andre* må en ha sammenlignbare størrelser for de ulike befolkningssegmentene. Altså må en beregne hvor stor «befolkning» som genereres av de hyttene som er i regionen, og hvor stor «befolkning» som alle overnattingsgjestene på ulike kommersielle overnattingssteder representerer. *Og for det tredje* må en vite hva slags tjenester de ulike segmentene etterspør. Selv om en vet hvor stor hyttebefolkningen er, vil kanskje ikke de menneskene etterspørre veterinærtjenester like ofte som fastboende. Og overnattingsgjester på en campingplass vil i mye mindre grad enn en hyttebeboer etterspørre møbelbutikker. Vi skal se hvordan en forholdsvis enkelt løser disse tre utfordringene.

Normalsysselsetting

I sin enkleste form kan en ta Norges befolkning og dele på alle sysselsatte i en bransje/tjeneste. Da får en et tall som sier hvor mange personer det må bo i en region før en får gjennomsnittlig én sysselsatt i den bransjen. Imidlertid vil dette tallet variere ganske mye avhengig av hva slags region en befinner seg i. I en større by vil for eksempel dagligvarebutikkene konkurrere med spesialbutikker innen næringsmidler (slaktere, grønnsakshandlere, sjømatutsalg m.m.), slik at hver dagligvarebutikk må ha flere bosatte i sitt nedslagsfelt enn det en dagligvarebutikk i områder uten slike spesialbutikker trenger – fordi de bosatte i byene dekker noe av sitt dagligvarebehov gjennom handel i andre type butikker. Dette forsterkes også av at dagligvarebutikker i grisgrendte strøk gjerne også tilbyr en del andre tjenester eller varer (post, jernvare, sportsutstyr o.l.), slik at de ikke er så avhengig av omsetningen innen vanlige dagligvarer for å overleve.

Hvis vi benytter data for sysselsetting og befolkning, slik det er beskrevet i delkapittel 3.1, og beregner forholdstallet for kommuner i de seks sentralitetsklassene, slik SSB har definert dem (Høydahl 2020) så tilsvarer én sysselsatt i dagligvarebransjen 58,8 fastboende personer blant kommunene i den minst sentrale kategorien, mens det i de mest sentrale kommunene er det 91,6 fastboende personer per

sysselsatt i dagligvarebransjen (tabell 2.2). Med så store relative forskjeller er det nødvendig å ta hensyn til dette i metodikken.

Tabell 2.2: Forholdstall mellom antall innbyggere og sysselsatte i dagligvarebransjen etter kommunenes sentralitet, 2022.

Sentralitetsklasse	Antall innbyggere	Sysselsatte i dagligvarebransjen	Bosatte per sysselsatt
1 (mest sentrale kommuner)	1042653	11380	91,6
2	1388098	16294	85,2
3	1383132	17075	81,0
4	882613	11521	76,6
5	496699	7679	64,7
6 (minst sentrale kommuner)	232075	3944	58,8

I metodikken må en altså beregne forholdstallet blant mest mulig like regioner. Vi har valgt å benytte sentralitet (Høydahl 2020) slik at forventet sysselsetting innen en bransje regnes ut fra sysselsetting og befolkning i kommuner med samme sentralitetsklasse. I tillegg har vi også begrenset referansegrunnlaget til kommuner i Sør-Norge, siden noe av de aktuelle tjenestene er knyttet til reiseliv, og sesong og klimatiske rammer vil avvike for NR-regionen i forhold til kommuner langt mot nord.

Befolkningssegmentene

Informasjon om antall innbyggere i de enkelte kommunene er lett tilgjengelig fra SSB. Men når en regner på hva disse etterspør av tjenester, må en også ta hensyn til at deler av befolkningen er ute av regionen i deler av året. Fastboende ett sted er tilreisende eller hyttebefolkning i deler av tiden et annet sted – i tillegg til at de reiser på tjenestereiser o.l. Her har vi ganske enkelt regnet med at hver innbygger er ute av regionen gjennomsnittlig 15 dager i året.

Litt vanskeligere er det å estimere hvor stor «hyttebefolkningen» er. Imidlertid har vi opplysninger om antall fritidseiendommer (se kapittel 2.1.1), og fra spørreundersøkelsen (se kapittel 3.2.1) vet vi at hver hytte brukes 60 dager i året med gjennomsnittlig 3,3 personer til stede på hytta. Vi går også her ut fra at den gjennomsnittlige fastboende er ute av regionen 15 dager i året. Da er det mulig å bruke antall hytter som mål på hyttebefolkningen. Regnestykket blir derfor $60 * 3,3 / (365 - 15) = 0,566$, det vil si at én hytte representerer 0,566 fastboende. Og hyttebefolkningen som vi skal estimere sysselsettingseffekten av, er dermed antall hytter ganget med 0,566.

Overnattinger på kommersielle overnattingssteder kan en også konvertere til en «befolkning». Vi går også her ut fra at den gjennomsnittlige fastboende er ute av regionen 15 dager i året. Regnestykket blir derfor $1 / (365 - 15) = 0,00286$, dvs. at én overnatting representerer 0,00286 fastboende, og «overnattingsbefolkningen» som eventuelt etterspør tjenester er antall overnattinger multiplisert med 0,00286.

Imidlertid har vi ikke antall overnattinger for alle kommunene. I noen kommuner er antall overnattingsbedrifter for få til at SSB vil publisere tall. Disse kommunene inngår likevel i regioner som består av flere kommuner, eventuelt hele fylker. Når vi har alle virksomheter i VoF, fordelt etter campingplasser, hoteller osv. er det dermed mulig å estimere hvor mange overnattinger hver sysselsatt innen ulike kategorier av overnattingsvirksomheter representerer og vi kan lage estimater for antall overnattinger i hver kommune.

Tjenesteetterspørsel

De ulike befolkningsgruppene benytter de ulike tjenestene på forskjellig vis, og med forskjellig frekvens. En person som overnatter på en hytte eller hotell, vil sannsynligvis ikke bruke veterinærene like mye som en som er fastboende, mens tilbud rettet mot fritidssegmentet (skianlegg og annet tilrettelagt fritidsaktiviteter) vil kanskje etterspørres mer per person av hyttefolk/hotellgjester enn blant fast-

boende. En metodikk må altså skille på type tjeneste når en skal avdekke hva som genereres av sysselsetting.

Spørreundersøkelsen (se kapittel 2.1.4) var designet nettopp for å skille på bruk av ulike typer tjenester blant ulike befolkningssegmenter. Resultatet er vist i Tabell 3.4 (kapittel 3.2.1), som danner utgangspunkt for forholdstallene som er vist i Tabell 3.5.

2.2.2.3 Tilnærming i tilgjengelighetsanalysen

Det er vanskelig å definere hva som er tilgjengelig. Hva personer vil vurdere som tilgjengelig kan variere ganske mye, ettersom det kan være forskjellig hvor lenge hver av oss er villig til å reise. Det finnes ikke noe gode data på dette, og en alternativ måte å måle tilgjengelighet på er å bruke faktiske reisetider. Denne måten å operasjonalisere tilgjengelighet på er ikke perfekt, for noen kan være villige til å reise lengre, men det å bruke faktiske reisetider er likevel en vanlig måte å måle tilgjengelighet på (Onsager mfl. 2022).

I dette prosjektet har vi brukt reisetider med ulike transportmidler til den nærmeste tjenesten innen et utvalg av tjenestekategorier fra både den grunnkretsen fastboende bor i og den grunnkretsen der hytta ligger (for hyttebrukere) for å si noe om hvor tilgjengelige disse tjenestene er for begge befolkningssegmenter. Med utgangspunkt i disse reisetidene kan vi beregne i) andel av fastboende og/eller hyttebrukere som bor innen visse reisetidsintervaller med ulike transportmidler til nærmeste tjenester; og ii) estimere gjennomsnittlige reisetider for begge befolkningssegmenter til disse tjenestene, også med ulike transportmidler.

Det å bruke reisetid til den nærmeste tjenesten for å måle tilgjengelighet til denne er ikke helt uproblematisk. Man kan for eksempel spørre seg om 10 minutters reisetid med bil til den nærmeste dagligvarebutikken, gir bedre tilgjengelighet enn 15 minutters reisetid med bil til to eller tre dagligvarebutikker. Et alternativ hadde vært å ta hensyn til både antall og størrelse av tjenester (målt i for eksempel antall sysselsatte). I INNOMET har vi ikke tatt hensyn til bredde/størrelse av tjenester i vurderingen av tilgjengelighet, men dette er noe som kan gjøres ved bruk av nøkkeltall (kapittel 3.3). Det å fokusere på kun den nærmeste tjenesten (uavhengig av størrelse) i vurdering av tjenestens tilgjengelighet er trolig ikke en stor svakhet for de fleste av tjenestekategorier i NR-regionen, der det ikke er mange apoteker eller biblioteker å velge mellom innen visse reiseavstander/-tider.

I analysen har vi fokusert på hele NR-regionen og kun denne regionen. Dette er også noe man kan stille seg kritisk til. Det er for eksempel ikke gitt at den nærmeste tjeneste er lokalisert innenfor regionens grenser.

For å beregne tilgjengelighet har vi koblet TØIs reise- og avstandsmatrise til en rekke registerdata: a) TØIs egen database basert på Virksomhets- og Foretaksregister (VoF), b) SSBs befolkningsstatistikk og c) Norges eiendomsregister – Matrikkelen. For at analysen skal være gjennomførbar må data om virksomheter, befolkning (fastboende) og fritidsboliger følge med lokalisering på grunnkrets-nivå. Videre trenger vi data om næringskoder til virksomheter (for å gruppere dem i tjenestekategorier) og data om fritidsboligbruk (for å estimere hyttebefolkning). Utvalget av næringskoder som inngår i hver tjenestekategori, er de samme som de som er brukt i produksjon av nøkkeltall og ligger i Vedlegg 1.

2.2.2.4 Metodiske valg i beregninger av økonomisk verdiskaping

Datagrunnlaget for å beregne turistens forbruk i et område er oftest litt mangelfullt. Blant annet fordi tilreisende etterspør varer og tjenester fra næringer som med få unntak (for eksempel overnatting) også betjener fast bosatte. Den vanligste og antatt beste angrepsmåten for beregninger av «hva turistene legger igjen av penger» involverer derfor bruk av både etterspørselssidedata (besøksstall og utvalgsdata om enkeltindividens forbruk) og tilbudssidedata, det vil si tall for omsetningsverdi i produsentnæringene (Engbretsen og Iversen 2021, Dybedal 2016, Dybedal og Landa Mata 2022b).

Imidlertid fører svakheter og mangler i datagrunnlaget fra tilbudssiden til en del forenklinger og forutsetninger, og vi har valgt å beregne omsetning, produksjonsverdi og verdiskaping med utgangspunkt i forbruksdata og data om overnattingsdøgn. Metodevalg som bygger på tidligere analyser, er begrunnet nedenfor.

Metodevalg handlet her for oss om å kombinere lokale og mer allmenne data – herunder å velge forutsetninger, forenklinger og forbehold – på en slik måte at man i første omgang sirkler inn de mest sannsynlige verdinivåene for forbruket.

I valget av metode har det vært sentralt å utnytte tilgjengelige lokale data om besøksomfang, handelsmønstre og hyttegjesters forbruk (se Vedlegg 3) og resultater fra egen INNOMET-undersøkelse (kapittel 2.2.4), hvor det hentes inn blant annet besøksdata og handelsmønstredata, men ikke forbruksbeløp.

Vi anser videre metodene som ble anvendt i beregningene for Hallingdal i 2022 som grunnlag for sertifisering av kommunene som bærekraftige reisemål (Dybedal og Landa-Mata 2022b), som et høyst relevant utgangspunkt også for NR-regionen. I Vedlegg 4 har vi beskrevet hvilke metoder, data og forutsetninger som ble lagt til grunn i beregningene av overnattinger, forbruk og verdiskaping. Beregninger for kommunene i NR-regionen må etter vårt syn gjøres etter de samme prinsippene som for Hallingdalskommunene, og hovedtrekk er oppsummert i kapittel 3.3.1.1.

Samtidig er det essensielt å bruke beregningene og de forutsetninger og forenklinger som må gjøres, til å evaluere hvor det er mest aktuelt og nødvendig med forbedringer i kunnskapsgrunnlaget. De mest innovative elementene i et forvaltningsrelevant kunnskapsgrunnlag er etter vårt syn å øke omfanget lokalt forankret empiri om de besøkendes atferd med hensyn til besøksmønster, forbruk, m.m.

Spørsmålet er dermed hvordan man skal sette sammen indikatorer som spriker både med hensyn til resultatverdier, metode og relabilitet på best mulig måte innen rimelige ressursrammer. I denne sammenheng er også spørsmålet om hvilke data man «skulle ha hatt», sentralt.

Nedenfor drøfter vi derfor ulike indikatorer i form av totaltall (registerstatistikk) og utvalgstill fra både lokale og regionale/nasjonale undersøkelser som vi oppfatter som sentrale indikatorer for beregning av «hvor mye tilreisende legger igjen av penger». Videre har vi foretatt noen antatt kvalifiserte valg med hensyn til hvilke indikatorer som kan og bør anvendes, og hvordan disse skal beregnes. Indikatorene kan grovt deles i

- besøkstill (overnattingstill)
- forbrukstill, omsetning og verdiskaping

Indikatorer for overnattingstill

Den viktigste hovedindikatoren på overnattingsiden er gjestedøgn i fritidsboliger, som lett finnes hvis man har gode tall for bruksomfang og oppdatert kunnskap om antall fritidsboliger som faktisk er i bruk. SSBs tall for antall fritidsboliger (Bygningsmassestatistikken) gir en brukbar ramme, men omfatter sannsynligvis et antall bygninger som ikke er i bruk. SSBs tall bør også justeres (opp) for antall boenheter per fritidsleilighetsbygg i kommunen hvis det er mange slike bygg i kommunen⁶. Kartlegging av bruksomfang bør gjøres blant minimum 4-500 fritidsboligeiere i hver kommune, og utvalget bør baseres på eiendomsregisterdata, slik at også hytter som er lite i bruk kan bli bedre representert i undersøkelsen.

Antall kommersielle overnattinger er dekket av registerstatistikk (SSB). Noen svakheter ved denne er omtalt i kapittel 2.3.3 – blant annet at en del overnattinger (særlig i utleiesektoren) kan falle utenfor og at hotell- og campingtall ikke er spesifisert på kommunenivå. Vi har likevel valgt å bruke SSBs tall slik de

⁶ Leilighetsbygg regnes i SSBs statistikk over fritidsboliger kun som ett fritidsbygg, uavhengig av antall boenheter i bygget.

publiseres, men med egne beregninger for å skille Flå og Krødsherad. Antall senger/rom kan brukes som nøkkeltall for å fordele overnattinger på hoteller og camping/hyttegjeng.

Tabell 2.3: Hovedindikatorer for overnattingstall.

Hovedindikator	Delindikatorer	Kilder / hjelpeindikatorer
Antall overnattinger i fritidsboliger	Antall fritidsboliger i hver kommune	SSBs Bygningsmasse-statistikk
	Antall bruksdøgn, antall personer per besøk per fritidsbolig	Lokale utvalgsundersøkelser: Nore og Uvdal 2015, Flå 2017 og 2021, Nesbyen 2022, Krødsherad og Sigdal 2020. INNOMET 2023 (alle 5 kommuner)
Antall kommersielle overnattinger	Antall senger/rom i hoteller og i camping/hyttegjeng	SSBs overnattingsstatistikk

Indikatorer for omsetning, produksjonsverdi og verdiskaping

Forbruksberegninger ut fra etterspørselssidedata krever pålitelige estimater på forbrukstall per gjestedøgn for henholdsvis kommersielle overnattinger og fritidsboligovernattinger.

For kommersielle overnattinger er hovedkildene fortsatt de nasjonale forbruksundersøkelsene blant turister fra TØI for årene 2008 og 2009, og Innovasjon Norges forbrukskalkulator, som er basert på forbrukstall fra Innovasjon Norges Turistundersøkelsen 2019.

For fritidsboligturister i regionen er den lokale hovedkilden fritidsboligundersøkelsene i henholdsvis Nore og Uvdal (2015) og Flå (2017), men det er ikke gjennomført tilsvarende undersøkelser for Sigdal, Krødsherad og Nesbyen. En annen, om enn noe utdatert kilde, er TØIs nasjonale fritidsboligundersøkelse fra 2008. Denne gir oppholdsrelaterte forbrukstall per gjestedøgn og tall for kostnader til eie og opphold per år, på nasjonalt nivå og på fylkesnivå. Fordelene med de to lokale undersøkelsene – rent bortsett fra at de ferskere – er at de skiller mellom innkjøp i besøkskommunen og innkjøp utenfor kommunen. INNOMET-undersøkelsen fra 2023 gir også data om hvor tilreisende handler.

Detaljhandelstall kan gi indikasjoner på turistrelatert omsetning innen dagligvarer og interiør-, utstyrs- og byggevarer, og vi har fått kjørt ut tall fra SSBs detaljhandelsstatistikk for hver av kommunene. I våre beregninger har vi imidlertid måttet nøye oss med å anvende detaljhandelstallene for disse bransjene som et rammeverk for å belyse realismen i de tallene fritidsboligeiere har oppgitt for lokalt forbruk innen de nevnte varegruppene (se kapittel 3.3.1.2 om handelslekkasjer og bruk av detaljhandelstall).

Direkte produksjonsverdi finnes ved å trekke merverdiavgift ut fra tallene for omsetning til tilreisende, og ved å anvende en multiplikator vi antar fortsatt har gyldighet for Hallingdal, kan vi beregne indirekte produksjonsvirkninger.

For verdiskapingsberegninger (andel overskudd pluss lønnskostnader av omsetning) kan vi for enkelthets skyld bygge på tallmaterialet fra Hallingdalsundersøkelsen (Dybedal og Landa Mata 2022b) ⁷.

Vi synes det er gode grunner for å velge denne metoden. Når det er sagt, metoden er likevel ikke perfekt. Estimeringer som bygger på denne, er også beheftet med usikkerheter på grunn av svakheter i datagrunnlaget (se kapittel 2.3.3).

⁷ Alternativt kunne man gått gjennom regnskapstall for regnskapspliktige foretak i Flå, Nesbyen, Sigdal, Krødsherad og Nore og Uvdal for året 2022.

Tabell 2.4: Hovedindikatorer for omsetning, produksjonsverdi og verdiskaping.

Hovedindikator	Delindikatorer	Kilder / hjelpeindikatorer
Forbruk kommersielle overnattinger	Forbruk per overnatting	TØIs Nasjonal ferie- og forbruksundersøkelse 2008/2009 Innovasjon Norges forbrukskalkulator/Turistundersøkelsen 2018/2019
Fritidsboliggjesters forbruk	Oppholdsrelatert forbruk per overnatting	Lokale utvalgsundersøkelser: Nore og Uvdal 2015, Flå 2017
	Kostnader til eie/hold per fritidsbolig	Lokale utvalgsundersøkelser: Nore og Uvdal 2015, Flå 2017 TØIs nasjonal fritidsboligundersøkelse 2008
Turistenes handelsmønster	Turistenes innkjøp – andel i besøkskommunen	Data om besøkendes handelsmønstre fra utvalgsundersøkelser INNOMET 2023, Flå 2017 og 2021, Nore og Uvdal 2015, Nesbyen 2022. Kommunedata fra SSBs detaljhandelsstatistikk.
Direkte og indirekte reiselivsrelatert produksjonsverdi	Turistenes forbruk fratrukket mva.	Beregninger av samlet forbruk kommersiell overnatting + fritidsboliger. Regnskapsdata Brønnøysundregistrene
	Multiplikator for beregning av indirekte produksjonsverdi	Tidligere undersøkelser Hallingdal og Buskerud (TØI 2010)
Verdiskaping	Verdiskaping reiselivsbedrifter, varehandel og tjenester tilknyttet fritidsboliger	Regnskapsdata Brønnøysundregistrene: Andel overskudd pluss lønnskostnader av omsetning etter hovednæring (turismerelatert). Analyse for Hallingdalskommunene 2022 (TØI)

2.2.3 Analyse av brukergenererte data

Aktivitetene i Strava Metro-data får sine geografiske referanser gjennom kobling til kartsegmentene i OpenStreetMap (OSM; Bennett 2010), og data rapporteres som antall aktiviteter langs et segment (dvs. sti, veg, fortau, løype, osv.) med et OSM referansenummer. OSM-segmentene kan variere stort i forhold til lengde; de kan være noen få meter eller opptil flere kilometer lange. Én tur kan dermed bestå av enten noen få eller veldig mange segmenter, og Strava Metro-tjenesten gir ingen innsyn til hvor lang enkelte brukere sine turer har vært. Dermed kan ikke antall aktiviteter per segment overføres til en beregning av antall aktiviteter eller turer over et større areal. Vi har derfor estimert antall aktiviteter per tidsintervall (A) med den følgende formelen etter Venter mfl. (2020):

$$A = \frac{\sum_i^n (a_i \times l_i)}{f}$$

Hvor bokstaven i er et enkelt sti-segment, a er antall aktiviteter for sti-segment i , l er lengden til sti-segmentet i , og f er en aktivitetskonstant. Vi definerer f som den antatte gjennomsnittlige lengden for en viss aktivitetstype.

Siden det ikke finnes data om gjennomsnittlig lengde for turer til fots eller på sykkel i NR-regionen, har vi brukt resultater fra spørreundersøkelser av Strava-brukere i Osloområdet (Sognsvann og Rustadsaga), hvor den gjennomsnittlige lengden for turer til fots var 4,4 km og den gjennomsnittlige lengden for sykling var 12,3 km (Venter mfl. 2020).

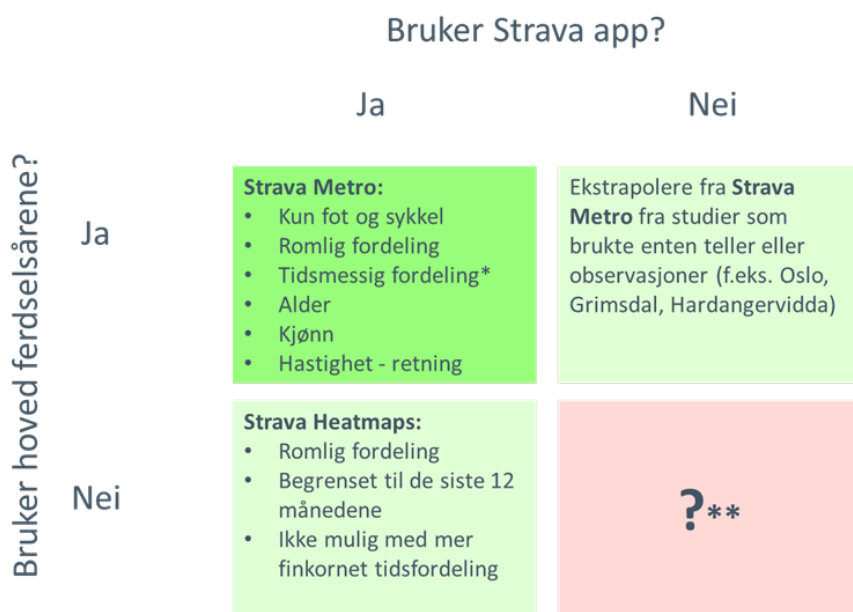
Grunnet manglende data om bruk av Strava-app i NR-regionen, har vi også bygget på de samme studiene i Osloområdet (Venter mfl. 2020, Venter mfl. 2023) og dels studiene om Hardangervidda (Holtemoen 2021) for å estimere bruksvolum i norske fjellområder ut fra Strava-data. Tall for Osloområdet viser at andel aktivitetene registrerte i Strava av alle aktivitetene økte fra 2,7% i 2016 til 5,7% i 2019 (Venter mfl. 2023).

Basert på disse tallene kan vi i utgangspunktet få et ganske grovt estimat på det overordnede bruksvolumet av aktiviteter til fots i NR-regionen for 2018 og 2019 ved å gange antall aktiviteter per tidsinter-

vall (A) med 20, mens for å estimere bruksvolumet til syklende bør skaleringsfaktoren justeres noe ned fordi Strava-brukere kan utgjøre en større andel av antall syklende (Venter mfl. 2023).

Det er likevel mer utfordrende å komme med et presist anslag for bruksvolumet for NR-regionen på grunn av utfordringer som vi diskuterer nærmere i kapittel 2.3.1 og som er relatert til økende popularitet til Strava og differensiert bruk av Strava blant populasjon og innenfor et område. Samtidig kan vi på generelt grunnlag si at Strava-data representerer hovedferdselen i området, fordelt på bruksintensitet og mønsteret av bruk i landskapet, tid på året, aktiviteter (fottur, sykkel, ski), ettersom studier fra andre steder viser at det er god korrelasjon mellom Strava-data og tellere, når man aggregerer dataene til lengre perioder (f.eks måned, sesong, år) (Venter mfl. 2020; 2021).

I analysen av Strava-data har det vært viktig å ta hensyn til forhold mellom Strava Metro og Strava Heatmaps. Figur 2.2 viser hvordan Stravas to relaterte produkter kan brukes i kombinasjon til å skaffe innsikt til bruksvolum og ferdselsmønstre i fjellområder som Norefjell-Reinsjøfjells regionale planområde og fjellsone. Strava-data alene gir naturligvis ingen mulighet til å si noe om bruksvolumet til de som ikke bruker hverken Strava-appen eller etablerte stier, men det er sannsynlig at dette segmentet ikke utgjør en veldig stor andel av all ferdsel i områdets fjellsone. Holtmoen (2021) sammenlignet flere observasjonsmetoder i Hardangervidda og fant at ca. 5% av den totale bruksvolum skjer utenfor stiene, noe som trolig også er tilfellet i Norefjell-Reinsjøfjells fjellsone.

Figur 2.2: Den konseptuelle modellen for hvilke informasjon kan hentes fra Strava Metro og Heatmaps datakildene, basert på hvordan besøkende i området bruker enten Strava-appen og etablerte ferdselsårer (sti, løyper og vei). Hvis en person bruker Strava-appen på etablerte ferdselsårene (dvs. sti-segmenter som er registrerte i OSM), og det er minst fire andre aktiviteter som har skjedd langs den samme strekningen innen et bestemt tidsintervall, ville deres registrerte aktiviteter være med i datasettet vi kan hente fra Strava Metro. Dersom de bruker Strava, men beveger seg utenfor stiene som er med i OSM, eller registrere aktivitetene som noe annet enn til fots eller sykling, vil aktivitetene kun vises i Global Heatmaps. Vi kan bruke funn fra andre studieområder for å estimere overordnede bruksvolum i NR-regionen, med visse forbehold. Vi vet forholdsvis lite om besøkende som hverken bruker Strava-app eller beveger seg utenfor stiene.

Videre har vi brukt QGIS v 3.22 som programvare for å lage alle kartene. For å lage kart som viser Strava Global Heatmaps informasjon for studieområdet har vi brukt JOSM Strava Heatmap «extension» for

Google Chrome og Microsoft Edge nettlesere⁸. Denne tilleggsvaren skriver en url (nettadresse) for et Heatmaps-kart koblet til et Strava-abonnement. Med URL-adressa kan man importere et Heatmaps-kartlag som XYZ Tile i en GIS-programvare som QGIS, med muligheter for å tilpasse oppløsningen til andre kart som vises på lerretet.

Data fra Strava Metro var lastet ned i månedlige tidsintervaller for hele Norge, og er brukt både for å vise den romlige fordelingen av registrerte aktiviteter som er tilgjengelig gjennom Strava Metro, og for å kjøre de enkelte analysene som Viken fylkeskommune hadde bedt om. For å beskrive romlig variasjon i bruksvolum i studieområdet, har vi beregnet antall aktiviteter som en sum av månedlige antallene aktiviteter (A) over alle månedene mellom januar 2018 og desember 2022, for både vandring/løping og sykling. For et utvalg av mindre områder i og rundt fjellsonen har vi også lastet ned data med daglige tidsintervaller for mer finkornete analyser av temporale variasjon i brukervolum.

2.2.4 Spørreundersøkelse

Målet med spørreundersøkelsen var todelt: a) undersøke muligheter for en mer systematisk innhenting av data på tvers av kommunegrenser om aspekter som er relevant for besøksforvaltning; og b) hente inn oppdaterte data for å produsere oppdaterte nøkkeltall og indikatorer som kommuner kan benytte seg direkte av og/eller som kan brukes som hovedparametere i metoder som kommuner kan benytte seg av for å vurdere og planlegge for aspekter som er viktig fra et besøksforvaltningsperspektiv.

Spørreskjemadesign

Siden lange spørreskjemaer kan påvirke deltakelse negativt, begrenset vi spørsmål til konkrete aspekter i prosjektet. Hovedmål var å framskaffe data for å:

- estimere omfang av hyttebefolkning (som i motsetning til fastboende og kommersielle overnattingsgjester er en ukjent størrelse)
- kartlegge tjenestebruk blant ulike befolkningssegmenter
- vurdere handelsmønstre for å estimere handelslekkasjer
- kartlegge holdninger til miljømessige og sosiokulturelle aspekter og faktorer (særlig knyttet til kommunes attraktivitet som bo- og besøkssted).

For a) stilte vi spørsmål om antall døgn fritidsboligen er vanligvis i bruk i de forskjellige årstidene, antall personer som oppholder seg gjennomsnittlig i fritidsboligen. Begge spørsmål var åpne spørsmål der deltakere kunne oppgi et tall. I tillegg spurte vi om lokalisering av fritidsboligen. Sistnevnte var et lukket spørsmål med seks svarkategorier – en for hver kommune i tillegg til 'ingen av disse' for å skille ut fritidsboligbrukere utenfor NR-regionen.

For b) spurte vi deltakerne om hvilke tjenester de benyttet seg av. Spørsmålene var rettet mot både fastboende og besøkende (men ikke gjennomreisende). Fastboende skulle svare på hvilke tjenester de benytter seg av i bokommunen, mens besøkende skulle svare på tjenester i kommunen de oppholdt seg i, enten ved gjeldende opphold eller ved tidligere besøk. Spørsmålene var lukket og omfattet ulike tjenestekategorier som varierte også på tvers av befolkningssegmenter (se Vedlegg 2). I tillegg spurte vi også om tilfredshetsnivå med tjenester og tjenestebruk i andre kommuner i NR-regionen.

For c) begrenset spørsmålene seg til handling av dagligvarer i forbindelse med besøket. Det var i alt fem svaralternativer, og det kunne krysses av på flere alternativer.

For d) brukte vi i alt 13 ulike konkrete utsagn, noen med negativt fortegn (for eksempel: «*Fortsatt vekst i antall turister vil gjøre det mindre attraktivt for meg å bo i kommunen/besøke kommunen i fremtiden*») og noen med positivt fortegn («*Det turistbesøket fører med seg av folkeliv, opplevelsestilbud, servicetilbud og aktivitet generelt i kommunen, bidrar til å øke lysten til å bo i kommunen*»).

⁸ [IQSM Strava Heatmap - Chrome Web Store \(google.com\)](#)

Respondenten kunne svare «helt enig», «litt enig», «litt uenig» eller «helt uenig», og vi bruker prosentvis svarfordeling som mål på holdninger hos henholdsvis fastboende og besøkende.

Vi valgte å ikke inkludere noen spørsmål om forbruk. Det krever relativt store ressurser å samle inn forbruksdata på en forsvarlig måte i egne undersøkelser, og dette har ikke vært aktuelt i dette prosjektet.

Tabell 2.5 beskriver hovedtemaer som ble omfattet i spørreskjema som er gjengitt i Vedlegg 2. I tråd med det som er hovedpremisen til prosjektet, vektlegger spørreundersøkelsen fastboende og besøkende likt.

Tabell 2.5: Hovedtemaer i spørreskjemaet etter populasjonstype.

Fastboende	Hyttebrukere	Overnattingsgjester	Dagsbesøkende
Boforhold (lengde, husholdning),	Hyttekommune	Overnattingssted	-
Hytteeierskap	Om besøk (formål, oppholdslengde og transportmiddelbruk)		Om besøk (formål transportmiddelbruk)
Internt besøk i NR	Hyttebruk	Besøks hyppighet	
Tjenestebruk			
Tilfredshetsnivå med tjenester			
-	Handel ifm. hyttebruk	Handel ifm. med besøket	
Bruk av tjenestetilbud i andre NR-kommuner			-
Holdninger om påstander gjeldende boforhold	Holdninger om påstander gjeldende oppholdet		
Holdninger om påstander gjeldende framtidig utvikling av reiselivet			

Spørreskjemaet ble utviklet i god dialog med samarbeidspartnere. Gjennom prosessen måtte vi droppe noen spørsmål (for eksempel viktighet av tjenester eller nøyere lokalisering av fritidsbolig innenfor kommunen) for å ikke utfordre rekruttering av deltakere som ifølge samarbeidspartnere allerede hadde blitt utsatt for mange spørreundersøkelser.

Spørreskjemaet ble utformet slik at det kunne anvendes i alle fem kommuner for å hente informasjon fra fastboende og besøkende i hver av kommunene. Hver kommune fikk tildelt en egen lenke til spørreundersøkelsen. Deltakerne fikk ulike sett av spørsmål avhengig av hvor de befant seg, og hvilken kommune de var bosatt. Gjennomreisende ble ikke med i nettoutvalget.

Rekruttering og gjennomføring

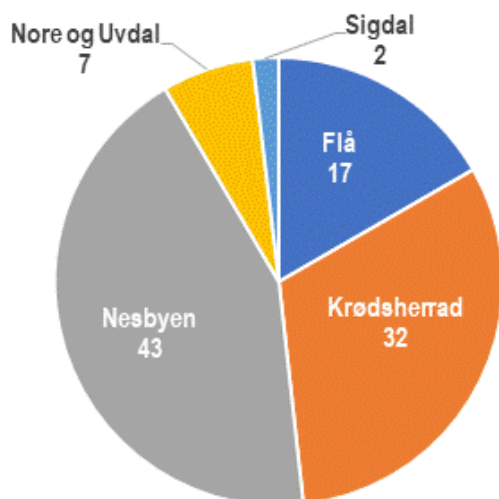
Spørreskjemaet ble tilgjengeliggjort gjennom en digital lenke/QR-kode som ble distribuert både fysisk og digitalt i sommer-høst i NR-regionen.

Samarbeidspartnere ble bedt om å tilrettelegge for at laminerte plakater med QR-koder og lenker kunne bli hengt ut på ulike overnattingssteder (for eksempel hotell og camping), kafeer og andre serveringssteder (men unntak av kvelds-/’party’-steder), kjøpesentre og butikker, startpunkter til turområder (for eksempel v/ parkeringsplasser), attraksjoner og turistkontorer. I tillegg til de laminerte QR-kodene, distribuerte vi også mindre (ikke laminerte) lapper for utdeling i for eksempel butikk.

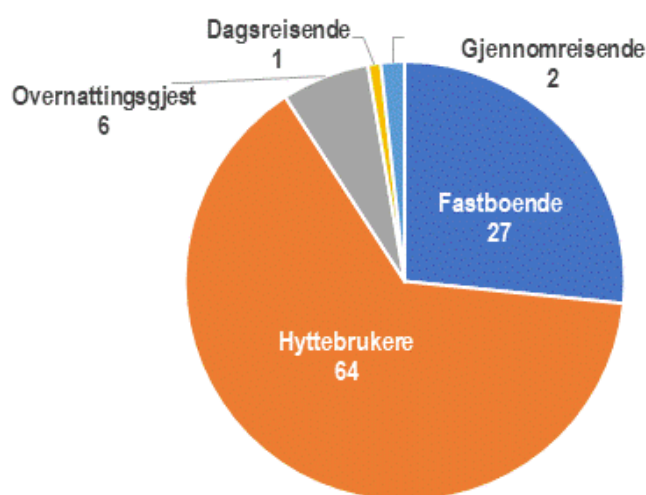
Samarbeidspartnerne ble også bedt om å distribuere lenken til spørreundersøkelsen på kommunale nettsider og andre digitale kanaler som for eksempel sosiale medier. I et forsøk for å få opp svarinngangen ble Visit Norefjell bedt om å kjøre to kampanjer i sosiale medier: en om sommeren og en i forbindelse med høstferie. Lenkene til spørreundersøkelsen ble også formidlet via TØIs nettsider om INNOMET-prosjektet mens spørreundersøkelsen pågikk.

I alt fikk vi svar fra 744 deltakere. Svarinngangen var ganske skjev på tvers av kommuner og veldig lav i enkelte kommuner til tross for gjentatte forsøk på å øke synligheten av spørreundersøkelsen (Figur 2.3).

Videre ser vi at de fleste av deltakerne i spørreundersøkelsen var hyttebrukere (figur 2.4), noe som kan tyde på at denne typen metode kan være mindre egnet for å nå ut til andre befolkningssegmenter som fastboende, men spesielt også overnattingsgjester og dagsbesøkende.

Figur 2.3: Fordeling av svarinnngang etter rekrutteringskommunene. Prosent. (N=744)

Figur 2.4: Fordeling av deltakere i spørreundersøkelsen etter befolkningssegment. Prosent. (N=744)

Slik det er omtalt i kapittel 2.3.2, finner vi betydelige skjevheter i nettoutvalget i forhold til geografi (særlig blant fastboende), kjønn og alder.

Det er med andre ord viktig å være klar over at funn skaffet gjennom denne spørreundersøkelsen representerer meninger og synspunkter av noen befolkningssegmenter i NR-regionen. Disse er de som bor og har fritidsbolig i Nesbyen; kvinner og de som er mellom 30 og 49 år er overrepresentert.

Likevel kan vi godt anvende data for å oppfylle vårt andre hovedformål med spørreundersøkelsen, som er å utvikle en metodikk for å vurdere og planlegge tjenesteytelser under betraktning av hele populasjon (fastboende og besøkende). Når det er sagt, burde man ved anledning revidere hovedparametere som er brukt i metodikken. Med hovedparametere mener vi andeler av ulike befolkningssegmenter som etterspør ulike tjenester (tabell 3.4) som vi bruker for å lage forholdstall (tabell 3.5) og tall om hyttebelegg og hyttedøgn (tabell 3.2).

2.2.5 Intervjuer

Det ble gjennomført tre semistrukturerte intervjuer med eksperter på besøksforvaltning for å supplere og korrigere funnene fra litteraturgjennomgangen og dokumentstudiene. De tre ekspertene ble valgt fordi de har jobbet lenge med temaet og sett utviklingen av fagfeltet på nært hold. Intervjuene ble meldt til NSD/Sikt, og det ble gitt godkjenning til å gjennomføre intervjuene. Deltakerne ble rekruttert via direkte kontakt på e-post. Én person svarte ikke på henvendelsen. To av intervjuene ble gjennomført av en forsker, det siste med to forskere. Alle intervjuene ble gjort på Teams. Intervjuene tok opp begrepet besøksforvaltning og definisjon av bruk og hva det har å si for praksis, kunnskapsbehov, prosesser og bestillingskompetanse. Intervjuene ble deretter oppsummert og resultatene brukt i kunnskapsgrunnlaget om besøksforvaltning.

Intervjuguide er gjengitt i Vedlegg 5.

2.2.6 Workshop

Resultater fra prosjektet ble presentert til samarbeidspartnere i to verksteder som fant sted i 2023 i Nesbyen (februar) og Eggedal (desember). I begge samlingene ble det lagt opp til en kombinasjon av presentasjoner og gruppearbeid, der det ble lagt vekt på å få kommentarer fra deltakere, spesielt med tanke på relevans og praktisk anvendbarhet av resultater. Resultatene fra workshopene har fungert som en korrigerende av arbeidet med veilederen for å få til veileder som er tilpasset behovene kommunene og fylkeskommunen har, med særlig vektlegging av kommunale behov.

I tillegg ble det organisert en digital workshop i mars 2024 med arbeidsgruppe for NR-regionen der vi diskuterte den første versjon av veilederen som hadde blitt sendt til workshopens deltakere i starten av februar. Etter å ha spurt deltakerne om å dele sine førsteinntrykk, ble de bedt om å gi sine innspill til de ulike delene av veilederen. Hver diskusjon ble innledet med en kort presentasjon av hver del i veilederen. I alt deltok 17 personer i workshopen, og vi fikk over 50 kommentarer og innspill som vi tok med oss i videre utvikling av veilederen. Innspill berørte både ramme til veilederen (hvem den bør rettes til og hvordan den bør presenteres i relasjon til diskusjoner om besøksforvaltning), innhold (hva som bør med), og struktur og utforming.

2.3 Feilkilder/forbehold

2.3.1 Utfordrende å gi en presis estimering av ferdsel

Som nevnt er det utfordrende å estimere ferdsel og bruk for NR-regionen presist, særlig i nyere år. Det er flere grunner til det.

For det første er det noe usikkerhet rundt hvor mye av økningen i ferdsel i NR-regionen som er en reell økning og ikke skyldes vekst i Stravas popularitet. Antall Strava-brukere i Norge økte betydelig mellom 2019 og 2020 for både aktiviteter til fots og sykling (tabell 2.6), og tall fra hele landet viser en vekst i Stravas popularitet som er vesentlig større enn hva Venter mfl. (2023) så i løpet av sin studie (som er det som brukes som grunnlag for å estimere bruksvolumet av aktiviteter i NR-regionen)

Tabell 2.6 Utviklingen av antall turer eller aktiviteter registrert av Strava treningsappbrukere i Norge mellom 2018 og 2022.

Aktivitetstype	År	Antall Strava-brukere	% endring i antall brukere fra året før	Antall registrerte turer	% endring i antall turer fra året før	Turer per Strava-bruker
Til fots	2018	116 223		2 914 565		25,1
Til fots	2019	149 935	29	4 040 190	39	26,9
Til fots	2020	222 888	49	8 447 947	109	37,9
Til fots	2021	279 549	25	10 985 272	30	39,3
Til fots	2022	315 182	13	9 672 097	-12	30,7
Sykkel	2018	72 713		2 229 255		30,7
Sykkel	2019	82 177	13	2 332 371	5	28,4
Sykkel	2020	113 322	38	2 953 552	27	26,1
Sykkel	2021	128 328	13	2 890 970	-2	22,5
Sykkel	2022	127 088	-1	2 811 034	-3	22,1

Som tabellen viser, begynte mange flere å bruke Strava i 2020, og antall registrerte aktiviteter det året er fordoblet sammenliknet med året før. Men dette trenger ikke å bety at eventuelle økninger i antall registrerte aktiviteter kan knyttes utelukkende til appens voksende popularitet. Bruk av Oslos lokale grønne områder for rekreasjon økte med nesten 300% over det gjennomsnittlige bruksvolumet fra de

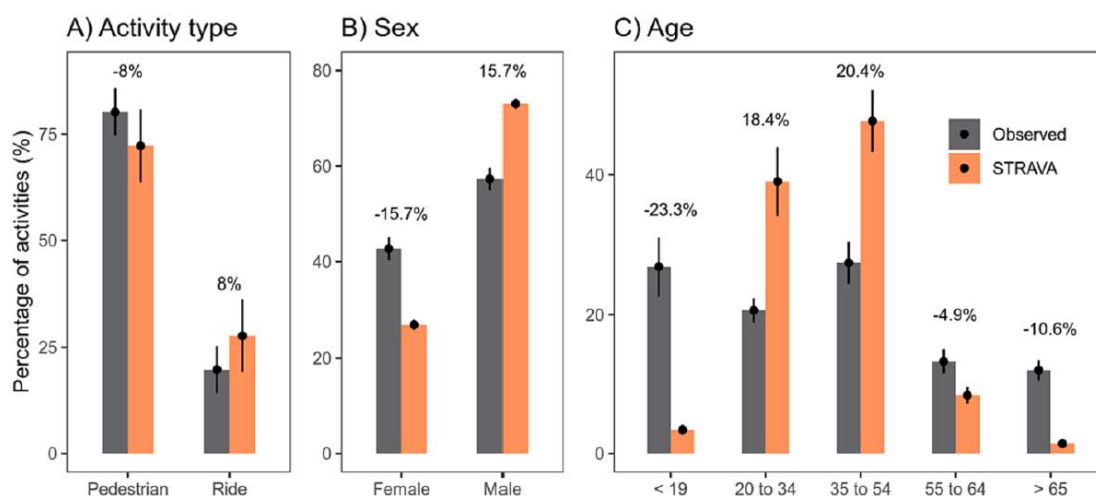
tre foregående årene, da regjeringen innførte restriksjoner under koronapandemien i mars 2020 (Venter mfl. 2020). Da hytteforbudet ble opphevet en måned etter nedstengingen, dro mange nordmenn til fritidsboligene sine for å tilbringe tid der, spesielt etter at mange arbeidsgivere viste større aksept og tilrettelagt for å jobbe på hjemmekontor (eller hyttekontor). Sånn sett kan eventuelle økninger mellom 2019 og 2020 i antall Strava-aktiviteter registrerte i Norefjell-Reinsjøfjellens fjellsone gjenspeile en reell økning i området egentlige bruksvolum. Men man kan heller ikke se bort fra muligheten for at en økning i Strava-bruk blant området besøkende over den samme perioden kan bety at det egentlige bruksvolumet for 2020-2022 ville være et noe mindre tall enn 20 ganger antallet av registrerte Strava-aktiviteter.

Videre ser vi at det er høyere korrelasjon mellom Strava-aktiviteter og tellere som ligger lengre inn i marka enn ved markas grense. Dette kan bety at en større andel av besøkende som kommer lengre inn i Norefjell-Reinsjøfjellens fjellsone, ville være Strava-brukere.

Hvis en større andel av besøkende i NR-regionen bruker Strava enn det som var tilfelle i Oslo-marka i 2019, spesielt lengre inn i fjellsonen, ville det å gange antall Strava-aktiviteter med et tall rundt 20 medføre en overestimering av det egentlige bruksvolumet for området. Å finne riktig parameter for å bruke Strava Metro-data for å beregne det faktiske bruksvolumet i Norefjell-Reinsjøfjell krever innsamling av data fra spørreundersøkelser og observasjoner (eventuelt automatiske ferdsestellers) i området, noe som går utover rammen til INNOMET-prosjektet.

Faren for å ikke få med seg aktivitetene langs segmenter med lavere bruksintensitet blir mindre når dataene er aggregert over lengre tidsintervaller (for eksempel med månedlige eller årlige tidsintervaller). Samtidig vil bruk av grovere tidsintervaller hindre en i å kunne se på hvordan aktiviteter er fordelt over et mer finkornet tidsperspektiv (for eksempel daglige tidsintervaller). Denne feilkilden vil ha en mindre effekt hvis flere besøkende er Strava-brukere.

En tredje usikkerhetsmoment oppstår som følge av variasjoner i bruk av Strava blant populasjonen. Strava-brukere i Norefjell-Reinsjøfjell er ikke nødvendigvis representative for alle som går, løper eller sykler i området. Strava Metro-registrerte aktiviteter i Osloomarka mellom 2016 og 2019 hadde en større andel av antall mannlige enn kvinnelige brukere, sammenlignet med observasjoner av både løpende/gående og syklende i de samme områdene (Figur 2.5). Strava-data inneholdt også en større andel av brukere i aldersklassene 20-34 og 35-54 år enn det som var målt i observasjonene av områdets brukere. Stravas app har dessuten en aldersgrense på 13 år, som betyr at Strava-data ikke fanger opp det som kan være en stor andel brukere av et område.

Figur 2.5: Prosentvis sammensetning av Strava- og observerte brukere i Osloomarka på tvers av aktivitetstype (A), kjønn (B) og alderskategorier (C). Gjennomsnittsverdier presenteres som søyler og punkter med standardfeilstolper ($n = 6$). Forskjellen mellom Strava og observerte prosenter vises over hvert sett med søyler. Fra Venter mfl. (2023).

2.3.2 Usikkerheter rundt indikatorer fra spørreundersøkelsen

Indikatorer og nøkkeltall som baserer seg på data fra spørreundersøkelsen, vil preges av hvor representativt nettoutvalget er for populasjonen man ønsker å si noe om. Vi finner betydelige skjevheter i netto-utvalget mht. til geografi (særlig blant fastboende), kjønn og alder.

Skjevheten i rekruttering av deltakere er med å forklare skjevheter i vårt utvalg i mht. geografi. Som det illustreres i tabell 2.7, bor de fleste fastboende som deltok i spørreundersøkelsen i Nesbyen, noe som avviker sterkt fra fastboende-populasjonen i NR regionen.

Tabell 2.7: Antall og fordeling av fastboende etter bokommune i vårt utvalg (venstre) og i populasjon (høyre).

	Fastboende Survey (N)	Fastboende Survey (%)	Populasjon 2023 ^a (N)	Populasjon 2023 (%)
Flå	23	12	1 097	9
Krødsherad	31	16	2 211	18
Nesbyen	129	65	3 299	26
Nore og Uvdal	9	5	2 486	20
Sigdal	6	3	3 479	28
N	198		12 572	

^a Kilde: Statistisk Sentralbyrå, tabell 07459

Vi kjenner ikke hyttepopulasjonen i NR-regionen, men vi kan sammenligne fordelingen av hyttebrukere fra spørreundersøkelsen med fordelingen av registrerte hytter/fritidsboliger i regionen for å undersøke om vårt utvalg er representativt for populasjonen mht. geografi. Dette er gjort i tabell 2.8 som viser at de fleste hyttebrukerne i vårt utvalg benytter seg av hytter som er lokalisert i Nesbyen (35 prosent) og er dermed overrepresentert i forhold til hyttepopulasjonen (22 prosent). Dette står i kontrast til hyttebrukerne i Nore og Uvdal kommune som er tydelig underrepresentert i vårt utvalg (8 prosent) i forhold til hyttepopulasjon (29 prosent).

Tabell 2.8: Fordeling av hyttebrukere etter hyttekommune i vårt utvalg (venstre) og fordeling av registrerte hytter – SSB (høyre).

	Hyttebrukere Survey (N)	Hyttebrukere Survey (%)	Registrerte hytter ^b (N)	Registrerte hytter (%)
Flå	100	21	2556	15
Krødsherad	51	11	1876	11
Nesbyen	169	35	3897	22
Nore og Uvdal	39	8	4143	24
Sigdal	119	25	5143	29
N	478		17615	

^b Kilde: Statistisk Sentralbyrå, tabell 03174

Videre finner vi også skjevheter i datagrunnlaget i forhold til kjønns- (tabell 2.9) og aldersfordeling (tabell 2.10).

Tabell 2.9: Fordeling av fastboende etter kjønn i vårt utvalg (venstre) og i registrert populasjon (høyre).

	Fastboende Survey (N)	Fastboende Survey (%)	Populasjon 2023 ^a (N)	Populasjon 2023 (%)
Menn	78	40	6504	52
Kvinner	117	60	6068	48
N	195		12572	

^a Kilde: Statistisk Sentralbyrå, tabell 07459

Som det illustreres i tabell 2.9, er kvinner overrepresentert blant fastboende som deltok i spørreundersøkelsen.

Videre ser vi i tabell 2.10 at fastboende over 70 år er underrepresentert i vårt utvalg, mens fastboende mellom 30 og 49 år er overrepresentert. Dette kan muligens forklares ved at en vesentlig del av rekrutteringsarbeidet skjedde på digitale kanaler. Merk at vi også har sett på fordelingen av respondenter ved å ekskludere den første aldersgruppe (under 18 år). Dette fordi vi regner med at det er usannsynlig at alle i denne aldersgruppe ville delta i spørreundersøkelsen, og dermed kan denne gruppen ikke uten videre sammenlignes med tilsvarende populasjonssegment.

Tabell 2.10: Fordeling av fastboende etter aldersgruppe i vårt utvalg (venstre) og i registrert populasjon (høyre)

	Fastboende Survey (N)	Fastboende Survey (%)	Fastboende Survey (%)	Populasjon 2023 ^a (N)	Populasjon 2023 (%)	Populasjon 2023 (%)
under 18 år	3	2		2165	17	
18-29 år	26	13	13	1506	13	14
30-49 år	83	42	43	2842	22	27
50-69 år	72	37	37	3730	30	36
over 70 år	13	7	7	2329	17	22
N		197	194		12572	10407

^a Kilde: Statistisk Sentralbyrå, tabell 07459

Disse skjevhetene i datagrunnlaget fører til at resultatene fra vår spørreundersøkelse ikke egner seg til å si noe verken om tjenesteetterspørsel, fornøydhet med tjenestene eller holdninger blant fastboende og besøkende. Likevel anser vi at usikkerheten som preger tallstørrelser ikke påvirker hovedmålet med prosjektet, som først og fremst er for å illustrere fremgangsmåten for å gjøre disse analysene, og i mindre grad for å estimere nøyaktige effekter.

Med noen få unntak, der det er viktig å illustrere muligheter ved å produsere nøkkeltall og indikatorer for hver kommune, presenterer vi derfor tall for regionen samlet. Men dette under forbehold om at den skjeve fordelingen vil kunne ha stor påvirkning på resultatet. Det kan for eksempel være ulike holdninger blant bosatte fra kommune til kommune (hele populasjonen), og i tallene for regionen vil jo svarene fra Nesbyen veie mye tyngre enn svarene fra de andre kommunene.

Svarene fra de fleste kommunene er for få til at vi kan sjekke om det er signifikante forskjeller kommunene imellom, og siden skjevhetene er til dels store og deler av populasjon er ukjent, er det også vanskelig å vekte surveydata i forhold til populasjonen for hvert befolkningssegment.

2.3.3 Svakheter i eksisterende datagrunnlag

Datagrunnlaget brukt i estimering av økonomisk verdiskaping og enkelte av nøkkeltallene for vurdering av tjenesteytelser er også beheftet med en del svakheter som det er viktig å være bevisst på.

SSBs **overnattingsstatistikk** har en del mangler, særlig på kommunenivå:

- I de fleste kommuner er det foretak som ikke fanges opp i statistikken fordi de er små og/eller er registrert under andre næringskategorier enn overnatting (for eksempel landbruk).
- Generelt kan det være ulik praksis med innrapportering av gjestedøgn til SSB (hotellstatistikk, hyttegrendstatistikk, formidlingsstatistikk eller ingen rapportering?) i overnattingsbedrifter hvor rom/leiligheter helt eller delvis er seksjonert i privateide enheter, men som anvendes både til kommersiell overnatting og til privat bruk.
- Kommersiell utleie er i SSBs formidlingsstatistikk kun oppgitt på fylkesnivå. Statistikken omfatter kun norske formidlere og er heller ikke for disse komplett.

- På kommunenivå gir SSBs overnattingsstatistikk kun tall for overnattinger i hotell og camping/hyttegrend/vandrerhjem samlet (fra og med 2020)⁹. Egne tall for hoteller og for camping/hyttegrend gis kun for de såkalte reiselivsregionene fra og med 2020. Her er NR-regionen definert som Sigdal, Krødsherad, Flå og Modum.
- Flå og Nesbyen er slått sammen i overnattingsstatistikken fram til og med 2019, mens fra og med 2020 er Flå-tallene slått sammen med tall for Krødsherad.
- Det oppgis ikke tall for Sigdal de siste årene, fordi det er færre enn tre overnattingsbedrifter med i statistikkgrunnet (tall oppgitt kun for to måneder i 2022 og ingen i 2023).

Beregningen på antall **gjestedøgn i private fritidsboliger** med utgangspunkt i SSBs data om antall fritidsboliger i kommunen¹⁰ og anslag på omfang bruk av fritidsboligene ut fra data fra lokale undersøkelser, har også en del potensielle svakheter:

- Bygg med fritidsleiligheter telles som kun én enhet (ett bygg) i fritidsboligstatistikken, uavhengig av antall boenheter i bygget. I noen kommuner kan dette være en betydelig feilkilde.
- Brukerundersøkelser finnes i alle de fem kommunene i NR-regionen. Utvalgene er relativt små, men den største usikkerheten er likevel knyttet til hvem som svarer. Slike undersøkelser appellerer gjerne mest til de mest dedikerte hyttebrukerne. Det vil si at de antas å gjennomgående ha høyere svarprosent i representative utvalg, og ikke minst at de antas å ha større tilbøyelighet til å melde seg til slike undersøkelser når utvalgsprosedyren krever at respondentene aktivt melder seg på (gjennom facebooksider eller andre media).
- Erfaringsmessig er det alltid en del av landets fritidsboligmasse som permanent eller periodevis ikke er i bruk. Det er antatt at spørreundersøkelser i liten grad fanger opp hvor mange dette er, de vil naturlig være underrepresenterte i undersøkelser, spesielt når disse kun er lagt ut på sosiale media.

I tillegg er tall for **antall gjestedøgn ved besøk hos familie/venner** og antall dagsbesøkende og gjennomreisende (som faktisk stopper i området) lite dekket i tilgjengelige kilder.

Forbruksdata brukt i våre estimeringer er også preget av en del svakheter:

- I TØIs beregninger av turistforbruk, verdiskaping mm for Hallingdalkommunene for året 2021 (Dybedal og Landa Mata 2022b), var vi typisk henvist til relativt grove forbrukstall fra Innovasjon Norges Turistundersøkelsen 2019 (landsdelsnivå)¹¹ og TØIs etter hvert noe utdaterte forbruksundersøkelser på landsbasis i 2008/2009 (Farstad og Dybedal 2010 og 2011a).
- Et problem med data som angir gjennomsnittverdier for et større geografisk område er at lokale variasjoner kan være ganske store. For eksempel kan det i de områdene hvor de beste alpin-tilbudene er lokalisert, og/eller i områder med stort innslag av nyere fritidsboliger, være andre forbruksmønstre enn i eldre, mer tradisjonelle hytteområder. Tilsvarende kan lokale undersøkelsesdata fra noen områder være for stedsspesifikke og dermed ha begrenset overføringsverdi til andre områder.
- Et annet problem er at forbruk knyttet til eie og drift av fritidsbolig (vedlikehold, brøyting, hytteservice, avgifter, innbo etc.) ikke fanges opp i vanlige forbruksundersøkelser blant tilreisende, for eksempel i Innovasjon Norges nasjonale forbruksundersøkelser.

⁹ Det gis imidlertid tall for antall foretak, senger, rom/hytter og oppstillingsplasser på camping på kommunenivå for hver måned.

¹⁰ Med utgangspunkt i «Matrikkelen» (tidligere GAB-registeret) oppgis antall «Hytter, sommerhus og lignende fritidsbygg» samt antall «Helårsboliger og våningshus benyttet som fritidsbolig», per 1. januar hvert år for hver kommune.

¹¹ Innovasjon Norges forbruksdata brukes for eksempel i Innovasjon Norges forbrukskalkulator (VisitNorway/Innsikt)

I tillegg er det en del usikkerhet knyttet til hvor presis respondenters selvrappotering av forbruk kan være. Hvor mye penger har personen eller reisefølget brukt på hvilke varer og tjenester siste døgn, siste uke, hele reisen osv.? Og hvor har forbruket skjedd; hva er forhåndsbetalt av for eksempel overnatting og transport, og hva er faktisk forbruk i hvert område man besøker?

3 Hovedresultater

3.1 Ferdsl i natur

Denne kapittel er todelt. I kapittel 3.1.2 beskriver vi hvilke tiltak som finnes for å kanalisere ferdsl i naturområder med utgangspunktet i litteraturgjennomgang.

Kapittel 3.1.2.2 presenterer ferdselsanalyse og scenarier for framtidig ferdsl. Kapitlet omfatter både en beskrivelse av hovedtrekk i metoden, resultater fra empiriske analysen og en redegjørelse av muligheter og utfordringer ved å bruke disse metodene.

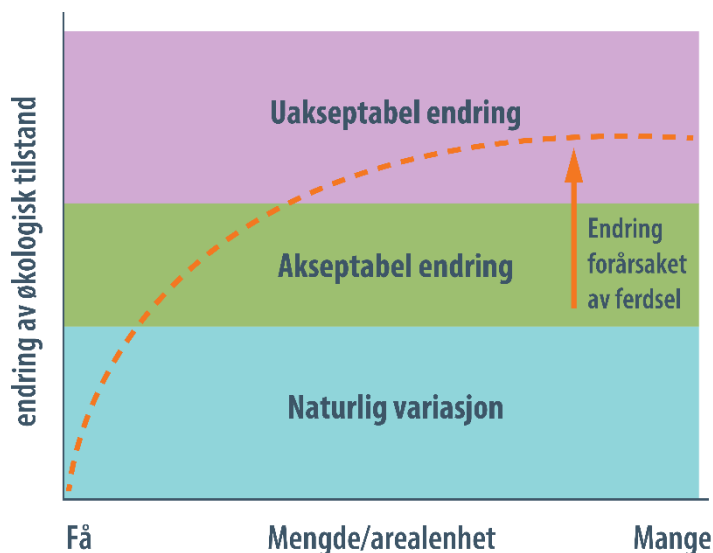
3.1.1 Tiltak for å kanalisere ferdsl i naturområder

Mange av de teoretiske modellene har en tilnærming der man betrakter utøverne av utmarka som rasjonelle utøvere som foretar bevisste valg på hvor i landskapet de ønsker å være. En slik «varemetafor» er utsatt for kritikk, siden utøverne ofte har mangelfull kunnskap om mulighetene som finnes. En slik tilnærming har blitt kritisert å forenkle individers verdier og ser bort ifra de følelsesmessige bånd folk kan ha til de stedene eller landskapene de besøker. Som en motsats til en rasjonell tilnærming kan man tenke at utøverne ofte har en følelsesmessig tilknytning til landskapet, og dermed heller se på de relasjonene som finnes mellom individet og steder i landskapet. Et slikt perspektiv som tar utgangspunkt i stedets betydning kan være vanskeligere å operasjonalisere i for eksempel planprosesser, men det er etter hvert utviklet mange metoder for å synliggjøre denne relasjonen/verdier med å involvere utøverne i for eksempel planprosesser.

Den teoretiske gjennomgangen viser at det å forklare bruk, motivasjon og opplevelser i natur er svært komplekst og det er vanskelig å generalisere. Den viktigste lærdommen er at det er et stort spekter av brukere til ulike naturområdene som ofte kan ordnes fra en gradient fra urørte områder til områder med stor grad av tilrettelegging. Preferansene for opplevelser er ofte styrt av forekomst og tilgang til menneskelig infrastruktur og tilrettelegging, i en gradient fra områder med mye infrastruktur og til rettelegging til urørte områder med ingen tilrettelegging. Også preferanser for å møte andre mennesker på tur varierer mye, og kan ordnes langs den samme gradienten fra urørte områder med få andre besøkende til sterkt tilrettelagte områder med mange besøkende. Derfor kan ferdselsmønsteret i utmark i stor grad styres av forekomst (eller ikke) av infrastruktur/tilrettelegging, og en sonering som tar hensyn til dette. Besøksforvaltningen handler dermed i stor grad om hvor man tilrettelegger for bruk, og dermed kanalisere folk gjennom grad og type av tilrettelegging. Samtidig er det viktig å skjerme områder for tilrettelegging, for å unngå belastning på sårbar natur og for å skape gode opplevelsesmiljøer for de som ikke ønsker tilrettelegging.

De mest sårbare områdene for villreinen bør dermed inneholde lite eller ingen tilrettelegging, mens områder i randsonen som er mindre sårbare kan utvikles med infrastruktur/tilrettelegging for å tiltrekke seg folk. Dette er det vi kan kalle pull-push-strategier som er studert i andre artikler fra villreinområdene (Gundersen mfl. 2019, 2020).

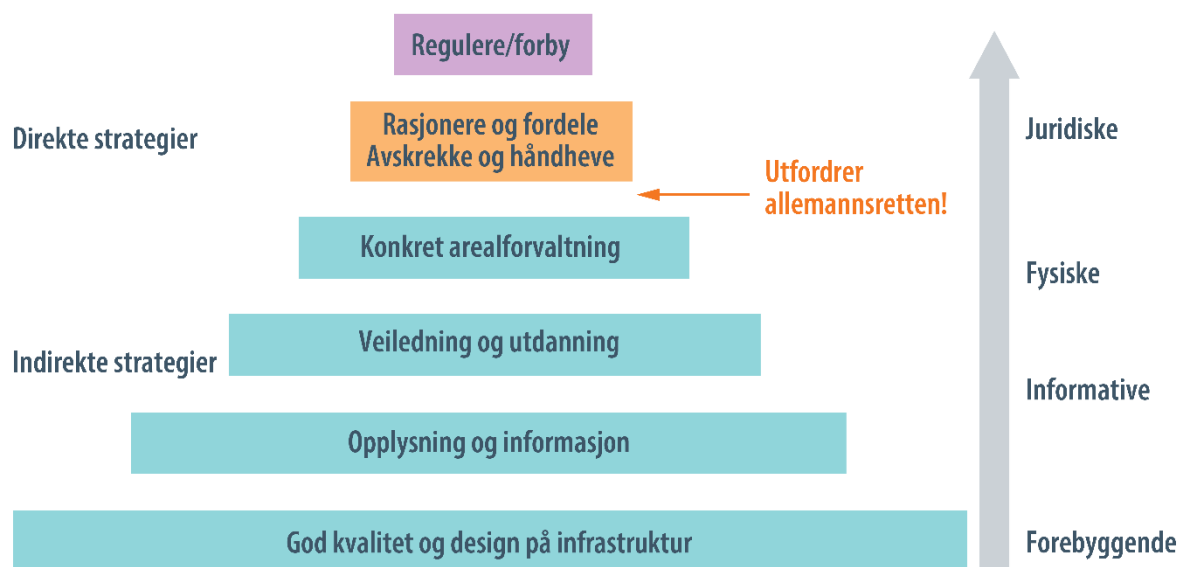
Med bakgrunn i litteraturstudiet gjengir vi her noen viktige prinsipper for virkemiddelbruk i besøksforvaltningen (se Hagen mfl. 2019). Etersom ferdselen utvikler seg og kan ha negative konsekvenser for naturen og for utøvernes egne opplevelser (Hagen mfl. 2019), er spørsmålet hvor grensen går mellom akseptable og uakseptable endringer i tilstand (figur 3.1).

Figur 3.1: Prinsippfigur som viser forholdet mellom naturlig variasjon i økologisk tilstand og hvordan ferdsel påvirker tilstanden slik at endringa er akseptabel eller uakseptabel (Hagen mfl. 2019).

Siden all bruk gir en påvirkning, er det forvaltningsmyndigheten som i siste instans avgjør hva, når, hvor eller hvor mye påvirkning og bruk som kan aksepteres. Dette er i bunn og grunn et verdispørsmål, da det ofte ikke lar seg gjøre å identifisere terskeeffekter. Eventuelle terskeeffekter kan for eksempel være at villreinen slutter å bruke området eller å trekke, eller at sårbare fugler som rovfugl og våtmarksfugl slutter å hekke. Hvis man har en situasjon der man har nådd en uakseptabel utvikling, har forvaltningen mange virkemidler for å endre bruken.

I figur 3.2 er det satt opp et hierarki over ulike tiltak som kan redusere bruken i sårbare områder ved å legge ned infrastruktur; øke bruken ved å tilrettelegge i områder hvor man ønsker økt bruk; spre bruken; eller skape en mer robust situasjon ved for eksempel å tilrettelegge mer (f.eks. hindre slitasje med stein- eller klopplegging).

Figur 3.2: Prinsippfigur for tiltak i norske verneområder for å endre ferdsel og bruk av sårbare områder. Hovedtypene av tiltak brukes ofte i kombinasjon.

Nederst i tiltakshierarkiet er det fokus på at tilretteleggingen må ha en god design, det vil si at den må legge opp til at de som bruker området har gode opplevelser og gjennom design kan ha en ansvarsfull ferdsel. Dernest handler det om informasjon og hvilken kunnskap man vil gi utøverne om for eksempel sårbar natur og hvordan de skal ha en ansvarsfull atferd. Man kan også tenke seg at man «skolerer» de besøkende med å gi de kunnskap om området, eller at man har med guider på tur som har en ansvarsfull atferd. Lenger opp i tiltakshierarkiet finner vi det man kan kalle konkret arealforvaltning, og som handler om de fysiske elementene vi fører inn i landskapet av tilrettelegging. Dette er et viktig virkemiddel i Norge, der forvaltningen forsøker å styre atferden i landskapet gjennom å tilrettelegge og kanalisere ferdsel, enten dette er å fjerne tilrettelegging i sårbare områder eller å bygge opp ny infrastruktur i områder der man ønsker mer bruk. Høyest i tiltakshierarkiet er lovpålagte reguleringer som utfordrer allemannsretten, der man på ulikt vis kan pålegge restriksjoner på bruken.

I tabell 3.1 har vi kort beskrevet hovedinnholdet i de viktigste virkemidlene. Det er spesielt arealforvaltningen som gir raske responser på folks atferd i utmarka i Norge, og som ikke utfordrer allemannsretten. Dette skyldes ikke minst at trendene for utøverne i friluftsliv og turisme i Norge i stadig større grad er knyttet til tilretteleggingstiltak. Det er stadig mer infrastruktur for friluftslivet, og folk bruker denne infrastrukturen.

Tabell 3.1: Oversikt over typer av potensielle virkemidler til å styre ferdsel i villreinområder i Norge (etter Hagen mfl. 2019). Rekkefølgen av virkemidlene er ordnet etter styrke, der de «mykeste» tiltakene er oppført nederst i tabellen.

Virkemiddel	Forklaring
Regulere	Reguleringer handler om å styre bruken av et område gjennom begrensninger og forbud. Verneforskriftene utdypet hva som er tillatt eller ikke innenfor verneområdet, så som mengde og type av fasiliteter, aktiviteter, utstyr, transportform, oppholdstid, om organisert ferdsel er tillat. Sonering kan brukes for å angi steds- eller tidsspesifikk regulering (f.eks. bruk av sykkel, utenfor hekketid mm). Regler for organisert ferdsel er oftest nedfelt i verneforskriften, og er derfor lettere å regulere enn uorganisert ferdsel. Organisert ferdsel er ofte ledet av kyndige guider/lærere som kan forhindre negativ påvirkning.
Rasjonere og fordele	Dette tiltaket er lite brukt som tiltak i Norge. Det handler om å begrense bruken (reservasjon av et begrensa antall plasser, kø-prinsipp, loddtrekning, kvalifikasjonskrav, betaling) av en knapp ressurs. Allemannsretten setter klare grenser for denne tiltakskategorien. Jakt er ikke en allemannsrett og fungerer etter dette prinsippet, og når man har bestemt en kvote (antall jegere) blir det med en gang snakk om fordeling, som er en akseptert måte å begrense påvirkningen på.
Avskrekke og håndheve	Dette er også lite brukt i Norge og handler om å hindre uønsket atferd gjennom bruk av forbudsskilt, trusler om straff eller bruk av uniformert personell for håndhevelse av loven. Statens naturoppsyn er uniformert og har myndighet til å håndheve lover i verneområdene.
Konkret arealforvaltning	Denne kategorien handler om å manipulere det fysiske miljøet, og (forsøksvis) dirigere og kanalisere bruken for å opprettholde naturverdiene. Et av de viktigste tiltakene er å konsentrere bruken, i første rekke gjennom stram/tydelig tilrettelegging som gir et kanalisert bruksmønster. Ofte er det ønskelig for de besøkende at det er lett og bekvem adgang til innfallsporten (p-plass, toalett, vann, informasjon, skilting osv.), men at det er lavere grad av tilrettelegging ute i terrenget. De besøkende kan ha ulike preferanser, men for de fleste er det slik: Etablering av fasiliteter vil tiltrekke seg besøkende, mens reduksjon/ fjerning som oftest vil redusere bruken, særlig når det gjelder nye besøkende. En enkel tilnærming vil være å redusere tilretteleggingsgraden ved/i sårbare områder, og øke tilretteleggingsgraden i robuste områder. Å fjerne parkeringsmuligheten kan være effektivt, men ikke dersom lokaliteten uansett er så attraktiv at resultatet blir parkeringskaos. Derfor må kunnskapen om villreinens sårbarhet følge kunnskapen om hvorfor mange besøkende som kommer til stedet. God design og tiltalende utforming av innfallsporten og lokaliteten gir ofte en mer hensynsfull atferd blant de besøkende, og forskning viser at dersom stedet er rotete og viser manglende forvaltning, vil dette medføre mer søppel, skader osv.
Opplysning og veiledning	Dette har som formål å påvirke de besøkendes atferd, samt å bidra til positive opplevelser og ny læring. Dette kan omfatte generelle retningslinjer og råd for passende oppførsel, gjerne utdypet av en forklaring om hvorfor dette er viktig (f.eks. hvorfor bør man unngå å forstyrre hekkende fugler). Som oftest blir skriftlig informasjonstiltak (skilt, hefter eller digitale oppslag) brukt, siden det er langt billigere enn personlig kontakt og muntlig formidling til besøkende. Ofte inngår en beskrivelse av opplevelses- og naturverdier, med helt konkrete tips og råd om hvordan ferdselen kan foregå skånsomt, gjerne med bruk av kart og bilder. Steds spesifikke retningslinjer kan trolig også bli et nyttig verktøy i villreinområdene i fremtiden. I tillegg vil guiding ha et stort potensial i villreinområdene i fremtiden, for å øke turopplevelsen, lede til mer skånsom ferdsel og gi muligheter for lokal næringsutvikling. Muntlig formidling, eller guiding kan brukes ved spesielle besøkspunkter med stort informasjonsbehov eller som en del av det totale turopplegget.

Et annet viktig resultat av litteraturstudien er at forvaltningen må tenke differensiering på areal. Dette handler i første rekke om at forvaltningen tilpasser tiltakene til stedet. Det er da mulig å planlegge områdene etter hvordan man ønsker at de skal brukes i fremtiden. Visse områder kan ha en meget sterk tilrettelegging og som da vil tiltrekke seg mange utøvere som bruker tilretteleggingen. Like viktig er det å planlegge at noen områder skal skjermes helt for tilrettelegging, for å ivareta de utøverne som ønsker tradisjonell bruk (jakt, fiske) og aktiviteter i stille områder uten tilrettelegging. Dette er samtidig områder som kan være sårbare for bruk, for eksempel viktige funksjonsområder for villrein. I figur 3.3 har vi lagd en prinsippskisse på hvordan en slik arealforvaltning kan se ut.

Figur 3.3: Prinsippskisse som viser differensiert forvaltning på areal og som tar hensyn til ulike opplevelser og natur (her eksemplifisert med villrein).

3.1.2 Analyse av ferdsel og scenarier

Målet med analysen er at å identifisere konfliktområder og å finne ut hvor ytterlige konfliktområder kan oppstå for å så vurdere hvilke av tiltakene presentert ovenfor egner seg best for å kanalisere ferdsel. I INNOMET har vi primært fokusert på konfliktområder mellom mennesker og villrein, men man kan bruke metoden også for å se på konflikter mellom andre type brukere.

3.1.2.1 Om metode

Metoden bygger på flere trinn (se figur 3.4) som krever bruk og bearbeiding av ulike typer data. I kapittel 2.2.3 har vi spesifisert metoden bak trinn 1 som bygger på en analyse av Strava-data, mens i kapittel 2.2.2 har vi beskrevet kun hovedtrekk ved metodene bak trinn 2 og trinn 4 ettersom metode for analyse av villreins arealbruk og ferdsel (Rolandsen mfl., 2023) og metodevalg for presentasjon av data fra arealplaner (Blumentrath mfl. 2022) er allerede publisert.

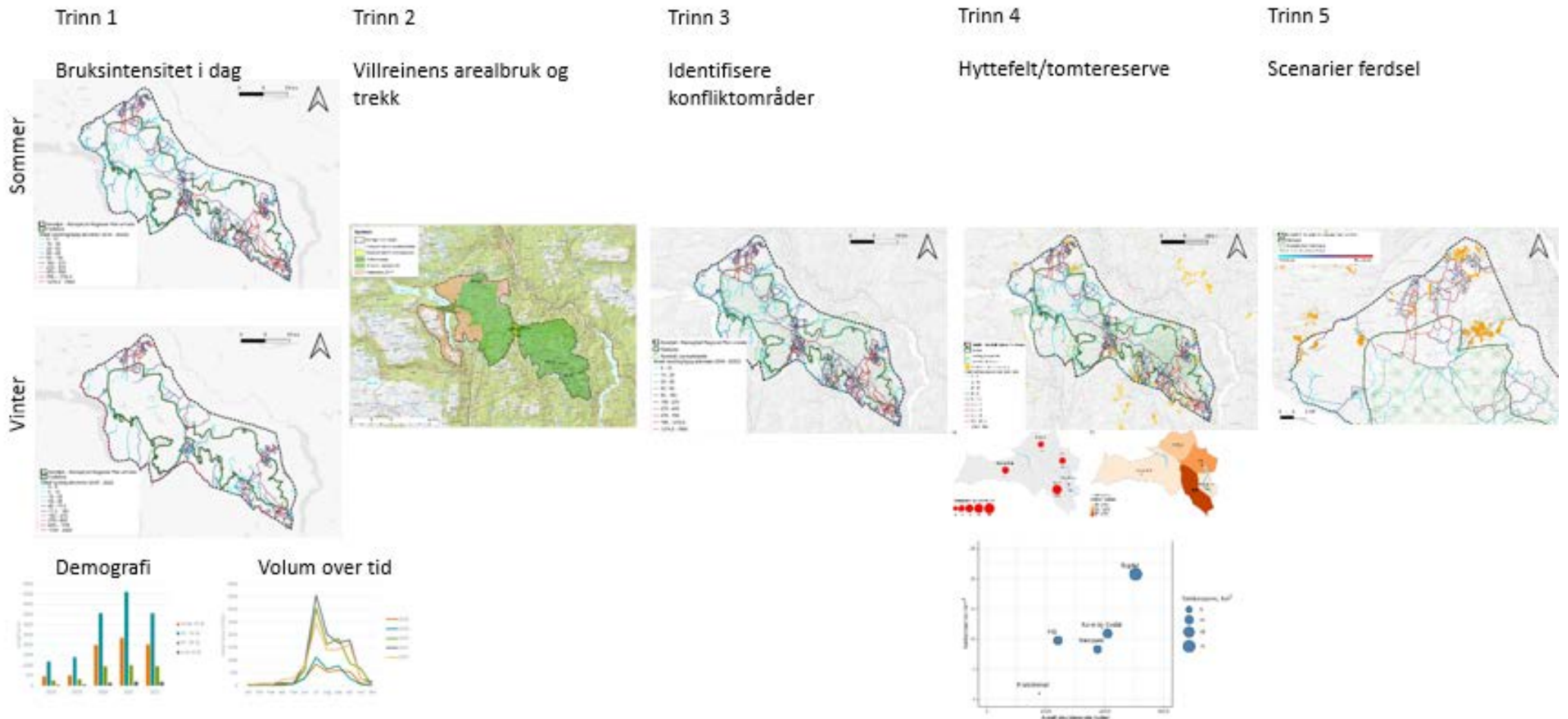
Metoden tar utgangspunkt i en beskrivelse av nåværende situasjon ved å analysere data om ferdsel til både mennesker (kapittel 2.1.2) og villrein (kapittel 2.1.1) som bruker case-området. Disse er trinnene 1 og 2 som er avbildet i figur 3.4.

Bruk av begge typer data tilrettelegger for å identifisere konfliktområder i nåværende situasjon (trinn 3 i figur 3.4).

Deretter estimerer man hvor mange og hvilken type brukere kan forventes i case-området ved å analysere data på bygde hytter og tomtereserve for fritidsboliger (arealplaner). Dette er illustrert som trinn 4 i figur 3.4.

I en siste trinn drøfter man scenarier for framtidig ferdsel, slik at man kan identifisere ytterligere konfliktområder under forutsetninger spesifisert i disse scenariene. Scenarier for framtidig utvikling i NR-regionen tar dermed utgangspunkt i kunnskap om dagens ferdsel i NR-regionen, kunnskap om villreinens arealbruk og trekk, og kunnskap om planlagt tomtereserve.

Både trinn 3 og trinn 5 danner utgangspunktet for å vurdere hvordan man kan best styre ferdsel av ulike type brukere i case-området.

Figur 3.4: Trinn i metode for analysen av ferdtsel.

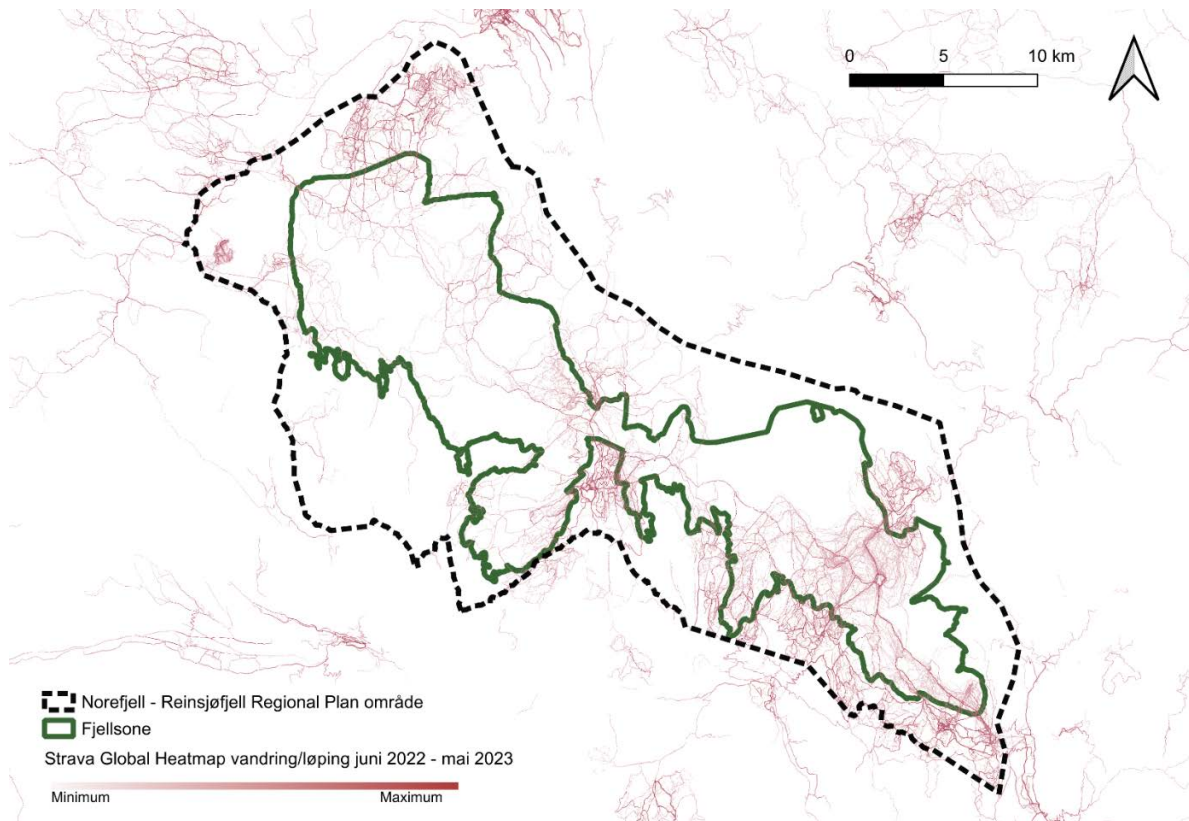
3.1.2.2 Resultater fra analysen

Resultatene fra arbeidspakke 1, ferdsel i natur, er presentert med en identisk, men mer utdypende analyse i egen NINA rapport (Stange mfl. 2024), og her gjengir vi hovedresultatene for å svare på forskningsspørsmålene i prosjektet. Vi har valgt å diskutere resultatene opp mot villreinen i NR-regionen, siden dette er en art som kommer i konflikt med ferdsel og siden det er god, oppdatert kunnskap om effekter av ferdsel på villrein i området (Rolandsen mfl. 2023).

Hvor mye og hvilken type brukere kan forventes i case-området?

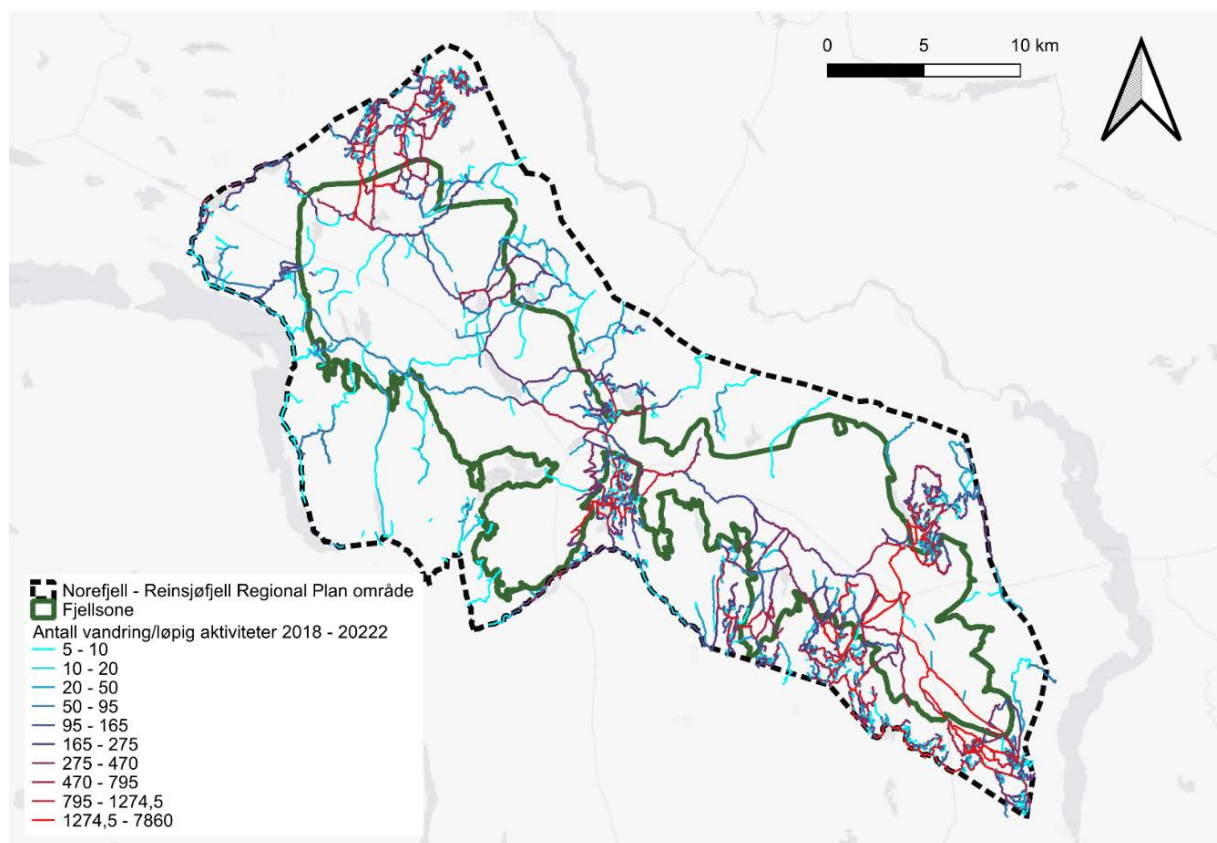
Hovedferdselen på Norefjell-Reinsjøfjell er ferdsel ut fra hyttefelt. Dataene viser at de aller fleste som genererer ferdselen er bosatt i andre kommuner enn lokalkommunene, og også den voldsomme periodiske bruken i helger og ferier. Sammenligning av Strava dataanalyser fra Norefjell-Reinsjøfjell og andre steder (f.eks. Hardangervidda, Rondane, Snøhetta) viser også at ferdselen i Norefjell-Reinsjøfjell er blant de villreinområdene med høyest bruksintensitet.

I figur 3.5 bruker vi Stravas Global Heatmap for å lage kart som viser den romlige fordelingen av registrerte foturer både på og utenfor stiene fra juni 2022 til mai 2023. Slik vi har omtalt i kapittel 2.1.2.2 bruker Strava Global Heatmap kart en normalisert fargerampe som dekker spekteret fra minimums- til maksimumsverdiene av antall aktiviteter for utstrekningen som vises i hvert kart. I figur 3.5 har vi derfor fremhevet synligheten av strekningene med lavere bruksintensitet ved å justere Stravas fargerampe (fargegradient), slik at bruksintensitetsgradienten vises med bare én farge (rød). I figuren ser vi tydelig hvordan ferdselen er konsentrert til områdene i sør-øst, i områdene langs vejen over Flatvollen i midten og i områdene nord-vest. Disse områdene ligger alle i nærheten av store hyttekonsentrasjoner.

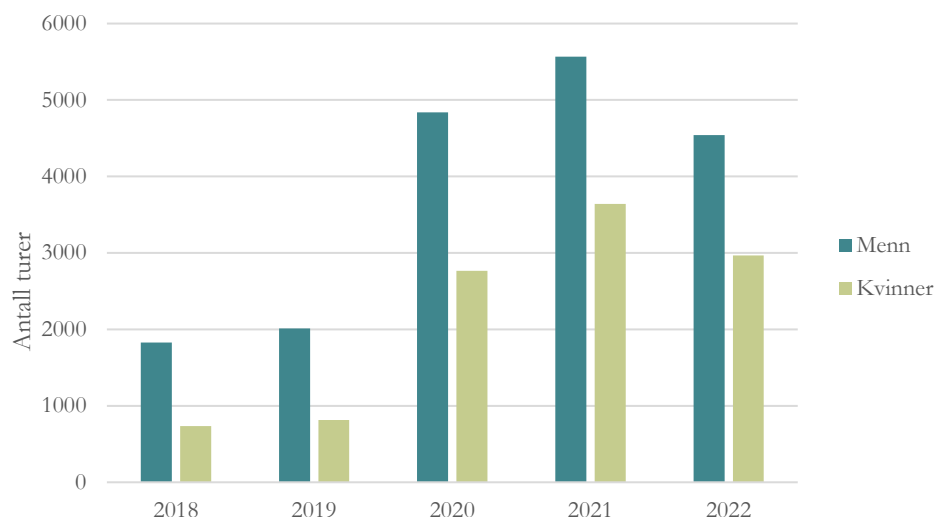
Figur 3.5: Aktiviteter som var registrert som «til fots» (dvs. vandring, løping og lignende) med Strava-appen i og rundt Norefjell-Reinsjøfjell regional plan-området mellom juni 2022 og mai 2023. Variasjon i bruksintensitet er korrelert med styrken av rødfargete strekninger.

I figur 3.6 bruker vi Strava Metro data for å vise variasjonen i bruksintensitet på segmentene i og rundt fjellsonen. Her har vi beregnet antall aktiviteter for hvert segment i Strava Metro datasettet for Norefjell-Reinsjøfjell Regional Plan området som totalsummen av alle månedlige antall registrerte aktiviteter for segmentene fra januar 2018 til og med desember 2022. Dette gir en mer konkret gjengivelse av variasjoner i bruksintensitet på de ulike segmentene i Norefjell-Reinsjøfjell. Figuren viser de samme ferdselsmønstrene som figuren over, men her er det angitt volum bruk på det enkelte stiselement. Man ser da tydeligere hvordan intensiteten varierer innenfor mindre områder.

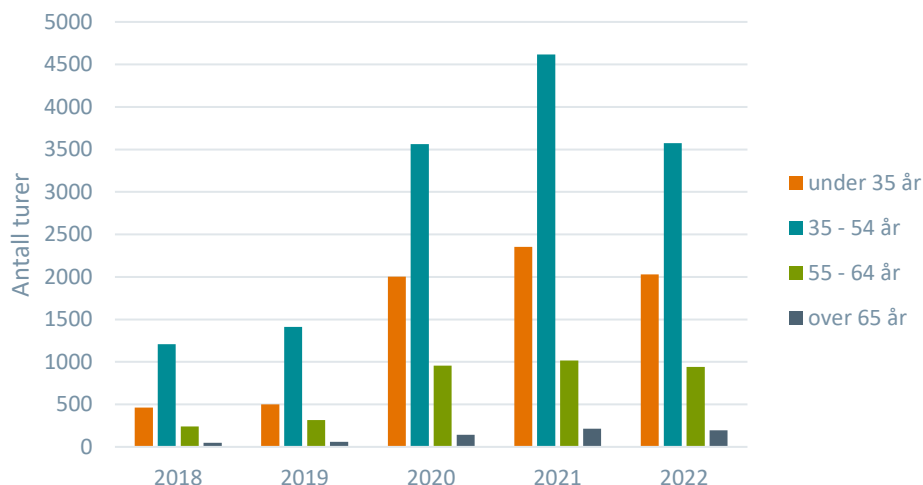

Figur 3.6: Summen av registrerte vandring/løping aktiviteter som er med i Strava Metro datasett, lastet ned med månedlige tidsintervaller, fra 2018 – 2022.

Strava Metro data gir også mulighet for innsyn angående i demografien til Strava-brukere i Norefjell-Reinsjøfjell. Vi har estimert antall enkelte turer av en antatt gjennomsnittlig lengde (4,4 km for fottur) i området med utgangspunkt i data fra Strava-appen og viser hvordan antall fotturer per år har variert fra 2018 til og med 2022, fordelt på både kjønn (figur 3.7) og alder (figur 3.8).

Figur 3.7: Antall turer til fots (vandring/løping) i Norefjell-Reinsjøfjellets fjellsone, basert på en antatt gjennomsnittlig turlengde av 4,4 km.

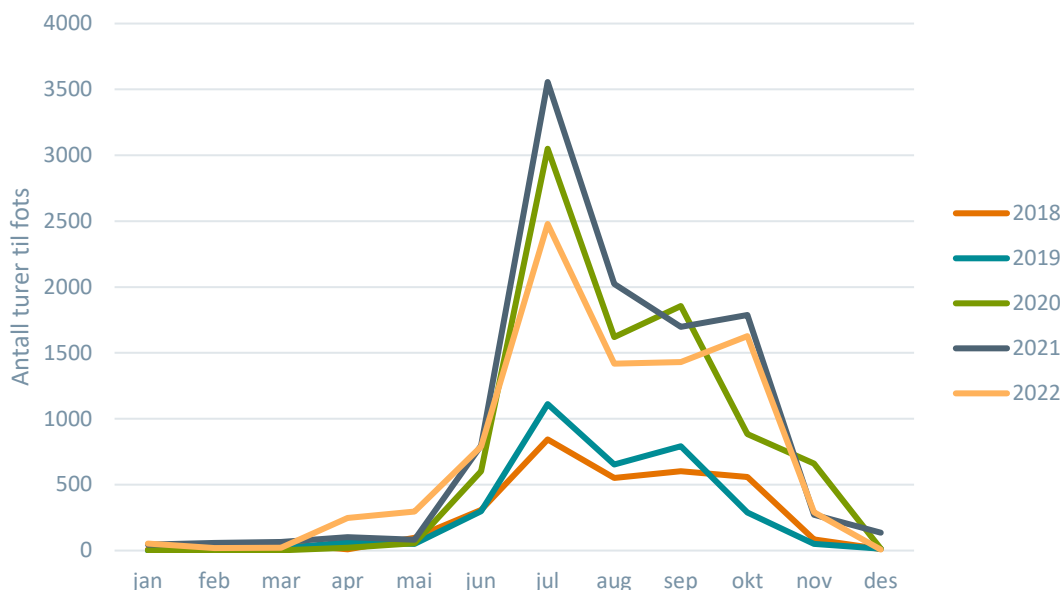

Figur 3.8: Antall turer til fots (vandring/løping) i Norefjell-Reinsjøfjellets fjellsone, basert på en antatt gjennomsnittlig turlengde av 4,4 km.

Begge figurer viser en økning i antall turer til fots fram til 2021, fulgt av en liten nedgang i 2022, på tvers av kjønns- og alderssegmenter. Samtidig er det viktig å påpeke at noe av økningen må også tilskrives at det er flere som bruker Strava i perioden (6-8 % økning i antall Strava-brukere / år), slik vi har omtalt i kapittel 2.3.1.

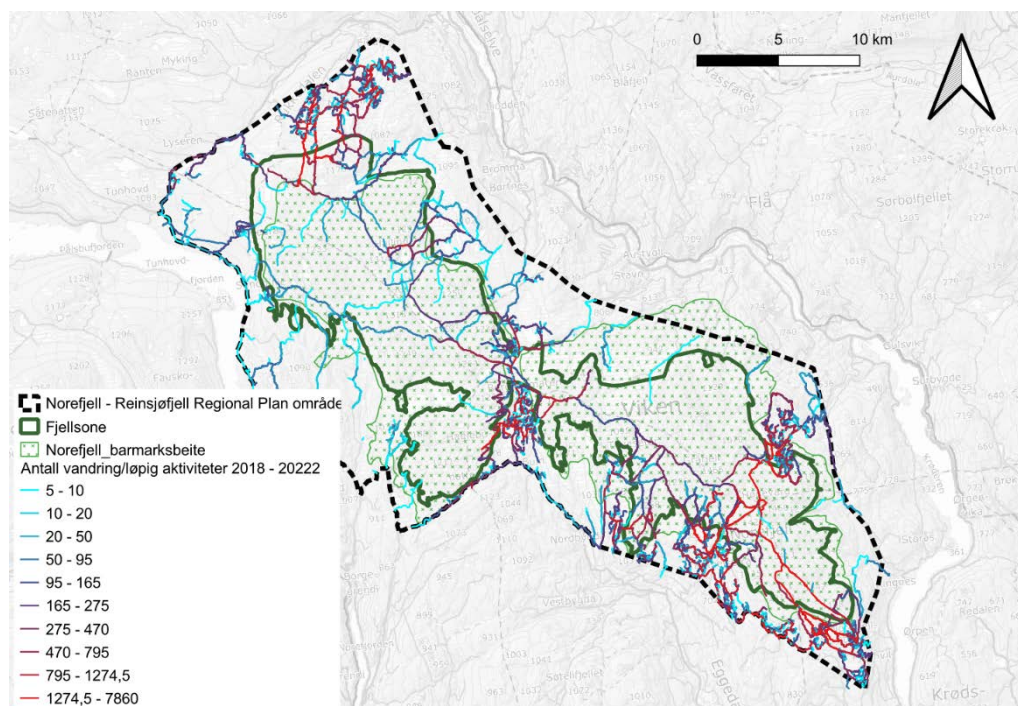
At det er spesielt mange menn og i aldersklassen 35-54 år, kan delvis skyldes metodikken, da det er disse som er mest aktive brukere av Strava.

Antall fotturer er en indeks for bruksvolum som gir et estimat for hvor mange turer av en gjennomsnittlig lengde (4,4 km for vandring og løping) ble tatt innenfor tidsperioden. Figur 3.9 viser utviklingen i månedlige fotturer innen Norefjell-Reinsjøfjell regionalplanområdets i perioden 2018 og 2022. Igjen ser vi at det var høyest bruksintensitet i årene 2020 og 2021, med en nedgang i 2022. Videre viser figuren at bruksintensitet er høyest i sommer og tidlig høst.

Figur 3.9: Antall turer til fots (vandring/løping aktiviteter av gjennomsnittlig lengde, dvs. 4,4 km) som foregikk i Norefjell-Reinsjøfjellets fjellsone mellom 2018 og 2022. Dataene er hentet fra Strava Metro med et månedlig tidsintervall, som ikke inkluderer aktiviteter som Strava-brukere eventuelt registrerte utenfor det etablerte stinettverket.

I figur 3.10 har vi plottet Strava Metro data om fotturer på et kart som også viser villreinens sommerbeiteområde i Norefjell-Reinsjøfjell.

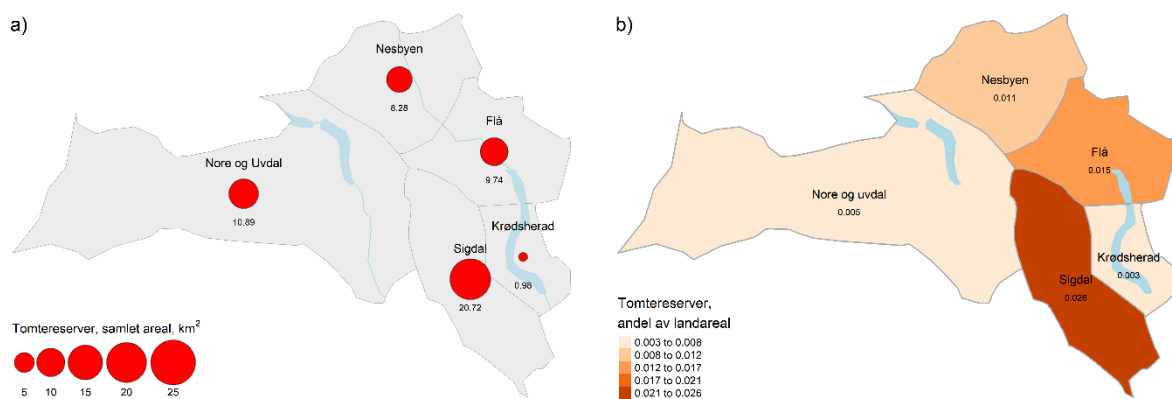
Figur 3.10: Bruksvolumet for turer til fots i og i nærheten av villreinens sommerbeite i Norefjell-Reinsjøfjell. Data hentet fra Strava Metro for alle år mellom 2018 og 2022.

Figuren viser at bruksvolumet er desidert størst langs de merkete stiene som går inn i området rundt Høgevarde turisthytte. I tillegg viste Strava Heatmaps noe registrerte aktiviteter utenfor stiene i dette

området (Figur 3.5). Videre ser vi at det er stor aktivitet i viktige sommerbeiter for villreinen, spesielt i området rundt det viktige trekkpassasjen ved Faltvollen og i de sørøstlige områdene. Flere detaljer knyttet til delområder og viktige innfallspor er dokumentert i Stange mfl. (2024).

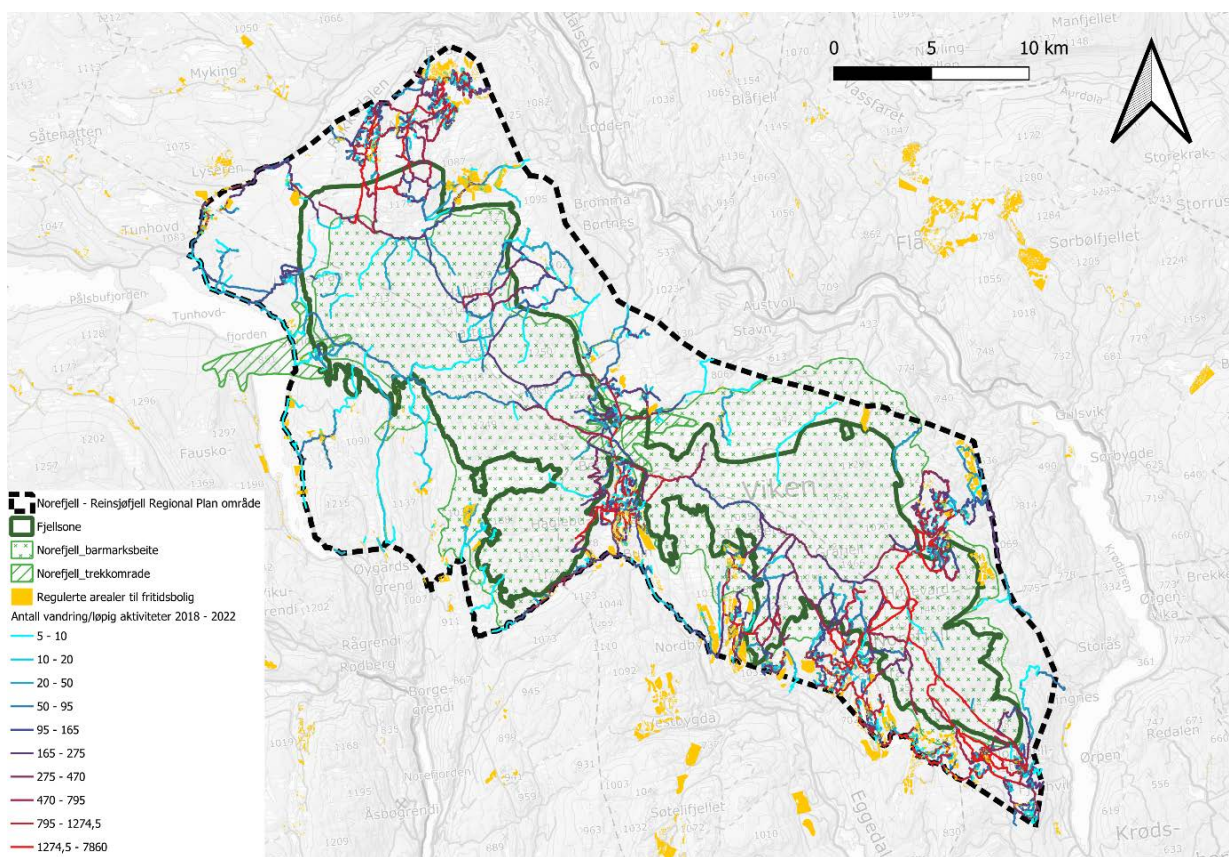
For å si noe om forventede ferdsel framover, har vi tatt som utgangspunkt data om tomtereserver for fritidsboliger og hvor disse er lokalisert i forhold til utvalgte miljø- og samfunnstema.

Tomtereserven er som tidligere vist stor i kommunene som har areal i Norefjell-Reinsjøfjell. Den samlede tomtereserven i kommunene omkring Norefjell–Reinsjøfjell er anslått til å være 50.61 km². Tomtereserven fordeler seg slik mellom kommunene: Krødsherad: 0.98 km²; Sigdal: 20.72 km²; Nesbyen: 8.28 km²; Nore og Uvdal: 10.89 km²; Flå: 9.74 km². Figur 3.11 viser tomtereserver i kommunene rundt NR-regionen.

Figur 3.11: Tomtereserver i kommunene rundt Norefjell–Reinsjøfjell, dvs. arealer som er avsatt til fritidsbebyggelse i gjeldende arealplaner etter plan- og bygningsloven, men som ikke enda er bygget ut. a) Samlet tomtereseve i kvadratkilometer. b) Tomtereserver som andel av kommunens areal.

Når det gjelder lokalisering, ser vi at store deler av hyttebyggingen i Norefjell-Reinsjøfjell har foregått innenfor leveområdet for villreinen, og det er også store tomtereserver innenfor samme område (figur 3.12).

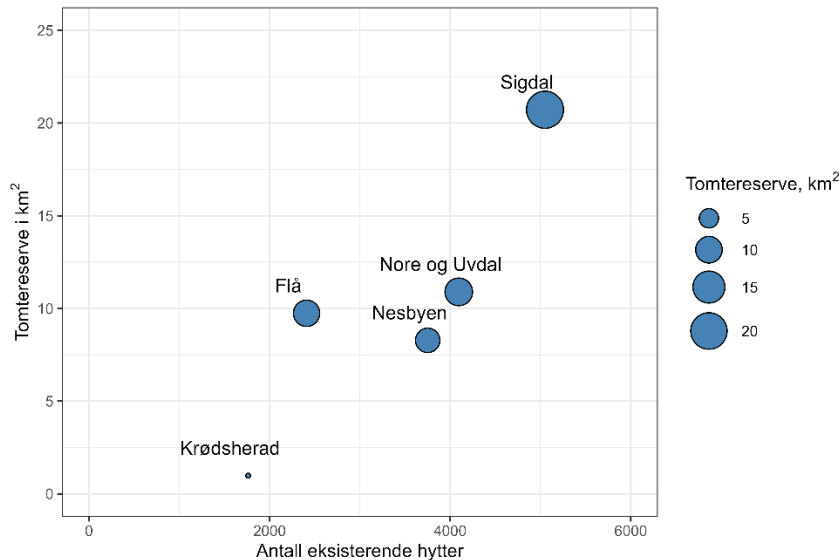

Figur 3.12: Studieområdet Norefjell-Reinsjøfjell sommerstid med eksisterende ferdsel, barmarksbeite for villreinen og tomtereserve.

Figur 3.12 viser eksempler på tomtereserver som ligger i områder som har lite hytter fra før, det vi har kalt stille områder. Det vil i slike tilfeller utvikle seg en ny og økt ferdsel inn i villreinområdet, som i dag har lav grad av ferdsel. Dette vil videre sette villreinen under større press i områder som i dag er stille. Vi ser også i figuren at det er en betydelig tomtereserve nær den sårbare trekkpassasjen ved Flatvollen samt mindre tomtereserver inne i selve trekkpassasjen, noe som kan ha store negative effekter på villreinenes trekk i området. Selv om de fleste tomteområdene er i randområdene rundt trekkpassasjen, er det da fare for ytterligere ferdsel inn i trekkpassasjen hvis disse tomtereservene blir utbygd.

Dataanalysen viser også at 11 km² (22 % av tomtereserven innenfor disse kommunene) er innenfor villreinenes leveområder. Videre ligger 85% av arealreserven for hyttebygging (43,1 km²) i skog, mens 1 km² (2 %) av tomtereserven i disse kommunene ligger over eksisterende skoggrense, og 0,3 km² (1 %) har overlapp med områder med dyrket mark.

Figur 3.13 viser hvor tomtereserver er lokalisert i forhold til eksisterende hytter. Dette er viktig for å kunne forutse om framtidig hytteutbygging vil skje tett til eksisterende hyttefelt eller i nye 'stille' områder.

Figur 3.13: Antall eksisterende hytter i kommunene omkring Norefjell-Reinsjøfjell (x-aksen) og anslått tomtereserve i kvadratkilometer (y-aksen).

Figuren viser at mye av tomtereserven er knyttet til fortetting eller utvidelse av eksisterende hyttefelt, særlig i Sigdal kommune. En videre utbygging i disse områdene vil forsterke eksisterende ferdselsmønster med å øke ferdselsintensiteten.

I noen tilfeller der det er utvidelse av eksisterende hyttefelt kan man forvente at nærliggende områder som i dag har liten ferdsel blir tatt i bruk, men dette vil da være mer mindre tilleggseffekter siden det blir en liten utvidelse av ferdsel allerede hardt belastede områder for villrein.

Det kan også bli krav om ytterligere tilrettelegging i slike pressområder ettersom bruksintensiteten på eksisterende infrastruktur av stier og løyper øker. En slik tilretteleggingspiral er vist å kunne skje i mange andre hytteområder, der økt bruk fordrer ny tilrettelegging som igjen fører til mer bruk.

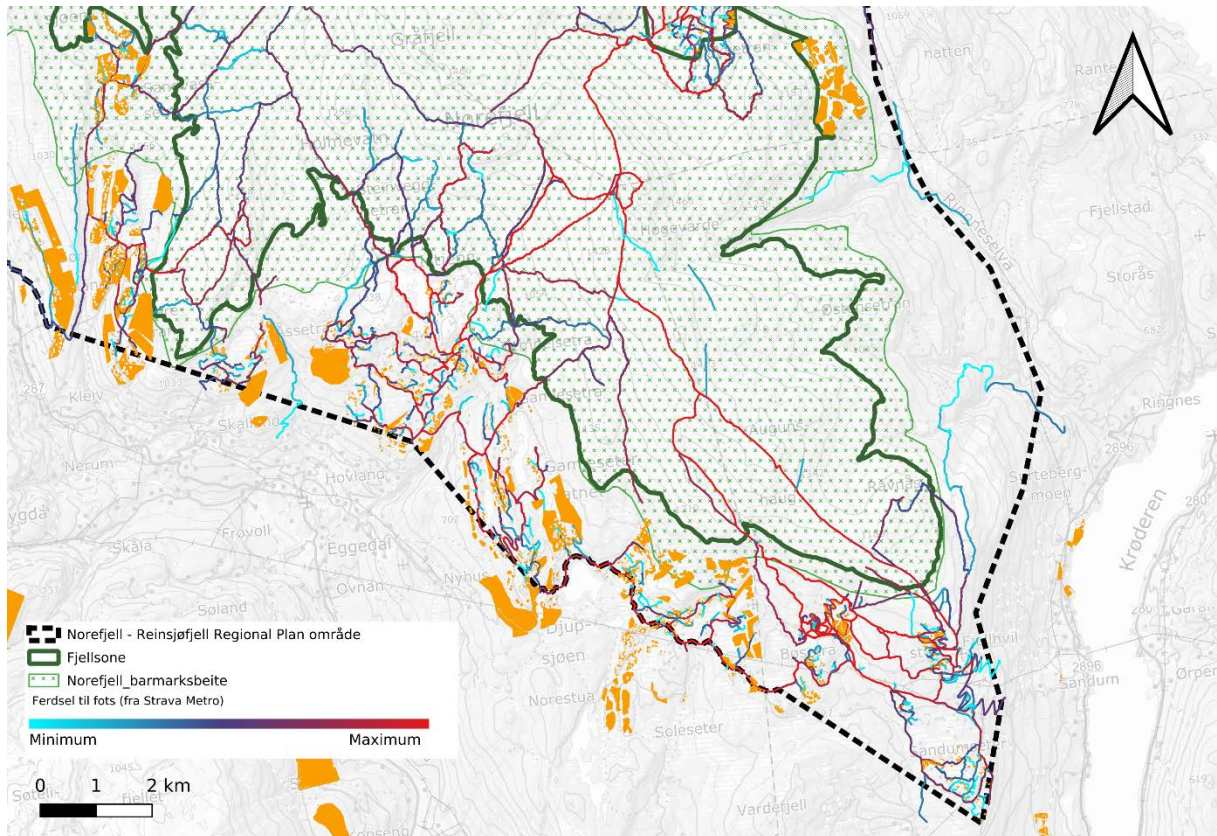
Hvordan kan man best styre ferdsel av ulike type brukere i case-området?

Her ser vi nærmere på tre scenariene, fortetting og utvidelse av eksisterende hyttefelt (scenario 1), etablering av nye hyttefelt i stille områder (scenario 2), og etablering av nye hyttefelt i tilknytning til spesielt sårbare områder for villrein (scenario 3). Alle disse scenariene vil ha betydning for fremtidig utvikling av ferdsel i sårbare områder for villreinen, men effekten er forskjellig og vi diskuterer disse forskjellene og hvilke tiltak kan man bruke under de ulike scenarier. Vi mener den store tomtereserven i Norefjell-Reinsjøfjell aktualiserer en planvask i kommunene. Denne må ha som mål å unngå ytterligere hyttebygging i de mest sårbare områdene for villrein.

Tiltak under scenario 1 - Fortetting eller utvidelse av eksisterende hyttefelt

Vi bruker her eksempel fra Høgevarde hyttefelt. Det er store tomtereserver i tilknytning til eksisterende hyttefelt ved Høgevarde, noe som fortetting, mens det meste er utvidelse av eksisterende bebyggelse. Hvis disse tomtereservene blir utnyttet vil det medføre økt ferdsel, og som først og fremst vil foregå på eksisterende infrastruktur av stier og løyper i området. Det kan melde seg behov eller oppstå krav av brukerne om mer tilrettelegging for å imøtekomme denne økte ferdselen og ferdsel ut fra nye hytteområder. I slike tilfeller vil den økte ferdselen forsterke eksisterende ferdselsmønster, men det kan komme lokale behov for hyttene i randområdene for å ta i bruk nye områder på lokal skala. De negative effektene på villreinen arealbruk i slike områder kan forsterke seg ved at man kan nå terskelnivåer for hva villreinen tåler av forstyrrelser. I perioder med mye ferdsel kan villreinen bli presset vekk fra områdene og vi får arealunnvikelse og redusert areal som villreinen kan bruke. En annen effekt er at villreinen blir forstyrret gjentatte ganger under beiting, og får dermed mindre tid til å få god kondisjon.

Virkemidlene iht. figur 3.2 for å avbøte situasjonen kan være å legge ned noen stier og løyper i de mest sårbare områdene, og heller bygge opp ny infrastruktur nærmere hyttefeltene. I tillegg er det aktuelt med informasjonsarbeid på de mest sentrale innfallsportene der man forteller om villreinens sårbarhet, dens atferd og hvordan man skal oppføre hvis man møter på villreinflokker i fjellet. Tidligere studier har vist at de aller fleste besøkende til villreinområder ønsker å ta vare på villreinen og ikke forstyrre den, og vil da ha stor kapasitet for å endre atferd for bedre ta vare på villreinen. Det bør etableres en besøksstrategi som inkluderer disse to virkemidlene, endre ferdselsmønster i mest sårbare områder for villreinen og gi de besøkende informasjon om villreinens sårbarhet.

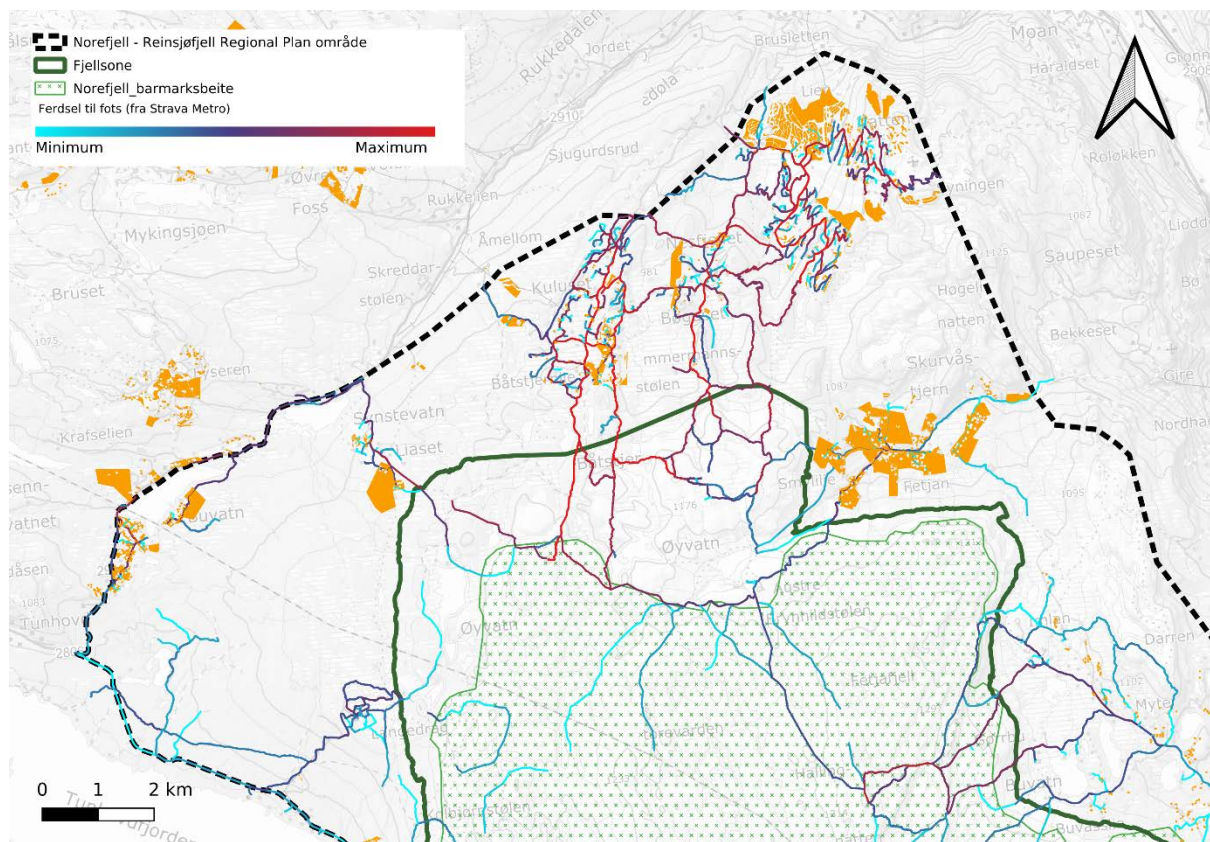

Figur 3.14: Utsnitt fra Høgevarde hyttefelt Norefjell-Reinsjøfjell, og som viser ferdsel sommerstid, barmarksbeite for villreinen og tomtereserve (orange).

Tiltak under scenarie 2 - Ny hyttebygging i stille områder

Det er flere eksempler på tomtereserver i Norefjell-Reinsjøfjell som ligger tett opp til villreinens funksjonsområder og som ikke er tilknyttet eksisterende hyttefelt. Noen av disse ligger som «satellitter», isolert fra eksisterende hyttefelt. Hvis denne tomtereserven realiseres vil dette åpne opp helt nye områder for økt ferdsel, og gjennom det kunne utgjøre et press på områder der villreinen har det stille og fredelig i dag. Denne type hyttebygging kan gi store negative effekter på villreinen. Dette er områder som bør få høy prioritet for å tas ut ved en planvask av kommuneplanens arealdel. Hvis dette ikke er mulig bør det lages en plan for utvikling av infrastruktur av stier og løyper som anlegges med minst mulig negativ påvirkning på villreinens arealer. Det bør også gjennomføres en analyse av attraksjoner innenfor rekkevidda av de nye hyttefeltene. Dette er områder som uavhengig av tilretteleggingen vil kunne brukes av hyttefolket. Eksempler på attraksjoner i landskapet er fjelltopper, fosser, vann, seterstøler, eller andre natur- og kulturkvaliteter som tiltrekker seg folk. Det bør også gjennomføres en kartlegging av andre sårbare arter og naturtyper i områder, slik som våtmarksområder, rovfugleir og vegetasjonstyper som er sårbare for ferdsel (Hagen mfl. 2019). Virkemidlene for å unngå negativ

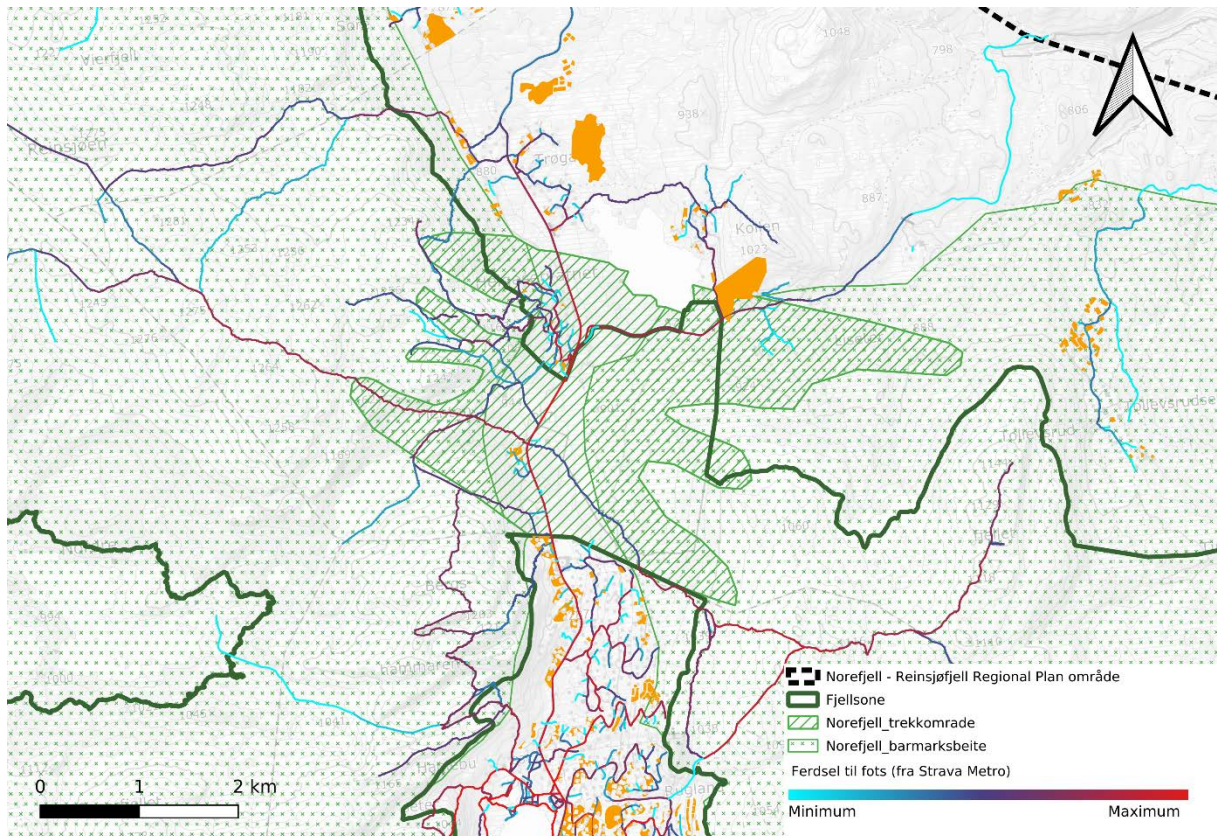
påvirkning på villreinen, vil i tillegg til å lage en tilrettelegging i de minst sårbare områdene, også være å informere om villreinenens sårbarhet i områdene. Dette kan være spesielle tider på året der man bør unngå ferdsel, eller anbefaler alternative turmuligheter som har minst konflikt mot villreinen.

Figur 3.15: Utsnitt fra Natten hyttefelt Norefjell-Reinsjøfjell, og som viser ferdsel sommerstid, barmarksbeite for villreinen og tomtereserve (orange).

Tiltak under scenarie 3 - Ny hyttebygging i spesielt sårbare områder

Området ved Flatvollen er det mest kritiske og sårbare området for villreinen i Norefjell-Reinsjøfjell (Figur 3.16). Her er villreinen avhengig av å bruke denne trange trekkpassasjen for å vandre mellom vinterbeitene i øst og kalvings- sommerområdene i vest. Hvis dette trekket opphører vil villreinområdet bli delt i to, og viktige sesongvise funksjonsområder går ut av bruk. En slik fragmentering vil være dramatisk for videre utvikling av bestanden i området. For det første vil bæreevnen (antall dyr) måtte reduseres i området, og for det andre vil bestanden bli mye mindre robust for å møte fremtidige utfordringer knyttet til klima, sykdom, og økt ferdsel. Villreinen trenger mer plass for å møte de utfordringene som kommer, og ikke reduserte muligheter. Vi registrerer at det er planlagte hyttefelt som ligger i randområdene rundt Flatvollen og som vil kunne medføre økt ferdsel inn i den sårbare trekkpassasjen. I tillegg er det en liten tomtereserve inni selve trekkpassasjen. Både de tomtereserve i randområdene og de inne i selve trekkpassasjen bør vurderes å ta ut ved en planvask i kommunens arealdel. Det finnes mange eksempler der økt ferdsel og utbygging av infrastruktur har stoppet trekket i viktige trekkpassasjer i andre villreinområder, og med påfølgende fragmenteringseffekt. Biltrafikken i området er også et viktig moment å vurdere, og denne vil også øke med utvikling av nye hyttefelt. Virkemidler i dette spesielt sårbare området må være å unngå all form for ny tilrettelegging i trekkpassasjen. Kommunen må vurdere stoppforbud på vegen i de kritiske periodene da hovedtrekket pågår. I tillegg bør det jobbes med aktivt med informasjonsarbeid for å fortelle om villreinenens sårbarhet i dette området.

Figur 3.16: Utsnitt fra Natten hyttefelt Norefjell-Reinsjøfjell, og som viser ferdsel sommerstid, barmarksbeite for villreinen og tomtereserve (orange).

3.1.2.3 Om bruk av metode

Hovedstyrker ved denne metoden er at ressurser og kompetanse som trengs er forholdsvis få og enkelt. Data er enkelt tilgjengelig i databaser som kan lett lastes ned og krever lite bearbeiding, og kart kan produseres med forholdsvis enkel GIS kompetanse.

Hovedutfordringer ved å bruke denne metoden er knyttet til faglige tolkninger av scenarier. Overlappsanalyse og effekter av ferdsel mot villreinen arealbruk må tolkes av fagpersoner eller av personer med lokalkunnskap om villreinen.

3.2 Tjenesteytelse

Dette kapitlet er firedelt. I kapittel 3.2.1 presenterer vi hovedparameter om hytte- og tjenestebruk som vi henter fra spørreundersøkelsen og som vi bruker i produksjon av nøkkeltall og tilgjengelighetsanalysen.

Kapittel 3.2.2 oppsummerer ytterligere resultater fra spørreundersøkelsen som er relevant for å vurdere tjenesteytelse i NR-regionen.

Kapitler 3.2.3 og 3.2.4 tar for seg metodene for å vurdere tjenesteytelsen ut ifra omfang av tjenestetilbud i forhold til befolkning (nøkkeltall) og tjenestetilbuds tilgjengelighet. Begge kapitler omfatter en beskrivelse av metodene, eksempler fra NR-regionen som illustrerer hvordan metodene kan brukes og en vurdering av styrker og svakheter samt muligheter og utfordringer for å kartlegge hva som kreves for å anvende disse metodene og hva en kan forvente ved å bruke dem.

3.2.1 Hovedparameter fra spørreundersøkelsen

3.2.1.1 Hyttebruk

Både produksjon av nøkkeltall og tilgjengelighetsanalyse krever informasjon om størrelsen av hyttebefolkning. For å beregne omfang av dagens hyttebrukere har vi brukt gjennomsnittlige tall om hyttebelegg og hyttebruk (døgn) fra INNOMETS spørreundersøkelsen som vises i tabell 3.2.

Tabell 3.2. Gjennomsnittlig antall hyttedøgn og gjennomsnittlig belegg i hver kommune og i hele NR regionen

	Flå	Krødsherad	Nesbyen	Nore og Uvdal	Sigdal	NR- regionen
Gjennomsnittlig antall døgn der hytte er i bruk ^a	54	67	63	58	60	60
(N)	(85)	(44)	(155)	(38)	(112)	(434)
Gjennomsnittlig belegg ^b	3,0	3,8	3,3	3,5	3,3	3,3
(N)	(65)	(50)	(165)	(37)	(116)	(464)

^a Beregnet med utgangspunkt i spørsmål «Hvor mange døgn er denne fritidsboligen vanligvis i bruk i de forskjellige årstidene?» der deltakere kunne oppgi antall døgn om vinteren (januar-april), sommeren (mai-september) og høsten (oktober-desember)

^b «Hvor mange personer oppholder det seg gjennomsnittlig i denne fritidsboligen, når den er i bruk?»

Vi har sammenlignet tall i Tabell 3.2 med resultater fra tidligere spørreundersøkelser, og vi har ikke noe grunnlag for å si at hyttebruk har økt. Derimot ser vi at gjennomsnittlige antall døgn der hytta er i bruk er noe lavere både for Nesbyen (72 i 2022¹²) og for Flå (71 i 2021¹³) i vår spørreundersøkelse, mens tilsvarende tall for Nore og Uvdal ligner veldig på tall fra den siste spørreundersøkelsen som ble gjennomført i 2015 (58¹⁴). Forskjeller i tall for Nesbyen og Flå kan muligens forklares delvis med at tall fra tidligere spørreundersøkelser også omfatter utleiedøgn, og dette er ikke noe vi spurte eksplisitt om i vår spørreundersøkelse.

Når det gjelder gjennomsnittlig belegg, ser vi at tall som presenteres i tabell 3.2 ligner tilsvarende tall fra tidligere spørreundersøkelser både fra Nesbyen (3,3 i både 2022 og 2021) og fra Nore og Uvdal (3,5 i 2015), mens de er noe lavere enn tilsvarende tall fra Flå (3,8 i både 2017 og 2021). Vi mangler tilsvarende tall for Krødsherad og Sigdal¹⁵.

Spørreundersøkelsen gir oss også data om gjennomsnittlige antall døgn hytta var i bruk i de forskjellige årstidene. Resultater gjengis i tabell 3.3 som viser at gjennomsnittlige hyttebruk (antall døgn) er noe høyere om vinteren enn i sommeren, og lavest om høsten i alle fem kommuner. Når det er sagt, er det ganske jevnt fordelt med tanke på at vinteren (januar-april) og særlig sommer (mai-september) er lengre tidsperioder enn høsten (oktober-desember).

¹² Tall beregnet med utgangspunktet i begge spørreundersøkelser inkluderer utleie av hytta/fritidsboligen.

¹³ Dette er beregnet med utgangspunkt i en spørreundersøkelse gjennomført i 2021 med lav deltakelse. Tar vi som utgangspunkt en spørreundersøkelse gjennomført i 2017 har vi estimert antall bruksdøgn per år til 57 (inkludert utleie på 1 døgn), noe som ligner veldig tall presentert i Tabell 3.2.

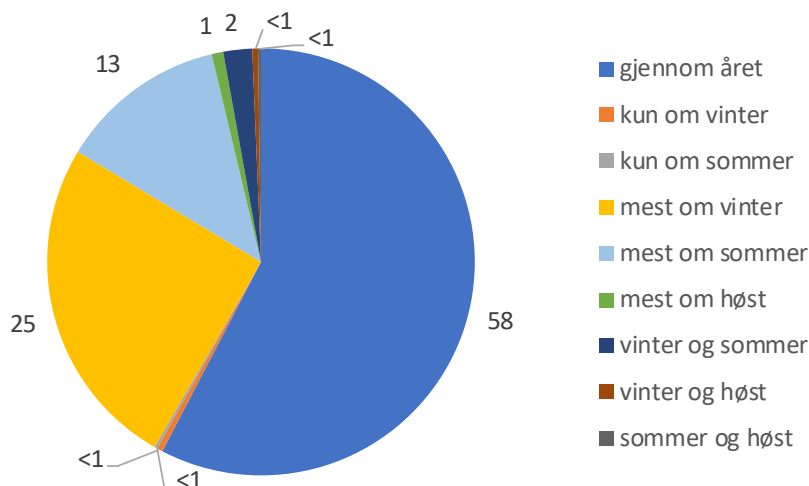
¹⁴ Med utgangspunktet i data fra denne undersøkelsen er det beregnet at hytte ble brukt i 58 døgn (inkludert utleie på 3,5 døgn)

¹⁵ Her har vi kun data fra 2020 for Modum, Sigdal, Krødsherad og Flå under ett.

Tabell 3.3: Gjennomsnittlig antall hyttedøgn etter årstid i hver kommune og i hele NR regionen

	Flå	Krødsherad	Nesbyen	Nore og Uvdal	Sigdal	NR- regionen
Vinter (januar-april)	20	29	24	27	23	24
Sommer (mai-september)	19	23	22	18	20	21
Høst (oktober-desember)	15	15	17	14	17	16

Når vi setter sammen data om hyttebruk gjennom årstider, ser vi at de fleste av hyttebrukere i vår undersøkelse benytter seg av hytta gjennom hele året. Dette er illustrert i figur 3.17.

Figur 3.17: Hyttebruk etter sesong.

3.2.1.2 Tjenestebruk i NR-regionen

Produksjon av nøkkeltall krever også data om tjenesteetterspørsel blant de ulike befolkningssegmentene. Tabell 3.4 gir en oversikt over andelen av surveydeltakere tilhørende hver av befolkningssegmentene som bruker de ulike type tjenester. Tjenester der andelen brukes av over halvdel av deltakere i hvert befolkningssegment er markert i fet skrift.

Tabell 3.4: Tjenesteetterspørsel blant survey deltakere etter befolkningssegment. Andel (%)

Tjenester	Fastboende ^a	Hyttebrukere ^b	Overnattingsgjester ^b
Servering	68	54	73
Samferdsel	35	14	13
Faste kulturtilbud	63	24	31
Andre kulturtilbud	63	49	56
Skianlegg (alpint)	37	59	52
Skiløyper (langrenn)	68	93	67
Tilrettelegging aktive opplevelser	41	53	48
Andre sportstilbud	52	9	25
Turer og andre fritidsaktiviteter m. guide	27	29	38
Utleie av sports og fritidsutstyr	12	10	15
Turistinformasjon	-	37	29
Dagligvarebutikk	98	95	98
Apotek og helsekost	82	50	50
Butikker med klær, sko, sportsutstyr	70	68	60
Butikker med møbler, hvitevarer osv.	68	63	-
Drivstoff og andre varer på bensinstasjon	88	66	67
Velværetilbud	56	7	8
Veterinærtjenester	30	7	-
Helsetjenester	90	11	-
Sosialtjenester	5	0	-
Fritidsboligtjenester	-	67	-
N	198	478	48

^a Spørsmål: «Hvilke av følgende tjenester benytter du deg av i [bokommune]?»

^b Spørsmål: «Hvilke av følgende tjenester benytter du deg av, på denne reisen eller ved tidligere besøk, i kommunen hvor du overnatter nå?»

Tabell 3.4 viser at over halvdel av fastboende i vårt utvalg benytter seg av serveringstjenester, kulturtilbud, skiløyper (langrenn) og andre sportstilbud, ulike handelsmuligheter (dagligvarebutikk i tillegg til apotek og helsekost, butikker med klær, sko og sportsutstyr, butikker med møbler, hvitevarer osv.); drivstoff og andre varer på bensinstasjon, velværetilbud og helsetjenester.

Videre viser Tabell 3.4 at over halvdel av hyttebrukere i vårt utvalg også (for)bruker de fleste tjenester som fastboende i vårt utvalg benytter seg av. Samtidig viser tabellen at det finnes noen forskjeller mellom disse befolkningssegmentene. I tillegg til å bruke fritidsboligtjenester og turistinformasjonstjenester (noe som fastboende ikke ble spurt om), er andelen av hyttebrukere som benytter seg av skianlegg* og skiløyper og tilrettelegging av aktive opplevelser* høyere enn tilsvarende andelen blant fastboende i vårt utvalg. Derimot er andelen av hyttebrukere som benytter seg av helsetjenester*, kulturtilbud (særlig det faste tilbudet*), sportstilbud, serveringstjenester, samferdselstjenester, velvære tilbud*, veterinærtjenester og noe av handelstilbud (som for eksempel apotek og helsekost*) lavere enn tilsvarende andel blant fastboende i vårt utvalg. Samtidig viser analysen at kun noen av disse forskjellene er signifikante¹⁶ (markert med *).

Over halvparten av overnattingsgjestene som deltok i vår undersøkelse (som kun utgjør 6 prosent i utvalget) benytter seg også av de fleste tjenester som hyttebrukere gjør, dog er andelen noe lavere for bruk av skiløyper, skianlegg og tilrettelegging av aktive opplevelser blant overnattingsgjester enn blant hyttebrukere. Derimot er andelen av overnattingsgjester som benytter seg av serveringstjenester og turer og andre fritidsaktiviteter med guide høyere enn tilsvarende andelen blant både hyttebrukere og fastboende. Samtidig viser analysen at ingen av disse forskjeller er signifikante.

¹⁶ Chi-Kvadrat test gir oss en p-verdi mindre enn 0,05.

Hvis vi setter andelen som bruker tjenesten blant fastboende til 1 og regner ut den relative andelen som bruker tjenesten blant hyttebrukere og overnattingsgjester ut fra det, får vi forholdstallene slik det er vist i tabell 3.5. Resultatene er i ganske god overenstemmelse med den en kunne anta på forhånd.

Tabell 3.5: Forholdstall mellom fastboende, hyttebefolkningen og overnattingsgjester på kommersielle overnattingsvirksomheter sitt forbruk av ulike tjenester.

Tjenester	Fastboende	Hyttebrukere	O-gjest
Servering	1	0,79	1,08
Samferdsel	1	0,41	0,35
Faste kulturtilbud	1	0,39	0,50
Andre kulturtilbud	1	0,79	0,90
Skianlegg (alpint)	1	1,57	1,39
Skiløyper (langrenn)	1	1,38	0,99
Tilrettelegging aktive opplevelser	1	1,29	1,17
Andre sportstilbud	1	0,18	0,49
Turer og andre fritidsaktiviteter m. guide	1	1,07	1,38
Utleie av sports og fritidsutstyr	1	0,85	1,20
Dagligvarebutikk	1	0,96	0,99
Apotek og helsekost	1	0,61	0,61
Butikker med klær, sko, sportsutstyr	1	0,97	0,86
Butikker med møbler, hvitevarer osv.	1	0,92	
Drivstoff og andre varer på bensinstasjon	1	0,75	0,76
Velværetilbud	1	0,13	0,15
Veterinærtjenester	1	0,24	
Helsetjenester	1	0,13	
Sosialtjenester	1	0,04	

Vi ser at hyttebrukere benytter skianlegg, skiløyper og tilrettelegging av andre aktiviteter i en større grad enn fastboende. Når sysselsettingseffekten innen disse tjenestene skal estimeres må altså hver hyttebruker regnes som mer enn én fastboende. Det samme gjelder med overnattingsgjester. Motsatt er det når det gjelder for eksempel samferdsel, apotek og helsekost og velværetilbud; der må hver hyttebruker regnes som mindre enn en fastboende. Når det gjelder dagligvarer og butikker med klær, sko og sportsutstyr er de ulike gruppene ganske like i sin bruk.

Det vi imidlertid skal være klar over når en bruker slike forholdstall er at antallet som svarte på denne undersøkelsen – særlig blant overnattingsgjester – er ganske lavt. Antall som svarte vises i tabell 3.4. Selv om tabell 3.5 viser noen forholdstall som synes fornuftig ut fra «sunn fornuft», kan en altså i liten grad se på resultatene som en fasit. En kan ikke si at det er helt sikkert at overnattingsgjester bruker faste kulturtilbud i større grad enn hyttebrukere, selv om det vises i tabellen. Slike forholdstall er altså noe som en vil utvikle over tid, der spørreundersøkelser med (u)jevne mellomrom kan fungere som input. I denne sammenhengen bruker vi likevel forholdstallene for å illustrere metodikken.

3.2.2 Befolkningsvurdering av tjenestene

Før vi går inn på befolkningens vurdering av tjenestene, er det viktig å nevne at analyse av data fra spørreundersøkelsen tyder på at det også kan være forskjeller i bruk av tjenester blant individer som tilhører samme befolkningssegment. Dette er ikke presentert i kapittel 3.2.1, for vi har ikke brukt disse tall i verken estimering av nøkkeltall eller tilgjengelighetsanalysen.

Datanalysen indikerer at det er forskjeller mellom hyttebrukere som oppholder seg under og de som oppholder seg over fem uker. Førstnevnte benytter seg generelt i mindre grad av de fleste tjenester, og avvik er størst (minst 14 prosentpoeng) ved bruk av fritidsboligtjenester*, skianlegg*, apotek og

helsekost*, butikker med møbler*, servering*, aktive opplevelser* og ikke-faste kulturtilbud. Videre viser analysen at de fleste av disse forskjeller (markert med *) er signifikant¹⁷.

Som allerede nevnt i kapittel 3.2.1, bruker de fleste av hyttebrukere fra vår undersøkelse (N=264) hytta gjennom hele året, og dermed er det vanskelig å undersøke forskjeller i tjenestebruk mellom hyttebruk etter sesong. Når det er sagt, kan vi se at hyttebrukere i vårt utvalg som oppholder seg mest om vinteren på hytta i NR-området (N=116) naturlig nok benytter seg av skianlegg i større grad, og at denne forskjellen er signifikant¹⁸. I tillegg benytter de seg i noe større grad av aktive opplevelser enn de som oppholder seg på hytta mest om sommer (N=58), men denne forskjellen er ikke signifikant¹⁹.

Vi ser også at andel fastboende i vårt utvalg som benytter seg av skianlegg og andre kulturtilbud er betydelig høyere (over 10 prosentpoeng) blant de som har hytte i NR-regionen. Andelen blant disse er også noe større for skiløyper (+7 prosentpoeng), tilrettelegging for aktive opplevelser (+9 prosentpoeng) og butikker med møbler (+8 prosentpoeng). Samtidig viser analysen at ingen av disse forskjellene er signifikante²⁰.

Tilfredshetsnivå blant fastboende og besøkende

Fastboende fra NR-regionen som deltok i vår undersøkelse er generelt mer fornøyd enn misfornøyd med tjenester de benytter seg av, slik det er illustrert i figur 3.18. Eneste unntak er samferdsel. Her er det flere som er (svært) misfornøyd (46 prosent) enn (svært) fornøyd (34 prosent). Videre viser analysen at andelen av fastboende som er (svært) misfornøyd er meget høy for beredskapstjenester (23 prosent) og tilbud av butikker med klær, sko, sportsutstyr (24 prosent). Dette kan henge sammen med at en betydelig andel av fastboende i vårt utvalg (47 prosent) oppga at de besøker andre kommuner i NR-regionen i forbindelse med «shopping» og/eller dagligvarekjøp. 2 av de 10 fastboende som benytter seg av sosiale tjenester er også (svært) misfornøyd med dette tilbudet.

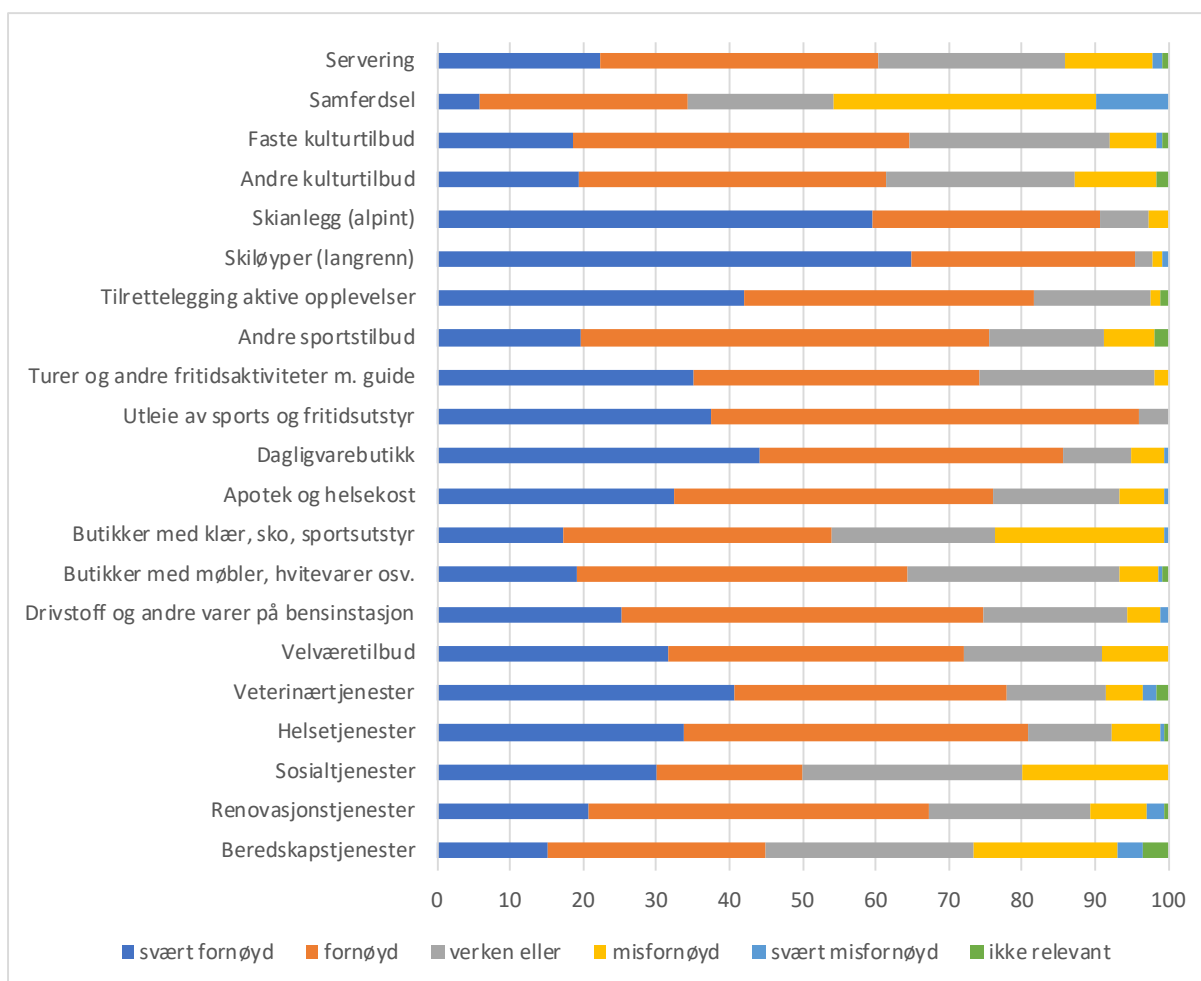
På den andre siden er fastboende i vår undersøkelse mest fornøyd med utleie av sports og fritidsutstyr (96 prosent av 24 som benytter seg av dette tilbudet), skiløyper (96 prosent av 134), skianlegg (91 prosent av 74), dagligvarebutikk (86 prosent av 195), tilrettelegging aktive opplevelser (81 prosent av 81) og helsetjenester (81 prosent av 178).

¹⁷ Chi-Kvadrat test gir oss en p-verdi mindre enn 0,05.

¹⁸ Chi-Kvadrat test gir oss en p-verdi mindre enn 0,05.

¹⁹ Chi-Kvadrat test gir oss en p-verdi større enn 0,05.

²⁰ Chi-Kvadrat test gir oss en p-verdi større enn 0,05.

Figur 3.18: Tilfredshetsnivå med tjenestebruk blant fastboende (Hvor fornøyd eller misfornøyd er du med tjenester du benytter deg av i [bokommune]?)

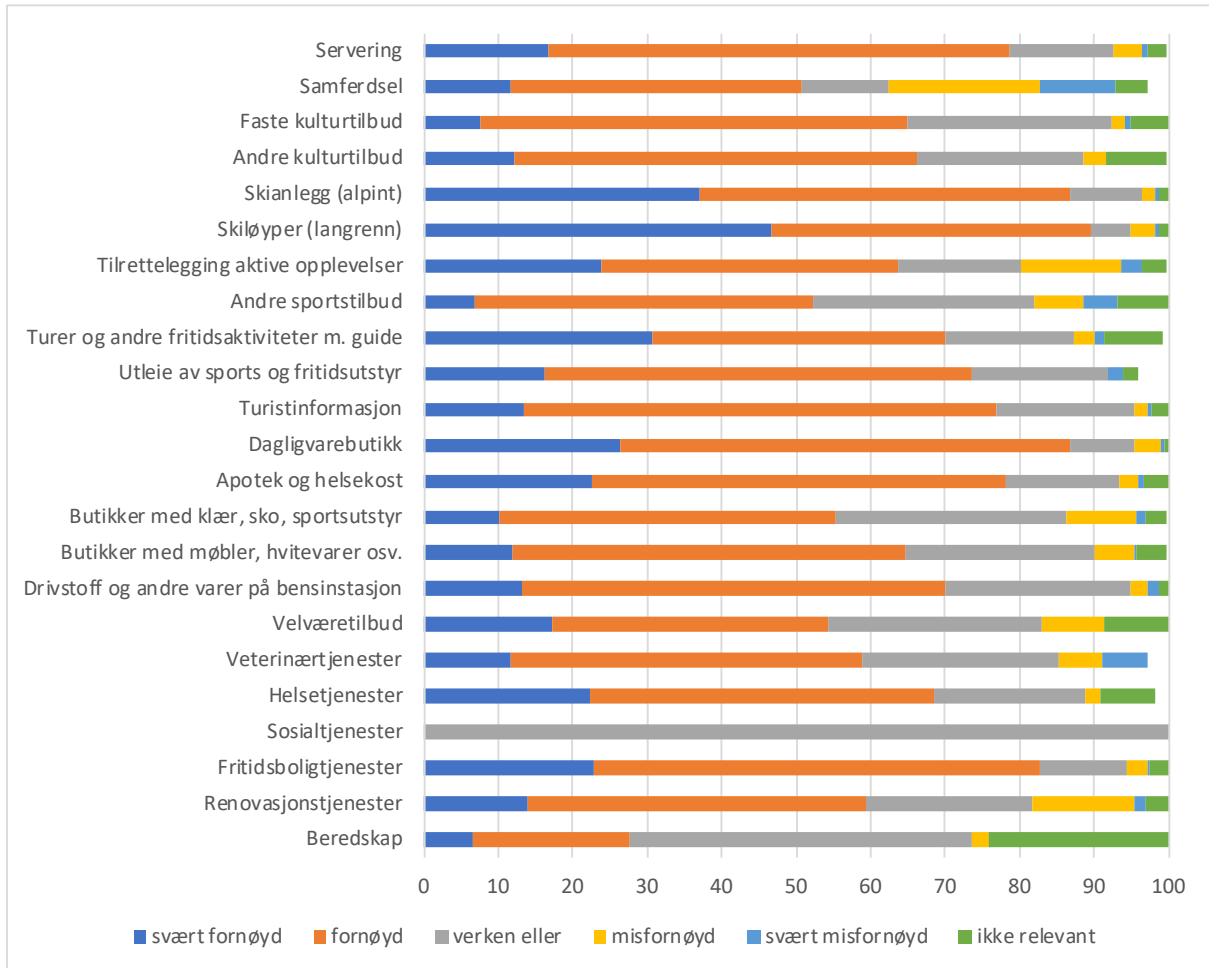
Andelen av fastboende som er (svært) fornøyd med tjenester de benytter seg av er også høyere blant de som har hytte i NR-regionen enn blant de som ikke har den. Forskjellen mellom disse to grupper er størst (minst 15 prosentpoeng) for tilbud av butikker med møbler, hvitevarer, e.l.*. og klær, sko, e.l.*, kulturtilbud*, veterinærtjenester og tilbud av apotek og helsekost*. Vi finner to unntak der forholdet er omvendt. Andelen av fastboende som er (svært) fornøyd med tilrettelegging av aktive opplevelser og utleie av sports- og fritidsutstyr er høyere blant fastboende uten hytte i NR-regionen. Forskjeller er kun signifikante for tjenester markert med *.

Når det gjelder besøkendes tilfredshet med tjenester de benytter seg av, kan det være relevant å skille mellom ulike segmenter. Siden vi hadde veldig få dagsbesøkende i vårt utvalg, har vi kun sett på tilfredshetsnivå med tjenestebruk blant hyttebrukere (figur 3.19) og overnattingsgjester (figur 3.21).

Som for fastboende viser figur 3.19 at de fleste hyttebrukere i vårt utvalg er mer fornøyd enn misfornøyd med tjenester de benytter seg av. Tilfredshetsnivå er høyest for skianlegg (87 prosent), skiløyper (89 prosent), dagligvarebutikk (87 prosent) og fritidsboligtjenester (83 prosent) som er tjenester som mange hyttebrukere i vårt utvalg benytter seg av (tabell 3.4, kapittel 3.2.1). Over 95 prosent benytter seg av både skiløyper og dagligvarebutikker, mens 59 prosent benytter seg av skianlegg og 67 prosent av fritidsboligtjenester.

Likevel ser vi at andel hyttebrukere som er (svært) misfornøyd med enkelte tjenester er meget høyt. Dette er særlig tilfelle for samferdselstjenester (30 prosent av 69 hyttebrukere som oppga at de benytter seg av disse) og i mindre grad for tilrettelegging av aktive opplevelser (16 prosent) og renovasjons-

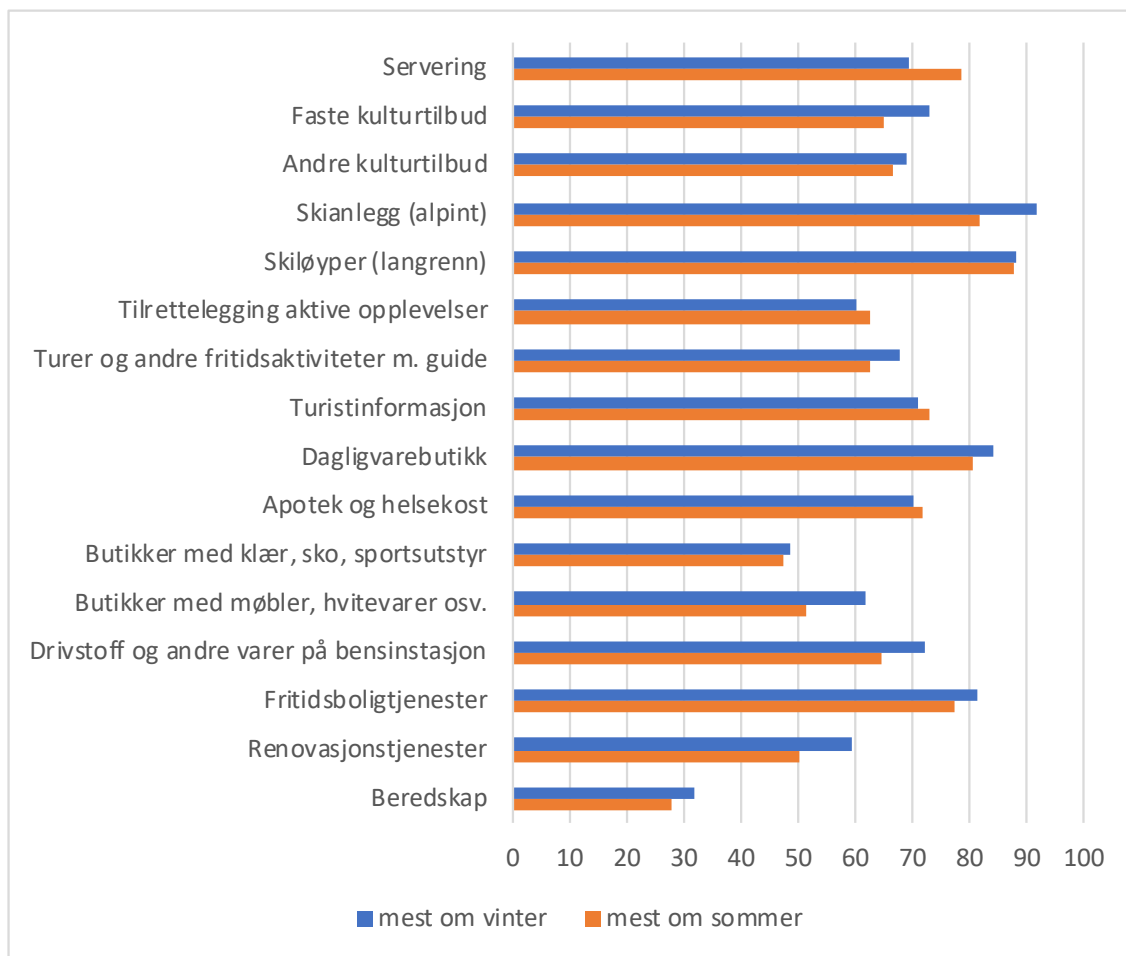
tjenester (15 prosent av 478 hyttebrukere). Videre er det interessant å se at en betydelig andel av hyttebrukere i vårt utvalg (24 prosent av 253 hyttebrukere) synes at spørsmål om tilfredshetsnivå med beredskapstjenester ikke er relevant.

Figur 3.19: Tilfredshetsnivå med tjenestebruk blant hyttebrukere (Hvor fornøyd eller misfornøyd er du med tjenester du benytter deg av, på denne reisen eller ved tidligere besøk i kommunen hvor du overnatter nå?)

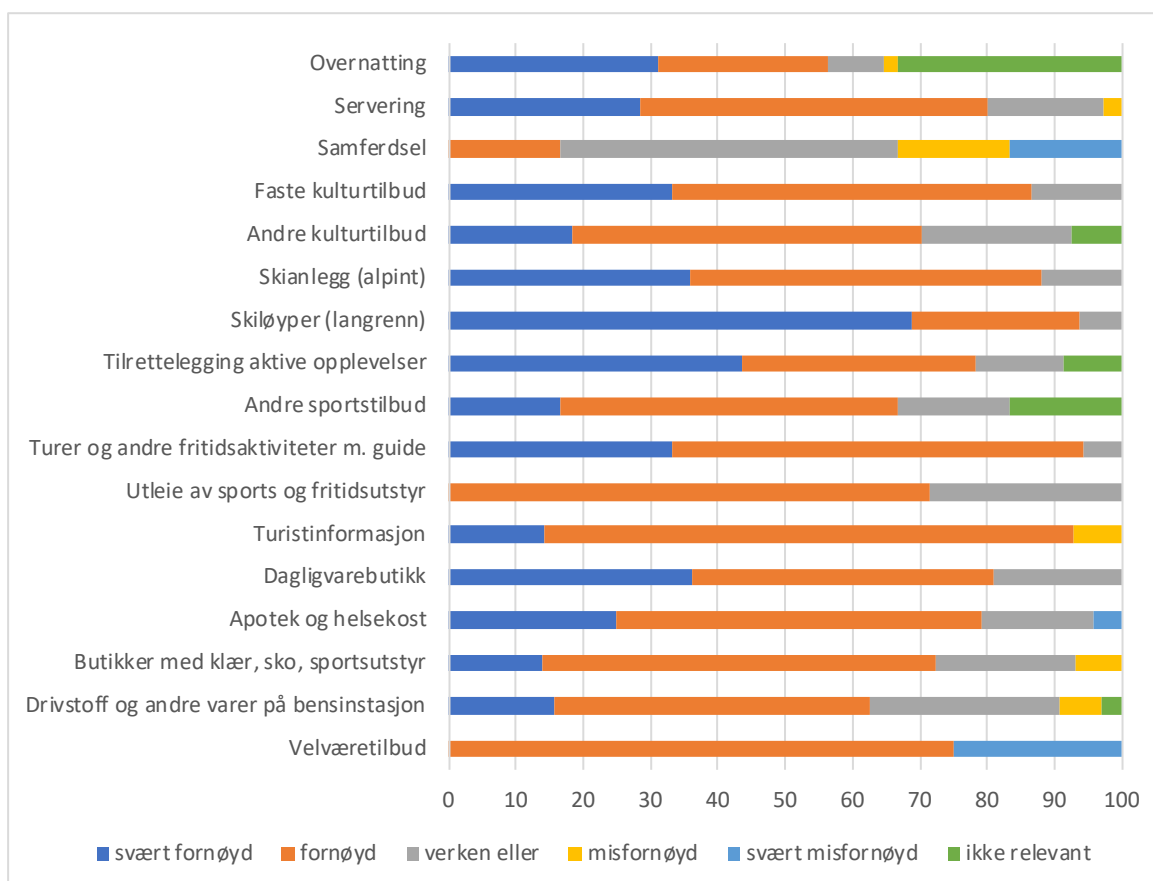
Vi ser noen forskjeller i andeler hyttebrukere som er (svært) fornøyd med tjenester de benytter seg av etter oppholdstid. Forskjellen er meget markant blant annet for samferdselstilbud, faste kulturtilbud, tilbud av turer og fritidsaktiviteter med guide, utleie av sports- og fritidsutstyr, velværetilbud og veterinærtjenester. Ved de tre første er andelen som er (svært) fornøyd størst ved dem som oppholder seg kortere enn 5 uker, mens ved de tre siste er andelen som er (svært) fornøyd størst ved dem som oppholder seg lengst. Forskjeller er kun signifikant for utleie av sports- og fritidsutstyr.

Vi ser også noen forskjeller i andeler hyttebrukere som er (svært) fornøyd med tjenester de bruker etter når de oppholder seg mest på hytta (sesong). Figur 3.20 viser at hyttebrukere fra vårt utvalg som oppholder seg mest om vinteren på hytta i NR-regionen er mer fornøyd enn de som gjør det i sommer ved de fleste av tjenester (figuren viser kun tjenestekategorier med minst 10 respondenter i hvert sesongsegment). Andelen som er (svært) fornøyd med samferdsel, utleie av sports- og fritidstilbud og veterinærtjenester er betydelige større blant hyttebrukere som oppholder seg mest om vinter på hytta. Forskjellene er likevel små.

Figur 3.20: Andelen hyttebrukere som er (svært) fornøyd med tjenester etter sesong de bruker hytta mest.

Når det gjelder overnattingsgjester (som kun er 48 i vårt utvalg) viser figur 3.21 at de fleste også er mer fornøyd enn misfornøyd med tjenester de benytter seg av. Som ved fastboende er samferdsel eneste unntak her. Men grunnet lavt antall respondenter som tilhører denne segment og benytter seg av enkelte tjenester, bør man tolke disse resultater forsiktig. Det er for eksempel kun 6 respondenter som benytter seg av samferdselstjenester og derav er 2 (svært) misfornøyd med disse.

Figur 3.21: Tilfredshetsnivå med tjenestebruk blant overnattingsgjester. (Hvor fornøyd eller misfornøyd er du med tjenester du benytter deg av, på denne reisen eller ved tidligere besøk i kommunen hvor du overnatter nå?)

I tabell 3.6 sammenligner vi tilfredshetsnivået til de to største befolkningssegmenter i vårt utvalg: fastboende (N=198) og hyttebrukere (N=478) med tjenester de benytter seg av, noe som varierer på tvers av tjenestekategorier, slik vist i tabellen.

Som vist i tabell 3.6 (markert i grønt) er andel av respondentene som deltok i spørreundersøkelsen som er fornøyd større blant fastboende enn blant hyttebrukere for en større bredde av tjenester. Men andelen som er fornøyd med serveringstjenester, samferdselstilbud og ikke fast kulturtilbud er større blant hyttebrukere enn blant fastboende i vårt utvalg. Samtidig er disse tjenester som hyttebrukere i vårt utvalg benytter seg i mindre grad av.

Tabell 3.6. Andel av fastboende og hyttebrukere som er (svært) fornøyd med tjenestebruk.

	Fastboende		Hyttebrukere	
	Andel	N	Andel	N
Servering	60	134	79	256
Samferdsel	34	70	51	69
Faste kulturtilbud	65	124	65	117
Andre kulturtilbud	61	124	66	236
Skianlegg (alpint)	91	74	87	280
Skiløyper (langrenn)	96	134	89	446
Tilrettelegging aktive opplevelser	81	81	64	253
Andre sportstilbud	75	102	52	44
Turer og andre fritidsaktiviteter m. guide	74	54	70	140
Utleie av sports og fritidsutstyr	96	24	73	49
Turistinformasjon	-	-	77	178
Dagligvarebutikk	86	195	87	454
Apotek og helsekost	76	163	78	239
Butikker med klær, sko, sportsutstyr	54	139	55	325
Butikker med møbler, hvitevarer osv.	64	135	65	301
Drivstoff og andre varer på bensinstasjon	75	174	70	317
Velværetilbud	72	111	54	35
Veterinærtjenester	78	59	59	34
Helsetjenester	81	178	69	54
Sosialtjenester	50	10	100	1
Fritidsboligtjenester	-	-	83	320
Renovasjonstjenester	67	198	59	478
Beredskap	45	198	28	478

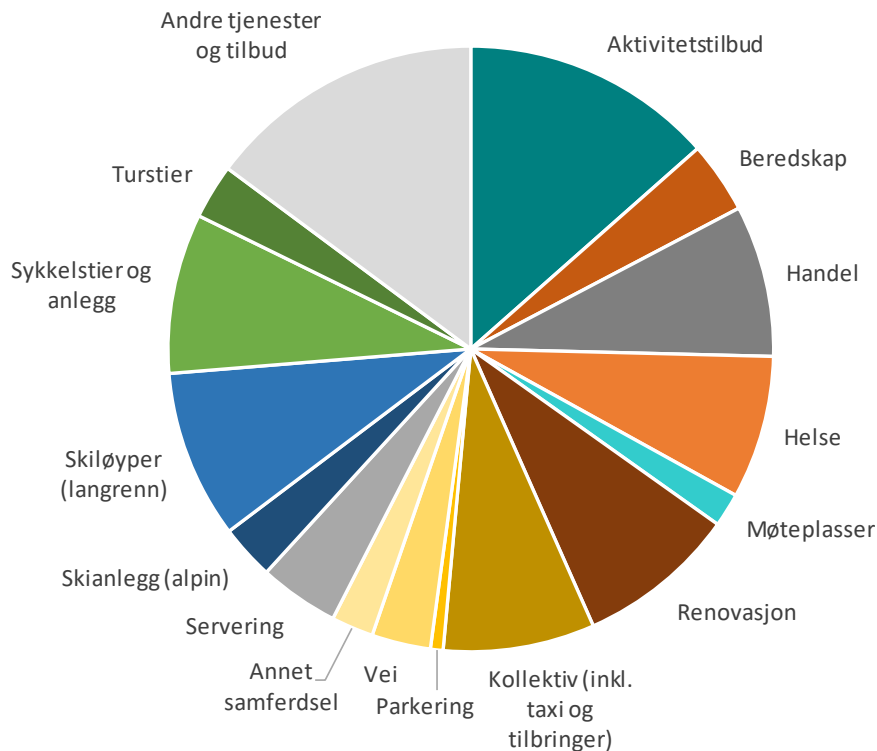
Deltakerne i spørreundersøkelsen hadde også anledning til å uttrykke seg om tjenestebruk²¹ med egne ord. 44 prosent av deltakerne benyttet seg av anledningen. I tillegg ga 19 prosent av deltakerne også kommentarer til tjenesteytelse under et åpent spørsmål der vi ba om kommentarer til spørreundersøkelsen²². Vi har brukt programmet NVIVO for å analysere dataene og for å undersøke om noen av tjenestene omtales oftere av ulike typer befolkningssegmenter.

For det første viser analysen at det var få kommentarer til tjenesteytelse som var utelekkunde positive. De fleste kommentarer tyder på at mange av deltakerne etterlyser flere og/eller bedre tjenestetilbud, herunder både kommunale/offentlige tjenester og private tjenester. Dette er ikke overraskende med utgangspunkt i spørsmålsformuleringen med tanke på at vi etterspurte forbedringer (se fotnote 21).

Videre ser vi at en betydelig andel av kommentarer refererte til flere ulike tilbud. De mest omtalte var tilbud relatert til samferdsel, skiløyper, sykkelstier og anlegg, andre aktivitetstilbud, handel, helse og renovasjon, slik det illustreres i figur 3.22.

²¹ Spørsmålstekst: Har du noen mening om hvilke typer av private og/eller offentlige tjenester kommunen bør arbeide for å forbedre?

²² Spørsmålstekst: Har du noen kommentarer til undersøkelsen?

Figur 3.22: Andel av åpne kommentarer som refererer til et utvalg av tjenestekategorier.

De fleste av kommentarene var fra hyttebrukere. Dette er heller ikke overraskende, siden det var mange flere hyttebrukere blant deltakere enn fastboende eller andre type besøkende.

Videre ser vi at en større andel av hyttebrukerne omtaler seg om renovasjonstjenester, sykkelstier, skiløyper, skianlegg og veiinfrastruktur. Andre typer aktivitetstilbud, beredskaps- og helsetjenester, handelsmuligheter og kollektivtilbud er derimot relativt sett hyppigere omtalt av fastboende. Disse etterlyser også møteplasser og andre type tjenester som vi ikke finner blant svarene til hyttebrukere (som for eksempel omsorgstjenester, botilbud, og skole og barnehage tilbud).

Nedenfor omtaler vi nærmere de tjenester som ble oftest omtalt av deltakere i spørreundersøkelsen.

- Den desidert mest omtalt saken knyttet til **samferdsel** var kollektivtilbud (og det først og fremst av fastboende). Deltakere ga uttrykk for at det er behov for flere bussavganger inn/fra sentrum/togstasjon; offentlige transport mellom kommunene, langdistanse tog/bus tilbud, tilbringertjenester til fjellet/hytter/løyper og bedre taxitilbud. I tillegg etterlyste noen (her først og fremst besøkende) bedre veier og parkeringsplasser. Samferdsel er også tjenestetilbudet som både fastboende og hyttebrukere er minst fornøyd med, slik det er vist i figur 3.18 og figur 3.19.
- **Skiløyper** ble omtalt av noen fastboende og av enda flere hyttebrukere. Begge typer brukere virker å være opptatt av at kommunene jobber med å bedre tilbud av skiløyper. Det fantes flere kommentarer om tilbud av skiløyper enn om tilbud av alpinskianlegg. Deltakere etterlyser flere og bedre skiløyper og løypenett som oppkjøres oftere. Videre er det et ønske om mer kommunalt ansvar og støtte, samt om at man får på plass avtaler med grunneiere for å løse løypekonflikter. Samtidig var de fleste av deltakere i vår undersøkelsen (svært) fornøyd med skiløypetilbudet.

- **Sykkelstier** er også noe først og fremst hyttebrukere er opptatt av. Deltakere etterlyser også bedre merking på enkelte strekninger, downhill-tilbud og sykkelpark. Dette er noe vi ikke spurte om i lukket spørsmål, men som kan vurderes å bli inkludert i framtidige spørreundersøkelser
- Deltakere uttrykket også ønsker om et bredere **aktivitetstilbud** som for eksempel akebakke, arrangementer, klatrepark eller bowling. Likevel er det en type tilbud som skiller seg ut: aktiviteter rettet mot barn og ungdom, og dette både blant hyttebrukere og fastboende. Bedre svømme- og badetilbud, samt kulturtilbud (for eksempel kino), ble også omtalt av noen deltakere, dog sistnevnte først og fremst av fastboende. I tillegg etterlyste noen hyttebrukere tilrettelegging av helårsaktiviteter. Dette kan kanskje sees i sammenheng med at hyttebrukere som oppholder seg mest om sommeren på hytta er mindre fornøyd med noen av tjenestetilbud enn hyttebrukere som oppholder seg mest om vinteren på hytta. Dette gir også nyttig og mer konkret informasjon enn det som vi fikk gjennom lukket spørsmål.
- **Renovasjonstjenester** er også noe som nevnes først og fremst av hyttebrukere. Kommentarer gir uttrykk for at det er særlig behov for bedre avfallshåndtering og sortering i hytteområder, i tillegg til vann og avløp. Vi fant også at en betydelig andel av hyttebrukere i vår spørreundersøkelsen var (svært) misfornøyd med dette tjenestetilbud.
- Deltakere etterlyser også bedre **handelstilbud**, først og fremst i forbindelsen med dagligvarer, men også apotek og kles- og skobutikk. Svar på lukket spørsmål om tilfredshetsnivå med handelstilbud tyder også på at deltakere er misfornøyd med noen av tilbud og spesielt med tilbud av butikker som selger klær, sko og sportsutstyr, slik det er vist i figur 3.18 og figur 3.19.

Både hyttebrukere og fastboende er opptatt av et bedre tilbud på **helsetjenester**, herunder legekontor, legevakta, sykehus og tannlege. Samtidig ser vi ikke at de fleste av deltakere i vår undersøkelse var misfornøyd med dette tilbudet. Noen deltakere mente at det er ikke et spørsmål om flere tilbud, men heller om å formidle og markedsføre bedre det som allerede finnes.

I tillegg hadde flere av respondentene innspill til andre saker enn til tjenesteytelse. Blant disse kommentarer fant vi to saker som skiller seg noe ut fordi de ble omtalt av flere. Noen deltakere (men først og fremst hyttebrukere) var skeptisk mot hytteutbygging og nedbygning av natur. Noen hyttebrukere etterlyste også behov for å verne naturen. Den andre temaet var skatter, og dette var noe som kun ble omtalt av hyttebrukere.

Bruk av tjenester i andre kommuner i NR-regionen

I spørreundersøkelsen spurte vi også fastboende og hyttebrukere om tjenestetilbud i andre kommuner i NR-regionen²³. Grunnet store forskjeller i antall deltakere mellom kommuner er det vanskelig å tolke data om dette på tvers av geografi.

Tjenester i Flå benyttes av en tredjedel av de som ikke bor i denne kommunen. Det kommer nok av at Nesbyen – som er nabokommunen til Flå – utgjør en stor del av tallgrunnlaget (se tabell 2-7). Litt mer overraskende er det at tjenester i Nesbyen også benyttes av en tredjedel av de som bor i andre kommuner enn Nesbyen. Her ville det vært interessant å se dette mønsteret i sammenheng med for eksempel pendlingsmønsteret, men det er utenfor rammene av dette prosjektet.

For hyttebefolkningen ser det ut til at særlig Flå, men også Krødsherad, tiltrekker seg brukere av tjenester. 18 prosent av de med hytte utenfor Krødsherad har oppsøkt en tjeneste i Krødsherad mens 25 prosent av de med hytte utenfor Flå har brukt en tjeneste i Flå.

Noe av misnøyen med enkelte tjenester i egen kommune kan kanskje være med på å forklare hvorfor fastboende besøker andre kommuner i NR-regionen. Respondentens svar på spørsmål om «*Hva er de viktigste grunnene til å besøke en av de andre kommunene i Norefjell-Reinsjøfjellområdet*» er det henholdsvis 47

²³ Benytter du/dere tjenestetilbud i noen av de andre kommunene i Norefjell-Reinsjøfjellområdet (enn den du bor i) / (enn den fritidsboligen ligger i)?

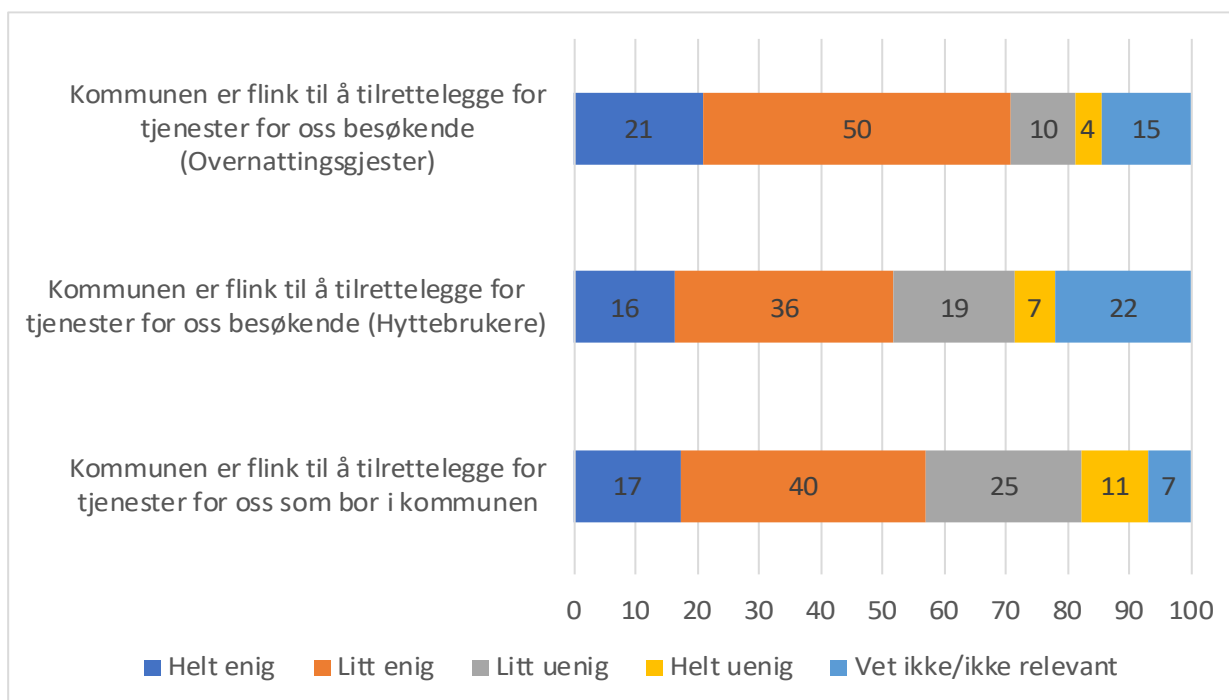
og 35 prosent av de fastboende som gjør dette i forbindelse med «shopping/dagligvarekjøp» og fritidsaktiviteter.

Holdninger om tjenester

Over halvdelene av de fastboende som deltok i spørreundersøkelsen er helt eller litt enig i at «Kommunen er flink til å tilrettelegge for tjenester for (dem) som bor i kommunen». Likevel er over en tredel av dem litt eller helt uenig med denne påstanden.

Blant besøkende er det også flere helt eller litt enig (54 prosent) enn helt eller litt uenig (25 prosent) i at «kommunen er flink til å tilrettelegge for tjenester for oss besøkende».

Selv om det var få overnattingsgjester i vårt utvalg, har vi sammenlignet holdninger til tjenester hos hyttebrukere og overnattingsgjester med tilsvarende svar fra fastboende. Merk at selv om ordlyd nødvendigvis er ulik i spørsmålet til henholdsvis fastboende og besøkende, egner påstanden seg likevel en sammenligning. Resultatet er vist i figur 3.23, som viser at andelen som sier seg enig eller helt enig med denne påstanden er betydelig større blant overnattingsgjester (71 prosent) enn blant fastboende (57 prosent) og hyttebrukere (52 prosent).

Figur 3.23: Holdninger om påstander rundt tjenester blant fastboende og besøkende.

Interessant nok oppgir 21 prosent av hyttebrukere «vet ikke/ikke relevant» ved denne påstanden.

Blant besøkende var det også andre påstander som er relevant å undersøke i forbindelsen med tjenesteytelse. 75 prosent av besøkende sier seg helt eller litt enig om at «Tilbudet av aktiviteter, attraksjoner og mulighetene for friluftsliv er hovedgrunnen til at jeg besøker kommunen».

3.2.3 Produksjon av nøkkeltall

Utgangspunktet er at vi ønsker å finne ut hvordan besøkende (hytteboere og overnattingsgjester på kommersielle overnattingssteder) påvirker tjenestetilbudet. Dette er interessant både med tanke på hva slags ekstra tjenestetilbud (som kommer de fastboende til gode) en får i regionen som følge av besøkende og hva slags tjenester som det offentlige må tilby (med tilhørende kostnader) på grunn av den ekstra besøksbefolkningen.

3.2.3.1 Om metode

Slik det er beskrevet i kapittel 2.2.2.2 bruker vi antall sysselsatte i den enkelte tjenesten som et mål på tjenestetilbud for å vurdere forholdet mellom tjenestetilbudet og befolkning. Metodikken går i prinsippet ut på å avdekke hvor mange *ekstra* sysselsatte innen ulike tjenester som et visst volum av besøkende tilsvarer. Hvis vi har etablert noen forholdstall mellom antall besøkende og sysselsetting er det flere interessante tallstørrelser som vi kan produsere:

- Vi kan i enkleste form beskrive hva de besøkende betyr for tjenestetilbud i form av sysselsetting i en region
- Vi kan følge utviklingen over tid (er tjenestetilbudet i regionen blitt bedre eller dårligere?)
- Vi kan sammenligne regioner (er tjenestetilbud besøkende i NR-regionen like godt som i andre fjellregioner i Norge?)
- Vi kan beregne hva slags effekt ulike utviklingstrekk vil medføre for tjenestetilbud (100 nye hytter vil tilsvare X flere sysselsatte i tjeneste Y).
- Vi kan avdekke «handelslekkasje» mellom regioner

For å produsere denne typen informasjon må man først løse flere utfordringer. Vi må definere hva som er normalsysselsetting; estimere størrelse på befolkningssegmenter og kartlegge tjenesteetterspørsel blant de ulike befolkningssegmenter. Metodene for å løse disse utfordringene er beskrevet i kapittel 2.2.2.2, der vi også definerer normalsysselsetting i norske kommuner etter sentralitetsklasse (Tabell 2.2). Størrelsen på etterspørselen etter ulike tjenester blant ulike befolkningssegmenter er estimert i kapittel 3.2.1.

Når man har estimert disse parameterne, kan man anvende metodikken for å etablere datasettet. I utgangspunktet etableres det datasett på kommunenivå, slik at en seinere i metodikken kan aggregere dette opp til ønsket regionnivå. Metodikken kan beskrives som følger:

1. Etablere forholdstall mellom befolkning og sysselsetting innen enkelte bransjer. Altså fremskaffe tall som sier hvor mange personer som skal til for å sysselsette én person innen f.eks. dagligvarehandel, veterinæryrket, skianlegg osv. Forholdstallet må beregnes ut fra sammenlignbare kommuner siden dette varierer med regiontypen (særlig mellom storby og perifere strøk). I prosjektet er sentralitetsklasser benyttet (se Tabell 2.2 i kapittel 2.2.2.2).
2. Etablere datasett for bofaste, hyttebefolkning og overnattingsgjester som sammenlignbare størrelser (se kapittel 3.2.1). Altså estimere hvor mange «fastboende» én hytte og én overnattingsgjest på hotell/campingplass tilsvarer. Overnattingsstatistikken publiseres ikke for enkeltkommuner, og dette må estimeres. Ved nedbryting av regiontall brukes sysselsatte innen campingplasser, hoteller, turisthytter osv., slik at en øker validiteten på estimatene ved å regne med at hver sysselsatt i de ulike overnattingsstypene genererer ulikt antall overnattinger.
3. Etablere forholdstall for bruk av ulike tjenester, det vil si hvor mye mer/mindre bruker en hyttebeboer og en overnattingsgjest en spesifikk tjeneste i forhold til det en fastboende benytter seg av den samme tjenesten. I dette prosjektet har vi benyttet data fra en spørreundersøkelse (se kapittel 3.2.1).
4. Estimere forventet sysselsetting i hver næring/tjeneste i hver kommune ut fra antall bofaste, hyttebefolkning og overnattingsgjester ved å kombinere datasett fra punkt 1-3.
5. Etablere datasett som viser faktisk sysselsetting innen de aktuelle næringene for de aktuelle kommunene. Dette kan hentes direkte fra SSBs statistikkbank.

Når en har den forventede sysselsettingen i punkt 4, kan en benytte denne til ulike formål.

- A. Sammenligne forventet sysselsetting med faktisk sysselsetting for å avdekke om en på regionnivå får den forventede sysselsettingseffekten av de besøkende, eller om en er «bedre» eller «dårligere» enn gjennomsnittskommunen.

- B. Legge til antall planlagte hytter i punkt 2, og gjenta punkt 2-4. Forskjellen i resultatene på den nye beregningen og beregning med dagens hytteantall vil da være et estimat for en forventet sysselsettingseffekt av hytteutbyggingen
- C. Sammenligne kommuner og kommunens rolle i en større region og eventuelt avdekke handelslekkasje, potensial for samarbeid og arbeidsdeling.

Utgangspunktet er kommunenivået, men metodikken kan være vel så relevant på et regionnivå, dvs. slå sammen flere kommuner, siden det i praksis skjer en viss arbeidsdeling mellom kommuner.

Resultater for regioner som består av flere kommuner krever at en etablerer de samme regionene i stegene 1-5. Imidlertid kan en slå sammen datasettene fra punkt 4 og 5 til ett datasett (med kommune som enhet/koblingsnøkkel) og gjøre regioninndelingen til slutt.

3.2.3.2 Resultater fra analysen

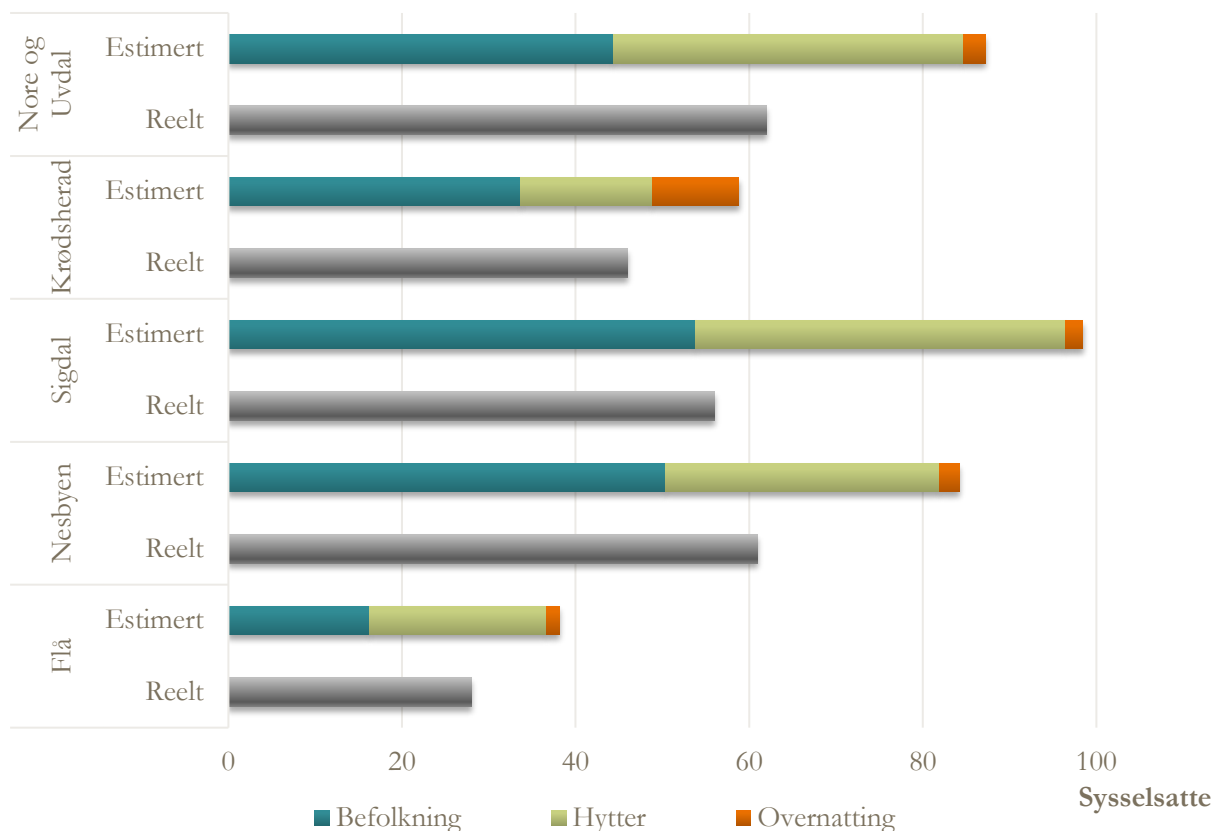
Når vi her presenterer resultater, er det viktig å understreke igjen at prosjektet bruker enkelte tallstørrelser som har en viss usikkerhet ved seg. Målsetningen her er først og fremst å vise fremgangsmåten, og i mindre grad for å estimere nøyaktige effekter (dette er ytterligere omtalt i kapittel 2.3.2).

Sysselsatte i ulike tjenester

En besøksforvaltning vil ha som mål å maksimere de positive sidene med besøksnæringene i forhold til de negative. Utgangspunktet i denne analysen er tjenestetilbudet. Det vil si at besøkende genererer etterspørsel etter tjenester. Dette kan ses på både som positivt, ved at det genererer privat sysselsetting og verdiskaping og negativt ved at det belaster det offentlige som må sørge for disse tjenestene. Uansett er det praktisk å bruke sysselsettingen innen tjenesten som mål på volumet av tjenesten – flere leger gir et større tilbud av legetjenester, flere ansatte innen apotek gir et større tilbud av apotek tjenester osv. For lokal politikutforming er også sysselsetting et bedre mål når en skal måle effekten av besøkende. Verdiskaping genererer kapital, og kapital er ikke stedbunden. Tvert imot er mange tjenestetilbud, alt fra butikker som del av en kjede til driftsselskaper av overnattings- eller alpintentre, eid av større nasjonale eller internasjonale selskaper der driftsoverskuddet flyttes ut av regionen. Sysselsetting, på den annen side, være knyttet til bosetning og vil også ha ringvirkninger i resten av økonomien²⁴. Gjennom å benytte metodikken som er beskrevet i kapittel 3.2.3.1 kan vi estimere hvordan sysselsettingen (det vil si volumet av tjenestene) varierer med de ulike befolkningssegmentene, og vi skal nå se på noen bruksområder for metodikken.

I sin enkleste form kan en sammenligne den reelle sysselsettingen i en bransje med den sysselsettingen en ville hatt hvis bosatte, hyttebefolkningen og overnattingsgjestene etterspurte tjenesten slik gjennomsnittspersonen gjorde. Dette er vist i figuren under for dagligvarebransjen. De grå søylene er faktisk sysselsetting i hver kommune innen dagligvarebransjen, mens den andre fler-fargede søylen er estimering av sysselsatte ut fra størrelsen på de ulike befolkningssegmentene og etterspørselsmønsteret disse har innen dagligvaretjenester.

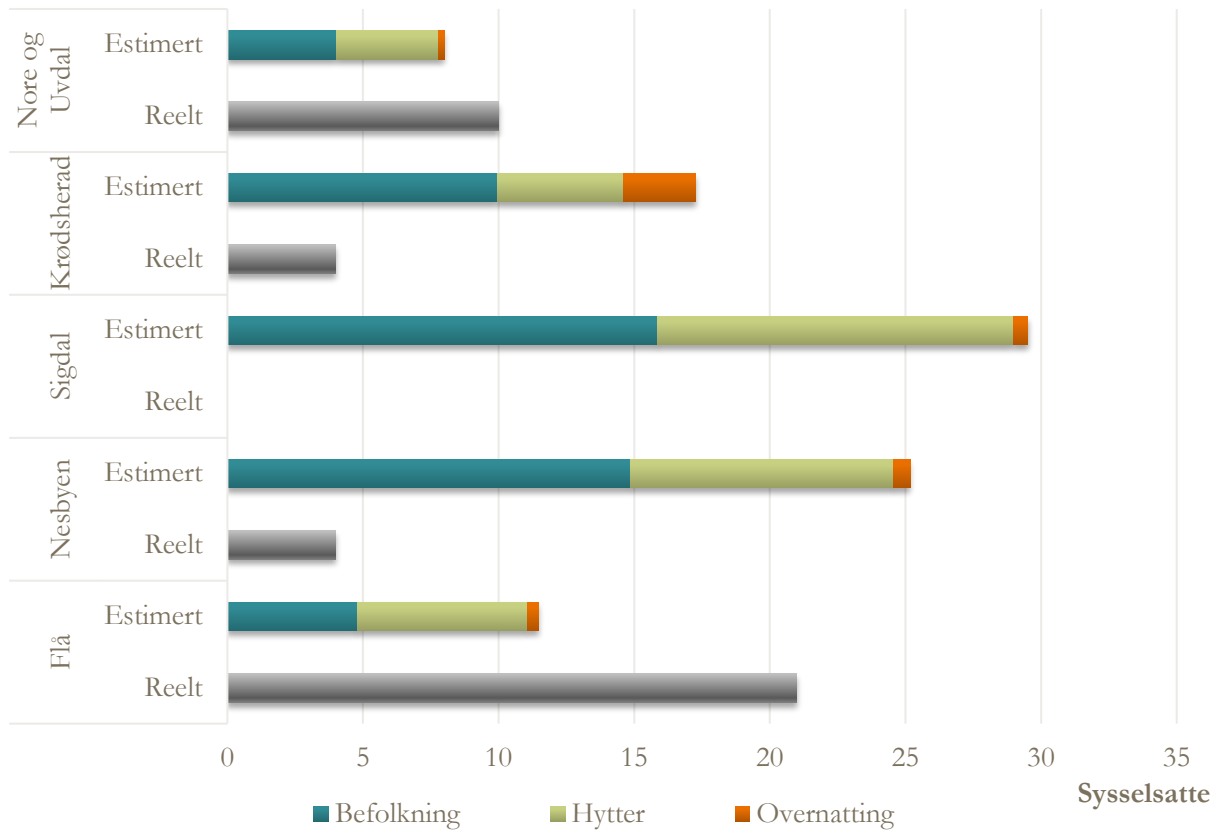
²⁴ I en økonomi som er sesongpreget vil også noe av sysselsettingen «forsvinne ut av regionen» ved at personer kommer på korte opphold, skatter til andre kommuner og tar med seg lønn ut av regionen når sesongen er over. Men i det store og hele vil sysselsetting være mer stedbunden enn kapital.

Figur 3.24: Reell og estimert sysselsetting innen dagligvarehandel i NR-regionen. 2022.

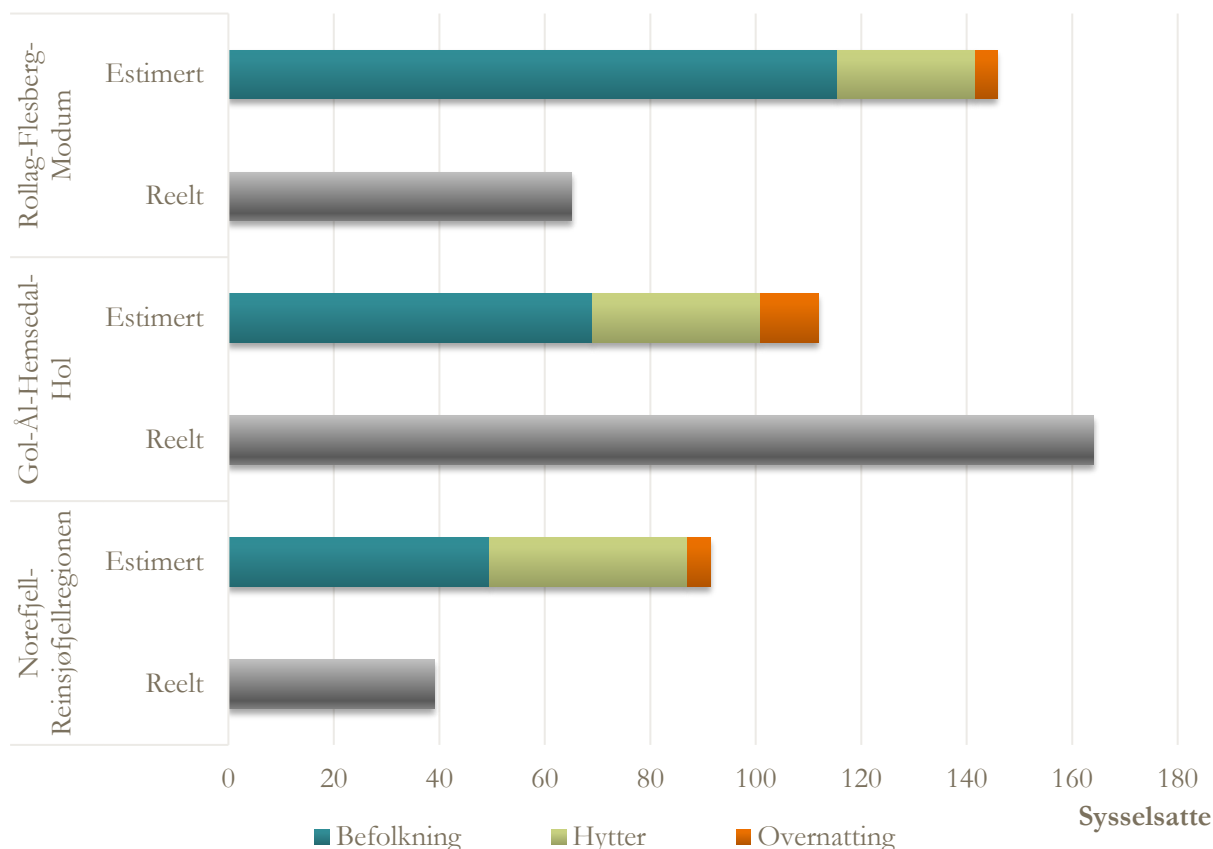
Det er det samme mønsteret for alle kommunene. Den faktiske sysselsettingen innen dagligvarehandel er større i hver kommune enn det bare befolkningen skulle tilsi (de grå søylene er lengre enn de mørkegrønne). Altså vil besøkende generere sysselsetting innen tjenesten. Men alle kommunene har en hyttebefolkning og overnattingsgjester som skulle tilsi at den samlede sysselsettingen burde vært enda større – kommunene får ikke så mye sysselsetting/tjenesteyting ut av de besøkende som gjennomsnittskommunen (i samme sentralitetsklasse) gjør. En sannsynlig forklaring er at veldig mange som reiser til hyttene handler før de kommer inn i regionen. Rett og slett fordi avstanden til NR-regionen er såpass kort fra der hytteeierne bor (Drammen og Oslo-regionen). Dette er forskjellig fra f.eks. Trysil og Valdres, der avstandene er større og hytteeiere vil være mer avhengig av et lokalt tilbud.

Dagligvarebransjen er en forholdsvis stor bransje. Ser vi på en mindre bransje, slik som *Salg av sportststyr, leker, klær, sko og reiseeffekter* ser bildet litt mer «uryddig» ut (figur 3.25). Flå og Nore og Uvdal har faktisk flere ansatte i bransjen enn det befolkning, hytter og overnattingsgjester skulle tilsi, mens Krødsherad, Nesbyen og ikke minst Sigdal (som ikke har sysselsetting innen bransjen i det hele tatt) har færre. I praksis ser vi her en arbeidsdeling internt i regionen, og det ville sannsynligvis vært mer hensiktsmessig å se regionen under ett i et utviklingsperspektiv. Samtidig illustrerer figuren en utfordring når arealbruk og inngrep som følge av f.eks. hyttebygging skjer i én kommune, mens oppsiden, dvs. sysselsettingen som følge av utbyggingen, kan komme i en annen kommune. Det i seg selv er en viktig informasjon i en besøksforvaltningsmetodikk.

Figur 3.25: Faktisk og estimert sysselsetting innen Salg av sportsutstyr, leker, klær, sko og reiseeffekter for kommuner i NR-regionen. 2022.

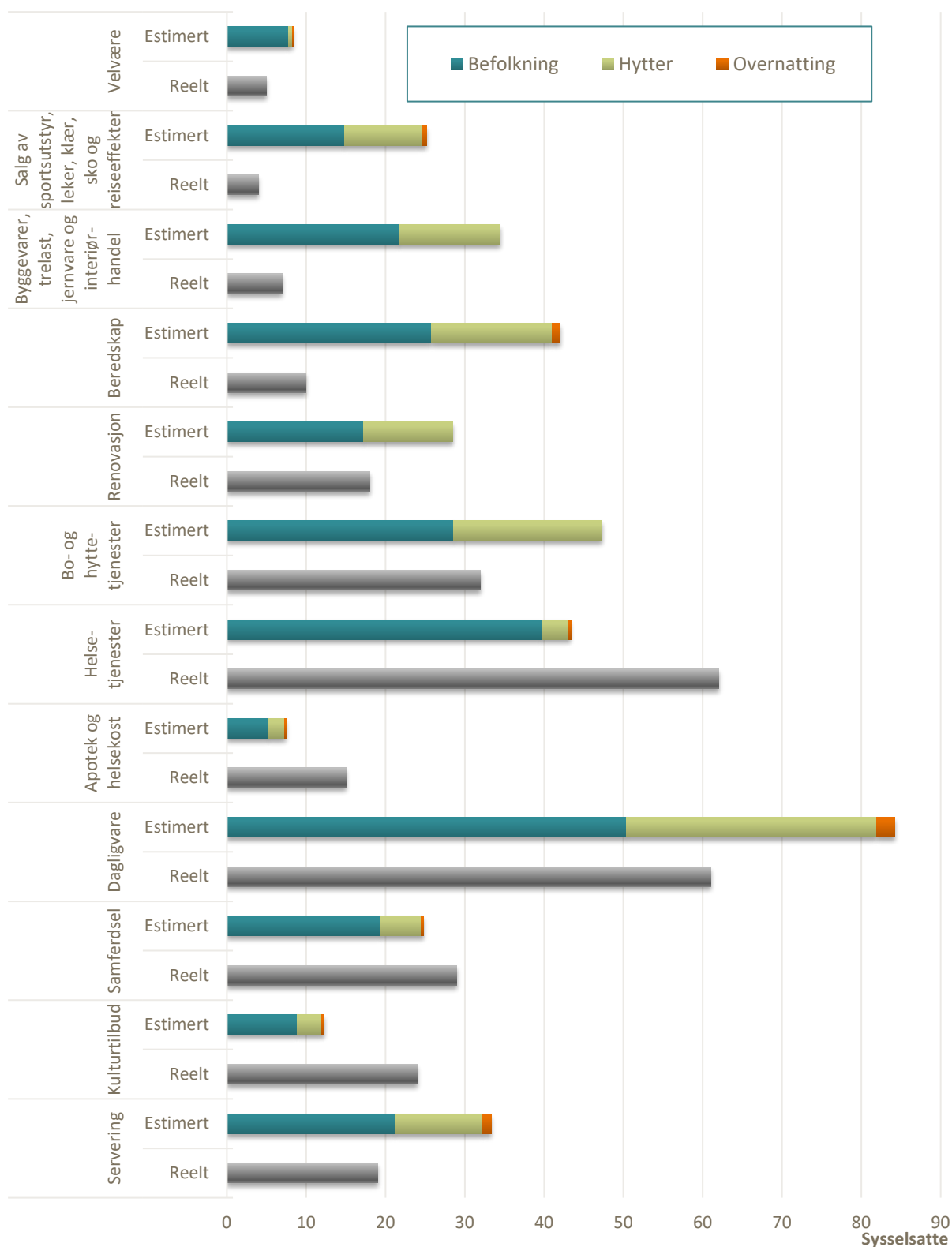
Hvis vi bruker NR-regionen som geografisk enhet, så kan vi sammenligne denne med andre regioner med en betydelig besøksnæring. I figur 3.26 har vi brukt Gol, Ål, Hemsedal og Hol som én region og Rollag, Flesberg og Modum som en annen. Og igjen estimert sysselsatte innen *Salg av sportsutstyr, leker, klær, sko og reiseeffekter*. Her ser vi at besøksnæringen i regionen lengst nord/vest ser ut til å generere flest sysselsatte i næringen, mens NR-regionen får omtrent samme sysselsettingseffekt av næringen som Rollag-Flesberg-Modum-regionen. En nærliggende forklaring kan igjen være at regionen Geilo, Ål, Hemsedal og Hol ligger lengst vekk fra store tettsteder, og dermed har minst konkurranse om denne typen tilbud.

Figur 3.26: Faktisk og estimert sysselsetting innen Salg av sportsutstyr, leker, klær, sko og reiseeffekter for tre regioner. 2022.

Metodikken som er beskrevet kan i prinsippet brukes på en hvilken som helst tjeneste. Begrensningen er at en trenger å vite hvor mye hyttebesøkende og overnattingsgjester benytter en tjeneste i forhold til de fastboende. For noen tjenester kan en gjøre noen antakelser ut fra logikk. For eksempel at overnattingsgjester på et hotell neppe kjøper mange møbler under oppholdet. Eller at de som er på hyttene spiser og drikker omtrent like mye per person som fastboende. Men i mange andre sammenhenger er ikke forholdstallet gitt. En kan f.eks. anta at gjester på et hotell eller hytte i nærheten av et alpinanlegg i noe større grad bruker alpinanlegget, men en vet ikke hvor mye. I denne sammenhengen støtter vi oss på spørreundersøkelsen, der vi spurte nettopp om brukshyppigheten for ulike tjenester for ulike grupper. I figur 3.27 har vi, som et eksempel, vist sysselsettingsestimaterne for en rekke tjenester som dekkes av denne undersøkelsen for Nesbyen kommune.

Bare på besøk? Metoder for integrering av besøksforvaltning i planarbeid

Figur 3.27: Faktisk og estimert sysselsetting innen ulike tjenestekategorier for Nesbyen kommune. 2022

Implikasjoner av arealutbygging for tjenesteytelse

En viktig driver for tjenestetilbudet er hyttebefolkningen. Ved utbygging av flere hytter vil en dermed anta at tjenestetilbudet ville øke. Enten som følge av etterspørsel i et vanlig marked, dvs. at kommersi-

elle aktører etablerte/utvidet tjenesten som følge av et større marked, eller at en større befolkning utløste større behov for tjenester tilrettelagt av det offentlige. Økt antall overnattingsgjester på kommersielle overnattingssteder har samme effekt, men disse betyr relativt sett mindre enn hyttebefolkningen når det gjelder tjenestetilbudet.

Alle kommunene i NR-regionen vurderer å etablere/regulere mer areal til hyttebygging (Viken fylkeskommune 2021), så det er nærliggende å benytte dette for å vise hvordan metodikken kan benyttes for å beregne effekten på tjenestetilbudet av valg en gjør med hensyn til bruk av areal.

Vi har tidligere vist hvordan tilbudet av dagligvarehandel samsvarer med estimert tilbud ut fra befolkning, hyttebefolkning og overnattingsgjester (figur 3.24). Når metodikken er etablert er det enkelt å legge til et visst antall hytter i hver kommune, og så kjøre ut nye estimater for sysselsatte innen dagligvarehandel.

Vi har som et tankeeksperiment lagt til 1000 hytter i hver av de fem kommunene. For kommuner i sentralitetsklasse 5 i Sør-Norge vil det gjennomsnittlig gi 8,36 ekstra sysselsatte innen dagligvaretenestene. Fire av de fem kommunene er i denne sentralitetsklassen. For Nore og Uvdal, som er i sentralitetsklasse 6, vil en økning på 1000 hytter gjennomsnittlig gi 4,91 ekstra sysselsatte innen dagligvarebransjen.

Imidlertid forutsetter en slik økning i tjenesteomfanget at de respektive kommunene får like mye ut av hyttebefolkningen som gjennomsnittskommunen i samme sentralitetsklasse. I praksis finnes det ingen kommune som er akkurat gjennomsnittlig, så vi må justere disse tallene med hvordan utnyttelsesgraden er i virkeligheten. Utnyttelsesgraden vises i praksis i figur 3-24. Hvis kommunene hadde vært akkurat på gjennomsnittet ville den grå søylen som representerer det faktiske antall sysselsatte, vært akkurat like lang som den andre søylen som består av estimatet ut fra de tre befolkningssegmentene. Utnyttelsesfaktoren for besøksbefolkningen vil da være forholdstallet mellom den faktiske sysselsettingen som overstiger det som estimeres ut fra den fastboende befolkningen og det som estimeres ut fra de besøksende. For eksempel ser vi at for Krødsherad når den grå søylen cirka halvveis opp på den delen som består av hyttebefolkningen (rød) og overnattingsgjester (grønn). Regner vi ut det eksakte forholdet er dette 0,49. For Sigdal er forholdstallet mye lavere, der går den grå søylen bare litt opp på den røde delen, og utnyttelsesfaktoren blir tilsvarende lavere, bare 0,05. Regner vi ut utnyttelsesfaktoren for alle kommunene for akkurat denne tjenesten og dermed antatt effekt på sysselsettingen, får vi resultater som er vist i tabell 3.7.

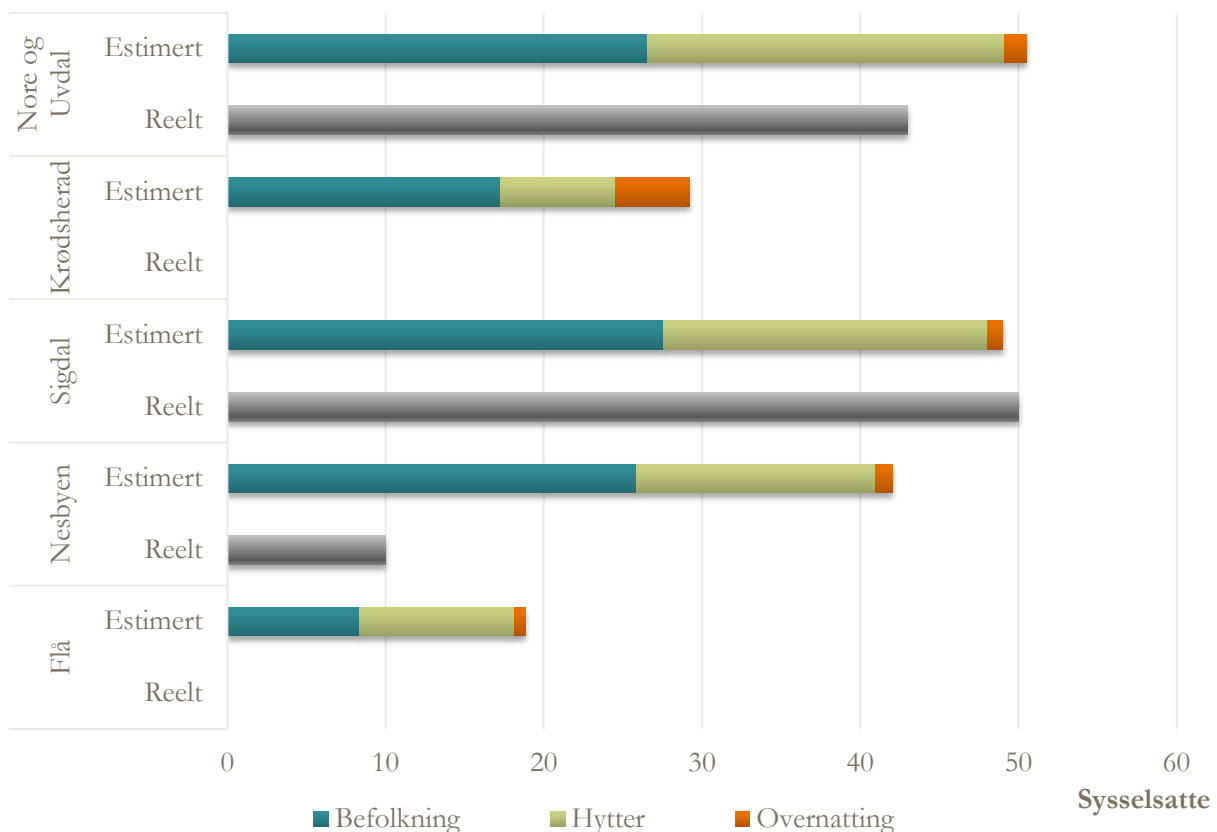
Tabell 3.7: Estimert utnyttelsesfaktor og effekt på sysselsetning som følge av hytteutbygging.

	Gjennomsnittlig sysselsettingseffekt av 1000 hytter	Utnyttelses-faktor	Antatt ekstra sysselsetting
Flå	8,36	0,54	4,48
Nesbyen	8,36	0,31	2,62
Sigdal	8,36	0,05	0,42
Krødsherad	8,36	0,49	4,09
Nore og Uvdal	4,91	0,41	2,02

Tabellen viser altså hva hver enkelt kommune kan forvente av økning i tjenestetilbudet hvis det bygges 1000 nye hytter i hver kommune, *gitt at effekten av hyttebyggingen er den samme som for eksisterende hytter*. Det er altså viktig å merke seg at metoden ikke tar hensyn til plassering av tjenestene – bare volumet. En kan for eksempel tenke seg at en i en regional plan som omfatter hyttebygging også regulerer inn egne arealer for næringsdrift/butikker som er bedre tilpasset geografisk de nye hyttene enn det tjenestene er i forhold til de gamle. Eller at arealene som reguleres til nye hyttetomter legges til områder som har bedre tilgjengelighet til eksisterende tjenester enn det de eksisterende hytteområdene har. En kan dermed tenke seg – med god geografisk planlegging – at utnyttelsesfaktoren kan bli

bedre for de nye hyttene enn for de som var der i utgangspunktet. Men hvis en bare bygger nye hytter uten en bevisst strategi med tanke på plassering i forhold til tjenester eller tilhørende tilrettelegging for tjenester, er det ingen grunn til å tro at de nye hyttene vil gi noe annet enn samme effekt som de gamle. Det betyr at hvis f.eks. Sigdal bygger 1000 nye hytter med samme geografiske struktur som de eksisterende kan de neppe forvente noen særlig økning i dagligvaretenestene i det hele tatt.

Vi skal også se på et eksempel som både illustrerer arbeidsdelingen mellom kommunene (og dermed indikerer at kommunenivået kanskje ikke er egnet for alle typer tjenester), og der det er det offentlige som er tjenestetilbyder slik at tjenesten først og fremst representerer en kostnad. Tjenesten vi har valgt kan kalles *beredskap*. Den består av ambulansetjeneste, brannvern og politi. Lager vi tilsvarende figur for denne tjenesten som for dagligvarehandel (figur 3.24) får vi figur 3.28. Her ser vi at beredskapstjenestene først og fremst er lokalisert i to kommuner, Nore og Uvdal og Sigdal. Og at to andre kommuner, Krødsherad og Flå, helt mangler denne typen tjenester.

Figur 3.28: Faktisk og estimert sysselsetting innen beredskapstjenester etter kommune. 2022.

Slik arbeidsdeling mellom kommuner er slett ikke uvanlig, men det skaper noen utfordringer når en tenker seg videre utbygging av hytter. Tusen nye hytter i en kommune krever gjennomsnittlig 4,02 sysselsatte innen beredskap i kommuner i Sør-Norge i sentralitetsklasse 5 og 2,75 flere sysselsatte innen beredskap i sentralitetsklasse 6. Gitt at en ikke gjør noe med den geografiske strukturen på disse tjenestene, og en tenker på disse kommunene som én funksjonell region, vil det altså være Sigdal og Nore og Uvdal som må yte det ekstra tjenestevolumet innen disse tjenestene hvis Krødsherad eller Flå bygger hytter. I praksis er det nok ikke helt slik, da f.eks. Krødsherad nok også kan støtte seg på Ringerike, og det også finnes beredskap i både Kongsberg, Hol og Geilo som er relevant for noen av kommunene.

3.2.3.3 Om bruk av metoden

Bruk av metoden for produksjon av nøkkeltall illustrerer at metoden egner seg for å både vurdere tjenestetilbudet i nå situasjon og estimere behovet for tjenestetilbudet under ulike typer utviklingsscenarier av for eksempel hytteutbyggingen. Dermed kan en benytte metoden for å avdekke underskudd på tjenester og muligheter for utvidelsespotensial og forutse behov for utvidelse av (fylkes)kommunale tjenester som kan skape utfordringer (kostnader, rekruttering). I disse vurderinger er det midlertidig viktig å sammenligne kommuner og kommunens rolle i en større region og eventuelt avdekke handelslekkasje, potensial for samarbeid og tjenstedeling, og dette er noe som metoden også til rettelegger for. Videre egner seg metoden seg også for å gjøre sammenligne på tvers av regioner, for eksempel mot andre konkurrerende destinasjoner.

En begrensning er at en må kjenne til befolkning som bor/oppholder seg til i regionen og tjenestebruk blant de ulike befolkningssegmenter, dvs. hvor mye hyttebesøkende og overnattingsgjester benytter en tjeneste i forhold til de fastboende. Førstnevnte er kanskje det lettest, selv om det også her finnes hull i datagrunnlaget (spesielt for hyttebrukere, dagsbesøkende og gjester som bor utenfor det kommersielle overnattingstilbud). Informasjon om tjenestebruk innen de ulike befolkningssegmentene må en i praksis skaffe seg gjennom direkte innhenting av informasjon. Dette prosjektet har benyttet en spørreundersøkelse.

Framgangsmåten for å beregne nøkkeltall presentert her er ganske rett fram, og inkluderer rimelig lett tilgjengelige datasett. Imidlertid vil de enkelte stegene i denne sammenhengen omfatte bruk av data som prosjektet har tilgjengelig. Det er fullt mulig å tenke seg andre datakilder der en tilpasser de enkelte stegene til de dataene en har tilgjengelig.

3.2.4 Tilgjengelighetsanalyse

Forholdet mellom tjenester (her målt i antall sysselsatte) og befolkning er ikke tilstrekkelig for å vurdere tjenesteytelse. Tjenester må i så fall også være tilgjengelige. Denne kapitlet beskriver hvordan en slik analysen kan gjennomføres og hva en slik analyse kan brukes til.

3.2.4.1 Om metode

Vi vurderer tilgjengelighet ved å koble TØIs reise- og avstandsmatrise til registerdata fra Det sentrale virksomhets- og foretaksregisteret (som gir oss data om næringskoder til virksomheter), SSBs befolkningsstatistikk (som gir oss data om fastboende) og Norges eiendomsregister (Matrikkelen) (som gir oss data om hytter).

En sentral aspekt i denne metoden er at data om både virksomheter, befolkning (fastboende) og fritidsboliger må være på grunnkrets nivå. Videre må en før analysen ha tatt noen valg om hvilke næringskoder som inngår i hver tjenestekategori (se eksempel i Vedlegg 1).

Målparameter på reiseavstander og reisetider vil variere med utgangspunktet i tjenestekategorier vi ønsker å vurdere tilgjengelighet til. Mens det kan være aktuelt å gå eller sykle til butikken og/eller et kulturarrangement, er det mer relevant å se på bilreisetider for å vurdere tilgjengelighet til ambulans- og brannvernstjenester. For enkelte tjenestekategorier der en tenker er relevant å gå til fots, kan man derimot bruke gåavstander framfor reisetider med bil.

Metodikken kan beskrives som følger:

1. Koble TØIs reisetid og -avstandsmatrise til Virksomhets- og Foretaksregister (VoF). Ved å gjøre dette vet vi alle reiseavstander og reisetider (med ulike transportmidler) mellom alle grunnkretser (startgrunnkretser) og grunnkretser der tjenester er lokalisert (endegrunnkretser).
2. Finne den nærmeste tjenesten, dvs. den startkrets-endekrets relasjon med korteste reiseavstand og/eller reisetid, noe som kan variere avhengig av transportmiddel.

3. Legge til befolkningsdata (SSB) til startkretser for å identifisere hvor mange som bor i hver krets til vanlig. Befolkningsdata kan følge disaggregert på for eksempel aldersgrupper og/eller kjønn.
4. Gjøre tilsvarende som i punkt 3 for hyttebefolkning ved å legge til grunnkretser der fritidsboliger er lokalisert (fra Matrikkelen) og estimere den tilhørende hyttebefolkningen. For å estimere omfang av dagens hyttebrukere har vi brukt gjennomsnittlige tall om hyttebelegg og hyttebruk (døgn) fra INNOMETS spørreundersøkelsen (se tabell 3.4 – kapittel 3.2.1).
5. Legge til estimert framtidig fastboende og hyttebefolkning ut ifra befolkningsframskrivninger og planlagt hyttebygging og dens lokalisering (i motsetning til produksjon av nøkkeltall er det viktig at lokalisering følger med i analysen av tjenesters tilgjengelighet).

Ved å bruke denne oppskriften (eller delen av den) får man et datasett som man kan benytte til ulike formål:

- A. Få informasjon om korteste reisetider og avstander til ulike tjenester fra alle kretser i NR-regionen. Dette er noe som kan være nyttig for å vurdere tjenesteytelse i perifere områder, spesielt når lange reisetider og avstander kan føre til kritiske situasjoner.
- B. Beregne andel av fastboende som bor innen visse reiseavstander og/eller reisetider til nærmeste utvalg av tjenestekategorier. Dette er noe som kan være nyttig for å kartlegge befolkningssegmenter med lange reiseavstander til tjenester som dekker viktige og essensielle behov, som for eksempel tilgjengelighet til helsetjenester blant eldre fastboende og/eller beredskapstjenester blant hyttebefolkning.
- C. Beregne gjennomsnittlige reiseavstander og reisetider, noe som kan være nyttig for å sammenligne tilgjengelighet på tvers av tjenestekategorier, kommuner, regioner og/eller befolkningssegmenter (for eksempel fastboende vs. hyttebefolkning).
- D. Undersøke tjenesters tilgjengelighet blant framtidige befolkningssegmenter ut ifra hvor man planlegger og bygge (fritids)boliger. Dette kan være igjen nyttig for å planlegge lokalisering av tjenester som nye befolkning krever.

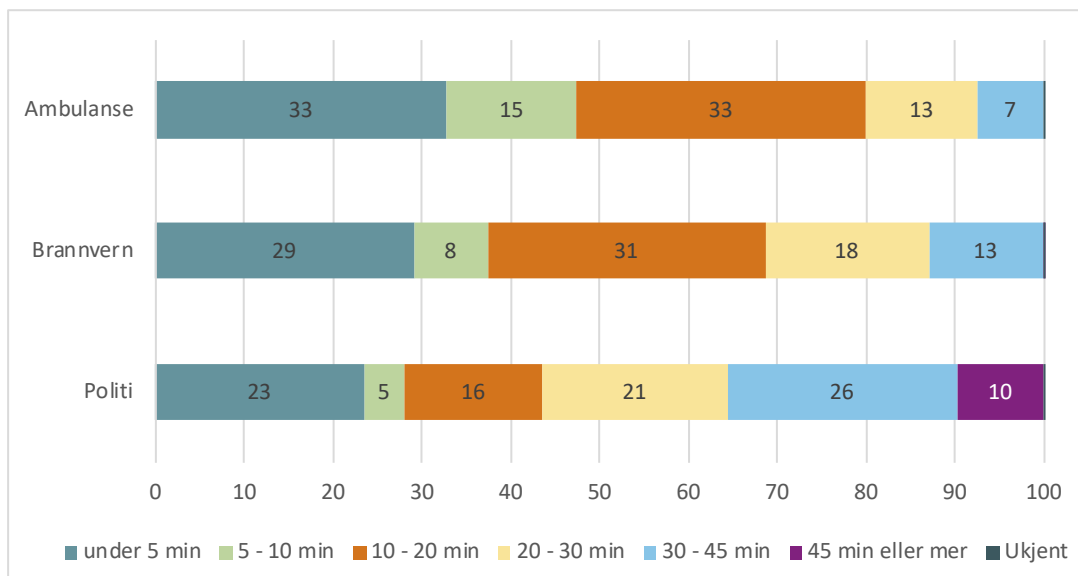
3.2.4.2 Resultater fra analysen

I dette kapittelet illustrerer vi hva vi kan bruke metoden til. I det vi gjør dette, prøver vi også å undersøke om bruksnivå og/eller misfornøydhet med enkelte tjenester kan skyldes dårlig tilgjengelighet.

Få informasjon om reisetider og/eller -avstander til beredskapstjenester i NR-regionen.

Det å vurdere tilgjengelighet til beredskapstjenester er noe som kan være viktig og nyttig, fordi dårlig tilgjengelighet kan forverre kritiske situasjoner. I tillegg pekte resultater fra spørreundersøkelsen på at en betydelig andel av fastboende var (svært) misfornøyd med beredskapstjenester (se figur 3.18).

Figur 3.29 viser andel av befolkning (fastboende) som har tilgang til beredskapstjenester etter reisetid i NR-regionen. Vi ser at tilgjengelighet er betydelig bedre for ambulansetjenester enn for brannvern og særlig polititjenester. Hele 36 prosent av fastboende bor lenger unna enn 30 minutters reisetid med bil til polititjenester. For reisetid med bil til brannverntjenester er denne andelen betydelig lavere (13 prosent), mens for ambulansetjenester er det kun 7 prosent

Figur 3.29: Andel av befolkning (fastboende) som har tilgang til beredskapstjenester etter reisetid i NR-regionen

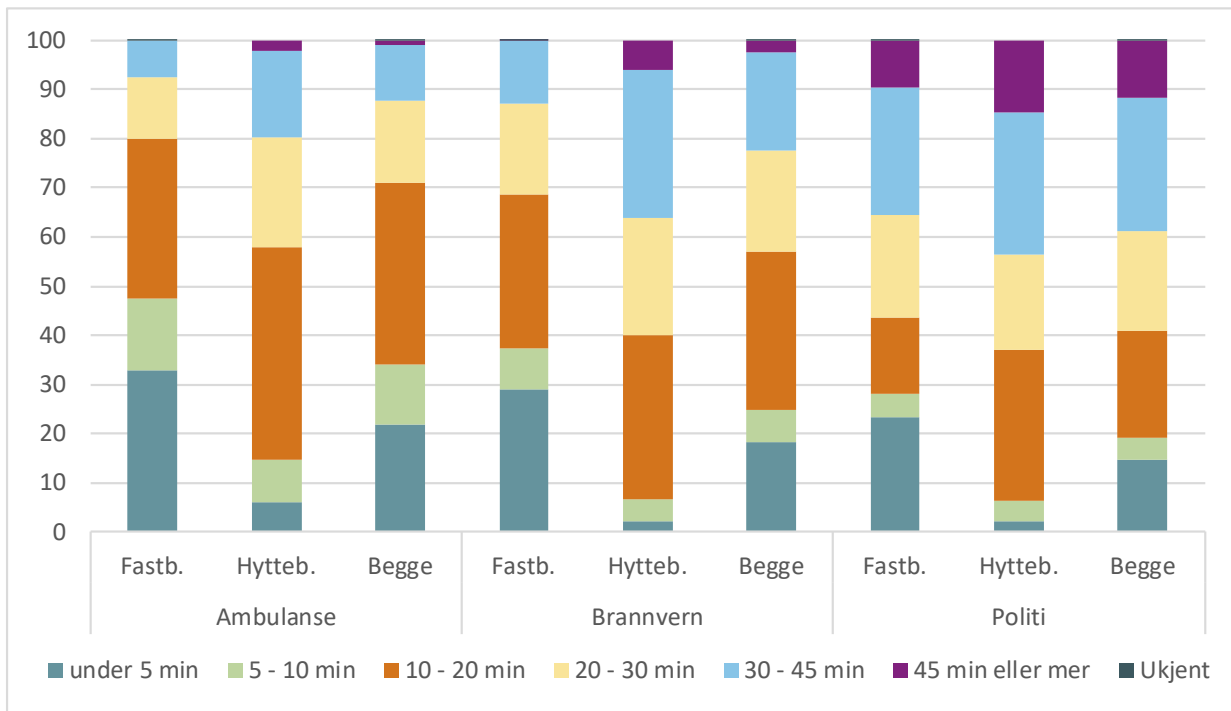
Man kan også sammenligne på tvers av regioner (Tabell 3.8). Her ser vi at tilgjengelighet til ambulanse- og brannverntjenester er bedre i NR-regionen enn i kommuner med tilsvarende sentralitet. Når det gjelder tilgjengelighet til polititjenester er det derimot større andeler av befolkning i NR-regionen med reisetider over 20 minutter.

Tabell 3.8: Andel av befolkning (fastboende) som har tilgang til beredskapstjenester etter reisetid i NR-regionen og utvalg av kommuner med lignende sentralitet

	kommuner i Viken, Agder, Innlandet og Telemark og Vestfold		
	NR-regionen	Sentralitetsklasse 5	Sentralitetsklasse 6
Ambulansetjenester			
under 5 min	33	24	29
5 - 10 min	15	15	14
10 - 20 min	33	29	31
20 - 30 min	13	21	16
30 - 45 min	7	9	9
45 min eller mer	0	2	2
Ukjent	0	0	0
Brannverntjenester			
under 5 min	29	24	22
5 - 10 min	8	15	13
10 - 20 min	31	28	29
20 - 30 min	18	19	14
30 - 45 min	13	13	10
45 min eller mer	0	2	12
Ukjent	0	0	0
Polisitjenester			
under 5 min	23	19	15
5 - 10 min	5	11	8
10 - 20 min	16	23	27
20 - 30 min	21	31	25
30 - 45 min	26	14	11
45 min eller mer	10	2	14
Ukjent	0	0	0

Videre kan vi vurdere tilgjengelighet på tvers av befolkningssegmenter. Selv om en betydelig andel av hyttebrukerne i vårt utvalg (24 prosent) synes at spørsmål om tilfredshetsnivå med beredskapstjenester ikke er relevant, er beredskapstjenester likevel viktig i kritiske situasjoner, som for eksempel flom eller ras.

Som figur 3.30 viser, har en større andel av hyttebefolkningen dårligere tilgjengelighet til alle tre beredskapstjenester enn fastboende. Selv om det er naturlig at beredskapstjenester planlegges ut ifra hvor fastboende bor, kan hyttebefolkningen utgjøre en betydelig andel av populasjonen i visse perioder, noe som kan øke andelen av befolkningen som eventuell utsettes for farlige situasjoner som følge av lange reisetider.

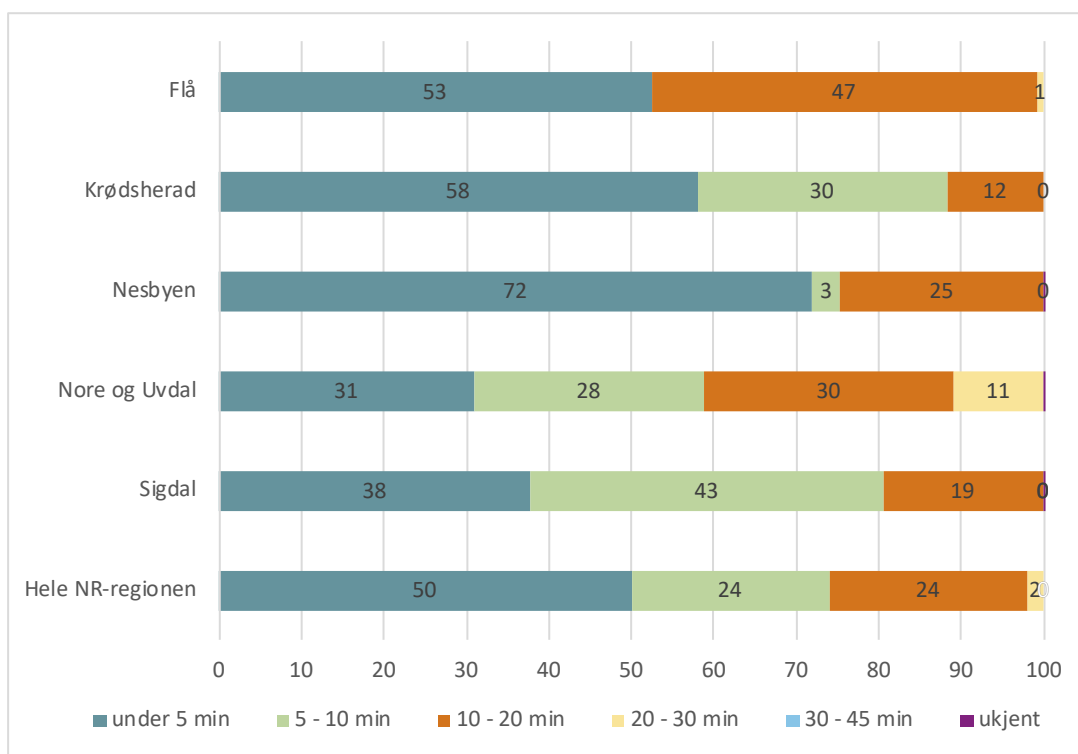

Figur 3.30: Andel av befolkning (etter segment - fastboende og hyttebefolkning) som har tilgang til beredskapstjenester (ambulanse, brannvern og politi) etter reisetid i NR-regionen

Beregne andel av befolkning som bor innen visse reisetider og/eller -avstander til tjenester som dekker essensielle behov

Dette er noe som kan være nyttig for å identifisere andelen befolkning med lange reiseavstander til tjenester som dekker viktige og essensielle behov blant fastboende og besøkende, som for eksempel tilgjengelighet til helsetjenester. Resultater fra spørreundersøkelsen viser at 90 prosent av fastboende benytter seg av helsetjenestetilbud.

Figur 3.31 viser andel av fastboende som har tilgang til helsetjenester (allmenn lege, tannlege og fysioterapi) etter reisetid med bil i hver kommune i NR-regionen.

Figur 3.31: Andel av befolkning (fastboende) som har tilgang til helsetjenester (allmenn lege, tannlege og fysioterapi) etter reisetid med bil i hver kommune i NR-regionen

Figuren viser at de fleste bor innen 20 minutters reisetid med bil og at tilgjengelighet til helsetjenester (allmennlege, tannlege og fysioterapi) i Nesbyen er bedre enn i de andre kommunene i NR-regionen. Fra spørreundersøkelsen vet vi at de fleste av fastboende var (svært) fornøyd med helsetjenester (81 prosent). Samtidig vet vi (se kapittel 2.2.4) at de fleste deltakere har bosted i Nesbyen som er kommunen med best tilgjengelighet til helsetjenester.

Et annen viktig tjenestetilbud for både fastboende og hyttebrukere er dagligvarebutikker. Hele 98 prosent av fastboende og 95 prosent av hyttebrukere i vårt utvalg benytter seg av dette tilbudet. I tabell 3.9 viser vi derfor reisetider med bil til dagligvarer for både fastboende og hyttebrukere i hver kommune.

Tabell 3.9: Andel av befolkning (fastboende og hyttebefolkning) som har tilgang til dagligvaretjenester etter reisetid med bil i hver kommune.

	Flå		Krødsherad		Nesbyen		Nore og Uvdal		Sigdal		Hele NR	
	F	H	F	H	F	H	F	H	F	H	F	H
< 5 min	53	8	58	22	75	30	46	17	37	38	54	24
5 – 10 min	18	2	30	22	3	5	48	70	34	61	27	33
10 – 20 min	29	25	12	56	22	54	5	10	29	2	20	33
20 – 30 min	1	65	0	0	0	10	0	3	0	0	0	11
	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Tabell 3.9 viser at de fleste bor/oppholder seg innen 20 minutters reisetid med bil til dagligvarebutikker i alle fem kommuner med unntak av Flå, der hele 65 prosent av hyttebrukere har noen lengre reisetid til dagligvarebutikker.

Videre viser tabellen at for hele regionen under ett, er tilgjengelighet til dagligvarebutikker bedre for fastboende enn for hyttebrukere. Andelen i vårt utvalg som var (svært) fornøyd med helsetjenester var

også større blant fastboende (81 prosent) enn blant hyttebrukere (69 prosent), men her bør det understrekkes at ingen av befolkningssegmentene var spesielt misfornøyd med helsetjenestetilbudet.

Når vi ser på fordeling i hver kommune, ser vi at i Sigdal kommune har hyttebrukere kortere reisetid med bil til dagligvarebutikker. Nesten alle bor innen 10 minutters reisetid med bil til dagligvarebutikker, men 29 prosent av fastboende i Sigdal har lengre reisetid med bil til dette tilbudet.

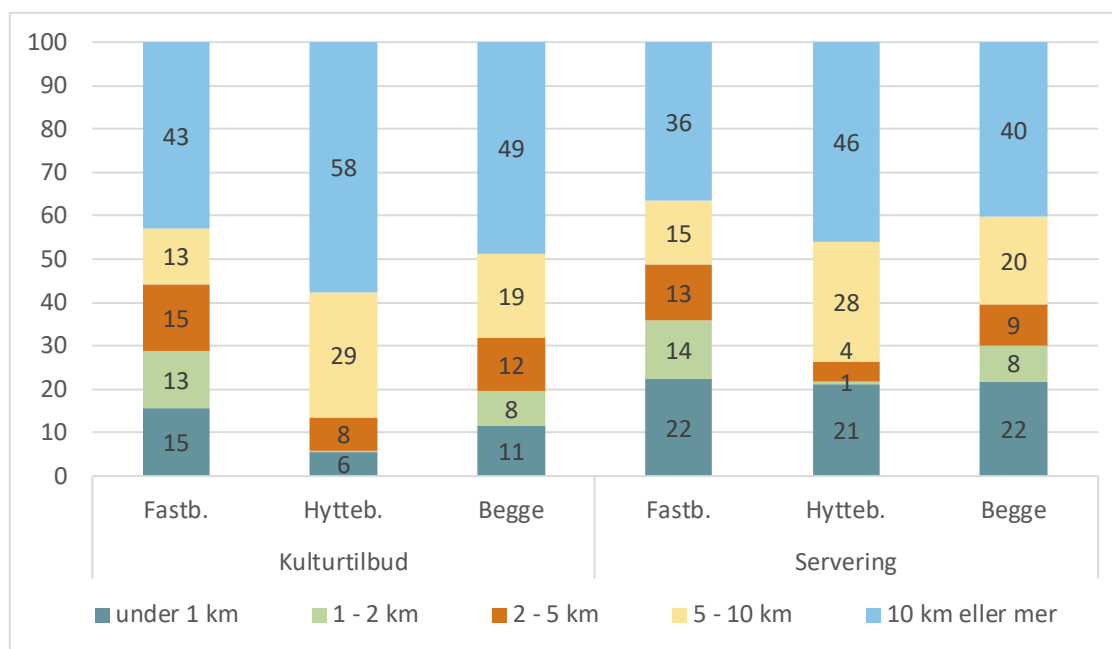
For dagligvareinnkjøp kan det også være relevant å se på gangavstander. Resultater er vist i tabell 3.10 som viser at en betydelig andel av befolkningen (både fastboende og hyttebrukere) bor lengre enn 2 km unna en dagligvarebutikk. En kan tenke seg at for disse vil en gangtur til butikken være lite sannsynlig.

Tabell 3.10. Andel av befolkning (fastboende og hyttebefolkning) som har tilgang til dagligvare tjenester etter gangavstand i hver kommune

	Flå		Krødsherad		Nesbyen		Nore og Uvdal		Sigdal		Hele NR	
	F	H	F	H	F	H	F	H	F	H	F	H
under 1 km	53	8	41	19	27	29	50	34	26	38	36	27
1 - 2 km	0	0	0	0	38	1	1	1	11	0	14	1
2 - 5 km	0	0	35	57	9	0	26	21	15	15	18	19
5 - 10 km	12	22	20	21	13	44	23	41	32	46	21	36
10 km eller mer	35	69	3	4	13	25	0	3	16	2	11	17
	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Tabell 3.10 viser også at hyttebrukere har noe lengre gangvei til dagligvarebutikker enn fastboende i alle kommuner i NR- regionen med unntak av Sigdal. Dette gjenspeiler samme mønstre som for reisetider med bil.

Som ved beredskapstjenester (figur 3.30), kan vi også sammenligne på tvers av befolkningssegmenter og tjenestekategorier for andre type tjenester. I figur 3.32 presenter vi andel av befolkningen (etter befolkningssegment) som har tilgang til faste kultur- og serveringstilbud etter gangavstand i NR-regionen. Figuren viser at tilgjengelighet (målt i gangavstand her) til serveringstilbud er generelt bedre enn til kulturtilbud. Tilgjengeligheten til begge typene tilbud er også noe bedre for fastboende enn for hyttebrukere. Analysen fra data fra spørreundersøkelsen viste at flere hyttebrukere enn fastboende i vårt utvalg er (svært)fornøyd med serveringstjenester (79 prosent vs. 60 prosent) og det ikke faste kulturtilbudet (66 prosent vs. 61 prosent). Imidlertid kan vi ikke si at dette skyldes bedre tilgjengelighet ut ifra det som vises i figur 3.32.

Figur 3.32: Andel av befolkning (etter segment - fastboende og hyttebefolkning) som har tilgang til faste kultur- og serveringstilbud etter gangavstand i NR-regionen.

Beregne gjennomsnittlige reiseavstander og reisetider

Det å bruke gjennomsnitt kan gjøre det enklere å sammenligne tilgjengelighet på tvers av tjenestekategorier, kommuner, regioner og/eller befolkningssegmenter (for eksempel fastboende vs. hyttebefolkning).

Tabell 3.11 viser gjennomsnittlige reisetider til et utvalg av tjenester i alle fem kommuner i NR-regionen.

Tabell 3.11: Gjennomsnittlige reisetider med bil (min) til et utvalg av tjenester for fastboende (F) og hyttebrukere (H) i alle fem kommuner i NR-regionen.

	Flå		Krødsherad		Nesbyen		Nore og Uvdal		Sigdal	
	F	H	F	H	F	H	F	H	F	H
Ambulansetjenester	27	33	10	9	5	15	12	20	15	31
Serveringstilbud	3	18	9	6	5	15	20	28	9	7
Dagligvarer butikker	6	20	5	8	5	11	5	7	7	6
Kulturtilbud	29	34	7	12	5	15	54	46	9	7

Tabell 3.11 viser at fastboende har generelt lavere gjennomsnittlige reisetider med bil til de utvalgte tjenestene i alle kommunene, med noen få unntak. Disse unntak er ambulansetjenester og serveringstilbud i Krødsherad kommune, kulturtilbud i Nore og Uvdal kommune og serveringstilbud, dagligvarebutikker og ambulansetjenester i Sigdal kommune.

Videre viser tabellen at tilgjengelighet er best for dagligvaretenester på tvers av kommunen. Forskjeller i tilgjengelighet på tvers av tjenestetilbud kan være relativ lite som for eksempel i Nesbyen kommune, der gjennomsnittlig reisetid med bil er nesten lik for alle fire tjenestetilbud innenfor hvert befolkningssegment. Men forskjeller i tilgjengelighet på tvers av tjenestetilbud kan være relativ stor som for eksempel i Flå kommune, der det er betydelig forskjeller mellom gjennomsnittlige reisetider med bil til dagligvarebutikker og kulturtilbud, spesielt for fastboende.

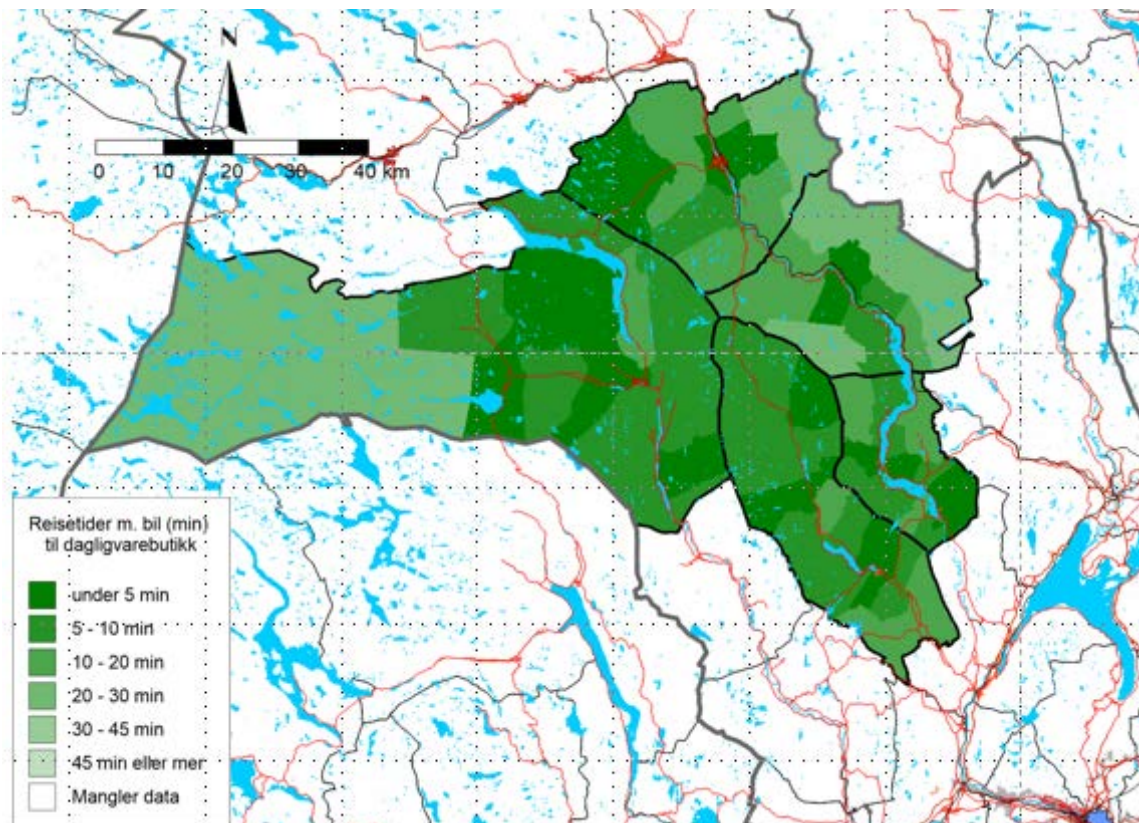
Samtidig er det viktig å være bevisst på at gjennomsnitt kan skjule viktig informasjon. Dette er tydelig når vi for eksempel sammenligner gjennomsnittlige reisetider med bil til dagligvarebutikker i tabell 3.11

med andel av befolkning som bor innen vise reisetider med bil til dagligvarebutikker vist i tabell 3.9 for Krødsherad og Nore og Uvdal kommunene på tvers av befolkningssegmenter. Konklusjonen er det samme: at hyttebrukere har dårligere tilgjengelighet. Men Tabell 3.9 viser at tilgjengelighet er ganske mye dårligere for en betydelig andel av hyttebrukere enn de få minutters forskjell som tabell 3.11 gir inntrykk av.

Estimere tilgjengelighet og endringer på tilgjengelighet i framtida.

Dette kan være nyttig for å undersøke forventet tilgjengelighet til nye befolkningssegmenter ut ifra hvor man skal planlegge og bygge (fritids)boliger. Vi mangler data om dette på grunnkretsnivå (vi har kun data om befolkningsframskrivninger fra SSB), men man kan forvente at kommuner har den type kunnskap – ut fra disposisjon av areal. Her drøfter vi kun muligheter for denne type analyser.

Figur 3.33 viser reiseavstander med bil til dagligvarebutikker i NR-regionen for alle grunnkretser i NR-regionen. Grunnkretser med lysere farge viser lengre reisetider med bil til dagligvarebutikker som finnes i dag i NR-regionen. Hvis man skulle bygge ut fritidsboliger i disse grunnkretsene, kan en forvente at hyttebrukere kan vurdere å kjøpe utenfor NR-regionen, ettersom reisetidene til dels er meget høye (lengre enn 30 minutter med bil), med mindre en velger å utvide tilsvarende tjenestetilbud og lokalisere det strategisk i forhold til den nye populasjonen.

Figur 3.33: Reiseavstander med bil (minutter) til dagligvarebutikker i NR-regionen.

3.2.4.3 Om bruk av metoden

Vi har illustrert at metoden kan brukes til å vurdere hvor god/dårlig tilgjengelighet til tjenestetilbud er, ut ifra andel av befolkning (fastboende, hyttebrukere) som bor innen visse reiseavstander og/eller reisetider til nærmeste tjenestetilbud. Tilgjengelighetsanalysen kan dermed være nyttig for å vurdere tjenesteytelse i perifere områder, spesielt når lange reisetider og avstander kan føre til kritiske beredskaps-situasjoner og/eller berører tjenestetilbud som dekker viktige og essensielle behov, som for eksempel

helsetjenester og dagligvarebutikker. I tillegg kan man bruke metoden for å sammenligne tilgjengelighet på tvers av tjenestekategorier, kommuner, regioner og/eller befolkningssegmenter (for eksempel fastboende vs. hyttebefolkning). Dette kan være nyttig for å vurdere (re)lokalisering av tjenester i forhold til den generelle populasjonen eller spesifikke populasjonssegmenter. Vi har også drøftet hvordan metoden kan brukes for å undersøke tilgjengelighet til tjenestetilbudet blant framtidige befolkningssegmenter ut ifra hvor man planlegge og bygge (fritids)boliger.

Når det er sagt, og som omtalt i kapittel 2.2.2.3 er vår tilnærming til tilgjengelighet ikke helt uproblematisk, selv om den brukes ofte. Metoden tar ikke hensyn til bredde/størrelse av tjenester i vurderingen av tilgjengelighet (dvs. hvor mange apoteker er tilgjengelig innen en gitt reisetid og hvor store de er), selv om en kan argumentere for at dette gi et bedre mål på tilgjengelighet enn bare hva som er nærmest (uavhengig av størrelsen). Vi mener likevel at dette er mindre problematisk i NR-regionen, der det trolig ikke er mange apoteker eller biblioteker å velge mellom innen visse reiseavstander/-tider.

Videre krever metoden bak tilgjengelighetsanalysen en del ressurser og kompetanser, først og fremst fordi metoden krever forholdsvis mye bearbeiding av data. TØIs reiseavstandsmatrise er ikke offentlig tilgjengelig, og gjenskaping krever betydelige ressurser. I tillegg kreves det kompetanse på kartprogram og kobling av geolokalisert data – noe vi ikke regner som noen stor utfordring.

3.3 Bærekraftig verdiskaping

For å estimere økonomiske virkninger (forbruk, verdiskaping og sysselsettingseffekter) og sosiokulturelle og miljømessige effekter, må man basere seg på en kombinasjon av eksisterende data, tradisjonelle metoder for å sette sammen eksisterende data, og surveybaserte data. Det verktøyet vi har forsøkt å etablere i arbeidspakke 3 består av følgende ledd:

- Identifisering av kunnskapsbehovet for å kunne gi tilstrekkelig gode estimater på reiselivsrelatert omsetning og for å evaluere kulturelle, sosiale og miljømessige verdier
- Identifisering av datagrunnlaget – hva finnes av eksisterende data og annen relevant kunnskap, og hva må eller bør framskaffes av ny kunnskap i de enkelte kommunene?
- Beskrivelse av metoder og resultater; hvordan kan datagrunnlaget anvendes for estimering av verdiskaping, sysselsetting og sosiokulturelle verdier relatert til besøks- og opplevelsessektoren.

Dette kapitlet er todelt. I kapittel 3.3.1 er det estimering av forbruk, omsetning og verdiskaping som er i fokus. Først presenteres metode og deretter resultater fra beregninger av overnattinger og forbruk i de fem kommunene i NR-regionen, samt direkte og indirekte produksjonsvirkninger og verdiskaping.

I kapittel 3.3.2 presenteres en metode for evaluering av turistbesøkets påvirkning på miljømessige, sosiale og kulturelle verdier. INNOMETS spørreundersøkelse blant bosatte og besøkende omfattet spørsmål om holdninger til et sett av 13 ulike utsagn om miljømessige, sosiale og kulturelle aspekter ved reiselivet i kommunene. Det presenteres resultater som viser hvordan reiselivet påvirker spesielt bo- og besøksattraktivitet, identitet og tilhørighet.

Begge delkapitler drøfter styrker og svakheter ved metodene som anvendes. I kapittel 3.3.1 fokuseres det spesielt på hvordan valget av beregningsmetoder og behovet for å gjøre eksplisitte forutsetninger påvirkes av datagrunnlaget. I kapittel 3.3.2 fokuserer vi på hvordan man samordne datainnsamling med prosessen for sertifisering som bærekraftig reisemål, for å sikre en kontinuerlig evaluering av miljømessige, sosiale og kulturelle verdier.

3.3.1 Økonomisk verdiskaping

I tillegg til å estimere disse økonomiske verdiene er hovedspørsmålet her hvordan forvaltningen kan gjøre disse estimeringene selv.

3.3.1.1 Om metode

Beregninger for kommunene i NR-regionen må etter vårt syn gjøres etter de samme prinsippene som for Hallingdalskommunene (se Vedlegg 4 for beskrivelsen av beregningsmetoder). Metodevalg er begrunnet i kapittel 2.2.2.4.

Framgangsmåten består av følgende trinn:

1. Forbruk knyttet til bruk og eie av fritidsboliger for hver kommune er beregnet ut fra data for Nore og Uvdal (2015) og fra Flå (2017) for oppholdsrelaterte kostnader i fritidsboligkommunen (dagligvarer, klær og utstyr, servering, aktiviteter etc.) og kostnader til eie og hold (byggevarer/ inventar/utstyr, håndverkstjenester etc.) per fritidsbolig (Norsk Turistutvikling AS). Som referanseramme har vi blant annet brukt tall for omsetningen i detaljhandel i hver kommune (bestilt fra SSB). Volumtall for hver kommune for 2022 er så beregnet ut fra antallet fritidsboliger i kommunen (SSB) og anslag på antall besøksdøgn per fritidsbolig basert på data fra de lokale undersøkelsene som har vært tilgjengelige (inkludert INNOMET 2023).
2. Forbruk knyttet til kommersielle overnattinger i hotell, camping og hyttegrender er beregnet med utgangspunkt i antall overnattinger fra SSB overnattingsstatistikk, multiplisert med forbrukstall per overnatting fra TØIs landsdekkende undersøkelser i 2008/2009, oppjustert til 2022-priser.
3. Forbrukstallene er transformert til produksjonsverdi ved å trekke ut merverdiavgift ut fra gjeldende satser, samt å anvende gjennomsnittlig avanse som produksjonsverdi i varehandel.
4. Indirekte produksjonsverdi er beregnet ut fra en multiplikator for Hallingdal, beregnet for året 2010 med PANDA-modellen (TØI). Denne multiplikatoren angir at for hver krone i produksjonsverdi som oppstår som følge av turistenes etterspørsel etter varer og tjenester skapes en indirekte produksjonsverdi på 29 øre (i tillegg).
5. For å beregne reiselivsrelatert verdiskaping vi har brukt en beregnet verdiskapingsandel (av samlet produksjonsverdi) på 35 prosent, som ble beregnet med utgangspunkt i regnskapstall (2021) for 129 reiselivsbedrifter i Hallingdal (Rapport for regionrådet for Hallingdal i 2022, TØI arbeidsdokument 51924).

3.3.1.2 Resultater fra analysen

Beregning av overnattinger NR-regionen

Overnattinger i fritidsboliger

Omfanget av overnattinger i fritidsboliger er relativt godt dokumentert. Enkelte av undersøkelsene er usikre på grunn av lavt antall respondenter, og antall bruksdøgn per år og antall personer per besøk spriker noe fra undersøkelse til undersøkelse og innen enkelte kommuner. Antallet bruksdøgn er klart høyere enn i tidligere undersøkelser (se for eksempel Farstad og Dybedal 2011b)²⁵. Vi har likevel valgt å bruke resultatene fra de lokale og relativt ferske undersøkelsene (tabell 3.12).

²⁵ Fenomenet med høyere svarprosent blant dem som bruker fritidsboligen mest kan ha slått ut mer i disse lokale undersøkelsene enn i TØIs nasjonale fritidsboligundersøkelse i 2008/2009 (Farstad og Dybedal 2011b), hvor utvalget (de som fikk skjemaet) var underlagt strengere representativitetskrav.

Tabell 3.12: Antall bruksdøgn og gjestedøgn i fritidsboliger etter kommune. Tall fra lokale undersøkelser.

Undersøkelse	Antall gjestedøgn per fritidsbolig	Antall personer per besøk	Antall bruksdøgn per år inkl utleie	Antall respondenter (N)	Stipulert antall overnattinger
Flå 2017	222	3,90	57	478	220
Flå 2021	269	3,79	71,0	253	
Flå 2023	163	3,04	53,6	85	
Nesbyen 2022	240	3,30	72,0	606	230
Nesbyen 2023	207	3,30	62,9	155	
Nore og Uvdal 2015	200	3,47	57,5	481	200
Nore og Uvdal 2023	203	3,46	58,6	38	
Sigdal 2020	210	3,31	63,4	902	210
Sigdal 2023	197	3,27	60,1	112	
Krødsherad 2020	210	3,31	63,4	902	210
Krødsherad 2023	252	3,76	66,9	44	
Alle kommuner 2023	199	3,30	60,4	434	

I tabellens høyre kolonne har vi tentativt anslått «riktig» antall overnattinger, med hovedvekt på den undersøkelsen som har flest respondenter i hver kommune.

Antall overnattinger totalt per år per kommune er beregnet ut fra antall fritidsboliger (inkludert helårsboliger og våningshus benyttet som fritidsbolig) og brukstallene i tabell 3.12. Vi har for enkelthets skyld ikke lagt inn noen andel fritidsboliger som står ubenyttet eller som benyttes som firmahytter her. Disse to momentene trekker for øvrig i hver sin retning når det gjelder totalt antall overnattinger. Vi har heller ikke beregnet noe tilleggsantall fritidsboliger i form av boenheter i leilighetsbygg.

Ut fra tallene overfor har vi beregnet antall overnattinger per år for hver kommune (tabell 3.13).

Tabell 3.13: Antall fritidsboliger (per 1.1.2023) og totalt antall overnattinger i fritidsboligene per år, etter kommune.

	Flå	Nesbyen	Nore og Uvdal	Sigdal	Krødsherad
Hytter, sommerhus og lignende fritidsbygg	2 532	3 881	4 141	5 095	1 829
Helårsboliger og våningshus benyttet som fritidsbolig	24	16	2	48	47
Sum	2 556	3 897	4 143	5 143	1 876
Beregnet antall overnattinger per enhet	220	230	200	210	210
Totalt antall overnattinger (1000)	562	896	829	1 080	394

Kommersielle overnattinger

Tall for kommersielle gjestedøgn omfatter på kommunenivå kun summen av overnattinger i hoteller og liknende, overnattinger i camping og hyttegrender samt i vandrerhjem. SSBs tall for NR-regionen er relativt mangelfulle. Det finnes egentlig bare tall for Nore og Uvdal og Nesbyen. Som tidligere nevnt er tall for Flå og Krødsherad slått sammen, dessuten foreligger det knapt nok tall for Sigdal de siste årene, kun for to måneder i 2022 og ingen så langt i 2023.

I Hallingdalsstudien (Dybedal og Landa Mata 2022b) ble det vist at 2019-tall for Flå kommune kunne beregnes ved å sammenlikne SSB-tall for Hallingdalsregionen *eksklusive* Flå og statistikknett.no sine tall for Hallingdalsregionen *inklusive* Flå. Ved å trekke 2019-tallet for Flå (25 100 gjestedøgn) fra 2022-tall for Flå + Krødsherad (204 000 gjestedøgn), får vi et noenlunde anslag for Krødsherad på ca. 179 000 for 2022, implisitt antatt 25 100 for Flå også i 2022.

Når det gjelder Sigdal, er det faktisk slik at det er mulig å trekke gjestedøgnstallene for Flå/Krødsherad og Modum/Lier fra tallene for reiselivsregionen Norefjell og dermed få tall for Sigdal som rest.

Ut fra disse overveiningene kan vi sette opp tabell 3.14.

Tabell 3.14: Antall kommersielle overnattinger (sum hoteller, camping/hyttegjeng, vandrerhjem) i reiselivsregionen «Norefjellsregionen» og i enkeltkommunene i Norefjell/Reinsjøfjell-regionen og Modum/Lier. 1000 overnattinger 2022.

Norefjellsregionen (Krødsherad, Flå, Sigdal, Modum)	Modum/Lier ²⁶	Flå	Nesbyen	Nore og Uvdal	Sigdal	Krødsherad
258	31	25	30	51	24	179

Kilde SSB/TØI

Sum overnattinger i fritidsboliger og overnattingsbedrifter

Totalt antall overnattinger er vist i tabell 3.15.

Tabell 3.15: Antall kommersielle overnattinger og overnattinger i fritidsboliger (inkludert utleie) per år, etter kommune. 1000 overnattinger 2022.

	Flå	Nesbyen	Nore og Uvdal	Sigdal	Krødsherad
Overnattinger i hoteller, camping, hyttegrender og vandrerhjem (1000)	25	30	51	24	179
Antall overnattinger fritidsboliger	562	896	829	1 080	394
Sum kommersielle overnattinger og fritidsboliger	587	926	880	1104	573

Familie- og vennebesøk, dagsbesøkende

Vi har lite oversikt over antallet overnattinger på besøk hos slekt og/eller venner. INNOMET-undersøkelsen fra 2023 fanget opp 21 respondenter (4 prosent av utvalget) som oppga dette som overnattingsform. Vi kan altså anta at det har et beskjedent omfang og at disse besøkendes forbruk er relativt marginalt.

Det er 16 respondenter i kategorien dagsbesøk/gjennomreisende i INNOMET-undersøkelsen. Andelen er nok langt høyere enn det som fanges opp i denne undersøkelsen, spesielt andelen gjennomreisende som stopper i regionen. Dette forbruket fanges ofte opp i data fra tilbudssiden (f.eks. detaljhandelsdata og omsetningsdata for servering), men vi har ikke tilstrekkelig med slike data her.

Beregninger av forbruk Norefjell/Reinsjøfjellområdet

Forbruk fritidsboliger

Som nevnt anvendte både TØI (Dybedal og Landa Mata 2022b) og Menon (Engebretsen og Iversen 2020) forbrukstall fra TØIs hyttebruksundersøkelse fra 2008/2009 i sine analyser. Det vi har som alternativ til disse relativt gamle dataene er først og fremst forbrukstallene for fritidsboliger fra Norsk Turistutvikling AS sine undersøkelser i Nore og Uvdal (2015) og i Flå (2017). Her oppgis også – i motsetning til i TØIs undersøkelse – tall for hvor mye av innkjøpene som gjøres i fritidsboligkommunen.

Undersøkelsene i Nore og Uvdal (2015) og i Flå (2017) er utført etter samme opplegg og med omtrent samme antall respondenter (ca. 480). Tallene for Nore og Uvdal og Flå er vist i tabell 3.16.

²⁶ Det er svært få kommersielle overnattinger i Lier.

Tabell 3.16: Forbruk per gjestedøgn og totalt forbruk per år per fritidsbolig. Kroner i 2022-priser og lokal andel i prosent. Eksklusive merverdiavgift.

Type forbruk	Nore og Uvdal 2014/15, N=481				Flå 2017, N= 479			
	I Nore og Uvdal	Innkjøpssted Andre steder	Sum	andel lokalt	I Flå	Innkjøpssted Andre steder	Sum	andel lokalt
Forbruk per overnatting (gj.døgn) i fritidsboliger, kroner								
Mat og dagligvarer, drivstoff	104	79	183	56,8	85	208	293	29,1
Klær, sportsutstyr, brukskunst og annet varekjøp	19	33	51	36,6	22	91	113	19,6
Servering/restauranter	14	5	19	73,3	7	13	20	35,3
Aktiviteter	23	5	28	81,8	15	5	20	76,5
Frisør, spa og andre tjenester	4	5	9	42,9	3	7	10	33,3
Sum oppholdsrelaterte utgifter per gjestedøgn	163	127	290	56,3	133	324	456	29,1
Utgifter per fritidsbolig per år, kroner								
Sum oppholdsrelaterte utgifter	32 737	25 462	58 200	56,3	20 244	49 726	69 970	29,1
Sum utgifter til møbler, utstyr, byggevarer etc	10 536	14 801	25 337	41,6	8 940	37 651	46 590	19,2
Sum utgifter til håndverkere/graving, vaktmestertj. mv.	31 734	8 655	40 388	78,6	24 027	27 188	51 215	46,9
Totale utgifter per fritidsbolig, kroner	75 007	50 172	123 925	60,5	53 212	114 567	167 775	31,7

Kilde: Reiselivsutvikling AS: Undersøkelsene i Nore og Uvdal 2014/2015 og Flå 2017.

Merk at for oppholdsrelatert forbruk (matvarer, servering, aktiviteter, drivstoff etc.), ble det spurt om utgifter ved siste opphold, og antall personer dette gjaldt for, mens for utgifter til eie og hold (kjøp av inventar, byggevarer, utstyr, oppgradering, vedlikehold) ble det spurt om samlet beløp for året 2014. Forbruket er til dels betydelig høyere per gjestedøgn i Flå enn i Nore og Uvdal, og også betydelig høyere i Flå når det gjelder kostnader til eie og hold per år. Derimot er andelen innkjøp som gjøres innen kommunen dobbelt så høy i Nore og Uvdal som i Flå, for både oppholdsrelatert forbruk (56 mot 29 prosent), for utgifter til inventar og byggevarer (42 mot 19 prosent) og for andre eierelaterte kostnader (79 mot 47 prosent).

De lave andelene for fritidsboligeiere i Flå sin handel i Flå bekreftes i 2021-undersøkelsen (og i 2023-undersøkelsen, jfr tabell 3.22 i kapittel 3.3.1.2 om detaljhandel og handelsmønstre. Andelen matvarer som handles i Flå (2021) er 27 prosent, bygge- og jernvarer 30 prosent, bensin og propan 20 prosent, sportsutstyr 14 prosent, vinmonopolvarer 23 prosent.

Ulikhetene mellom Flå og Nore og Uvdal betyr at vi ikke har noe entydig bilde i regionen, det vil si tall som uten videre kan anvendes på de tre andre kommunene. Spørsmålet er om de andre kommunene likner på Flå eller Nore og Uvdal når det gjelder omfang av handel og/eller lokal andel. Tall for hvor fritidsboligbrukere handler dagligvarer (INNOMET 2023) for alle fem kommunene er tilgjengelige, disse dataene indikerer for øvrig at andelen dagligvarehandel som gjøres i fritidsboligkommunen (Sigdal, Krødsherad og Nesbyen), ligger betydelig nærmere andelen i Nore og Uvdal enn andelen i Flå.

Vi har ut fra det tilgjengelige tallmaterialet gjort den relativt klare forenklingen at vi for Nesbyen, Sigdal og Krødsherad kan anvende gjennomsnittstall for totalt forbruk i undersøkelsene i Nore og Uvdal og Flå.

Resultatene – millioner kroner fritidsboligrelatert handel per kommune i 2022 – er vist i tabell 3.17.

Tabell 3.17: Beregnet forbruk ved eie og bruk av fritidsboliger, etter kommune. Millioner kroner 2022 eksklusive merverdiavgift.

	Flå	Krøds-herad	Nesbyen	Nore og Uvdal	Sigdal
Antall fritidsboliger	2556	1876	3897	4143	5143
Sum detaljhandel (dagligvarer, klær, sportsutstyr, inventar/byggevarer etc.)	64,7	56,9	118,3	146,5	156,1
Servering, aktiviteter, servicetjenester	9,9	11,1	23,2	33,3	30,6
Håndverkere/graving, vaktmestertjeneste mv.	61,4	52,3	108,7	131,5	143,4
sum	136,0	120,4	250,1	311,3	330,0
Kontroll: Samlet detaljhandel 2022 (SSB)	279,8	264,1	470,0	240,6	314,2

Forbruk kommersielle overnattinger

For kommersiell overnatting har vi brukt forbrukstall fra TØIs landsdekkende undersøkelser om turisternes forbruk (Farstad og Dybedal 2010 og 2011a), oppjustert til 2022-verdier med KPI. Disse dataene ble også brukt i Hallingdalsanalysen for året 2021 (Dybedal og Landa Mata 2022b) og i Menons Norefjellsanalyse (Engbretsen og Iversen 2020). Dette gir 1014 kroner per gjestedøgn i samlet forbruk eksklusive merverdiavgift, og gis fordelt på overnatting, servering, dagligvarer, annet varekjøp, transport og aktiviteter, samt «annet forbruk». Alternativt kunne vi ha brukt Innovasjon Norges Turistundersøkelsen 2018-2019/INs forbrukskalkulator, men denne skiller kun mellom overnatting, transport og «annet forbruk», samt utgift til pakkerreise.

Tabell 3.18: Beregnet forbruk for turister i kommersiell overnatting, kroner per døgn etter kategori vare/tjeneste. 2022-priser eksklusive merverdiavgift.

Overnatting	Servering	Dagligvarer	Annet varekjøp	Transport	Aktiviteter	Annet forbruk	Sum forbruk
409	192	79	75	138	83	38	1014

Anvendt på overnattingstallene vi har beregnet for kommersielle senger, gir dette følgende tall i millioner kroner for hver kommune:

Tabell 3.19: Beregnet forbruk for turister i kommersiell overnatting, etter kommune og forbrukskategori. Millioner kroner 2022, eksklusive merverdiavgift.

	Flå	Krøds-herad	Nesbyen	Nore og Uvdal	Sigdal
Antall overnattinger	25120	178866	29824	51368	23543
Sum forbruk millioner kroner	25,5	181,2	30,2	52,0	23,9
Overnatting	10,3	73,2	12,2	21,0	9,6
Servering	4,8	34,3	5,7	9,8	4,5
Dagligvarer	2,0	14,1	2,3	4,0	1,9
Annet varekjøp	1,9	13,4	2,2	3,9	1,8
Transport	3,5	24,7	4,1	7,1	3,2
Aktiviteter	2,1	14,9	2,5	4,3	2,0
Annet forbruk	1,0	6,8	1,1	1,9	0,9

Verdiskaping og indirekte virkninger

Omsetning, produksjonsverdi og verdiskaping

Produksjonsverdien regnes som omsetning minus indirekte skatter (merverdiavgift, skjenkeavgifter, drivstoffavgifter etc.), med ett viktig unntak: I detaljhandel (og i formidling) regnes produksjonsverdien lik bruttoavansen, det vil si omsetning fratrukket innkjøpet av de varene (eventuelt tjenestene) som videreformidles.

Bruttoavansen i varehandel er på landsbasis om lag 31 prosent (kilde: SSB). Vi har valgt å anvende dette gjennomsnittstallet også for kommunene i regionen, det vil si at vi regner 31 prosent av omsetning eksklusive merverdiavgift som produksjonsverdi i denne næringssektoren.

Verdiskaping beregnes litt forenklet som summen av driftsresultat og lønnskostnader. Vi har her valgt å bruke tall for andelen verdiskaping av produksjonsverdi fra rapporten for regionrådet for Hallingdal i 2022 (Dybedal og Landa Mata, 2022b), se Vedlegg 4²⁷. Her ble det beregnet en reiselivsrelatert verdiskapingsandel på 35 prosent av produksjonsverdi basert på regnskapstall (2021) for 129 reiselivsbedrifter i Hallingdal. Denne andelen anvender vi her som nøkkeltall også for Norefjell/Reinsjø-regionen.

Indirekte virkninger

Indirekte virkninger (lokale) av produksjon av varer og tjenester oppstår gjennom underleveranser fra lokale bedrifter til de bedriftene som handler direkte med turistene, og ved at en del av verdiskapningen (lønns- og eierinntekter) anvendes til kjøp av varer og tjenester i kommunen (induserte virkninger).

Videre oppstår nye runder med indirekte virkninger ved at de første indirekte virkningene skaper nye underleveranser og ny verdiskaping som igjen dels anvendes i kommunen. De samlede virkningene kan uttrykkes ved en multiplikator. Vi vil her anvende samme multiplikatorverdi som i Hallingdalsrapporten (Dybedal og Landa Mata 2022b), som igjen er hentet fra en PANDA-modellbasert beregning fra 2010 (Farstad og Dybedal 2011c)²⁸. Multiplikatoren for regionen ble beregnet til 1,29, det vil si at for hver krone i produksjonsverdi som oppstår som følge av turistenes etterspørsel etter varer og tjenester skapes en produksjonsverdi på 29 øre i tillegg.

Beregningsresultatene er vist i tabell 3.20. Merk at tallene omfatter overnattingsbasert turisme (fritidsboliger og kommersielle overnattinger). Beregningene fanger for eksempel ikke opp omsetning generert av dagsbesøk og gjennomgangstrafikk, noe som spesielt har stort omfang i Flå og Nesbyen (se kapittel 3.3.1.2 om detaljhandel og handelsmønstre).

²⁷ Alternativt kan man gjøre en egen tilsvarende gjennomgang av bedriftsregnskaper for alle regnskapspliktige bedrifter innen reiseliv og bedrifter med tilknytning til reiseliv for de fem kommunene i regionen.

²⁸ Nye multiplikatorberegninger forutsetter generelt at det finnes oppdaterte regionale kryssløpsmodeller (PANDA er en slik type modell), noe vi ikke har hatt anledning til å gå inn i dette prosjektet.

Tabell 3.20: Beregnet reiselivsrelatert direkte og indirekte produksjonsverdi og verdiskaping i etter kommune, for fritidsboligrelatert turisme og kommersiell overnatting. Millioner kroner 2022.

	Flå	Krøds-herad	Nesbyen	Nore og Uvdal	Sigdal	sum regionen
Kommersiell overnattingssektor						
Detaljhandel (dagligvarer, klær/sportsutstyr, inventar/byggevarer etc)	1,2	8,5	1,4	2,4	1,1	14,7
Servering, aktiviteter, servicetjenester	21,7	153,9	25,6	44,1	20,2	265,5
Sum direkte produksjonsverdi kommersiell overnattingssektor	22,9	162,4	27,0	46,5	21,3	280,2
Verdiskaping kommersiell overnattingssektor (direkte)	8,0	56,8	9,4	16,3	7,5	98,1
Fritidsboligturisme						
Detaljhandel (dagligvarer, klær/sportsutstyr, inventar/byggevarer etc)	20,1	17,6	36,7	45,4	48,4	168,2
Servering, aktiviteter, servicetjenester	9,9	11,1	23,2	33,3	30,6	108,1
Håndverkere/graving, vaktmestertjeneste mv.	61,4	52,3	108,7	131,5	143,4	497,3
Sum direkte produksjonsverdi fritidsboligturisme	91,4	81,0	168,6	210,2	222,4	773,6
Verdiskaping fritidsboligturisme (direkte)	32,0	28,4	59,0	73,6	77,8	270,8
Sum direkte produksjonsverdi	114,3	243,5	195,6	256,8	243,7	1053,8
Indirekte virkninger produksjonsverdi	33,1	70,6	56,7	74,5	70,7	305,6
Sum direkte og indirekte produksjonsverdi	147,4	314,1	252,3	331,2	314,4	1359,4
Verdiskaping indirekte	11,6	24,7	19,9	26,1	24,7	107,0
Sum direkte og indirekte verdiskaping	51,6	109,9	88,3	115,9	110,0	475,8

Detaljhandel og handelsmønstre

INNOMET-undersøkelsen i 2023 spurte om hvor hyttefolk (og andre) handlet dagligvarer i forbindelse med besøket. Antallet respondenter var relativt lavt, varierende fra 39 i Nore og Uvdal til 168 i Nesbyen, men vi kan likevel få noen indikasjoner (tabell 3.21).

Den øverste delen av tabell 3.21 viser hvor mange som handler i kommunen og utenfor, her kunne man krysse av flere svar. Bortsett fra i Flå (37,9 prosent), er andelene som handler i besøkskommunene svært høy, fra 75 prosent i Sigdal til 94 prosent i Krødsherad. 305 respondenter krysset av på kun ett alternativ, mens 160 respondenter krysset av på flere alternativer.

Nedre del av tabellen viser hvilke andeler som kun handler i besøkskommunen eller utenfor. I gjennomsnitt handler 46 prosent kun i besøkskommunen, 19 prosent kun utenfor kommunen og 34 prosent både i kommunene og utenfor. To tredeler av besøkende i Krødsherad og Nesbyen handler kun i kommunen, mens det i Flå er kun 16 prosent som gjør dette. Ytterligere 28 prosent oppgir at de handler i fritidsboligkommunen, men de handler også på hjemstedet og/eller på reisen og/eller i andre kommuner. Av de 26 prosentene som oppgir at de ikke handler dagligvarer i den kommunen hvor fritidsboligen ligger, svarer halvparten at de handler på reisen til fritidsboligen. Det må igjen understrekes at antallet respondenter er lavt (spesielt i Krødsherad og Nore og Uvdal), og at tallene derfor primært bør oppfattes som indikasjoner.

Disse tallene fanger ikke opp i hvilket omfang besøkende i regionen handler i noen av de andre kommunene i regionen enn den de besøker. Undersøkelsen i Nesbyen (Regionrådet for Hallingdal 2022) er den eneste som gir noen indikasjoner på dette, ved at det er spurt om følgende: «Benytter du tilbud som aktiviteter og shopping flere steder i Hallingdal enn der du har fritidsbolig?». 74 prosent²⁹ svarte

²⁹ Denne andelen virker ganske høy sammenliknet med tallene for Nesbyen i **Feil! Fant ikke referanseikilden..** Her oppgir 67 prosent at de handler dagligvarer kun i besøkskommunen (Nesbyen). Spørsmålet gjaldt imidlertid kun dagligvarer, og ikke «shopping» generelt.

der at de (også) har handlet andre steder, av disse oppgir 90 prosent Flå, mens 99 prosent oppgir at de har handlet på Gol, altså utenfor Norefjellregionen.

Tabell 3.21: Hvor handler man dagligvarer i forbindelse med besøket til fritidsboligen? Etter fritidsboligkommune 2023.

Hvor man handler	Hyttekommune					
	Flå	Krødsherad	Nesbyen	Nore og Uvdal	Sigdal	Hele utvalget
Hjemme før vi drar	34,7	23,5	18,5	25,6	35,7	27,1
På reisen, før ankomst besøkskommunen	71,6	15,7	17,9	28,2	45,5	36,1
I besøkskommunen	37,9	94,1	88,7	89,7	75,0	75,7
I andre kommuner under oppholdet	0,0	3,9	4,2	12,8	2,7	3,7
Levert på hytta	0,0	3,9	0,0	2,6	0,0	0,6
Antall respondenter (N)	95	51	168	39	112	465
Antall svar avkrysset (flere svar mulig)	137	72	217	62	178	666
	Flå	Krødsherad	Nesbyen	Nore og Uvdal	Sigdal	sum
Andel som kun handler i kommunen	15,8	66,7	66,7	43,6	33,0	46,2
Andel som kun handler utenfor kommunen	46,3	3,9	9,5	5,1	23,2	19,4
Andel som handler både i og utenfor kommunen	37,9	29,4	23,8	51,3	43,8	34,4
Sum	100	100	100	100	100	100
Antall respondenter (N)	95	51	168	39	112	465

Kilde: TØI 2023

Hvorfor detaljhandelsdata fra SSB har begrenset anvendelse som indikator i regionen

Detaljhandelsdata fra SSB er tidligere brukt blant annet i reiselivsanalyser for Hol (Dybedal 2016 og for Hallingdal (Dybedal og Landa Mata 2022b) for å anslå turismerelatert omsetning.

Detaljhandelstall kan være et ganske presist uttrykk for turismerelatert forbruk i varehandel. Fordelen med detaljhandelstall er at de fanger opp omsetning fra alle kategorier tilreisende, også gjennomreisende og dagsbesøkende. Ulempen er at omfanget påvirkes ikke bare av turisme, men også av i hvilket omfang kommunenes innbyggere handler utenfor kommunen (handelslekkasjer)³⁰. Innen en region kan noen kommuner ha et stort innslag av kunder fra nabokommunene, mens andre kommuner da har en tilsvarende handelslekkasje ut av kommunen.

Metoden går ganske enkelt ut på at man definerer et normalbeløp for detaljvarehandel per innbygger, og at omsetning utover dette (multiplisert med antall innbyggere) ble definert som turismerelatert omsetning. I de nevnte analysene ble normaltallet satt lik gjennomsnittet for alle kommuner i Buskerud utenom byene. Dette normalbeløpet tilsvarer i 2022-priser 96 456 kr per innbygger per år³¹.

Forutsetningen for å beregne turismerelatert omsetning på denne måten er (jfr. diskusjonen ovenfor) at man har tallmateriale til å korrigere for handelslekkasjer kommunene imellom.

Når vi sammenlikner «normaltallet» på drøyt 96 000 kroner per innbygger med den observerte (SSB-tallene) omsetningen per innbygger i hver kommune (tabell 3.22), ser vi at vi kommer litt galt av sted.

³⁰ Her finnes det data kun for Flå (Stoppsted Flå 2021, med relativt få fastboende respondenter (111 i 2021-undersøkelsen).

³¹ Merk at turismerelatert omsetning nødvendigvis er med i gjennomsnittsbetøpet for Buskerudkommunene. Hver enkelt innbyggers reelle forbruk vil følgelig i snitt være noe lavere.

Tallene tyder på at det må være relativt store handelslekkasjer (ut) i enkelte kommuner, spesielt i Sigdal og Nore og Uvdal, som vi ikke kan tallfeste for å kunne skille ut reell turismerelatert omsetning³².

Tabell 3.22: Omsetning i detaljhandel 2022 etter kommune, totalt (millioner kroner) og per innbygger (1000 kroner). Eksklusive merverdiavgift.

	Flå	Krøds-herad	Nesbyen	Nore og Uvdal	Sigdal
Omsetning eksklusive merverdiavgift					
Millioner kroner					
47 Detaljhandel, unntatt med motorvogner	280	264	470	241	314
47.1 Butikkhandel med bredt vareutvalg (hovedsakelig dagligvarer)	118	152	217	168	-
47.3 Detaljhandel med drivstoff til motorvogner	93	44	115	-	83
47.5 Butikkhandel med andre husholdningsvarer i spesialforretninger, Innredning, byggevarer, elektriske art., jern/fargehandel	20	51	80	13	-
Andre detaljvarer (restbestemt)	49	17	59	-	-
Innbyggertall 1-1-2022	1057	2189	3273	3492	2455
Omsetning per innbygger					
kroner					
47 Detaljhandel, unntatt med motorvogner	264 699	120 669	143 587	98 013	89 968
Anslått normalomsetning 47 Detaljhandel	96 456	96 456	96 456	96 456	96 456
Differanse per innbygger	168 243	24 213	47 131	1 557	-6488
Differanse totalt millioner kr	177,8	53,0	154,3	3,8	-22,7

Tabell 3.22 viser altså store variasjoner fra kommune til kommune:

- Omsetningen per innbygger er spesielt høy i Flå, til tross for at kommunen kommer dårligst ut når det gjelder hyttefolkets andel dagligvarehandel og andel annen handel i kommunen (tabell 3.21). Lite handelslekkasjer ut, antatt stor lekkasje inn (fra nabokommuner), og gjennomgangstrafikken på Rv 7 antas å være de viktigste faktorene.
- Sigdal og Nore og Uvdal har desidert lavest omsetning per innbygger, henholdsvis litt under og litt over «normaltallet» på 96 500 kroner per innbygger. Det hjelper ikke at Nore og Uvdal har høy lokal andel blant hyttefolket både for dagligvarer og andre varer (tabell 3.21), det må være handelslekkasjer (bosatte) ut av kommunen som forklarer dette for Nore og Uvdal (og for Sigdal).
- Nesbyen har et overskudd på ca. 50 prosent over det som er anslått som normalen per innbygger, mens Krødsherad har et tilsvarende overskudd på ca. 25 prosent. For begge disse kommunene ser dette ut som plausible anslag på turismerelatert omsetning, tatt i betraktning forholdet mellom folketall og antall fritidsboliger/antall kommersielle senger i de to kommunene.

Handelslekkasjer ut av kommunen kan altså «skygge» helt for reiselivsrelatert omsetning. Motsatt kan høy positiv handelslekkasje («import» av kunder fra nabokommunene) gjøre at detaljhandelstall gir et overvurdert bilde av turismerelatert omsetning. Hvorvidt en kommune mister eller tiltrekker seg kunder avhenger av handelstilbudets attraktivitet og konkurransekraft, det vil si kvaliteter mht. omfang, bredde og variasjon, lokalisering og tilgjengelighet. For eksempel vil lokalisering langs hovedferdselsårer med stor gjennomfartstrafikk (særlig riksveg 7) og/eller samlokalisering med andre viktige besøksmål kunne gi et stort kundepotensial, noe som for eksempel kan forklare den høye omsetningen i Flå.

³² INNOMET-undersøkelsen 2023 kartla ikke lokale handelslekkasjer, kun tilreisende ble spurt om hvor de handlet dagligvarer etc.

Konklusjonen er at man må ha god kunnskap om innbyggernes handelsmønstre før man legger til grunn detaljhandelsomsetning som indikator for turismerelatert omsetning.

3.3.1.3 Om bruk av metoden

Gjennomgangen av metoder og resultater viser tydelig at estimering av omsetning og verdiskaping først og fremst avhenger av god tilgang på empiri. I en ideell verden kombinerer man data fra etterspørsels-siden (forbruk per gjestedøgn, antall overnattinger etc.) med data fra tilbudssiden (omsetning i reiselivs-bedrifter og andre bedrifter som selger varer og tjenester til besøkende, verdiskapingsandel av omsetning etc.) og får ut hva turistene faktisk legger igjen av penger i kommunen. I realiteten handler dette mer om å trosse mangel på data og heller bruke det man har tilgjengelig, og gjøre en del forenklinger og forutsetninger for å beste mulig sirkle inn «riktig» tall for hva turismen betyr i kommunen. Beregningene for de fem kommunene i Norefjell/Reinsjøfjellregionen, og TØIs beregninger for Hallingdalskommunene i 2022 illustrerer dette, men viser også at det likevel er mulig å gjøre tilnærmet brukbare anslag på omsetning, produksjonsverdi og verdiskaping.

3.3.2 Miljømessige, sosiale og kulturelle verdier

Konsekvensene av planlagt arealutbygging knyttet til reiselivssektoren kan være endringer i miljømessige, sosiale og kulturelle verdier. Slike verdier kan vanskelig måles i kroner. For lokalt bosatte, og for potensielle framtidige innbyggere, har dette med trivsel og boattraktivitet og med lokal identitet å gjøre. For fritidsboligturister og andre tilreisende til regionen har det med besøksattraktivitet å gjøre, og på sikt også med tilhørighet å gjøre.

I tillegg til å estimere disse verdiene er hovedspørsmålet her hvordan forvaltningen kan overvåke og evaluere utviklingen for å unngå at tåleevne og toleransegrenser for natur, lokal kultur og sosialt fellesskap og identitet overskrides.

3.3.2.1 Om metode

Vår hovedinnfallsvinkel er at slike evalueringer og vurderinger best kan baseres på kunnskap om bosattes og besøkendes oppfatninger om disse verdiene og holdninger til hvordan slike verdier forvaltes. Denne kunnskapsinnhenting baseres på noen hovedindikatorer knyttet til konkrete aspekter ved å bo i og besøke kommunen.

Indikatorene er operasjonalisert ved at bosatte og besøkende er stilt en del spørsmål om hvordan de oppfatter ulike sider ved turistbesøket, representert ved i alt 13 ulike utsagn eller påstander. Disse utsagnene har enten negativt fortegn eller positivt fortegn, og man skal oppgi om man er helt enig, litt enig, litt uenig eller helt uenig i utsagnet (eller påstanden).

Indikatorene er knyttet til ulike temaområder med hensyn til hvordan turistbesøket kan påvirke kommunens attraktivitet som bosted og som sted å besøke for ferie og rekreasjon:

- Natertilgjengelighet og naturopplevelse i eget nærområde/besøksområde
- Trivsel: bolyst/besøkslyst, om hvordan lokal kultur, stedsfølelse og -identitet påvirkes
- Ulemper i form av økt trengsel økt trafikk, støy, etc.
- Synspunkter på framtidig utvikling av reiselivet.

Det er fordelaktig at bosatte og besøkende respondenter får de samme spørsmålene slik at de tilreisendes vurderinger kan stilles opp mot de lokalt bosatte respondentenes vurderinger i analysen, for å vurdere ulikheter og likheter i holdningene.

3.3.2.2 Resultater fra analysen

For metode og kvalitet på data, se kapittel 2.1.4 og 2.3.2.

Påvirkning på boattraktivitet og bolyst generelt

Tabell 3.23 viser at meningene om turistbesøkets innvirkning på hvordan det er å bo i kommunen er relativt varierende.

Et knapt flertall av de fastboende (litt over 60 prosent) er helt eller litt enige i at det turistbesøket fører med seg av folkeliv, tjenestetilbud og aktivitet bidrar til å øke bolysten, men det er også 35 prosent som er litt eller helt uenig i dette.

Det er et tilsvarende knapt flertall (60,7 prosent) for at det er flere positive virkninger enn negative, og her er omtrent 30 prosent litt eller helt uenige. En av ti svarer at de ikke vet eller at spørsmålet er irrelevant for dem.

Når det gjelder utsagnet om at lokal kultur og tilhørighet blir negativt påvirket av turistbesøk, er det nesten 40 prosent som er helt uenige (60,7 prosent litt eller helt uenige). Det er under en tredel (31,8 prosent) som er litt eller helt uenige.

Tabell 3.23: Fastboendes holdninger til utsagn om boattraktivitet og bolyst knyttet til reiselivet i kommunen. Prosent.

Det turistbesøket fører med seg av folkeliv, opplevelsestilbud, servicetilbud og aktivitet generelt i kommunen bidrar til å øke lysten til å bo i kommunen					
1 Helt enig	2 Litt enig	3 Litt uenig	4 Helt uenig	5 Vet ikke/ikke relevant	Sum helt enig og litt enig
32,8	28,9	18,4	16,4	3,5	61,7
Det er flere positive virkninger for kommunen av turistbesøket (for eksempel flere arbeidsplasser og økte inntekter) enn negative (for eksempel naturslitasje og dårligere bomiljø i kommunen)					
1 Helt enig	2 Litt enig	3 Litt uenig	4 Helt uenig	5 Vet ikke/ikke relevant	Sum helt enig og litt enig
31,8	28,9	12,4	16,9	10,0	60,7
Den lokale kulturen og tilhørigheten jeg føler til bygda blir negativt påvirket av turistbesøket i kommunen					
1 Helt enig	2 Litt enig	3 Litt uenig	4 Helt uenig	5 Vet ikke/ikke relevant	Sum helt enig og litt enig
14,9	16,9	22,9	37,8	7,5	31,8

Trengsel og trafikk

De som er bosatte i kommunene har en markert sterkere opplevelse av trengsel og trafikkfare enn de som er ferie- og fritidsgjester (tabell 3.24). Opplevd trafikkfare på lokale veier er relativt vanlig blant lokalbefolkningen (54 prosent helt eller litt enige), men langt mindre vanlig blant tilreisende (20 prosent).

Lokalbefolkningen opplever også relativt oftere trengsel både i naturområdene (48 mot 28 prosent helt eller litt enig) og i tettstedene (39 mot 18 prosent).

Når det gjelder utsagnet om at vekst i antall turister vil gjøre det mindre attraktivt å bo eller besøke kommunen er imidlertid fastboende og besøkende mer enige. Henholdsvis 43 og 47 prosent er helt eller litt enige, men det større andel helt uenige blant lokalbefolkningen (35 mot 24 prosent).

Tabell 3.24: Fastboendes og tilreisendes holdninger til utsagn om trengsel og trafikk. Prosent

Turisttrafikken i kommunen gjør at det i deler av året oppleves som utrygt å ferdes på de lokale veiene her							
	1 Helt enig	2 Litt enig	3 Litt uenig	4 Helt uenig	5 Vet ikke/ikke relevant	sum helt enig og litt enig	N
Fastboende	29,9	23,9	17,4	25,9	3,0	53,7	201
Tilreisende	6,0	13,9	29,3	39,6	11,2	19,9	518
Jeg har opplevd trengsel i noen av naturområdene på fjellet							
	1 Helt enig	2 Litt enig	3 Litt uenig	4 Helt uenig	5 Vet ikke/ikke relevant	sum helt enig og litt enig	N
Fastboende	21,9	26,4	17,9	23,9	10,0	48,3	201
Tilreisende	8,3	19,3	29,0	34,4	9,1	27,6	518
Jeg har opplevd trengsel i noen av tettstedene i området							
	1 Helt enig	2 Litt enig	3 Litt uenig	4 Helt uenig	5 Vet ikke/ikke relevant	sum helt enig og litt enig	N
Fastboende	13,9	25,4	25,4	29,9	5,5	39,3	201
Tilreisende	2,7	15,3	30,5	39,8	11,8	18,0	518
Fortsatt vekst i antall turister vil gjøre det mindre attraktivt for meg å bo i kommunen/besøke kommunen i fremtiden							
	1 Helt enig	2 Litt enig	3 Litt uenig	4 Helt uenig	5 Vet ikke/ikke relevant	sum helt enig og litt enig	N
Fastboende	24,9	17,9	17,9	35,3	4,0	42,8	201
Tilreisende	20,8	26,4	21,6	23,9	7,1	47,3	518

Naturvern og friluftsliv

Fastboende og besøkende har omtrent samme holdninger til de tre utsagnene om at økt turisttrafikk og hyttebygging vil begrense mulighetene til friluftsliv, gjøre for stor skade på naturen og at man bør begrense ferdsel i naturområdene (tabell 3.25).

Når det gjelder utsagnet om at økt turisttrafikk og hyttebygging vil begrense mulighetene til friluftsliv for mye, er 57 prosent av fastboende og 60 prosent av besøkende helt enige eller litt enige i dette.

Det er om lag to av tre i begge leire som er bekymret for at utbygging av fritidsboliger vil gjøre for stor skade på naturen og at man bør begrense ferdsel i naturområder for å skjerme plante- og dyrelivet.

Tabell 3.25: Fastboendes og tilreisendes holdninger til utsagn om naturvern og friluftsliv. Prosent

Økt turisttrafikk og hyttebygging vil begrense mulighetene til friluftsliv for mye							
	1 Helt enig	2 Litt enig	3 Litt uenig	4 Helt uenig	5 Vet ikke/ikke relevant	sum helt enig og litt enig	N
Fastboende	31,3	25,4	18,9	20,4	4,0	56,7	201
Tilreisende	27,8	31,7	19,7	15,4	5,4	59,5	518
Jeg er bekymret for at mer utbygging av fritidsboliger i kommunen vil gjøre for stor skade på naturen							
	1 Helt enig	2 Litt enig	3 Litt uenig	4 Helt uenig	5 Vet ikke/ikke relevant	sum helt enig og litt enig	N
Fastboende	45,3	20,4	15,4	14,4	4,5	65,7	201
Tilreisende	40,7	28,8	14,1	12,2	4,2	69,5	518
Man bør begrense ferdsel i naturområder for å skjerme plante- og dyrelivet (for eksempel villreinstammene)							
	1 Helt enig	2 Litt enig	3 Litt uenig	4 Helt uenig	5 Vet ikke/ikke relevant	sum helt enig og litt enig	N
Fastboende	39,3	24,4	17,4	12,4	6,5	63,7	201
Tilreisende	26,3	35,3	20,8	12,5	5,0	61,6	518

Framtidig utvikling av reiselivet i kommunene

Holdninger til reiselivet kan også uttrykkes gjennom hva man mener om framtidig utbygging av hytteområder og turistanlegg i kommunen (tabell 3.26).

Tilreisende, som her i hovedsak omfatter fritidsboligbrukere, er litt mer restriktive til videre utbygging av fritidsboliger. Kun 11 prosent helt enige i at det gjerne kan bygges flere, mens blant de fastboende er det 22 prosent som er helt enige. Både blant fastboende og besøkende er det et flertall som er helt eller litt uenige i at det i det hele tatt skal bygges flere fritidsboliger (om lag 6 av 10 i begge grupper).

Blant de fastboende er det et klart flertall (64 prosent helt enige eller litt enige) som mener at framtidig reiselivsutvikling primært bør skje i bygda og ikke oppe på fjellet.

Tabell 3.26: Fastboendes og tilreisendes holdninger til utbygging av fritidsboliger. Fastboendes holdninger til hvor i kommunen reiselivet bør utvikles. Prosent.

Det kan gjerne bygges flere fritidsboliger i kommunen							
	1 Helt enig	2 Litt enig	3 Litt uenig	4 Helt uenig	5 Vet ikke/ikke relevant	sum helt enig og litt enig	N
Fastboende	22,4	17,9	20,4	37,3	2,0	40,3	201
Tilreisende	11,0	21,4	27,6	32,2	7,7	32,4	518
Videre utvikling av turismen i kommunen bør skje i tilknytning til bygdesentrene framfor å bygge flere hytter og turistanlegg på fjellet							
	1 Helt enig	2 Litt enig	3 Litt uenig	4 Helt uenig	5 Vet ikke/ikke relevant	sum helt enig og litt enig	N
Fastboende	35,3	28,9	12,4	13,9	9,5	64,2	201
Fortsatt utbygging av fritidsboliger og andre turistanlegg er nødvendig for å sikre at det er nok arbeidsplasser i lokalsamfunnet i framtida							
	1 Helt enig	2 Litt enig	3 Litt uenig	4 Helt uenig	5 Vet ikke/ikke relevant	sum helt enig og litt enig	N
Fastboende	28,4	17,9	22,4	25,9	5,5	46,3	201

Omtrent like mange fastboende er positive (46,3 prosent) som negative (48,3 prosent) til at fortsatt utbygging av fritidsboliger og andre turistanlegg er nødvendig for å sikre at det er nok arbeidsplasser i lokalsamfunnet i framtida.

3.3.2.3 Om bruk av metoden

Hovedutfordringer ved å bruke denne metoden er knyttet til a) ressursbruk for å gjennomføre regelmessige spørreundersøkelser og dermed sikre evalueringen av indikatorer over tid og b) å sikre et representativt utvalg av populasjonen. Sistnevnte kan igjen påvirkes gjennom ressurser som disponeres for å legge til rette en god rekrutteringsstrategi.

På den positive side finnes det rom for samordning og synergieffekter med pågående prosesser. De fleste av kommunene i NR-regionen kan bygge på sertifisering som bærekraftig reisemål for å adressere disse utfordringer. Spørsmålene i 2023-undersøkelsen er kompatible med flere av Innovasjon Norges sertifiseringskriterier for bærekraftig reisemål på området holdninger blant bosatte og besøkende:

- D5-1.1 Avdekking av områder på reisemålet hvor lokalsamfunnet er negativt påvirket av høyt besøksvolum
- D5-1.2 Innbyggernes opplevelse av om reisemålet føles overfylt fordi det er for mange turister (fra innbyggerundersøkelsen)
- D5-1.3 Gjesterens opplevelse av om reisemålet føles overfylt fordi det er for mange turister (fra gjesteundersøkelsen)
- D6-1.2 Andel innbyggere som er positive til reiselivet på reisemålet
- D8-1.2 Andel gjester som er fornøyd med oppholdet på reisemålet

Opplegget med å gjennomføre egne undersøkelser blant bosatte og besøkende sammenfaller også med Innovasjon Norges krav knyttet til det å gjennomføre undersøkelser hvert tredje år (D6-1-1 Gjennomføre innbyggerundersøkelser som bygger på den nasjonale innbyggerundersøkelsen, og D8-1.1 Gjennomføre gjesteundersøkelser i viktige kundesegment).

3.4 Integrering av besøksforvaltning i planarbeid – forarbeid

3.4.1 Begrepet besøksforvaltning

I arbeidet med besøksforvaltning så langt er det lagt til grunn ulike forståelser av begrepet, og forståelsen av begrepet har endret seg over tid. Besøksforvaltning er et begrep som først ble brukt i verneområder, men som etter hvert anvendes med et bredere perspektiv for flere ulike typer av områder som har besøk. Begrepet er også med tiden i større grad blitt koblet til steds- og samfunnsutvikling.

Miljødirektoratet definerte først besøksforvaltning som å legge til rette for og styre bruken av et verneområde slik at forståelsen for vernet økes og verneverdiene ivaretas, samtidig som opplevelsen for de besøkende skal bli best mulig og den lokale verdiskapingen skal bli størst mulig (Miljødirektoratet, 2015). Dersom det er motstridende hensyn mellom ivaretagelse av verneverdiene, tilrettelegging for de besøkende og lokal verdiskaping, skal ivaretagelse av verneverdiene tillegges størst vekt.

Miljødirektoratet (2022) har etter hvert utvidet besøksforvaltning til å gjelde også mye besøkte naturområder, og påpeker at besøksforvaltning er en metode som bidrar til langsiktig og helhetlig planlegging, for å legge til rette for og styre bruken av et område etter definerte mål. Målet er ifølge Miljødirektoratet at både natur- og kulturverdiene, allemannsretten, opplevelsen og sikkerheten blir ivaretatt (Miljødirektoratet, 2022).

Miljødirektoratet har fra 2019 iverksatt en tilskuddsordning for Nasjonale Turiststier, der formålet med ordningen er å legge til rette for «ivaretagelse av opplevelses- og naturverdier, godt og forebyggende beredskapsarbeid, lokal verdiskaping og god besøksforvaltning på stier med stor attraksjonskraft og svært høye besøkstall, der internasjonale turister utgjør en stor andel» (Forskrift om tilskudd til Nasjonale Turiststier, 2022). Disse tilskuddene kan etter søknad tildeles destinasjonsselskaper, offentlige instanser, stiftelser og frivillige organisasjoner³³. De nasjonale turstiene har høye (internasjonale) besøkstall, de er som regel lokalisert i krevende fjellterreng, og beredskapshensyn er tillagt stor vekt. Per i dag finnes det fem autoriserte nasjonale turiststier i Norge der et system for aktiv besøksforvaltning er innført – Besseggen, Fosseråsa, Kjerag, Preikestolen og Trolltunga.

Som nevnt har det blitt lagt større vekt på betydningen for lokalsamfunn og stedsutvikling, og det har påvirket hvordan besøksforvaltning defineres. Besøksforvaltningsprosjektet i Nordland har fungert som pilot, der Nordland fylkeskommune sin definisjon fra 2021 er:

«Besøksforvaltning skal sikre at opplevelsen blir god både for besøkende og fastboende, samtidig som den lokale verdiskapingen blir størst mulig. Besøksforvaltning betyr derfor at man sikrer en bærekraftig utvikling som er innenfor grensene til det natur, landskap, miljø, lokalsamfunn og lokal kultur tåler, samtidig som det gir grunnlag for sunn næringsdrift og lokal verdiskaping».

Nordland fylkeskommune mener på bakgrunn av dette at arbeidet med besøksforvaltning bør involvere lokalsamfunnet, slik at trivsel og bolyst blir ivaretatt og det blir lagt til rette for bred lokal verdiskaping.

³³ Tilskuddsordningen prioriterer: a. tilrettelegging og merking av sti, b. sikringsbuer og andre beredskapstiltak, c. tilrettelegging av adkomstsoner, d. toalett- og sanitæranlegg, e. søppelhåndtering, f. prosjektledelse og planlegging knyttet til besøksforvaltning, g. informasjonstiltak, herunder også naturveiledning, fjellvaktjeneste, stipatroljer og vertskap ved for eksempel stiens startområde.

En annen sentral dimensjon er å sikre at utvikling skjer innenfor økologiske, økonomiske og sosiokulturelle tålegrenser og skaper steder som er både attraktive å besøke og gode å bo i (Nordland fylkeskommune, 2021).

I utredningen om reisemål for en bærekraftig fremtid (NOU 2023:10) oppsummeres bruken av begrepet besøksforvaltning og der inkluderes definisjonene som Miljødirektoratet og Nordland fylkeskommune har brukt. Reisemålsutvalget mener det er behov for en felles definisjon, og de legger til grunn følgende definisjon av besøksforvaltning (NOU 2023:10, side 75):

«Besøksforvaltning innebærer å utvikle strategier og benytte ulike verktøy for å forebygge og avbøte uønskede konsekvenser av besøk på naturmiljø, kulturmiljø og/eller i lokalsamfunn, i tillegg til å øke den sosiale, kulturelle, økonomiske og miljømessige verdiskapingen av besøk».

Videre klarlegger utvalget at besøksforvaltning omfatter alle besøkende, ettersom et fotavtrykk vil gi den samme slitasjen på et reisemål uavhengig av hvem som setter avtrykket (NOU 2023:10). Det innebærer at lokalbefolkningens bruk av området inngår i besøksforvaltningen. Reisemålsutvalget mener videre at det er avgjørende å styrke besøksforvaltningen i Norge for å sikre en bærekraftig utvikling av reisemål og lokalsamfunn. Samtidig bidrar naturkrise og klimakrise til et økt behov for å øke innsatsen innen besøksforvaltning, og utvalget argumenter for at en mer balansert besøksforvaltning bidrar til å utløse det potensialet som reiselivet har som samfunnsutvikler.

Sentrale punkter fra utredningen (NOU 2023:10) er at kommunal og regional samfunns- og arealplanlegging er viktige verktøy i arbeidet med å legge til rette for bærekraftig reisemålsutvikling og besøksforvaltning, men at staten må støtte opp om arbeidet. Det anbefales også at det gjøres et stortingsvedtak med bakgrunn i utredningen for hvordan tilrådingene i denne kan gjennomføres (NOU 2023:91). Det er nødvendig, men krevende å samordne besøksforvaltning på tvers av forvaltnings-systemer og administrative grenser. Reisemålsutvalget peker på at en slik samordning hviler på kompetente nøkkelpersoner i verneområdeforvaltningen og kommunal planlegging (NOU 2023:10, s. 80)

3.4.2 Behov for besøksforvaltning ut over vernegrenser

Besøksforvaltning i Norge har i størst grad blitt anvendt i nasjonalparker og andre store verneområder, hvor det har vært et mål å ha en besøksstrategi på plass innen 2020, jf. veileder fra Miljødirektoratet (2015). Forskning viser imidlertid et behov for en mer helhetlig tilnærming til besøksforvaltning, hvor også randsoner og berørte lokalsamfunn utenfor verneområdene må inkluderes (Stokke 2017, Stokke & Haukeland 2021, Stokke & Clemetsen 2021). Fordi det kan være press på innfallsportene til verneområdene, kan behovet for besøksforvaltning også være stort på utsiden av vernegrensene. Det er også viktig å se verneområdene i en større regional sammenheng, blant annet for å spre de besøkende i både tid og rom for å redusere slitasje på sårbare naturområder. Men ikke minst er det viktig å se utover vernegrensene, fordi det er slik besøksforvaltning best kan være et virkemiddel for å skape attraktive lokalsamfunn både for lokalbefolkningen og de besøkende (NOU 2023:10). Foreløpig er imidlertid praksisen at besøksforvaltningen nesten alltid er i regi av andre forvaltningsmyndigheter enn kommunen, at den stopper ved vernegrensen og ved noen utvalgte innfallsporner, og at kommunene som er planmyndighet for områdene utenfor vernegrensene, i liten grad er involvert (Stokke & Clemetsen 2021).

I forskningsprosjektet BIOTOUR ble det testet ut lokale og regionale arbeidsverksteder som metode knyttet til Fulufjellet nasjonalpark i Trysil kommune (med grenda Ljørdalen som inngår som innfallsport til nasjonalparken på norsk side) og Varangerhalvøya nasjonalpark i Finnmark (Clemetsen mfl. 2021). Noen viktige lærdommer fra disse arbeidsverkstedene er at reiselivsaktørens forståelse av reisemålene som bebodde steder utvides, og at gode møteplasser mellom besøkende og lokalbefolkning kan utvikles ved bruk av fysiske elementer og historiefortellinger.

Nye trender knyttet til delegering av forvaltningsansvaret av nasjonalparker og andre store verneområder, etablering av nasjonalparkkommuner, nye merkevare- og besøksstrategier og fremveksten av regionalparker har bare delvis forbedret forholdene. Den mest lovende av disse trendene er interessen rundt regionalparker i flere norske kommuner. Samtidig er norske regionalparker fortsatt i oppstartsfasen, og vi kan lære mye av andre europeiske tilnæringer (Stokke & Clemetsen 2021).

Regionalparkene har ikke noen formell status og har heller ikke noe formelt forvaltningsansvar, men fungerer som frivillige samarbeidsarenaer mellom involverte kommuner, næringsliv og organisasjoner for bærekraftig verdiskaping. I dag er det etablert ni slike regionalparker i Norge.³⁴ Nærøyfjorden verdsarvpark var sammen med Valdres natur- og kulturpark den første regionalparken i Norge, og initierte en helhetlig besøksstrategi for Vestnorske fjordlandskap, der Nærøyfjorden inngår som den sørlige delen. Dette verdensarvområdet består av Nærøyfjorden landskapsvernområde og tilhørende naturreservater, samt bygder og jordbruksareal som ikke er vernet etter naturmangfoldloven. Arbeidet med besøksstrateg ble studert av NMBU og TØI, og en viktig lærdom er at man bør formalisere slike prosesser i tråd med plan- og bygningsloven, f.eks. som et interkommunalt plansamarbeid (Stokke mfl. 2016).

Nordland fylkeskommunes pilotprosjekt fra 2018 satte også fokus på helhetlig besøksforvaltning der berørte lokalsamfunn inkluderes, og hvor planlegging etter plan- og bygningsloven blir ansett som et viktig virkemiddel. En foregangskommune når det gjelder å innlemme besøksforvaltning i kommunale planer, er Vågan i Lofoten, blant annet gjennom kommuneplanens samfunnsdel fra 2020 og kommunedelplan for Kabelvåg fra 2021. Vågan kommune har, i likhet med nabokommunen Vestvågøy, etablert tverrfaglige besøksforvaltningsgrupper som har bidratt til å institusjonalisere satsingen (Stokke mfl. 2023).

Helhetlig besøksforvaltning på tvers av verne- og kommunegrenser krever kompetanse, og i den forbindelse har NMBU gjennomført etterutdanningskurset Bærekraftig besøksforvaltning og levende lokalsamfunn i Nordland og i samarbeid med Nordland fylkeskommune i 2021. Det var 30 deltakere fra kommuner, fylkeskommuner, friluftsråd, reiseliv og nasjonalparkforvaltning som deltok på tre samlinger á tre dager på ulike steder i Nordland og hvor skriving av en gruppeoppgave og individuell oppgave ga 30 studiepoeng. Tilsvarende kurs ble gjennomført 2023 i Vestland i samarbeid med Vestland og Nordland fylkeskommuner, også denne gangen med 30 deltakere.

3.4.3 Besøksforvaltning som del av lokal samfunnsutvikling

I reisemålsutredningen (NOU 2023:10) pekes det på tre perspektiver på besøksforvaltning (med henvisning til prosjektet LANDTIME fra NMBU og TØI):

1. Naturforvaltningsperspektivet
2. Bedrifts- og næringsperspektivet
3. Samfunnsperspektivet

I forskningsprosjektet LANDTIME (The Planning and Buidling Act between market demand, land policy, sustainability, temporality, and intergenerational justice), ledet av NMBU og finansiert av Norges forskningsråd, undersøker Stokke med flere (2022) hvordan besøksforvaltning er integrert i kommunal areal- og samfunnsplanlegging, herunder også fokus på lokalsamfunn. Nordland fylkeskommune har vært en av partnerne i prosjektet, knyttet til deres pilotprosjekt i besøksforvaltning. Erfaringene fra prosjektet er at fylkeskommunen har vært viktig for at kommunene har begynt å jobbe med besøksforvaltning, og et par av kommunene har etablert tverrfaglige besøksforvaltningsgrupper. Vågan

³⁴ [Norske Parker - levende landskap](#)

kommune var den kommunen som i størst grad integrerte besøksforvaltning i sitt planverk, og som i tillegg utarbeidet en tiltaksplan utenfor det formelle plansystemet for å kunne håndtere presserende problemstillinger og tiltak som må iverksettes på kort sikt (Stokke mfl., 2022).

En gjennomgang av besøksforvaltningen i internasjonale reiselivsanalyser viser at en svært stor andel av denne litteraturen er konsentrert om verneområder og andre typer natur-/ villmarksområder, og at bare en mindre andel omhandler bosteder/ bygdesamfunn (Haukeland, 2023). Mye av denne forskningen er altså i første rekke naturforvaltningsorientert, og i mindre grad aktuell for den kommunale planleggingen som har ansvaret for et bredt spekter av forvaltningsområder. Det betyr ikke at mange av studiene av naturområder ikke har overføringsverdi til bostedssamfunn mer allment, og kommunene har naturligvis også et ansvar for ivaretagelse av naturmangfoldet utenfor vernegrensene.

Ifølge Albrecht (2017, s 4-5) kjennetegnes litteraturen av tre hovedretninger; 1) casestudier av besøksforvaltning ved gitte destinasjoner/ attraksjoner, ii) studier av faktiske fysiske besøksmønstre, f.eks. ferdselsstudier («visitor flows») eller simuleringer av slike og endelig iii) «virkningsstudier» på lokalt nivå av reiselivsutvikling. De siste er egentlig ikke en del av besøksforvaltningen, men kan utgjøre et viktig dokumentasjonsgrunnlag for denne.

De fleste offentlige planleggingstiltakene er *reaktive* (Buckley, 1998), dvs. at den lokale planleggingen har vært en reaksjon på pressproblemer og stigende besøkstall, der man har forsøkt å forvalte og begrense skadevirkningene gjennom besøksreguleringer og konserveringstiltak. I langt mindre grad har man forsøkt å integrere turismen i den videre lokale utviklingen gjennom offentlig planlegging – til tross for den store betydningen denne sektoren gjerne har for lokalsamfunnet og det lokale ressursgrunnlaget.

Dette er ingen ny erkjennelse: Pigram (1993) omtalte dette allerede for 30 år siden som et «policy implementation gap»; mellom på den ene siden, erkjennelsen av reiselivets mulige betydning for lokal utvikling, og på den andre siden, den praktiske håndteringen av denne sektoren i lokal planlegging. Sharpley & Sharpley (1997) understreket også på 1990-tallet at distriktene/ små lokalsamfunn blir stadig mer utsatt for press som følge av turisttetterspørselen, og at effektiv besøksforvaltning blir stadig viktigere. Et forhold som de sistnevnte forfatterne også peker på (s 126), er at lokalsamfunnet har en *moralsk rett* til å bli involvert i en sektor som vil ha så mange nyttevirksomheter og omkostninger på det stedet der innbyggerne bor. Forfatterne sier samtidig at forutsetningene for at man skal oppnå en vellykket planlegging, er en bred, integrert strategi der en rekke offentlige og private interesser er involvert i et reelt partnerskap.

Mange forfattere har pekt på nødvendigheten og viktigheten av å ta et mangfold av interesser inn i den lokale, offentlige reiselivsplanleggingen (Bhati & Pearce, 2017; Gössling mfl., 2009; Hall & Winlow, 2012). Viktigheten av å utvikle samarbeid med relevante interessenter (berørte «stakeholdere») og å utvikle partnerskap til gjensidig nytte, blir understreket (Bramwell & Sharman, 2000). Det er som regel tidkrevende å utvikle tillitsskapende relasjoner (McCool, 2009), og de kan lett forspilles (Pretty & Ward, 2001): Når et sosialt system er gjennomsyret av mistillit, er samarbeid ytterst vanskelig (Baland & Platteau, 1998). Å opprettholde gode relasjoner, blir dermed en kontinuerlig prosess i planleggingen.

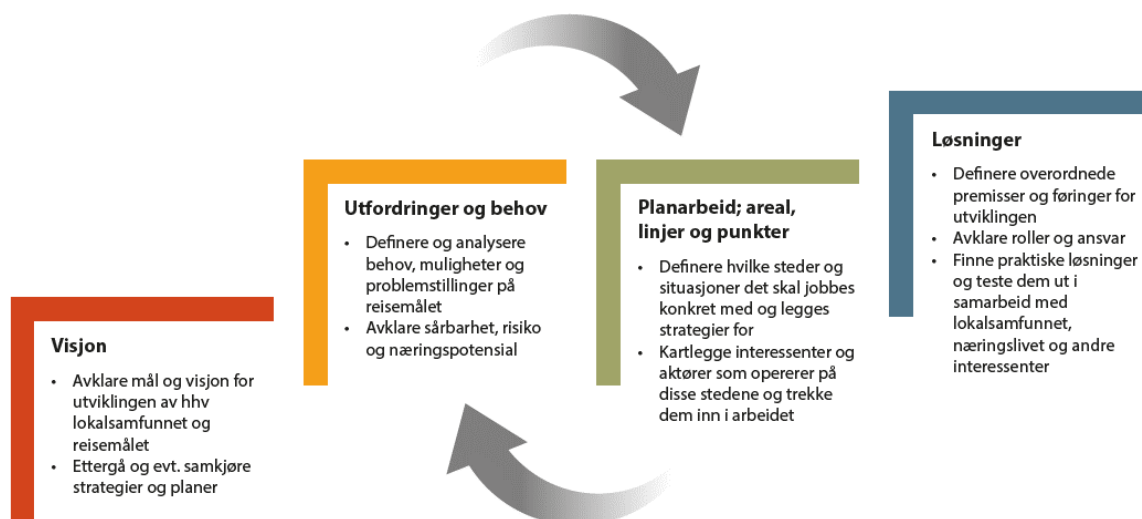
3.4.4 Besøksstrategi som et verktøy for besøksforvaltning

For verneområder er det obligatorisk å lage en besøksstrategi som skal godkjennes på statlig nivå. Dette er ikke et krav for andre typer områder, men det kan komme krav om en bærekraftig besøksstrategi som er forankret i samfunnsplanen for at kommunen skal få tildelt midler fra et foreslått nasjonalt fond for finansiering av fellesgoder ([NOU 2023: 10](#)).

Definisjonen Miljødirektoratet bruker om besøksstrategi, er: «en strategi som viser målene som er satt for ulike interesser, oppsummerer kunnskapsgrunnlaget og presenterer strategiske grep for å nå målene for besøksforvaltningen» (Miljødirektoratet, 2022).

Miljødirektoratet (2022) har laget en mal fra for utarbeidelse for besøksstrategi for mye besøkte natur-områder. Den inneholder en beskrivelse av hvordan myndighetene skal kunne forstå besøksforvaltning som begrep (se over) og hvordan man kan utforme en besøksstrategi.

En annen viktig del av det å lage en besøksstrategi er samarbeid og medvirkning. Både Miljødirektoratet (2022) og reisemålsutvalget (NOU 2023:10) anbefaler å inkludere både frivillige og næringsliv i stor grad samtidig som innbyggere blir involvert i medvirknings- og høringsprosesser. Nordland fylkeskommune har også laget en skisse for hvordan man kan jobbe med besøksforvaltning, jf. figur 3.34.

Figur 3.34: Nordland fylkeskommunes forslag til arbeidsmetode (Nordland fylkeskommune, 2022).

Det er en rekke tema som er aktuelle for en besøksstrategi, slik som verdsettingstudier, sårbarhetsvurderinger, brukerundersøkelser og ulike tiltak som kan gjøres (NOU, 2023). Planlegging av hyttebygging vil kunne være en viktig del av en besøksstrategi mange steder. Hytteveilederen fra Kommunal- og distriktsdepartementet (2022) tar opp mange tema som vil være aktuelle for en besøksstrategi.

3.4.5 Mot en helhetlig besøksforvaltning

Vi har også intervjuet eksperter som har jobbet med besøksforvaltning (se kapittel 2.2.5). Intervjuene viser at besøksforvaltning er et nytt tema som forener turisme, lokal samfunnsutvikling, hyttebygging og bruk av natur.

Det å jobbe med besøksforvaltning omfatter minst tre lovverk inkludert naturmangfoldloven, plan- og bygningsloven og friluftsløven.

Men også kulturminneloven, veiløven, havne- og farvannsloven, vegtrafikkloven og parkeringsforskriften kan spille inn.

Selv om besøksforvaltning ikke har vært et tema i norsk sammenheng veldig lenge, viser intervjuene en rekke tendenser til hvordan praksis har endret seg:

- Praksis har utvidet perspektivet fra kun å se på besøksstrategier til å betrakte besøksforvaltning mer generelt, noe som krever en annen innretning på arbeidet:
- Besøksforvaltning tilsier at det må tas et mer helhetlig perspektiv og at aktører som ikke nødvendigvis har samarbeidet før, må delta i arbeidet
- Fylkeskommunen som samfunnsutvikler bidrar med kunnskap om besøk og metoder som kan brukes i medvirkningsprosesser, noe som kan gjøre kommunene bedre rustet til å komme i gang med besøksforvaltning. For eksempel, i Buskerud kan fylkeskommunens administrasjon bidra

med rådgiving til kommuner, men også bidra med å gjennomføre workshop og lignende, som blant annet «utopiverksteder» og samlinger som del av gjennomføring av regional planer.

- Miljødirektoratet har et spesielt ansvar for verneområder, turstier i verneområder og veiledning av mye besøkte områder, og har i startfasen vektlagt veiledere for besøksstrategier, men er nå i ferd med å utvide veiledningen til besøksforvaltning mer generelt. Miljødirektoratet skal fortsatt godkjenne besøksstrategier for verneområder og godkjenne nasjonale turiststier.
- Kommunal- og distriktsdepartementet har ansvar for hyttebygging og stedsutvikling, og tiltak etter plan- og bygningslovensom vil også være en del av besøksforvaltningen. Så lenge det var snakk om besøksstrategier i vernede områder, lå ansvaret hos Miljødirektoratet, men en utvidet forståelse av besøksforvaltning vil føre til at Kommunal- og distriktsdepartementet også vil bli mer involvert.

Besøksforvaltning har, på grunn av utviklingen av begrepet og fordi det griper inn i mange eksisterende tema, tilgjengelig veiledningsmateriale som kan tas i bruk. Som del av arbeidet med INNOMET har vi gått igjennom eksisterende veiledere for å se hvilke som kan være relevante i arbeidet med besøksforvaltning. Disse er presentert i tabell 3.27 og er også en viktig del av kunnskapsgrunnet for INNOMET-veilederen som er utarbeidet for prosjektet.

Tabell 3.27: Eksisterende veiledningsmateriale som kan være relevant i arbeid med besøksforvaltning.

Nivå	Organisasjon	Tema	Veileder
Stat	Miljødirektoratet	Besøksforvaltning i norske verneområder	Besøksforvaltning i norske verneområder
		Besøksforvaltning i mye brukte områder	Besøksforvaltning i mye besøkte områder
		Planlegging – Kommunedelplaner og naturmangfold	Veileder - Kommunedelplaner for naturmangfold - Miljødirektoratet
		Planlegging – Friluftsområder	Kartlegge og verdsette friluftslivsområder - Miljødirektoratet
		Planlegging – Friluftslivets ferdselsårer	Plan for friluftslivets ferdselsårer - Miljødirektoratet (miljodirektoratet.no)
		Planlegging – Naturvennlig tilrettelegging	Naturvennlig tilrettelegging for friluftsliv - Miljødirektoratet (miljodirektoratet.no)
		Tursti – Autorisasjon som nasjonal turiststi	Søke om autorisasjon som nasjonal turiststi - Miljødirektoratet (miljodirektoratet.no)
		Stier	Stiskulen - Miljødirektoratet (miljodirektoratet.no)
Stat	Kommunal- og distriktsdepartementet	Planlegging etter plan- og bygningsloven	Planlegging.no
		Planlegging av fritidsboliger	Rettleiar om planlegging av fritidsbustader – regjeringen.no
		Planlegging – Arealregnskap i kommuneplanen	Arealregnskap i kommuneplan - Kommunal- og distriktsdepartementet
		Planlegging – Arealdel	Kommuneplanens arealdel - regjeringen.no
		Planlegging - Stedsutvikling	Nettsider for by- og stedsutvikling
		Medvirkning	h2302b veileder medvirkning.pdf (regjeringen.no)

Nivå	Organisasjon	Tema	Veileder
Stat	Distriktssenteret	Besøksforvaltning som verktøy for bærekraftig utvikling	Besøksforvaltning som verktøy for bærekraftig utvikling – Distriktssenteret
		Medvirkning – Verktøykasse	verktoykasse-for-medvirkning-i-utviklingsprosesser.pdf (distriktssenteret.no)
		Planlegging	Strategisk kommuneplanlegging for distriktskommuner
		Stedsutvikling – kompetansesenter	Distriktssenteret - Kompetansesenter for distriktsutvikling
		Stedsutvikling - Tettstedspakker	Tettstedspakker for attraktiv, inkluderende og klimavennlig stedsutvikling
Fylke	Fylkeskommunen i Viken/ Buskerud fylkeskommune	Medvirkning	Veileder for medvirkning - Buskerud fylkeskommune (bfk.no)
		Planlegging – Regional plan/ myndighetsutøvelse	Oppfølgende arbeid med Regional plan for Norefjell-Reinsjøfjell - Buskerud fylkeskommune (bfk.no) regional-plan-for-areal-og-transport-i-buskerud-2018-2035.pdf (bfk.no)
		Planlegging - Arealregnskap	Veileder for arealregnskap
		Planlegging – Planveiledning	Planveiledning - Buskerud fylkeskommune (bfk.no)
Fylke	Fylkeskommunen i Nordland	Besøksforvaltning	Besøksforvaltning inn i planarbeid - Besøksforvaltning (nfk.no)
		Medvirkning – kræsjkurs	PowerPoint-presentasjon (ks.no)
Andre	NINA	Besøksforvaltning	Studie av fritidsboliger, ferdsl og fremtidsbilder
	Visit Norway	Besøksforvaltning	Reiselivets håndteringsevne
	Tverga	Medvirkning	Praktiske metoder - Tverga
	Buskeruds næringshage	Planlegging – hytteutvikling	Norges mest bærekraftige hyttefelt - Buskerud Næringshage (nhage.com)
	Friluftsrådenes Landsforbund	Planlegging – Friluftsporter	Friluftsporter - Friluftsrådenes Landsforbund (friluftsrad-no.herokuapp.com)
	DNT, Innovasjon Norge, Friluftsrådenes Landsforbund	Tursti – Skilting	Skiltmanual – Merkehåndboka (merkehåndboka.no)

3.4.6 Besøksforvaltning etter plan- og bygningsloven på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå

3.4.6.1 Plan- og bygningsloven

Plan- og bygningsloven regulerer hva som skal bygges ut og hva som skal vernes, og at vedtatte planer skal være et felles grunnlag for kommunal, regional, statlig og privat virksomhet i planområdet. Det står i loven at planleggingen skal fremme helhet ved at sektorer, oppgaver og interesser i et område ses i sammenheng gjennom samordning og samarbeid om oppgaveløsning mellom sektormyndigheter og

mellom statlige, regionale og kommunale organer, private organisasjoner og institusjoner, og allmennheten. Besøksforvaltning og besøksstrategier kan inngå i planlegging etter plan- og bygningsloven, men trenger ikke det. Besøksstrategier eller besøksforvaltning kan også være en temaplan som ikke er en plan etter plan- og bygningslovens bestemmelser, eller inngå i en temaplan for et annet tema som hyttebygging eller næring.

Reisemålsutvalget legger også vekt på at plan- og bygningsloven er sektorovergripende og at kommunene har stor frihet til å velge hvilke temaer som tas opp i strategiske planer og at det rom for å ta inn besøksforvaltning/besøksstrategier i strategiske planer (NOU, 2023:10). Utvalget foreslår å legge besøksstrategier inn i planstrategi og kommune(del)plan(er) for å sikre bred involvering og at besøksforvaltning vurderes i sammenheng med resten av samfunnsutviklingen i kommunen. For større områder mener utvalget at regionale eller interkommunale planer kan være aktuelt.

3.4.6.2 Staten sin rolle

Staten kan fremme egne planer etter plan- og bygningsloven, men har først og fremst en viktig rolle som veileder for fylkeskommuner og kommuner via Kommunal- og distriktsdepartementet, som også har nasjonalt ansvar for plan- og bygningsloven.

Regjeringen skal etter plan- og bygningsloven fremme statlige forventninger til planleggingen på fylkeskommunalt og kommunalt nivå. Selv om besøksforvaltning ikke er nevnt i nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging (Kommunal- og distriktsdepartementet, 2023) som sådan, er det forventninger om at man bruker planarbeid for å imøtekomme behovene til både innbyggere og besøkende og for å sette rammer på hvordan reiseliv skal utvikles. Begge forventninger er sentrale elementer i besøksforvaltning. I tillegg finnes det statlige planretningslinjer. Per i dag finnes det retningslinjer for differensiert forvaltning av strandsonen langs sjøen (2021), klima- og energiplanlegging og klimatilpassning (2018), samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging (2014), barn og planlegging (1995) og vernede vassdrag (1994). Kommunal- og distriktsdepartementet utarbeider også veiledere for plan-systemet og temaveiledere. Temaveilederne tar opp ulike tema, det finnes blant annet veiledere for fritidsboliger (2022), reindrift (2021), landskapskonvensjonen (2009), jordskiftevirkemidler i byer, tettsteder og hytteområder (2008) og landbruk (2012). Veiledere for besøksforvaltning og besøksstrategier ligger per i dag hos Miljødirektoratet.

Ved konflikter og der vilkårene for egengodkjenning av planer i kommunene ikke er oppfylt, har staten både meklingsansvar og rett til å godkjenne eller avvise planforslag. Dersom en kommunal arealplan strider mot nasjonale eller vesentlige hensyn og interesser kan en rekke gitt forvaltningsmyndigheter fremme innsigelse, hvor Statsforvalter fungerer som mekler hvis man ikke blir enige. Løses ikke saken heller ved mekling, sendes den til Kommunal- og distriktsdepartementet for endelig avgjørelse. Statsforvalterne som regional representant for staten har her et generelt veiledningsansvar overfor kommunene på vegne av staten.

3.4.6.3 Fylkeskommunes rolle

Fylkeskommunene har et veiledningsoppdrag ovenfor kommuner. Både Buskerud, Trøndelag og Nordland fylkeskommuner veileder per i dag kommunene i besøksforvaltning og bidrar med å øke kunnskapsgrunnlaget både ved å utvikle metoder og å innhente lokal kunnskap som kommuner kan bruke videre.

Fylkeskommunene kan etter plan- og bygningsloven utarbeide regionale planer for hele eller deler av fylket. Disse vil kunne bidra med kunnskap til kommunale planer og være retningsgivende for planarbeidet og hva slags retningslinjer og bestemmelser de kommunale planene bør innføre.

Viken fylkeskommune utarbeidet en regional plan for regionen Norefjell-Reinsjøfjell som gjelder i perioden 2020-2035. Planen omfatter områder i Flå, Krødsherad, Sigdal, Nore og Uvdal og Nesbyen kommuner (Viken 2020):

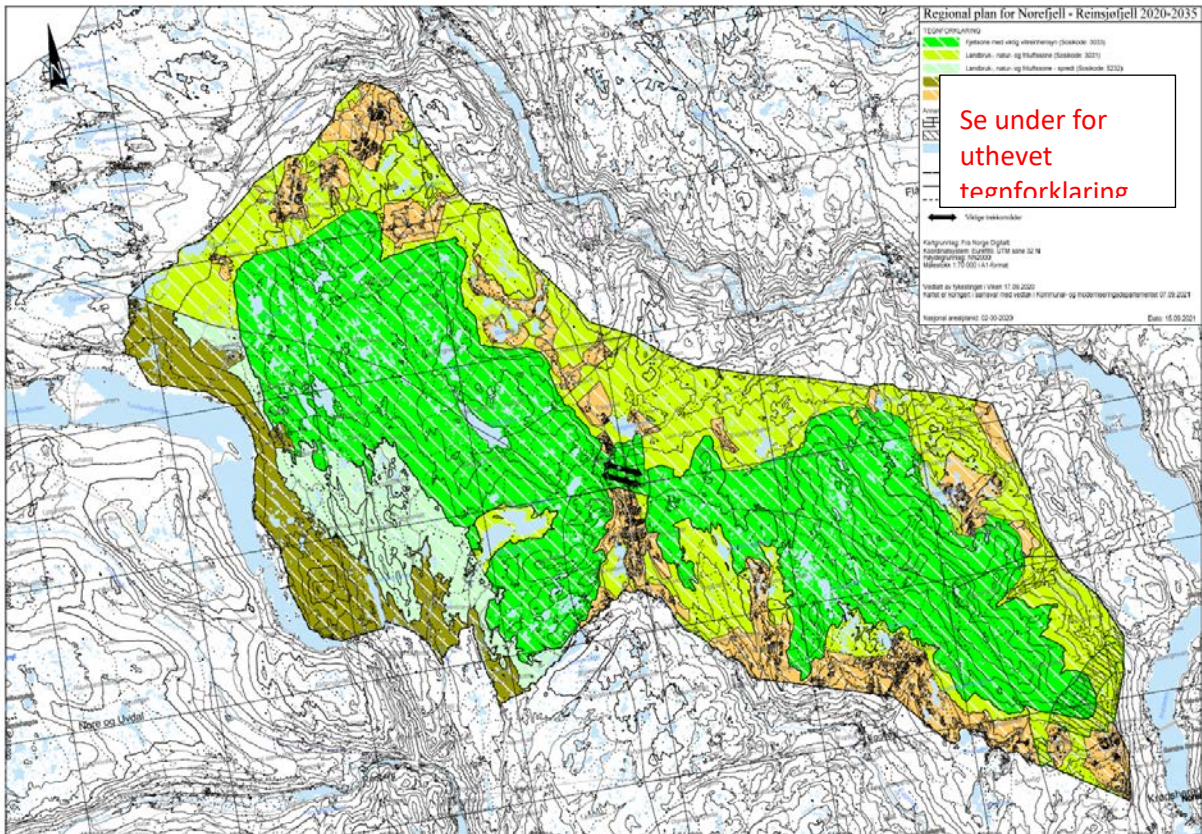
«Formålet med den regionale planen er å komme fram til en langsiktig og helhetlig strategi for bruk av fjellområdene. Gjennom helhetlige vurderinger skal blant annet villrein, lokal nærings- og samfunnsutvikling og friluftsjnteresser søkes ivaretatt. Sambruk og sameksistens mellom disse gruppene synes særlig viktig i dette fjellområdet.»

Den regionale planen skal gi rammer og forutsigbarhet for videre og mer detaljert planlegging i de enkelte kommunene. (Viken 2020:7)»

Planen deler inn planområdet i fem ulike soner

1. **Fjellsone med viktige villreinhensyn** (45 prosent av planområdet). Sonen skal fylle en viktig funksjon som friluftsområde. Handlingsprogrammet foreslår å utarbeide en felles sti- og løypeplan. Viktige føringer i sonen er at det ikke skal tillates nye veier og nye fritidsbygg. Alpine aktiviteter skal videreutvikles innenfor arealer avgrenset i plankartet.
2. **Landbruk, natur og friluftssone** (28 prosent av planområdet). Rammene for tilrettelegging for friluftsliv er vide og opp til den enkelte kommune.
3. **Landbruk, natur og friluftssone spredt** (sju prosent av planområdet). Denne sonen skiller seg fra landbruks-, natur- og friluftssonen ved at forsiktig og spredt utbygging **kan tillates** etter nærmere vurderinger i kommende kommuneplanrullering.
4. **Utviklingssone** (åtte prosent av planområdet). Hensikten med sonen er å gi rom for noe videre utvikling i et område med relativt beskjeden utbygging. Nye utbyggingsområder må avklares i kommuneplanrullering.
5. **Utbyggingssone** (12 prosent av planområdet) utgjør et potensiale på rundt 8000 nye enheter.

Det er utarbeidet et plankart som viser sonene, se illustrasjon under (figur 3.35).

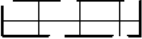
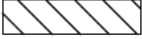
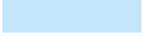

Regional plan for Norefjell - Reinsjøfjell 2020-2035

TEGNFORKLARING

- Fjellsone med viktig villreinhensyn (Sosikode: 3033)
- Landbruk-, natur- og friluftssone (Sosikode: 3031)
- Landbruk-, natur- og friluftssone - spredt (Sosikode: 5232)
- Utviklingszone (Sosikode: 3035)
- Utbyggingssone (Sosikode: 1120)

Annen informasjon

- Naturvernområder
- Alpin infrastruktur og idrettsanlegg
- Sjø og vassdarg
- Regional plangrense
- Arealsoneregrense
- Områderegulering
- Viktige trekkområder

Figur 3.35: Plankart regional plan. Faksimile fra Viken (2020:53). Tegnforklaring er uthevet for lesbarhet.

Planen har retningslinjer knyttet til blant annet videre planlegging og saksbehandling, byggeskikk, naturmangfold, kulturminner og energi. Det er også retningslinjer knyttet til de ulike sonene, og det er utarbeidet et handlingsprogram for planen. Dette innebærer også at det er etablert et råd for området som følger opp planen og fungerer som arena for felles kunnskapsoppbygging om villrein, skrantesyke, fjellbasert næringsutvikling, utvikling innenfor friluftsliv og så videre. Fokusområdene for dette arbeidet er

- Kommunal planlegging og oppfølging
- Felles sti- og løypeplan
- Området-Flatvollen
- Verdiskaping og attraksjonskraft
- Utdfordringer knyttet til villreinens arealbruk

Etter at planen ble vedtatt, er det startet opp en arbeidsgruppe for verdiskaping og attraksjonskraft ledet av Viken (senere Buskerud) fylkeskommune og der kommunene er representert. Planarbeidet har også ført til at det utarbeides en sti- og løypeplan på fylkeskommunalt nivå.

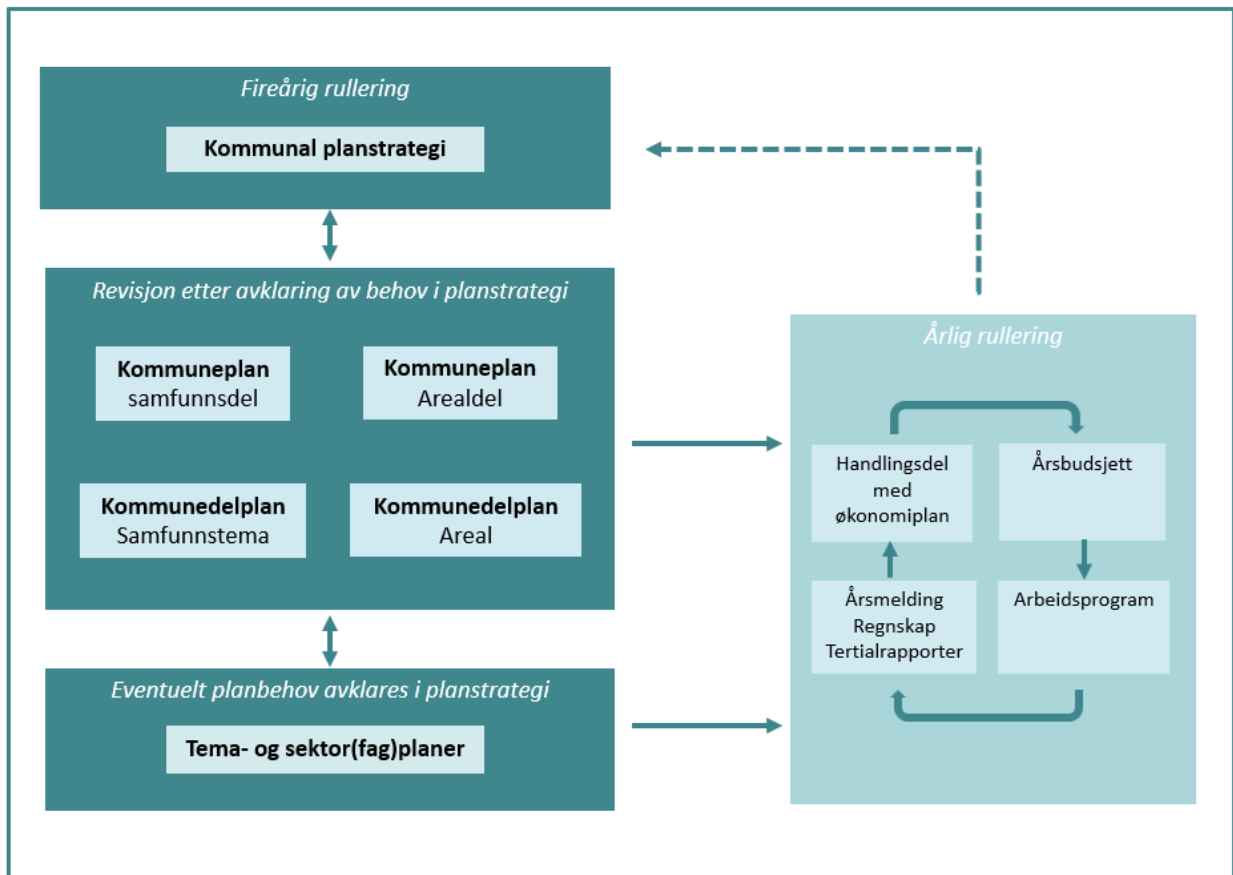
Viken fylkeskommune finansierte også en rapport fra Menon om bærekraftig arealutvikling i Norefjell-Reinsjøfjell. I rapporten pekes det på at det er sterk vekst i antall fritidsboliger i området og at fritidsboligbygging gir konflikt mellom lokaløkonomisk vekst og naturhensyn (Handberg mfl. 2022). På lokalt nivå gir dette verdiskaping og nye arbeidsplasser, men fritidsboligene påvirker naturen og friluftslivet, og Menon finner at befolkningen ønsker redusert fritidsboligutbygging. Menon mener at fra et nasjonalt perspektiv er redusert utbygging samfunnsøkonomisk lønnsomt og at det bør sees på lokale strategier for verdiskaping med mindre negative virkninger. Menon skisserer flere mulige lokale strategier for verdiskaping, mer bruk av lokale ressurser i byggefasen og større fortjeneste når fritidsboligene selges.

Regional plan for Norefjell-Reinsjøfjell (Viken fylkeskommune 2020) setter grenser og betingelser for næringsaktivitet inkludert fritidsboligbygging. Planen brukes også som grunnlag for å initiere kunnskapsarbeid for mer bærekraftig bruk og forvaltning av fjellområder.

3.4.6.4 Kommunen sin rolle

Som vi har vært inne på, har kommunen en viktig rolle i besøksforvaltning først og fremst som samfunnsutvikler og som ansvarlig for areal- og samfunnsplanlegging etter plan- og bygningsloven. Den har også ansvaret for å følge opp statlige føringer og regionale planer, i dette tilfellet den regionale planen for Norefjell-Reinsjøfjell.

Kommuneplansystemet, som vist i figur 3.36 er et felles system for kommunal planlegging. Besøksforvaltning kan inngå på forskjellige måter i alt fra strategiske valg kommunen gjør for besøksforvaltning til mer detaljerte betraktninger knyttet til den lokale situasjonen og reguleringsbestemmelser eller retningslinjer i arealplaner. En besøksstrategi kan også utformes som en temaplan eller kommunedelplan etter veiledningsmaterialet fra Miljødirektoratet (2022).

Figur 3.36: Plansystemet i kommunen (figur utarbeidet av Gry Rustad Pettersen, basert på veiledningsmateriale for Plan- og bygningsloven).

Som tidligere nevnt (kap. 3.4.5) kan også andre lover spille inn på hvordan planene eller en besøksstrategi utformes. Figur 3.37 viser hvordan Nordland fylkeskommune ser på handlingsrommet for besøksforvaltning (Nordland fylkeskommune 2022). Det lokale handlingsrommet består av både plan- og bygningsloven, andre sektorlover og kommunens evne og kapasitet til å handle.

Figur 3.37: Lokalt handlingsrom, fra folkevalgtopplæring for besøksforvaltning utarbeidet av Nordland fylkeskommune. Faksimile fra Nordland (2022:18)

I tillegg kan arbeidet med besøksforvaltning kobles til andre oppgaver og tjenester kommunen har. Dette gjelder skjenkebestemmelser, anbud, anskaffelser, næringsfond med mer.

3.4.7 Kommunene i NR-regionen

Kommunene i NR-regionen er viktige reiselivskommuner, og har mye felles i sin tilnærming til reiseliv. For eksempel er kommunene Sigdal, Krødsherad, Flå og Nesbyen merket med ordningen 'bærekraftige reisemål'³⁵. Likevel er det også noen ulikheter i hva kommunene legger vekt på i forbindelse med besøksforvaltning. Dette er illustrert i tabell 3.28 som viser hvilke problemstillinger disse fire kommunene ønsker å prioritere.

³⁵ [Merket for Bærekraftig reisemål | En nasjonal merkeordning \(visitnorway.no\)](#)

Tabell 3.28: Hva kommunene har definert som viktige problemstillinger i sin kommune.

Nesbyen	<ul style="list-style-type: none"> - Øke antall innbyggere - Flere nye arbeidsplasser - Sentrumsutvikling - Boliger til kjøp og leie - Styrke posisjonen som hytte- og reiselivskommune - Ledende sykkeldestinasjon - Økt fysisk aktivitet og deltakelse - Ta vare på natur og miljø, effektiv og bærekraftig arealutnyttelse - Bærekraftig reisemål 	Krødsherad	<ul style="list-style-type: none"> - Turistdestinasjon i et langsiktig og bærekraftig perspektiv - Naturinngrep og klimagassutslipp knyttet til å være en turist- og hyttekommune og vern av biologisk mangfold og rødlistede arter - Hvordan man kan opprettholde eller forbedre befolkningsutvikling og økonomi i mindre distriktskommuner på en «oppriktig» bærekraftig måte Teknologit utvikling - mindre miljøbelastning per person - Verktøy for stedsutvikling - Verktøy for kanalisering av besøkende (og lokalbefolkning) - Bærekraftig reisemål
Flå	<ul style="list-style-type: none"> - Opptatt av god planlegging og ønsker en bærekraftig utbygging av fritidsbebyggelse - Opptatt av omgivelsene og naturområdene - Samarbeid med viktige aktører - Bærekraftig reisemål 	Sigdal	<ul style="list-style-type: none"> - Styre og tiltrekke seg turister med et mål om at flere skal kunne leve av turisme i årene som kommer - Gå fra en tradisjonell hyttekommune til en reiselivskommune - Hvor høyt til fjells en skal tillate hyttebygging og andre installasjoner - Eggedal som fjellandsby - Det er ikke så mange lokale spenninger mellom aktører, men heller mangel på samarbeid - Bærekraftig reisemål

Kommunene har flere former for samarbeid knyttet til besøk. Viktige samarbeid for kommunene er:

- Merkeordningen Bærekraftig reisemål fra Visit Norway
- Pilotprosjektet om grønn mobilitet gjennom Testarena Norefjell gjennom Statens vegvesen
- Destinasjonsselskap
- Prosjektet 'Ett fjell'
- Prosjekt 'Norefjellvarden'

Kommunene har også felles møter med Buskerud fylkeskommune på flere arenaer og i medvirkningsprosesser.

3.4.8 Hvordan besøksforvaltning kan innarbeides i planarbeid

I utredningen om reisemål for en bærekraftig fremtid blir det anbefalt at det lages en veileder for besøksforvaltning som blant annet tar utgangspunkt i erfaringene fra Nordland, samtidig som det er behov for at kompetansen omkring besøksforvaltning økes (NOU 2023:10). Det samme kommer frem i et forskningsprosjekt ved NMBU (Stokke mfl., 2023). Her fremheves det at ved siden av å være planmyndighet, er også kommunene en viktig demokratisk institusjon, der mål og strategier blir politisk forankret, både gjennom beslutninger i folkevalgte organer og gjennom kravene i plan- og bygningsloven om brede medvirkningsprosesser. Særlig kommuneplanens areal- og samfunnsdel skal fungere som en felles arena hvor sektor- og verneforvaltning, reiselivsnæring og sivilsamfunnet skal kunne delta aktivt. I tillegg kan kommunene i samarbeid med andre aktører med interesser i planleggingen, sikre at utviklingen av reiselivet og lokalsamfunnet sees i sammenheng, og at reiselivsutviklingen skjer på lokalsamfunnets premisser og som en del av stedsutviklingen.

Basert på det vi har funnet kan besøksstrategier være en egen strategi eller innpasses i andre planer og andre rutiner. Det er heller ikke noe motsetningsforhold mellom det å lage en egen plan eller innarbeide besøksperspektivet i andre planer. Det kan derimot være en styrke å ha besøksforvaltning innpasset i planer på alle nivå for å få til en helhetlig tilnærming.

Ulike offentlige myndigheter vil ha ulike roller i tilknytning til henholdsvis besøksforvaltning, utarbeidelse av besøksstrategier og behandling av besøksstrategier. Tabellen under gjør rede for de ulike rollene stat, fylkeskommune og kommuner har i disse tre prosessene.

Tabell 3.29: Ulike roller for oppgaver knyttet til besøksforvaltning og besøksstrategier.

Oppgave/rolle	Stat	Fylkeskommune	Kommune
Besøksforvaltning	Veilede fylkeskommuner og kommuner (Miljødirektoratet og Kommunal- og distriktsdepartementet)	Veilede kommuner	Innarbeide besøksforvaltning i kommunale planer og strategier
Utarbeide besøksstrategi	Lage veiledningsmateriale for besøksstrategi (Miljødirektoratet og Kommunal- og distriktsdepartementet)	(Utarbeide regional besøksstrategi) Veilede kommuner	Utarbeide besøksstrategi Medvirkning og samskaping
Behandle besøksstrategi	Godkjenne besøksstrategier for nasjonalparker (Miljødirektoratet)	(Vedta besøksstrategi) Veilede kommuner Følge opp retningslinjer regional plan	Vedta besøksstrategi
Planbehandling	Veiledningsmateriale Løse innsigelser til planer	Utarbeide regional plan Vurdere behov for innsigelser til kommunale planer	Utarbeide eller behandle kommunale planer

Kommunen har en spesiell rolle i besøksforvaltning og planlegging, og tabell 3.30 viser på hvilken måte besøksforvaltning kan være interessant med hensyn til planer etter plan- og bygningsloven.

Tabell 3.30: Hvordan besøksforvaltning kan innpasses i planarbeid.

Planer etter plan og bygningsloven	Besøksforvaltning	Innhold knyttet til besøksforvaltning
Planstrategi	Oversiktsbilde og status Om det skal lages en egen besøksstrategi Hvilke andre planer besøksforvaltning skal inngå i	Aktøroversikt Oversikt over situasjonen, befolkningsmønster, reisemønster, lokal samfunnsutvikling, stedsutvikling og besøk Retning på utvikling Oppfølging av retningslinjer i regionale planer Planbehov for tiltak og medvirkning
Kommuneplanens samfunnsdel	Innarbeide mål om og strategier for besøksforvaltning Arealbruksstrategi	Aktøroversikt Oversikt over situasjonen, befolkningsmønster, reisemønster, lokal samfunnsutvikling, stedsutvikling og besøk Mulighetsrom Retning på utvikling for besøk Oppfølging av retningslinjer i regionale planer Planbehov for tiltak og medvirkning
Kommuneplanens arealdel	Arealbruk knyttet til hyttebygging og besøk Infrastrukturbehov Bestemmelser og retningslinjer til andre planer	Arealregnskap Oversikt over situasjonen, befolkningsmønster, reisemønster, stedsutvikling og besøk – arealkonsekvenser Oppfølging av retningslinjer i regionale planer Medvirkning Prosessuelle krav til planer på lavere nivå/ gjennomføring

Planer etter plan og bygningsloven	Besøksforvaltning	Innhold knyttet til besøksforvaltning
Kommunedelplan - areal	Arealbruk (besøk trenger ikke være hovedformål) Bestemmelser og retningslinjer for andre planer eller tiltak	Arealregnskap Oversikt over situasjonen, befolkningsmønster, reisemønster, lokal samfunnsutvikling, stedsvikling og besøk – arealkonsekvenser innenfor planområdet (evt. i tilknytning til planområdet) Oppfølging av retningslinjer i regionale planer Medvirkning Prosessuelle krav til planer på lavere nivå/ gjennomføring
Kommunedelplan - tema	Kunnskap om tema (besøk trenger ikke være hovedtema) Retningslinjer for andre planer eller tiltak	Oversikt over situasjonen, befolkningsmønster, reisemønster, lokal samfunnsutvikling, stedsvikling og besøk Oppfølging av retningslinjer i regionale planer Medvirkning Prosessuelle krav til planer på lavere nivå/ gjennomføring
Strakstiltak	Vurdere om det er behov som må møtes før planer etter plan- og bygningsloven er på plass	

3.5 Integrering av brikkene i INNOMET-veilederen

Metodene beskrevet i kapitler 3.1 - 3.3 er satt sammen i en veileder, som også bygger på kunnskap oppsummert under kapittel 3.4. INNOMET-veilederen er offentlig tilgjengelig ([Veilederen](#)) og bør brukes sammen med denne sluttrapporten som utdyper de ulike delene av veilederen. Begge er sentrale publikasjoner fra INNOMET-prosjektet.

Veilederen ble produsert i samarbeid med Viken/Buskerud fylkeskommune og med de fem kommunene i NR-regionen: Flå, Nesbyen, Krødsherad, Nore og Uvdal og Sigdal. Hovedresultatene ble satt sammen i et utkast etter at disse hadde blitt presentert og diskutert i et verksted der alle samarbeidspartnerne var til stede. Utkastet ble sendt ut/ delt med samarbeidspartnere som fikk mulighet til å komme med innspill underveis. Veilederen ble også diskutert i et digitalt verksted før prosjektets slutt. Innspill fra samarbeidspartnere ble samlet inn og innarbeidet i et revidert utkast av veilederen.

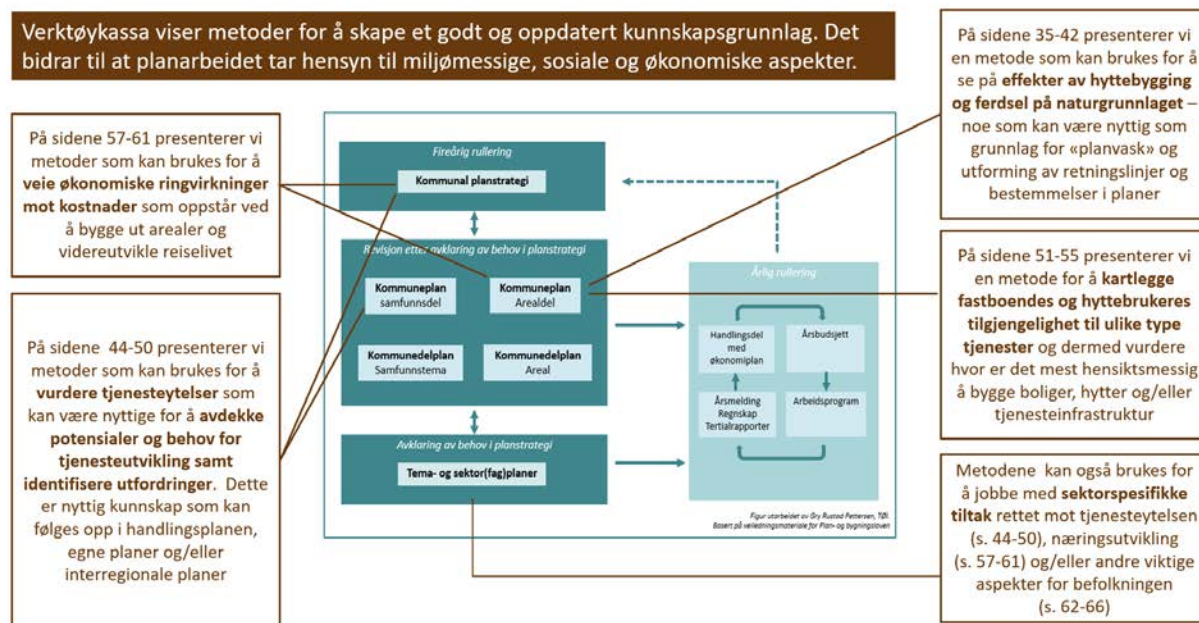
Siden besøksforvaltning er en ny tilnærming i Norge, forsøker INNOMET-veilederen å svare på hvordan besøksforvaltning kan integreres i plansystemet for en mer helhetlig og forutsigbar samordning av reiselivet og lokal samfunnsutvikling. Videre ønsker vi med veilederen å øke bevisstheten om besøksforvaltning og om viktigheten av å ta med besøksforvaltning i planarbeid. Veilederen er rettet mot alle som er involvert i kommunal planlegging etter plan- og bygningsloven, men også mot regionale forvaltningsmyndigheter, ettersom besøksforvaltning kan kreve et regionalt perspektiv.

Veilederen er bestått av tre moduler.

1. I første modul får lesere en introduksjon til veilederen og begrepet besøksforvaltning, samt om hvorfor det er viktig å integrere besøksforvaltning i planarbeid og i tillegg til de 9 hovedprinsippene som veilederen bygger på (figur 3.38), får leseren en oversikt over veilederens verktøykasse (figur 3.39).
2. I andre modul av veilederen utdypes det hvordan besøksforvaltning kan integreres i ulike deler av planarbeidet. Dette er illustrert med eksempler fra Vågan kommune. Denne modulen redegjør også for viktigheten av medvirkning i besøksforvaltning og planarbeid.
3. I den tredje modulen presenteres metoder som kan være nyttige å ta i bruk når besøksforvaltning skal integreres i kommunale planer. Metodene gir kommunene et kunnskapsgrunnlag for å prioritere og styre utviklingen slik at besøksforvaltningen både er bærekraftig og bidrar til lokal verdiskaping. Modulen omfatter også en oversikt over ressurser som kan være nyttig for arbeidet med besøksforvaltning.

- **Besøksforvaltning passer i alle planer!** Plan- og bygningsloven er sektorovergripende og gir kommunene en god verktøykasse i arbeid med besøksforvaltning. *Besøksforvaltning kan tas inn i alle kommunens planer, og kommunen kan også velge å lage en egen plan for besøksforvaltning.*
- **Start der dere er!** Selv om planstrategien er den planprosessen der kommunestyret prioriterer sine planer for den kommende perioden, trenger dere ikke å vente i fire år før arbeidet med besøksforvaltning starter opp. Om det er i arbeidet med kommuneplanen at tankene om besøksforvaltning dukker opp, begynn med kommuneplanen. Om det ikke er noen aktuelle planprosesser der besøksforvaltning kan integreres, start med å hente inn kunnskap om utfordringer og muligheter.
- **Besøksforvaltning skal bygge på kunnskap!** Kunnskap er nødvendig for å nå målet om å ivareta bærekraft og lokal verdiskaping. Dette kan være kunnskap om hva som skjer i egen kommune, i nabokommunene og i regionen. Kunnskap må være grunnlaget for de prioriteringene som skal gjøres.
- **Tenk kortsiktig og langsiktig samtidig!** Det er viktig å se langt fram for å styre stødig, men det er også fornuftig å jobbe med det som skjer her og nå. De ulike planene har forskjellige tidshorisonter, og besøksforvaltning bør integreres både i planer med kort tidshorison og planer som har lengre tidshorison.
- **Forankring og medvirkning er viktig!** Forankring og medvirkning er helt sentralt for å lykkes med besøksforvaltning. Det er gjennom disse prosessene det skapes balanse mellom muligheter og utfordringer, mellom vern og utvikling, og mellom besøkende og fastboende. Ikke minst er dette viktige prosesser for å hente kunnskap og informasjon.
- **Helhet og sammenheng er smart!** Når man sitter på hver sin tue, er det fare for at misforståelser oppstår. Ved å jobbe sammen og på tvers av interesseområder, kan muligheter fanges opp og ressursene utnyttet bedre. Konflikter kan løses tidligere og raskere når det er samarbeid om besøksforvaltningen. Det å involvere de som blir berørt, bidrar til å unngå konflikter. Dette gjelder også internt i kommuneadministrasjonen! Kanskje kommunen skal opprette et tverrsektorielt råd for besøksforvaltning?
- **Ta misnøyen på alvor!** Det vil alltid være ulike interesser og meninger om planlegging av arealer og ressurser, og det er viktig å ta høyde for dette i planleggingen. En god prosess kan bidra til større aksept for planvedtaket selv om ikke alle er enige i prioriteringer og innhold. Å være enige om å være uenige kan noen ganger være det beste resultatet av en god prosess.
- **Planvask gir oversikt!** Gamle planer kan være i strid med dagens mål for samfunnsutviklingen. Planvask er en metode for en systematisk og strategisk gjennomgang av kommuneplanens arealdel og eldre reguleringsplaner slik at plangrunnlaget møter dagens kunnskap, politikk og lovverk. Kommunen står ganske fritt til å oppheve gamle reguleringsplaner (se for eksempel enkelplanlegging.no for veiledning).
- **Besøksforvaltning handler om å være forberedt!** Noen ganger kjenner kommunen til hvem som kommer på besøk, hvor mange de er og hva som kreves av vertskapet. Andre ganger skjer det noe som ingen var forberedt på! Det kan være en naturperle som får en plutselig popularitet i sosiale medier, og trengsel av folk oppstår der det ikke har vært så mange før. Eller været kan by på utfordringer som setter mange besøkende i en situasjon der de trenger hjelp fra kommunens beredskapstjeneste. Når besøksforvaltningen er helhetlig og sektorovergripende både i planer og i praksis, kan også de uventede situasjonene håndteres på best mulig vis!

Figur 3.38: Råd for integrering av besøksforvaltning i planarbeid (Kilde: INNOMET-veilederen).

Figur 3.39: INNOMET-veilederens verktøykassa (Kilde: INNOMET-veilederen).

4 Oppsummering

4.1 Læringspunkter fra analysen

INNOMET-prosjektet illustrerer at det er mulig å skape kunnskap og konkrete verktøy som muliggjør a) å ta hensyn til alle befolkningssegmenter og b) å veie økonomiske, sosiale og miljømessige aspekter mot hverandre i plan- og utviklingsarbeidet.

Resultatene fra analysen av **ferdsel og villrein** viser at effektene som hyttebyggingen har på natur og lokalsamfunn handler om mye mer enn selve hytta og hyttefeltene som bygges ut. Det menneskelige fotavtrykket strekker seg langt inn i rekreasjonsområdene, som kan ha sårbart dyre- og planteliv, og den økte ferdselen kan påvirke lokalsamfunnet og deres bruk av friluftsområdene. Bruken av landskapene rundt hyttefeltene strekker seg innenfor en radius av en dagstur (gjærne 4-5 km), og det meste av ferdsel i disse fjellnære hyttefeltene strekker seg innover snaufjellet og overlapper da med sårbare områder for villreinen. Det ble identifisert flere store arealer med ferdsel ut fra hyttene som overlapper med villreins arealbruk, i sør-øst, i den sårbare trekkpassasjen ved Flatvollen, og i områder nord-vest. Samtidig ble det identifisert store arealer der det ikke er så stor ferdsel. Differensiert ferdsel mellom intensivt brukte og mindre brukte områder er viktig, samtidig som man i fremtiden hindrer hytteutvikling som vil generere ny ferdsel inn i det som i dag er stille områder. Det er viktig å vite at overlappanalysen viser potensielle konfliktområder mellom villrein og ferdsel, men ikke sier noe om hvilke effekter dette har på villreinen. Villreinen på Norefjell-Reinsjøfjell er blant de «tammeste» i Norge, og har en større evne til å tilpasse seg ferdsel enn andre villreinstammer.

Resultater fra analysen av data fra **spørreundersøkelsen** tyder på at mange er misfornøyde med kollektivtilbudet i samferdselssektoren. Resultater viser også at betydelig andeler av fastboende er misfornøyde med beredskapstjenester og med enkelte handelstilbud. Analysen kan også tyde på at besøkende er mer fornøyde med vinter- enn med sommertilbudet. Aktiviteter rettet mot barn og unge er noe som også savnes av både fastboende og hyttebrukere. Det er igjen viktig å være klar over at resultater fra spørreundersøkelsen kun i begrenset grad kan brukes for å trekke slutninger fordi det er betydelige skjevheter i spørreundersøkelsens utvalg. Men disse svakhetene har ikke hindret utvikling og testing av metoder.

Ved å ta i bruk **metoden for produksjon av nøkkeltall** har vi illustrert at disse nøkkeltallene kan være nyttige for å estimere framtidige tjenestebehov basert på forventet befolknings- og besøksutvikling. En slik kunnskap kan igjen nyttiggjøres i etableringer av prioritetsområder i planer for framtidige samfunnsutvikling (kommuneplanens samfunnsdel). Nøkkeltall kan også brukes for å avdekke uutnyttet potensial i tjenesteytelser med utgangspunktet i tjenester som tilbys på tvers av kommunegrenser, dvs. i nabo-kommunen og/eller regionen kommunen inngår i (der dette er relevant). Anvendelsen av metode for produksjon av nøkkeltall avdekker noen sentrale funn:

- Besøkende bidrar generelt til et bedre tjenestetilbud enn det en kunne forventet med kun fastboende befolkning. Dette gjelder de fleste tjenestene, men det er noen unntak
- Det ekstra tjenestetilbudet som følge av besøkende er imidlertid ikke så omfattende som gjennomsnittet for tilsvarende regioner i Sør-Norge. Det ser ut til at hytter i NR-regionen ikke gir de sysselsettingseffektene som hytter lenger vekk fra større byområder gir.
- Lavere sysselsettingseffekt innen tjenester som følge av besøkende kan ses på som et potensial for et bedre tjenestetilbud, men krever en bevissthet rundt geografisk plassering av både hytter, boligområder og tjenester.
- For en del tjenester, både offentlige og private, er det en klar arbeidsdeling mellom kommunene, det vil si besøkende i én kommune etterspør tjenester i en annen kommune, og noen kommuner er dermed overrepresenterte med hensyn til sysselsetting i denne tjenesten i forhold til nabokommunen som er underrepresentert.

Det siste punktet er i en del tilfeller det viktigste og åpner opp for flere dilemmaer. For offentlige tjenester (i analysen er beredskapstjenester brukt som eksempel) representerer tjenestene en utgift og rekrutteringsutfordringer for det offentlige. En kommune som er underrepresentert med slike tjenester – eller ikke har slike tjenester i det hele tatt – kan dermed etablere mange nye hytter uten å måtte betale for de ekstra tjenestene disse hyttene behøver. For private tjenester som representerer inntekter og sysselsetting, vil en slik arbeidsdeling virke motsatt. En kommune med lite av tjenesten vil sitte igjen med kostanden ved naturinngrep og tilrettelegging av infrastruktur ved hyttebygging, mens nabokommuner med overrepresentativitet innen de aktuelle tjenestene sitter igjen med økt sysselsetting og inntekter av utbyggingen.

Denne typen problemstilling knyttet til finansiering av fellesgoder og fordeling av inntekter/sysselsetting av markeder som ikke forholder seg til kommunegrenser er en ofte tilbakevendende problemstilling innen reiselivet. I praksis taler dette for at planlegging knyttet til lokalisering og volum av hyttebygging bør foregå på regionalt nivå og ikke på kommunalt nivå.

Vi har også illustrert at **tilgjengelighetsanalysen** kan brukes til å vurdere hvor god/dårlig tilgjengeligheten til tjenestetilbud er ut ifra andel av befolkning (fastboende, hyttebrukere) som bor innen visse reiseavstander og/eller reisetider til nærmeste tjenestetilbudet; sammenligne tilgjengelighet på tvers av tjenestekategorier, kommuner, regioner og/eller befolkningssegmenter (for eksempel fastboende vs. hyttebefolkning); og undersøke tilgjengelighet til tjenestetilbudet blant framtidige befolkningssegmenter ut ifra hvor man planlegge og bygge (fritids)boliger og/eller utvide tjenestetilbud.

Anvendelsen av metoden på tilgjengelighetsanalysen på enkelte tjenestekategorier tyder på at en betydelig andel av hyttebefolkningen bor langt unna beredskapstjenester. Dette kan føre til utfordringer i visse situasjoner, ettersom hyttebefolkningen kan utgjøre en betydelig andel av populasjon i noen perioder. Vi ser også at over en tredjedel av fastboende bor på steder der polititjenester har lengre reisetider enn 30 minutter. Og at tilgjengelighet til disse tjenestene er dårligere enn i kommuner med lignende sentralitet.

Bruk av metoden viser også at tilgjengeligheten med bil til tjenester som dekker essensielle behov varierer på tvers av kommuner og befolkningssegmenter. Når det gjelder dagligvarebutikker, skiller Sigdal seg ut fordi – i motsetning til de andre kommuner – hyttebrukere har kortere reisetider til dagligvarebutikker enn fastboende. Videre viser bruk av metoden at forskjeller i tilgjengeligheten ikke kan forklare forskjeller i tilfredshetsnivå mellom fastboende og hyttebrukere.

Videre ser vi at begge metoder (produksjon av nøkkeltall og tilgjengelighetsanalysen) kan supplere hverandre. Mens førstnevnte kan bidra til å avdekke behov for å utvide tilbud, kan tilgjengelighetsanalysen bidra til å avklare hvor er det mest hensiktsmessig å lokalisere tjenester som den nye befolkningen har behov for.

INNOMET illustrerer nok en gang at presisjonsnivået i den framskaffede kunnskapen om **økonomiske virkninger** av reiseliv på kommunenivå påvirkes ikke av mangel på metoder, men av svakheter og mangler i datagrunnlaget på flere områder. Dette gjelder både etterspørselssidedata (overnattingsdata, bruksomfang fritidsboliger, forbruks- og handelsmønsterdata) og tilbudssidedata (omsetningsdata og andre regnskapsdata). Estimering av økonomisk verdiskaping burde dermed forenkles for å produsere en metode tilpasset til data som er tilgjengelig, eksisterende kunnskap og rammen og formål til prosjektet.

Når det er sagt, har vi drøftet bruk av andre type data og metoder for å gjøre mer nøyaktige estimeringer av økonomisk verdiskaping.

Man kan høyne presisjonsnivået betydelig for beregningen av økonomiske størrelser som produksjonsverdi, verdiskaping og sysselsetting med produksjon/framskaffelse av gode lokale data på etterspørsels-siden. Dette gjelder da særlig i kommuner med stort innslag av fritidsboliger, hvor detaljhandel og ulike tjenester knyttet til eie og bruk spiller en viktig rolle i den lokale økonomien.

Detaljhandelsdata fra SSB er i utgangspunktet en god kilde for å beregne tilført omsetning, også fra dagsbesøkende og gjennomreisende. Mangel på kunnskap om lokale og regionale handelsmønstre vanskeliggjør imidlertid beregning av reell reiselivsrelatert detaljhandelsandel innen hver kommune.

Et optimalt lokalt datatilfang for å styrke det forvaltningsrelaterte kunnskapsgrunnlaget vil innebære å etablere tidsserier for økonomiske data om reiselivet.

Sistnevnte gjelder også for å følge opp holdninger blant fastboende og besøkende om **sosiokulturelle aspekter** som er viktig for besøksforvaltning. Vi har vist at med kvantitative holdningsundersøkelser som bakgrunn, kan man uttrykke «terskler» som man kan følge opp over tid. Dette kan man gjøre ved å ta utgangspunkt i:

- Andelen som er helt (eller litt) enig i et negativt ladet utsagn, for eksempel utsagnene vedrørende trengsel, trafikk og slitasje på natur,
- Andelen som er helt eller litt uenig i et positivt ladet utsagn, for eksempel om at turismen har flere positive enn negative virkninger og at det gjerne kan bygges flere fritidsboliger i kommunen.

Hvilke prosentandeler helt/litt enig, respektive helt uenig/litt uenig, som eventuelt representerer lokalsamfunnets tåleevne eller toleransegrenser, må tas i stilling til i hver kommune – politisk og forvaltningsmessig.

Holdningsindikatorerne er et relativt enkelt og velegnet overvåkningsverktøy, men det må være et hovedpoeng å følge med på hvordan disse andelenene endrer seg over tid i forhold til hva som kan være akseptable verdier på de enkelte indikatorerne (prosentandeler). Derfor bør kommunene ha som mål å gjennomføre periodiske undersøkelser.

Alle kommunene utenom Nore og Uvdal har nylig (2022/2023) oppnådd sertifisering som bærekraftig reisemål. Sertifiseringsprosessen innebærer at det allerede er utført et betydelig arbeid med kunnskapsinnhenting i fire av de fem kommunene³⁶. Estimering av verdiskaping kan dra nytte av å bygge videre på dette kunnskapsgrunnlaget. Det vil sannsynligvis være ressursmessig og på annen måte rasjonelt at undersøkelsene samordnes i tid og innhold med de tre-årige oppdateringene og innrapporteringene av bærekraftindikatorerne til Innovasjon Norge.

Dokumentasjonskravene i Innovasjon Norges bærekraftindikatorer overlapper en rekke variabler innen verdiskaping. I denne sammenhengen bør man knytte sammen databehov for forvaltningen og datakravene knyttet til den periodiske oppdateringen av Innovasjon Norges indikatorer for sertifisering som bærekraftig reisemål (hvert tredje år). Berøringspunktene her er mange, og man bør utnytte fordeler ved samordning av databehov og -innsamling for sertifisering og for forvaltning generelt. Tabell 4.1 viser hvilke indikatorer fra Innovasjon Norge som vi anser å helt eller delvis overlappes kunnskapselementer i estimering av verdiskaping (AP3).

³⁶ I forbindelse med sertifisering som bærekraftig reisemål utarbeidet TØI tall for overnattinger, forbruk, verdiskaping og sysselsetting for Nesbyen og Flå (Dybedal og Landa Mata 2022). Tilsvarende tall for Sigdal og Krødsherad ble utarbeidet av andre aktører, men er ikke tilgjengelige i offentlige rapporter.

Tabell 4.1: Indikatorer i Innovasjon Norges sertifisering av bærekraftige reisemål, som er helt eller delvis overlappende med problemstillinger og variabler i INNOMET Arbeidspakke 3.

Helt overlappende indikatorer	
C	Bevaring av natur, kultur og miljø
C1-1.1	Destinasjonsledelsen har definert hva som er av både kulturell og kulturhistorisk interesse; steder, objekter eller tradisjoner som kan være en ressurs for reiselivet og hvor sårbarhet i forhold til aktiv bruk er vurdert
C2-2.1	Antall hytter, sommerhus og lignende fritidsbygg på reisemålet
D	Styrking av sosiale verdier
D5-1.1	Avdekking av områder på reisemålet hvor lokalsamfunnet er negativt påvirket av høyt besøksvolum
D5-1.2	Innbyggernes opplevelse av om reisemålet føles overfylt fordi det er for mange turister (fra innbyggerundersøkelsen)
D5-1.3	Gjestenes opplevelse av om reisemålet føles overfylt fordi det er for mange turister (fra gjesteundersøkelsen)
D6-1.2	Andel innbyggere som er positive til reiselivet på reisemålet
D8-1.2	Andel gjester som er fornøyd med oppholdet på reisemålet
E	Økonomisk levedyktighet
E9-2.1	Hvor stor økonomisk verdiskaping genererer reiselivet? Tall fra siste kalenderår
E9-2.2	Økonomiske ringvirkninger av reiselivet (direkte og indirekte konsum)
E10-1.1	Antall overnattinger/gjestedøgn på reisemålet/i reiselivsregionen siste år
E10-1.2	Oversikt over gjestefordeling pr marked og deres estimerte forbruk på reisemålet
Delvis overlappende eller indirekte relaterte indikatorer	
C	Bevaring av natur, kultur og miljø
C1-1.3	Antall besøksmål og attraksjoner på reisemålet registrert på www.kulturminnesok.no og hvor materiell og immateriell kultur og kulturarv aktivt formidles til besøkende
C1-2.3	Antall virksomheter som produserer og selger lokal og regional mat og/eller drikke
D	Styrking av sosiale verdier
D6-1.1	Gjennomføres innbyggerundersøkelser som bygger på den nasjonale innbyggerundersøkelsen minst hvert 3. år
D8-1.1	Gjennomføres gjesteundersøkelser bygget på nasjonal mal i viktige kundesegment minst hvert 3. år
E	Økonomisk levedyktighet
E9-2.3	Kvalitative ringvirkninger av reiselivet (infrastruktur og servicetilbud) er kartlagt og kommunisert til viktige interessentgrupper på reisemålet
E9.3.1	Andel gjestedøgn i lavsesong i forhold til gjestedøgn i høysesong (GINI-koeffisient)
E9.3.2	Gjennomsnittlig oppholdstid norske besøkende på reisemålet/i reiselivsregionen
E9.3.3	Gjennomsnittlig oppholdstid utenlandske besøkende på reisemålet/i reiselivsregionen

Vi har beskrevet hvordan **besøksforvaltning** har utviklet seg fra å bli brukt som tilnærming for besøksstrategier i verneområder til å gjelde for lokal samfunnsutvikling mer generelt. Begrepet besøk gjør det også tydelig at det ikke bare er snakk om turister langveis fra, men at det gjelder alle som besøker et sted. Det er også utviklet opplegg for å tilnærme seg besøk i en lokal kontekst fra et forvaltningssted. Nordland fylkeskommune har utarbeidet veiledningsmateriale til frivilligheten, og hvordan håndtere besøk i form av overturisme. Materialet er utformet på en slik måte at det kan være til nytte for andre steder og for andre typer besøk. I vårt prosjekt har det for eksempel vært viktig å ta opp problemstillinger knyttet til fritidsboliger og plansystemet. Vår erfaring er at veiledningsmaterialet som er utarbeidet i Nordland, fint kan brukes i NR-regionen og i andre kommuner med besøk. Det er spesielt viktig å lage/ha oversikt over aktører og kartlegge verdier for å kunne diskutere besøksforvaltning lokalt.

Et annet viktig læringspunkt er at besøk og besøksforvaltning bør innarbeides i ulike **planprosesser** for å få en helhetlig tilnærming. Det kan være særlig viktig å innarbeide besøksforvaltning i planstrategiarbeid. Planstrategien skal vedtas innen ett år etter at man har fått nytt kommunestyre og er førende for planprosesser i kommunestyreperioden. Det vil være viktig å få inn tema knyttet til besøk både i kunnskapsgrunnlag og i gjennomgangen av den lokale situasjonen. Planstrategien gir også mulighet til å diskutere i hvilke planer besøksforvaltning skal diskuteres, og på hvilken måte tematikken skal utredes og omtales.

I prosjektet finner vi også at fylkeskommunen kan ha en viktig rolle for å ta det helhetlige perspektivet som trengs både gjennom regionale planer og ved arbeid i arbeidsgrupper og planforum. Viken fylkeskommune har også bidratt med å arrangere og gjennomføre verksteder og møteplasser for kommunene for å øke kunnskapen om besøksforvaltning lokalt. Dette kan være eksempel til etterfølgelse for andre fylkeskommuner for å gjøre det lettere for kommuner å ta tak i problemstillinger lokalt og bidra til en helhetlig utvikling regionalt.

4.2 Hva er det som er innovativt i INNOMET?

INNOMET-veilederen er den første veilederen som gir råd om hvilke konkrete verktøyer lokale og regionale forvaltningsmyndigheter kan bruke for å integrere besøksforvaltning i plansystemet og i planarbeid. Og med dette mener vi å kunne planlegge areal- og samfunnsutvikling ved å ta hensyn til både fastboende og besøkende, samt å vurdere både økonomiske, sosiale og miljømessige aspekter. Begge hensynene er viktige. Det å utelate besøkende eller fastboende i planarbeidet kan sette press på hva natur- og lokalsamfunn kan tåle, og kan i tillegg skape konflikter. Og det er også viktig at plan- og utviklingsarbeid veier økonomiske, sosiale og miljømessige verdier som skapes og forringes ved utvikling mot hverandre, slik at man kan sette i gang tiltak som minimerer tap og utnytter gevinsten.

Det innovative i ferdsel-villrein analysen er at vi bruker nye og store datasett på ferdsel og hyttebygging. Ferdsel er komplekst å måle, og data fra Strava-app gir helt nye muligheter for å beskrive ferdselens volum og romlig-tidsmessig utstrekning på en helt ny og arealdekkende måte. Det er likevel viktig å være klar over skjevhetene i materialet, og at denne type data kun viser hovedmønsteret av ferdsel i området.

Det er ikke noe nytt i at besøkende «holder liv i» eller skaper utvidet tilbud av tjenester lokalt – tjenester som de fastboende har glede av. Imidlertid er metodikken som tallfester dette gjennom bruk av til dels standard tilgjengelig registerstatistikk, ny. Metodikken kvantifiserer de besøkendes betydning for det lokale tjenestetilbudet og -behovet. Dette gir et nytt og bedre faktagrunnlag for særlig tre vurderinger i planleggingsarbeidet; i hvilket omfang en skal tilrettelegge for videre vekst i besøksøkonomien (bygge hytter, utvide destinasjoner o.l.), hvordan tjenestetilbudet kan tilpasses totalbefolkningen av fastboende og besøkende (hvilke tjenester er det underskudd på og dermed representerer en mulighet for sysselsettingsvekst) og sist, men ikke minst, hvordan tjenestetilbudet og forvaltningen av arealer og naturressurser bør gjøres i samarbeid med nabokommuner (siden etterspørselen av tjenester ikke nødvendigvis følger kommunegrensene).

Det er gjort mange økonomiske verdiskapingsanalyser i Norge tidligere, også i Hallingdal og NR-regionen. Alle bygger på ulike måter å kombinere etterspørselsdata (nasjonale, regionale eller lokale, etter hva som er tilgjengelig) og regnskapsdata. TØI har i sine analyser (Hol, Trysil, Hallingdal m. fl.) lagt mest vekt på etterspørselsdata (forbruk per gjestedøgn), mens for eksempel Menon Economics har lagt mer vekt på regnskapsdata («Menons regnskapsdatabase»). Det er i denne rapporten ikke presentert noen egentlig metodisk innovasjon med tanke på estimering av verdiskaping. Det ligger likevel et innovativt element i metodene som er presentert i kapittel 3.3, ved at vi har forsøkt å øke bevisstheten om hva som er de mest sentrale indikatorene (se kapittel 2.2.2.4) og hva som er et nødvendig minste kunnskapsgrunnlag. Herunder spesielt betydningen av lokal kunnskap og hvordan man kan produsere slik kunnskap og bygge dette inn i grunnlaget for beregningene. Forhåpentligvis kan denne bevisstgjøringen senke terskelen for at kunnskap produseres lokalt og tas i bruk av lokale og regionale forvaltningsmyndigheter.

Når det gjelder utvikling i sosiale, kulturelle og miljømessige verdier, ligger det mest åpenbare innovative elementet i det at vi foreslår periodiske holdningsundersøkelser som hovedkunnskapsgrunnlag. Det vil si at spørsmålet om bærekraftig utvikling her knyttes til målinger blant bosatte og besøkende hvor resultatene (for eksempel hvert tredje år) legges inn i et holdningsbarometer.

INNOMETs helhetlige tilnærming til besøk og koblingen til plansystemet gjør at man er kommet et steg nærmere å innpasse disse to aspektene til hverandre. Kombinasjonen av besøksforvaltning og planlegging gir en ny dimensjon til hvordan jobbe lokalt med stedsutvikling som tar inn over seg besøk og hva som er ønsket lokal samfunnsutvikling. Ved å integrere besøksperspektivet i planlegging kan kommunene få en større forutsigbarhet for hva som kommer til å skje, og en mulighet til å styre utviklingen i større grad før det oppstår et problem.

4.3 Veien videre

Som nevnt i innledningen var INNOMET-prosjektet begrenset til et fåtall dimensjoner som er viktig for besøksforvaltning. INNOMET-veilederen kan gjerne utvides ved å legge til verktøy som er relevant for andre aspekter enn de som prosjektets ramme ga grunnlag for å undersøke. Vi ser for eksempel at det kan være nyttig med en dypere og rikere beskrivelse av metoder som tilrettelegger for gode medvirkningsprosesser. En annen aspekt som er meget relevant nå, er å klargjøre hvordan kommuner kan finansiere besøksforvaltningstiltak. Samtidig er dette også en relativ ny problemstilling i Norge som krever videre forskning.

Det er også viktig at INNOMET-veilederen brukes og testes utenfor NR-regionen for å vurdere dens relevans og anvendbarhet i andre regioner som ønsker å jobbe med besøksforvaltning.

Metoden beskrevet for ferdsel og villrein kan gjøres i andre fjellområder med villrein og hyttebygging, for å beskrive fotavtrykket av ferdsel ut fra hyttene og hvilken påvirkning ferdselen kan ha på villreinen arealbruk og trekk. Effektene av denne ferdselen er enten at man får en arealutvikelse, der villreinen unngår visse områder og til visse tider fordi det er overlappende arealbruk, eller at ferdselen hindrer trekk mellom viktige funksjonsområder.

Metoden beskrevet og brukt for produksjon av nøkkeltall er i prinsippet også en metode for å anslå sysselsettingseffekten av reiselivet som er i regionen. Vi kan i enkleste form beskrive hva de besøkende betyr i form av sysselsetting i en region, men vi kunne også følge utviklingen over tid (er regionen blitt flinkere eller dårligere til å få sysselsetting ut av de besøkende?); sammenligne regioner (får NR-regionen like mye ekstra sysselsetting som Trysil ut av de besøkende i regionene?); beregne sysselsettingseffekt ulike utviklingstrekk vil medføre; og avdekke «handelslekkasje» eller «arbeidsdeling» mellom regioner.

Videre utvikling av metodikken ville være å forbedre validiteten til de faktorene som beskriver etterspørselsmønsteret til de ulike tjenestene for de ulike befolkningsgruppene. Nå er disse basert på en spørreundersøkelse med et skjevt og, for noen undergrupper, lite utvalg. I tillegg spør undersøkelsen bare om antall ganger de bruker tjenestene – ikke om *omfanget* (kroner) av bruken. En annen fornuftig videreutvikling ville vært å inkludere tjenestebehovet til de som er på gjennomreise i regionen, i og med at Riksvei 7 som går gjennom regionen, er en viktig transportåre mellom Øst- og Vest-Norge. Videre hadde det vært interessant å bruke metoden for å avdekke variasjoner i tjenesteytelse gjennom året, ettersom besøkende oppsøker destinasjoner til visse tidspunkter.

Tilgjengelighetsanalysen gjennomført i dette prosjektet er begrenset til å se på reisetider og avstander til et utvalg av tjenestekategorier som – med utgangspunkt i data fra spørreundersøkelsen – virker å være mest relevant for fastboende og hyttebefolkningen i Norefjell- Reinsjøfjellregionen. Men metodikken kan også anvendes for andre typer tjenestekategorier og tjenestebrukere. Den kan for eksempel brukes for å undersøke tilgjengelighet til tjenester etterspurt av overnattingsgjester gitt at gjestedøgn følger med informasjon om lokalisering på grunnkrets nivå. For dagsbesøkende kan det være relevant å gjøre tilsvarende analyse ut fra ankomststed (for eksempel togstasjon, bussholdeplass og parkeringsplass).

Ved å innføre små tilpasninger kan man også bruke metodikken bak tilgjengelighetsanalysen for å beregne antall/andel befolkning/besøkende som bor/oppholder seg innen visse reiseavstander og

reisetider fra knutepunkter eller sentrumsområder. Startpunkt blir i dette tilfelle grunnkrets der knutepunkt/sentrum er lokalisert. Ved å koble denne grunnkretsen til reiseavstand/reisetid-matrisen og sette et maksimum gangavstand eller reisetid kan vi identifisere bokretser innen denne reiseavstand/-tid og tilhørende antall fastboende og besøkende.

I arbeidspakke 3 blir det tydelig påpekt at man kan høyne presisjonsnivået betydelig for beregningen av økonomiske størrelser som produksjonsverdi, verdiskaping og sysselsetting dersom man kan framskaffe gode lokale data på etterspørselssiden. Dette gjelder særlig data om forbruk knyttet til eie og bruk av fritidsboliger, og bedre kunnskap om lokale handelsmønstre med tanke på å utnytte kunnskapspotensialet som ligger i detaljhandelsdata fra SSB med tanke på å reiselivsrelatert handel.

Man kan styrke det forvaltningsrelaterte kunnskapsgrunnlaget vesentlig ved å etablere tidsserier for økonomiske data om reiselivet og data om holdninger blant fastboende og besøkende om sosiale, kulturelle og miljømessige aspekter.

I forbindelse med sertifisering som bærekraftig reisemål er det allerede utført et betydelig arbeid med kunnskapsinnhenting i alle kommunene utenom Nore og Uvdal. Det er mye overlapping mellom databehov for forvaltningen og datakravene knyttet til den periodiske oppdateringen av Innovasjon Norges sertifiseringsindikatorer (hvert tredje år), og det vil sannsynligvis være ressursmessig og på annen måte rasjonelt at datainnhentingene samordnes i tid og innhold.

Det er det tydelig at det er viktig å jobbe videre med besøksforvaltning i planleggingen og styrke besøksforvaltningen lokalt hvis målet er en lokal samfunnsutvikling som ivaretar både besøkende og lokalbefolkningen. Det vil også være viktig å se på bærekraftperspektivet og hvordan oppfylle regionale planer som del av dette. Det er også viktig at fylkeskommunene, som ivaretar det regionale perspektivet, støtter kommunene med kunnskapsgrunnlag og med å få til gode prosesser i planarbeidet, slik de har gjort til nå i Viken/Buskerud.

Referanser

- Albrecht, J.N. (2017). Introduction to Visitor Management in Tourism destinations. CABI International
- Andreassen, N. D. (2014). Overføring av besøksforvaltning som strategi til lokal og regional samfunnsplanlegging. Masteroppgave 2014. Norges miljø- og biovitenskapelige universitet.
- Anmarkrud Lier, Anne og Kjell O. Solbakken (2015) Fritidsboligundersøkelse 2015 i Nore og Uvdal. Norsk Turistutvikling AS Lillehammer.
- Baland, J.-M., & Platteau, J.-P. (1998). Division of the commons: A partial assessment of the new institutional economics of land rights. *American Journal of Agricultural Economics*, 80(3), 644–650.
- Bhati, A. & Pearce, P. (2017). Tourist Behaviour, Vandalism and Stakeholder Responses. In Albrecht, J.N. (ed). Introduction to Visitor Management in Tourism destinations, pp. 102–116. CABI International.
- Blumentrath, S., Simensen, T. & Nowell, M. (2022). Kartlegging av tomtereserver for fritidsbolig i Norge. NINA Rapport 2171. Norsk institutt for naturforskning. <https://hdl.handle.net/11250/3027391>
- Bramwell, B. & Sharman, A. (2000). Approaches to sustainable tourism planning and community participation: the case of the Hope Valley. In: Richards, G. and Hall, D. (eds) *Tourism and Sustainable Community Development*. Routledge, London, pp. 17–35.
- Buckley, R.C. (1998). Tools and indicators for managing tourism in parks. *Annals of Tourism Research*, 26, 207–210.
- Clemetsen, M., Stokke, K.B., Barane, J. & Haraldseid, T. (2021). From tourist destination to local meeting place: enhancing visitor experiences and social resilience in rural communities. I Fredman, P. & Haukeland, J.V (red.). *Nordic Perspectives in nature-based Tourism. From place-based resources to value-added experiences*. Edward Elgar.
- Dybedal, P. (2016): Reiselivets økonomiske betydning for Hol kommune 2014/2015. TØI arbeidsdokument 52016.
- Dybedal, P. & Landa-Mata, I. (2022b): Verdi- og ringvirkingsanalyse for reiselivet i Hallingdal. TØI arbeidsdokument 51924/2022).
- Engebretsen, Bettina og Endre K. Iversen (2020): Økonomisk analyse av reiselivet Norefjellregionen. Menon-publikasjon nr. 49/2020.
- Farstad, E. & Dybedal, P. (2010): Nasjonal ferie- og forbruksundersøkelse sommeren 2008. TOURIMPACT rapport nr 1, TØI-rapport 1092/2010.
- Farstad, E. & Dybedal, P. (2011a): Nasjonal ferie- og forbruksundersøkelse vinteren 2009. TOURIMPACT rapport nr 2, TØI-rapport 1119/2010.
- Farstad, E. & Dybedal, P. (2011b): Nasjonal fritidsboligundersøkelse 2008. TØI-rapport 1155/2011.
- Farstad, E. & Dybedal, P. (2011c): Økonomiske virkninger av reiseliv i Buskerud i 2010. TØI-rapport 1175/2011).
- Gössling, S., Hall, C.M., & Weaver, D.B. (2009). *Sustainable Tourism Futures: Perspectives on Systems, Restructuring and Innovations*. Routledge, London.
- Gundersen, V., Vistad, O. I., Panzacchi, M., Strand, O. & B. Van Moorter. (2019). Large-scale segregation of tourists and wild reindeer in three Norwegian national parks: Management implications. *Tourism Management*, 75, 22-33. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2019.04.017>

- Gundersen, V. & Singsaas, M. (2020). Forvaltning av hensynsfull ferdsel i villreinområder. Tidsskriftet Utmark (fagfellevurdert, publisert mars 2021).
- Gundersen, V., Myrvold, K. M., Rauset, G. R., Selvaag, S. K. & O. Strand (2020). Spatiotemporal tourism pattern in a large reindeer (*Rangifer tarandus tarandus*) range as an important factor in disturbance research and management, *Journal of Sustainable Tourism*, DOI: <https://10.1080/09669582.2020.1804394>
- Gundersen, V., Myrvold, K. M., Kaltenborn, B. P., Strand, O., & Kofinas, G. (2022). A review of reindeer (*Rangifer tarandus tarandus*) disturbance research in Northern Europe: towards a social-ecological framework? *Landscape Research*, 1-17. <https://doi.org/10.1080/01426397.2022.2078486>
- Gundersen, V., Singsaas, M., Grønn, J. F., Köhler, B. & T. Simensen. (2023). Tradisjon og destinasjon - en studie av fritidsboliger, ferdsel og fremtidsbilder på Hardangervidda. NINA Temahefte 83. Norsk Institutt for naturforskning. <https://hdl.handle.net/11250/3077502>
- Hagen, D., Eide, N. E., Evju, M., Gundersen, V., Stokke, B., Vistad, O. I., Rød-Eriksen, L., Olsen, S. L., Fangel, K. (2019). Håndbok. Sårbarhetsvurdering av ferdselslokaliteter i verneområder, for vegetasjon og dyreliv. NINA Temahefte 73. Norsk institutt for naturforskning.
- Hall, S. and Winlow, S. (2012). *New Directions in Criminological Theory*. Taylor and Francis, Hoboken, New Jersey.
- Handberg, Ø. N., Iversen, E. K., Nerdrum, L., Rødal, M., Forsberg, P. E., Haugland, L. M. (2022). Bærekraftig arealutvikling i Norefjell-Reinsjøfjell. Menon-publikasjon nr. 41/2022. Menon Economics.
- Haukeland, J.V. (2023). Besøksforvaltning i reiselivslitteraturen. Transportøkonomisk institutt: Arbeidsdokument 51984-2023.
- Haukeland, P. I. & Brandtzæg, B. A. (2019). Bred verdiskaping som strategi for bærekraftig stedsutvikling. *Tidsskrift for utmarksforskning* 2019-1.
- Holtmoen, V.G. (2021). Monitoring anthropogenic activity in the Hardangervidda wild reindeer range. Possible applications of crowdsourced Strava-data in remote settings. UiT Norges arktiske universitet.
- Høydahl, E. (2020). Sentralitetsindeksen. Oppdatering med 2020-kommuner. Notat 2020/4. Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- Kommunal- og distriktsdepartementet. (2023). Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging 2023–2027. Vedtatt ved kongelig resolusjon 20. juni 2023
- Lovdata. (2022). Forskrift om tilskudd til Nasjonale Turiststier. FOR-2018-07-27-1457. Klima- og miljødepartementet. Forskrift om tilskudd til Nasjonale Turiststier - - Lovdata: <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2018-07-27-1457/%C2%A72#%C2%A72>
- Lundberg, A. K., Gundersen, V., Fauchald, O. K., Vistad, O. I., Fedreheim, G. E., Bardal, K. G., Gjertsen, A. (2021). Evaluering av forvaltningsordning for nasjonalparker og andre store verne områder. NF rapport nr. 01/2021. Nordlandsforskning
- McCool, S.F. (2009). Constructing partnerships for protected area tourism planning in an era of change and messiness. *Journal of Sustainable Tourism*, 17(2), 133–148.
- Miljødirektoratet. (2015). Veileder for besøksforvaltning i norske verneområder.

- Miljødirektoratet. (2022). Veileder: Besøksforvaltning i mye besøkte naturområder. Hva er besøksforvaltning? Hentet 25. oktober 2022 fra <https://www.miljodirektoratet.no/ansvarsomrader/friluftsliv/myndigheter/besoksforvaltning-i-mye-besokte-naturomrader/hva-er-besoksforvaltning/>
- NOU. (2023). Leve og oppleve. Reisemål for en bærekraftig fremtid. NOU 2023:10.
- Nordland fylkeskommune (2019): Pilotprosjektet på besøksforvaltning. Underveisrapport 2019. <https://www.nfk.no/besoksforvaltning/f/p31/i75cb6d4c-f7d7-4939-8f29-9fa9afa07f53/underveisrapport-pilotprosjekt-besoksforvaltning.pdf>
- Norsk Turistutvikling AS Lillehammer (2017): Fritidsboligundersøkelse i Flå kommune.
- Nyli AS. (2021): Flå Vekst Prosjekt: Stoppested Flå. Spørreundersøkelse april 2021.
- Onsager, K., H. Bergsli, F. Gundersen & I. Landa Mata (2022) Senterstrukturer, regionsentre og regional utvikling i Vestland fylke, NIBR-Rapport 2022:5, Oslo: By- og regionforskningsinstituttet NIBR/OsloMet.
- Pigram, J. (1993). Planning for Tourism in Rural Areas: Bridging the Policy Implementation Gap. In D. Pearce & Butler, R. (eds.), *Tourism Research: Critiques and Challenges*, s. 156-174. London: Routledge.
- Pretty, J., & Ward, H. (2001). Social capital and the environment. *World Development*, 29(2), 209–227.
- Regionrådet for Hallingdal (2022): Gjeste- og hytteundersøkelser i Nesbyen, Gol, Ål og Hemsedal 2022
- Rolandsen, C.M., Tveraa, T., Gundersen, V., Røed, K.H., Tømmervik, H., Våge, J., Skarin, A., Strand, O. & Hansen, B.B. (2023). Klassifisering av 14 ikke-nasjonale villreinområder etter kvalitetsnorm for villrein. Første klassifisering – 2023. NINA Rapport 2372. Norsk institutt for naturforskning.
- Sharpley, R. & Sharpley, J. (1997). *Rural Tourism. An Introduction*. London: International Thomson Business Press.
- Singsaas, M. & V. Gundersen. (2021). Fritidsbygg, friluftsliv og ferdsel i villreinområder: Sonering som forvaltningsredskap? *Tidsskriftet Utmark* 2021-1 (fagfelleverdert).
- Singsaas, M., Fossum, J. G. & V. Gundersen. 2024. Besøksforvaltning i hyttekommuner – spenninger mellom tradisjon og destinasjon. *Kart & Plan* 117(1): 141-158. <https://doi.org/10.18261/kp.117.1.8>
- Stange, E., Gundersen, V., Simensen, T. & F. Frassinelli. (2024). Ferdsel fra hytter i villreinområdet Norefjell-Reinsjøfjell. Analyse av Strava data, villreinens arealbruk og tomtereseerve. NINA-Rapport. Norsk Institutt for Naturforskning.
- Stokke, K. B. (2017). Samarbeid på tvers av vernegrenser. *Nationen*. <https://blogg.forskning.no/turist-i-naturen/samarbeid-pa-tvers-av-vernegrenser/1094308>
- Stokke, K.B. & Clemetsen, M. (2021). Planning the tourism landscape across protected area borders. I Fredman, P. & Haukeland, J.V (red.). *Nordic Perspectives in nature-based Tourism. From place-based resources to value-added experiences*. Edward Elgar.
- Stokke & Haukeland (2021). Integrering av friluftsliv og naturbasert reiseliv i forvaltningen av Ytre Hvaler og Færder nasjonalparker. I *Integrert kystsoneforvaltning: Planfaglege, samfunnsvitenskapelige og juridiske perspektiv* (ss. 419-433). Universitetsforlaget.
- Stokke, K. B., Saglie, I. L., Clemetsen, M., Haukeland, J. V. (2022) Besøksforvaltning i et plan- og lokalsamfunnsperspektiv – erfaringer fra Lofoten. Upublisert notat fra LandTime-prosjektet, 6. desember 2022.

- Stokke, K. B., Haukeland, J. V. & Clemetsen, M. (2016). Koordinert besøksforvaltning som redskap for bærekraftig reiselivsutvikling. En casestudie av Nærøyfjordområdet. Kart og Plan 4-2016.
- Stokke, K.B., Lykkja, H. Hansen, A.-H., Haukeland, J.V., Saglie, I.-L. & Clemetsen (2023). Bærekraftig og bruksretta besøksforvaltning – erfaringer fra kommunal planlegging I Nordland. PLAN, 2023, <https://doi.org/10.18261/plan.66.4.9>
- Søreng, Ø. og Myrvoll, K.-S. (2019). Bærekraftig Besøksforvaltning i Midt-Troms. Utgitt av Nordavind Utvikling KF og Næringsshagen Midt-Troms A.
- Venter, Z. S., Barton, D., Gundersen, V., Figari, H. & M. Nowell. (2021). Back to nature: Norwegians sustain increased recreational use of urban green space months after the COVID-19 outbreak. Landscape and Urban Planning. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2021.104175>
- Venter, Z.S., Barton, D.N., Gundersen, V., Figari, H. & Nowell, M. (2020). Urban nature in a time of crisis: recreational use of green space increases during the COVID-19 outbreak in Oslo, Norway. Environmental Research Letters 15(10): 104075. <https://10.1088/1748-9326/abb396>
- Venter, Z.S., Gundersen, V., Scott, S.L. & Barton, D.N. (2023). Bias and precision of crowdsourced recreational activity data from Strava. Landscape and Urban Planning 232: 104686. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2023.104686>
- Viken, A., Benonisen, R. og Svensson, G. (2018). Besøksforvaltning – tilrettelegging og regulering av friluftsliv og naturbasert turisme. UiT - Norges arktiske universitet, Institutt for reiseliv og nordlige studier, Alta.
- Viken fylkeskommune (2020). Regional plan for Norefjell-Reinsjøfjell 2020-2035 Områder i Flå, Krødsherad, Sigdal, Nore og Uvdal og Nesbyen kommuner. Regional plan for Norefjell – Reinsjøfjell 2020-2035 (bfk.no): <https://bfk.no/f/p104/i445de383-613b-482d-98fc-4d53266d0257/regional-plan-for-norefjell-reinsjofjell-2020-2035.pdf>
- Visit Norefjell (2021): Brukerundersøkelse/gjesteundersøkelse i Norefjellsregionen 2020. Resultater publisert i regneark.
- Vågan kommune (2020). Kommuneplanens samfunnsdel og arealdel for Vågan kommune. Kommuneplanen - Vågan kommune (vagan.kommune.no): <https://vagan.kommune.no/kommunal-planlegging/overordnet-planlegging/kommuneplanen.21807.aspx>

Vedlegg

Vedlegg 1. Inndeling av næringskoder

Tjenestekategori	Næringskode (SN2007)*
1 Overnatting	55.101, 55.102, 55.201, 55.202, 55.300, 55.301, 55.302, 55.900
2 Servering	56.101, 56.102, 56.301, 56.309
3 Reiselivstjenester	77.210, 79.901, 79.902, 79.903, 79.909
4 Kultur (faste tilbud)	(59.140 og ikke festival**), 91.021, 91.022, 91.023, 91.029, 91.030, 90.040
5 Kultur (arrangementer o.l.)	(59.140 og festival**), 90.020, 90.031, 90.032, 90.033, 90.034, 90.039
6 Samferdsel	49.320, 49.392, 77.110, 33.170, 47.300
7 Opplevelsestilbud	49.393, 91.040, 93.210, 93.291, 93.292, 93.299
8 Dagligvarer butikk	47.111, 47.190
9 Annen matvarer butikk	47.210, 47.220, 47.230, 47.241, 47.299
10 Drikkehandel	47.251, 47.259, 47.292
11 Apotek og helsekost	47.730, 47.291
12 Annen detaljhandel	47.610, 47.641, 47.710, 47.721, 47.722, 47.750, 47.771, 47.772, 47.781, 47.791, 47.792
13 Handel til hus	47.420, 47.430, 47.510, 47.521, 47.522, 47.523, 47.524, 47.529, 47.531, 47.532, 47.533, 47.540, 47.591, 47.592, 47.593, 47.599, 47.761, 95.210
14 Helsetjenester	86.211, 86.230, 86.901, 86.902
15 Sosiale tjenester	88.101
16 Sport og fritidsaktiviteter	93.190, 93.210, 93.291, 93.292, 93.299
17 Veterinær	75.000
18 Vaskeri	96.010
19 Bo- og hyttetjenester	80.100, 80.200, 81.101, 81.109, 81.210, 81.220, 81.299, 81.300
20 Renovasjon	35.130, 35.300, 36.000, 37.000, 38.110, 38.120
21 Beredskap	84.240, 84.250, 86.907
22 Bygg og anlegg	43.110, 43.120, 43.130, 43.210, 43.220, 43.221, 43.222, 43.223, 43.290, 43.310, 43.320, 43.330, 43.341, 43.342, 43.390, 43.911, 43.919, 43.990
23 Byggevarer og trelast	47.524, 47.529
24 Salg av sportsutstyr, leker, klær, sko og reiseeffekter	47.641, 47.642, 47.650, 47.710, 47.721, 47.722
25 Velvære	96.020, 96.040

* Forklaring på enkeltkoder finnes i Standard for næringsgruppering hos SSB:
<https://www.ssb.no/klass/klassifikasjoner/6>

** Variabelen «festival» kodes sann eller usann ut fra tekstsøk i navnet til virksomheten slik at en kan skille mellom faste og midlertidige kulturtilbud. Denne variabelen kombineres med kode 59.140, som inneholder begge typer kulturtilbud.

Bosted	Hvor er du bosatt? Vennligst kryss av din bostedskommune eller bostedsfylke fra listen nedenfor
♦ range:*	
Asker	☐ 1
Bærum	☐ 2
Drammen	☐ 3
Flå	☐ 4
Kongsberg	☐ 5
Krødsherad	☐ 6
Lier	☐ 7
Modum	☐ 8
Nesbyen	☐ 9
Nore og Uvdal	☐ 10
Oslo	☐ 11
Ringerike	☐ 12
Sigdal	☐ 13
Øvre Eiker	☐ 14
Andre kommuner i Viken	☐ 15
Vestfold/Telemark fylke	☐ 16
Andre fylker	☐ 17
Utenfor Norge	☐ 18

Bo_lengde	Hvor lenge har du bodd I nå?
♦ filter:\script:isEqual(\QRKommune.a,\Bosted.a)=1	
♦ range:(-) (0:999)	
<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> 1	

Husholdning_antal	Hvor mange personer er det totalt i husholdningen? Vennligst inkludert deg selv
♦ filter:\script:isEqual(\QRKommune.a,\Bosted.a)=1	
♦ range:1:999	
<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> 1	

Husholdning_hvem	Hvem bor du sammen med? Sett flere kryss hvis nødvendig
♦ filter:\Husholdning_antall.a.1=2:999	
Ektefelle/samboer	☐ 1
Mor/Far	☐ 2
Egne barn over 18 år	☐ 3
Egne barn under 18 år	☐ 4
Søsken	☐ 5
Besteforeldre	☐ 6
Andre	☐ 7

Hytteie	Har du eller din familie fritidsbolig i en av kommunene i Norefjell-Reinsjøfjellområdet?
♦ filter:\script:isEqual(\QRKommune.a,\Bosted.a)=1	
♦ range:*	
Flå	☐ 1
Krødsherad	☐ 2
Nesbyen	☐ 3
Nore og Uvdal	☐ 4
Sigdal	☐ 5
♦ exclusive:yes Ingen av dem	☐ 6

Besok_intern	Hvor ofte er du på besøk i en av de andre kommunene i Norefjell-Reinsjøfjell	
	<ul style="list-style-type: none"> ◆ filter:\Bosted.a=4 (Krødsherad, Nesbyen, Nore og Uvdal, Sigdal)? ◆ filter:\Bosted.a=6 (Flå, Nesbyen, Nore og Uvdal, Sigdal)? ◆ filter:\Bosted.a=9 (Flå, Krødsherad, Nore og Uvdal, Sigdal)? ◆ filter:\Bosted.a=10 (Flå, Krødsherad, Nesbyen, Sigdal)? ◆ filter:\Bosted.a=13 (Flå, Krødsherad, Nesbyen, Nore og Uvdal)? 	
	<ul style="list-style-type: none"> ◆ filter:\script:isEqual(\QRKommune.a,\Bosted.a)=1 ◆ range:* 	
	daglig	☐ 1
	2-3 ganger i uka	☐ 2
	ukentlig	☐ 3
	2-3 ganger i måned	☐ 4
	en gang i måned	☐ 5
	4-6 ganger i året	☐ 6
	sjeldenere	☐ 7

Besok_intern_f ormal	Hva er de viktigste grunnene til å besøke en av de andre kommunene i Norefjell-Reinsjøfjell
	<ul style="list-style-type: none"> ◆ filter:\Bosted.a=4 (Krødsherad, Nesbyen, Nore og Uvdal, Sigdal)? ◆ filter:\Bosted.a=6 (Flå, Nesbyen, Nore og Uvdal, Sigdal)? ◆ filter:\Bosted.a=9 (Flå, Krødsherad, Nore og Uvdal, Sigdal)? ◆ filter:\Bosted.a=10 (Flå, Krødsherad, Nesbyen, Sigdal)? ◆ filter:\Bosted.a=13 (Flå, Krødsherad, Nesbyen, Nore og Uvdal)? ● Du kan oppgi inntil 3 svar
	<ul style="list-style-type: none"> ◆ filter:\script:isEqual(\QRKommune.a,\Bosted.a)=1 ◆ range:#1:3
Ferie/fritid (med overnatting)	☐ 1
Shopping/dagligvarekjøp	☐ 2
Fritidsaktiviteter (dagsbesøk)	☐ 3
Arbeid	☐ 4
Besøke familie/venner	☐ 5

Overnatting	Hvordan overnatter du? Hvis du benytter deg av flere overnattingsformer, vennligst oppgi den du tilbringer fleste døgner i
	<ul style="list-style-type: none"> ◆ filter:\script:isEqual(\QRKommune.a,\Bosted.a)=0 ◆ range:*
Egen fritidsbolig	☐ 1
Lånt fritidsbolig	☐ 2
Leid fritidsbolig (hytte, leilighet etc)	☐ 3
På hotell	☐ 4
På motell/pensjonat	☐ 5
På campingplass	☐ 6
Fricamping i telt/campingvogn/bobil	☐ 7
Hos familie/venner/bekjente	☐ 8
Annen type overnatting	☐ 9
Jeg overnatter ikke/er på dagsbesøk	☐ 10
◆ skip: exit	☐ 11
Jeg overnatter ikke/er kun på gjennomreise	

Hyttelommune	I hvilken kommune ligger fritidsboligen?
♦ filter:\Overnatting.a=1;2 ♦ range:*	
Flå	☐ 1
Krødsherad	☐ 2
Nesbyen	☐ 3
Nore og Uvdal	☐ 4
Sigdal	☐ 5
Ingen av disse	☐ 6

Overnattingssted	I hvilken kommune ligger overnattingsstedet?
w filter:\Overnatting.a=3;4;5;6;7;8;9 w range:*	
Flå	☐ 1
Krødsherad	☐ 2
Nesbyen	☐ 3
Nore og Uvdal	☐ 4
Sigdal	☐ 5
Ingen av disse	☐ 6
Vet ikke	☐ 7

Formal	Hva er hovedformålet med ditt besøk i
	<ul style="list-style-type: none"> ♦ filter: \Overnattingssted.a=1;2;3;4;5\Hyttekommune.a=1;2;3;4;5 stedet du overnatter? ♦ filter: \Overnatting.a=10\Hyttekommune.a=6\Overnattingssted.a=6;7 stedet du er på dagsbesøk? <p>Vennligst kryss av kun ett alternativ</p>
	<ul style="list-style-type: none"> ♦ filter: \Overnatting.a=1;2;3;4;5;6;7;8;9;10 ♦ range:*
Ferie/fritid	☐ 1
Arbeid	☐ 2
Besøke familie/venner	☐ 3
Annet formål:	Open

Lengde	Hvor lenge varer dette oppholdet? Vennligst oppgi antall døgn (overnattinger)
	<ul style="list-style-type: none"> ♦ filter: \Hyttekommune.a=1;2;3;4;5\Overnattingssted.a=1;2;3;4;5 ♦ range:*
	<input type="text" value=""/> <input type="text" value=""/> <input type="text" value=""/> 1

Transportmiddel	Hvilke transportmiddel benytter du deg av på denne reisen til
	<ul style="list-style-type: none"> ♦ filter: \Overnattingssted.a=1;2;3;4;5\Hyttekommune.a=1;2;3;4;5 stedet du overnatter? ♦ filter: \Overnatting.a=10\Hyttekommune.a=6\Overnattingssted.a=6;7 stedet du er på dagsbesøk? <p>Flere svar mulig</p>
	<ul style="list-style-type: none"> ♦ filter: \Overnatting.a=1;2;3;4;5;6;7;8;9;10 ♦ range:*
Bil	☐ 1
Kollektiv (bus og/eller tog)	☐ 2
Drosje	☐ 3
Annen transport	☐ 4

Reisefølge	Hvem reiser du sammen med? Flere svar mulig
♦ filter:\Overnatting.a=1;2;3;4;5;6;7;8;9;10 ♦ range:*	
♦ exclusive:yes Jeg reiser alene	☐ 1
Samboer/ektefelle/partner	☐ 2
Barn under 18 år	☐ 3
Annen familie	☐ 4
Venner/bekjente	☐ 5

Besøk_hyppig het	Hvor ofte besøker du
♦ filter:\Overnattingssted.a=1;2;3;4;5 stedet du overnatter nå? ♦ filter:\Overnatting.a=10 \Hyttkommune.a=6 \Overnattingssted.a=6;7 stedet du er på dagsbesøk nå?	
♦ filter:\Overnatting.a=3;4;5;6;7;8;9;10 (\Overnatting.a=1;2&\Hyttkommune.a=6) ♦ range:*	
Det er første gang	☐ 1
Har vært her en par ganger før	☐ 2
1-5 ganger i året	☐ 3
En gang per måned	☐ 4
2-3 ganger per måned	☐ 5
En gang per uke	☐ 6
Flere ganger per uke	☐ 7
Daglig	☐ 8

hyttebruk	Hvor mange døgn er denne fritidsboligen vanligvis i bruk i de forskjellige årstidene?
♦ filter:\Hyttkommune.a=1;2;3;4;5 ♦ range:(-) (0:365);999	
vinteren (januar-april)	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> 1
sommeren (mai-september)	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> 2
høsten (oktober-desember)	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> 3

Hyttebruk_per s	Hvor mange personer oppholder det seg gjennomsnittlig i denne fritidsboligen, når den er i bruk?
<ul style="list-style-type: none"> ♦ filter:\Hyttekommune.a=1;2;3;4;5 ♦ range:(-) (0:999) 	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> 1

Hyttebruk_tid	Hvor lenge har du eller familien hatt denne fritidsboligen?
<ul style="list-style-type: none"> ♦ filter:\Hyttekommune.a=1;2;3;4;5 ♦ range:(-) (0:9999) 	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> 1

Aktivitet_HBe	Hvilke av følgende tjenester benytter du deg av, på denne reisen eller ved tidligere besøk, i kommunen hvor du	Ja	Nei	
<ul style="list-style-type: none"> ♦ filter:\Overnattingssted.a=1;2;3;4;5\Hyttekommune.a=1;2;3;4;5 overnatter nå? ♦ filter:\Overnatting.a=10\Hyttekommune.a=6\Overnattingssted.a=6;7 er på dagsbesøk nå? 				
♦ filter:\Overnatting.a=1;2;3;4;5;6;7;8;9;10		Ja 1	Nei 2	
♦ filter:\Bosted.a=1;2;3;5;7;8;11;12;14;15;16;17;18&Hytteeeie.a=1;2;3;4;5;6 Overnatting		☐	☐	1
Servering		☐	☐	2
Samferdselstilbud (bus, tog, taxi)		☐	☐	3
Faste kultur- og kunsttilbud (f.eks. bibliotek, kino, museer, kulturminner, faste utstillinger)		☐	☐	4
Andre kultur-, kunst- og opplevelsestilbud (f.eks. arrangementer, midlertidige utstillinger, dyrepark/besøksgårder, gokart, rafting)		☐	☐	5
Skianlegg (alpint)		☐	☐	6
Skiløyper (langrenn)		☐	☐	7
Tilrettelegging for aktive opplevelser (f. eks. sykkelstier, rafting, gokart)		☐	☐	8
Andre sportstilbud (f.eks. idrettsanlegg, treningssenter, svømmehall)		☐	☐	9
Turer og andre fritidsaktiviteter med guide (vandring, sykkel, padling etc)		☐	☐	10
Utleie av sports- og fritidsutstyr (ski, sykkel, kano/kajakk eller annet utstyr)		☐	☐	11
Turistinformasjon		☐	☐	12
Dagligvarebutikker		☐	☐	13
Apotek og helsekost		☐	☐	14
Butikker med klær, sko, sportsutstyr etc		☐	☐	15

Aktivitet_HBe	Hvilke av følgende tjenester benytter du deg av, på denne reisen eller ved tidligere besøk, i kommunen hvor du <ul style="list-style-type: none"> ♦ filter:\Overnattingssted.a=1;2;3;4;5\Hyttekommune.a=1;2;3;4;5 overnatter nå? ♦ filter:\Overnatting.a=10\Hyttekommune.a=6\Overnattingssted.a=6;7 er på dagsbesøk nå?
♦ filter:\Hyttekommune.a=1;2;3;4;5 Butikker med møbler, hvitevarer, jernvarer, planter, tekstiler eller andre innredningsvarer	○ ○ 16
Drivstoff og andre varer på bensinstasjon	○ ○ 17
Velværetilbud (f.eks. frisør, kroppspoleie)	○ ○ 18
♦ filter:\Hyttekommune.a=1;2;3;4;5 Veterinærtjenester	○ ○ 19
♦ filter:\Hyttekommune.a=1;2;3;4;5 Helsetjenester (allmennlege, tannlege, fysioterapi etc.)	○ ○ 20
♦ filter:\Hyttekommune.a=1;2;3;4;5 Sosialtjenester (hjemmehjelp, hjemmesykepleie)	○ ○ 21
♦ filter:\Hyttekommune.a=1;2;3;4;5 Fritidsboligtjenester/hytteservice (f.eks. vedlikehold, renhold, brøyting, vareleveranser etc)	○ ○ 22

Aktivitet_Bo	Hvilke av følgende tjenester benytter du deg av i?		
♦ filter:\script:isEqual(\QRKommune.a,\Bosted.a)=1	Ja	Nei	
	1	2	
♦ filter:\Bosted.a=1;2;3;5;7;8;11;12;14;15;16;17;18&\Hyteeie.a=1;2;3;4;5;6 Overnatting	○	○	1
Servering	○	○	2
Samferdselstilbud (bus, tog, taxi)	○	○	3
Faste kultur- og kunsttilbud (f.eks. bibliotek, kino, museer, kulturminner, faste utstillinger)	○	○	4
Andre kultur-, kunst- og opplevelsestilbud (f.eks. arrangementer, midlertidige utstillinger, dyrepark/besøksgårder, gokart, rafting)	○	○	5
Skianlegg (alpint)	○	○	6
Skiløyper (langrenn)	○	○	7
Tilrettelegging for aktive opplevelser (f. eks. sykkelstier, rafting, gokart)	○	○	8
Andre sportstilbud (f.eks. idrettsanlegg, treningssenter, svømmehall)	○	○	9
Turer og andre fritidsaktiviteter med guide (vandring, sykkel, padling etc)	○	○	10
Utleie av sports- og fritidsutstyr (ski, sykkel, kano/kajakk eller annet utstyr)	○	○	11
♦ filter:\Hyttekommune.a=1;2;3;4;5 Turistinformasjon	○	○	12

Aktivitet_Bo	Hvilke av følgende tjenester benytter du deg av i?		
Dagligvarebutikker	☐	☐	13
Apotek og helsekost	☐	☐	14
Butikker med klær, sko, sportsutstyr etc	☐	☐	15
Butikker med møbler, hvitevarer, jernvarer, planter, tekstiler eller andre innredningsvarer	☐	☐	16
Drivstoff og andre varer på bensinstasjon	☐	☐	17
Velværetilbud (f.eks. frisør, kroppspfleie)	☐	☐	18
Veterinærtjenester	☐	☐	19
Helsetjenester (allmennlege, tannlege, fysioterapi etc.)	☐	☐	20
Sosialtjenester (hjemmehjelp, hjemmesykepleie)	☐	☐	21
♦ filter:\Hyttkommune.a=1;2;3;4;5 Fritidsboligtjenester/hyttetjenester (f.eks. vedlikehold, renhold, brøyting, vareleveranser etc)	☐	☐	22

Aktivitet_forno_yelse_HBe	Hvor fornøyd eller misfornøyd er du med tjenester du benytter deg av, på denne reisen eller ved tidligere besøk, i kommunen hvor du						
	♦ filter:\Overnattingssted.a=1;2;3;4;5\Hyttkommune.a=1;2;3;4;5 overnatter nå?						
	♦ filter:\Overnatting.a=10\Hyttkommune.a=6\Overnattingssted.a=6;7 er på dagsbesøk nå?						
	Kryss av «ikke relevant» hvis du ikke benytter deg av denne tjenesten nå på denne reisen eller på andre reiser hit						
♦ filter:\Overnatting.a=1;2;3;4;5;6;7;8;9;10	svært fornøyd	fornøyd	verken eller	misfornøyd	svært misfornøyd	ikke relevant	
	1	2	3	4	5	6	
♦ filter:\Overnattingssted.a=1;2;3;4;5 Overnatting	☐	☐	☐	☐	☐	☐	1
♦ filter:\Aktivitet_HBe.a.2=1 Servering	☐	☐	☐	☐	☐	☐	2
♦ filter:\Aktivitet_HBe.a.3=1 Samferdselstilbud (buss, tog, taxi)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	3

Aktivitet_forno yelse_HBe	Hvor fornøyd eller misfornøyd er du med tjenester du benytter deg av, på denne reisen eller ved tidligere besøk, i kommunen hvor du ♦ filter: \Overnattingssted.a=1;2;3;4;5\Hyttekommune.a=1;2;3;4;5 overnatter nå? ♦ filter: \Overnatting.a=10\Hyttekommune.a=6\Overnattingssted.a=6;7 er på dagsbesøk nå? Kryss av «ikke relevant» hvis du ikke benytter deg av denne tjenesten nå på denne reisen eller på andre reiser hit													
♦ filter: \Aktivitet_HB e.a.4=1 Faste kultur- og kunsttilbud (f.eks. bibliotek, kino, museer, kulturminner, faste utstillinger)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	4
♦ filter: \Aktivitet_HB e.a.5=1 Andre kultur-, kunst- og opplevelsestilbud (f.eks. arrangementer, midlertidige utstillinger, dyrepark/besøksgårder, gokart, rafting)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	5
♦ filter: \Aktivitet_HB e.a.6=1 Skianlegg (alpint)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	6
♦ filter: \Aktivitet_HB e.a.7=1 Skiløyper (langrenn)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	7
♦ filter: \Aktivitet_HB e.a.8=1 Tilrettelegging for aktive opplevelser (f. eks. sykkelstier, rafting, gokart)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	8
♦ filter: \Aktivitet_HB e.a.9=1 Andre sportstilbud (f.eks. idrettsanlegg, treningscenter, svømmehall)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	9

Aktivitet_forno yelse_HBe	Hvor fornøyd eller misfornøyd er du med tjenester du benytter deg av, på denne reisen eller ved tidligere besøk, i kommunen hvor du									
	♦ filter:\Overnattingssted.a=1;2;3;4;5\Hyttekommune.a=1;2;3;4;5 overnatter nå?									
	♦ filter:\Overnatting.a=10\Hyttekommune.a=6\Overnattingssted.a=6;7 er på dagsbesøk nå?									
	Kryss av «ikke relevant» hvis du ikke benytter deg av denne tjenesten nå på denne reisen eller på andre reiser hit									
♦ filter:\Aktivitet_HB e.a.10=1 Turer og andre fritidsaktiviteter med guide (vandringer, sykkel, padling etc)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	10
♦ filter:\Aktivitet_HB e.a.11=1 Utleie av sports- og fritidsutstyr (ski, sykkel, kano/kajakk eller annet utstyr)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	11
♦ filter:\Aktivitet_HB e.a.12=1 Turistinformasjon	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	12
♦ filter:\Aktivitet_HB e.a.13=1 Dagligvarebutikker	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	13
♦ filter:\Aktivitet_HB e.a.14=1 Apotek og helsekost	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	14
♦ filter:\Aktivitet_HB e.a.15=1 Butikker med klær, sko, sportsutstyr etc	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	15
♦ filter:\Hyttekommu ne.a=1;2;3;4;5&\Ak tivistet_HBe.a.16=1 Butikker med møbler, hvitevarer, jernvarer, planter, tekstiler eller andre innredningsvarer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	16

Aktivitet_forno yelse_HBe	Hvor fornøyd eller misfornøyd er du med tjenester du benytter deg av, på denne reisen eller ved tidligere besøk, i kommunen hvor du														
	<ul style="list-style-type: none"> ♦ filter:\Overnatningssted.a=1;2;3;4;5\Hyttekommune.a=1;2;3;4;5 overnatter nå? ♦ filter:\Overnatting.a=10\Hyttekommune.a=6\Overnatningssted.a=6;7 er på dagsbesøk nå? 														
♦ filter: \Aktivitet_HB e.a.17=1 Drivstoff og andre varer på bensinstasjon	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	17
♦ filter: \Aktivitet_HB e.a.18=1 Velværetilbud (f.eks. frisør, kroppsspleie)	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	18
♦ filter: \Hyttekommu ne.a=1;2;3;4;5&\Ak tivistet_HBe.a.19=1 Veterinærtjenester	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	19
♦ filter: \Hyttekommu ne.a=1;2;3;4;5&\Ak tivistet_HBe.a.20=1 Helsetjenester (allmennlege, tannlege, fysioterapi etc.)	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	20
♦ filter: \Hyttekommu ne.a=1;2;3;4;5&\Ak tivistet_HBe.a.21=1 Sosialtjenester (hjemmehjelp, hjemmesykepleie)	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	21
♦ filter: \Hyttekommu ne.a=1;2;3;4;5&\Ak tivistet_HBe.a.22=1 Fritidsboligtjeneste r/hytteservice (f.eks. vedlikehold, renhold, brøyting, vareleveranser etc)	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	22
♦ filter: \Hyttekommu ne.a=1;2;3;4;5 Renovasjonstjenes ter (f.eks. innsamling av avfall, behandling avløpsvann)	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	23

Aktivitet_forno_yelse_HBe	Hvor fornøyd eller misfornøyd er du med tjenester du benytter deg av, på denne reisen eller ved tidligere besøk, i kommunen hvor du													
♦ filter: \Overnattingssted.a=1;2;3;4;5 \Hyttkommune.a=1;2;3;4;5 overnatter nå? ♦ filter: \Overnatting.a=10 \Hyttkommune.a=6 \Overnattingssted.a=6;7 er på dagsbesøk nå? Kryss av «ikke relevant» hvis du ikke benytter deg av denne tjenesten nå på denne reisen eller på andre reiser hit														24

Aktivitet_forno_yelse_Bo	Hvor fornøyd eller misfornøyd er du med tjenester du benytter deg av i?													
♦ filter: \script:isEqual(\QRKommune.a,\Bosted.a)=1	svært fornøyd	fornøyd	verken eller	misfornøyd	svært misfornøyd	ikke relevant								
♦ filter: \Overnattingssted.a=1;2;3;4;5 Overnatting	1	2	3	4	5	6	○	○	○	○	○	○	○	1
♦ filter: \Aktivitet_Bo.a.2=1 Servering	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	2
♦ filter: \Aktivitet_Bo.a.3=1 Samferdselstilbud (buss, tog, taxi)	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	3
♦ filter: \Aktivitet_Bo.a.4=1 Faste kultur- og kunsttilbud (f.eks. bibliotek, kino, museer, kulturminner, faste utstillinger)	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	4
♦ filter: \Aktivitet_Bo.a.5=1 Andre kultur-, kunst- og opplevelsestilbud (f.eks. arrangementer, midlertidige utstillinger, dyrepark/besøkgårder, gokart, rafting)	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	5

Aktivitet_forno yelse_Bo	Hvor fornøyd eller misfornøyd er du med tjenester du benytter deg av i?						
♦ filter:\Aktivitet_Bo. a.6=1 Skianlegg (alpint)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	6
♦ filter:\Aktivitet_Bo. a.7=1 Skiløyper (langrenn)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	7
♦ filter:\Aktivitet_Bo. a.8=1 Tilrettelegging for aktive opplevelser (f. eks. sykkelstier, rafting, gokart)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	8
♦ filter:\Aktivitet_Bo. a.9=1 Andre sportstilbud (f.eks. idrettsanlegg, treningssenter, svømmehall)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	9
♦ filter:\Aktivitet_Bo. a.10=1 Turer og andre fritidsaktiviteter med guide (vandring, sykkel, padling etc)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	10
♦ filter:\Aktivitet_Bo. a.11=1 Utleie av sports- og fritidsutstyr (ski, sykkel, kano/kajakk eller annet utstyr)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	11
♦ filter:\Hyttekommu ne.a=1;2;3;4;5 Turistinformasjon	☐	☐	☐	☐	☐	☐	12
♦ filter:\Aktivitet_Bo. a.13=1 Dagligvarebutikker	☐	☐	☐	☐	☐	☐	13
♦ filter:\Aktivitet_Bo. a.14=1 Apotek og helsekost	☐	☐	☐	☐	☐	☐	14

Aktivitet_forno yelse_Bo	Hvor fornøyd eller misfornøyd er du med tjenester du benytter deg av i?						
♦ filter: \Aktivitet_Bo. a.15=1 Butikker med klær, sko, sportsutstyr etc	○	○	○	○	○	○	○ 15
♦ filter: \Aktivitet_Bo. a.16=1 Butikker med møbler, hvitevarer, jernvarer, planter, tekstiler eller andre innredningsvarer	○	○	○	○	○	○	○ 16
♦ filter: \Aktivitet_Bo. a.17=1 Drivstoff og andre varer på bensinstasjon	○	○	○	○	○	○	○ 17
♦ filter: \Aktivitet_Bo. a.18=1 Velværetilbud (f.eks. frisør, kroppsspleie)	○	○	○	○	○	○	○ 18
♦ filter: \Aktivitet_Bo. a.19=1 Veterinærtjenester	○	○	○	○	○	○	○ 19
♦ filter: \Aktivitet_Bo. a.20=1 Helsetjenester (allmennlege, tannlege, fysioterapi etc.)	○	○	○	○	○	○	○ 20
♦ filter: \Aktivitet_Bo. a.21=1 Sosialtjenester (hjemmehjelp, hjemmesykepleie)	○	○	○	○	○	○	○ 21
♦ filter: \Hyttekommu ne.a=1;2;3;4;5 Fritidsboligtjeneste r/hytteservice (f.eks. vedlikehold, renhold, brøyting, vareleveranser etc)	○	○	○	○	○	○	○ 22
Renovasjonstjenes ter (f.eks. innsamling av avfall, behandling avløpsvann)	○	○	○	○	○	○	○ 23

Aktivitet_fornoyelse_Bo	Hvor fornøyd eller misfornøyd er du med tjenester du benytter deg av i?						
Beredskap (f.eks. politi, brannvern, ambulanse)	○	○	○	○	○	○	24

Handel_hytte	Hvor handler du/dere vanligvis dagligvarer i forbindelse med besøket til fritidsboligen? Vennligst kryss av for alle alternativer dere vanligvis benytter					
<ul style="list-style-type: none"> ♦ filter:\Hyttekommune.a=1;2;3;4;5 ♦ range:* 						
Vi handler hjemme før vi drar	☐	1				
Vi handler på veien hit, før vi kommer til besøkskommunen	☐	2				
Vi handler i besøkskommunen	☐	3				
Vi handler i andre kommuner i løpet av oppholdet	☐	4				
Vi får levert varer til fritidsboligen	☐	5				

Handel_andre	Hvor handler du/dere vanligvis dagligvarer i forbindelse med besøket					
<ul style="list-style-type: none"> ♦ filter:\Overnattingssted.a=1;2;3;4;5 til stedet du overnatter nå? ♦ filter:\Overnattingssted.a=6;7 \Hyttekommune.a=6 (\Overnatting.a=10&\Formal.a=1;3;4) til stedet du er på dagsbesøk nå? 						
Vennligst kryss av for alle alternativer dere vanligvis benytter						
<ul style="list-style-type: none"> ♦ filter:\Overnatting.a=3;4;5;6;7;8;9 (\Overnatting.a=1;2&\Hyttekommune.a=6) (\Overnatting.a=10&\Formal.a=1;3;4) ♦ range:* 						
Vi handler hjemme før vi drar	☐	1				
Vi handler på veien hit, før vi kommer til besøkskommunen	☐	2				
Vi handler i besøkskommunen	☐	3				
Vi handler i andre kommuner i løpet av oppholdet	☐	4				
Vi handler ikke dagligvarer på denne reisen	☐	5				

Tjenestetilbud _H	Benytter du/dere tjenestetilbud i noen av de andre kommunene i Norefjell-Reinsjøfjellområdet (enn den fritidsboligen ligger i)?		
♦ filter:\Hyttekommune.a=1;2;3;4;5 ♦ range:*	Ja 1	Nei 2	
♦ filter:\Hyttekommune.a=2;3;4;5 Flå	☐	☐	1
♦ filter:\Hyttekommune.a=1;3;4;5 Krødsherad	☐	☐	2
♦ filter:\Hyttekommune.a=1;2;4;5 Nesbyen	☐	☐	3
♦ filter:\Hyttekommune.a=1;2;3;5 Nore og Uvdal	☐	☐	4
♦ filter:\Hyttekommune.a=1;2;3;4 Sigdal	☐	☐	5

Tjenestetilbud _Be	Benytter du/dere tjenestetilbud i noen av de andre kommunene i Norefjell-Reinsjøfjellområdet (enn den du/dere overnatter nå)?		
♦ filter:\Overnattingssted.a=1;2;3;4;5 ♦ range:*	Ja 1	Nei 2	
♦ filter:\Overnattingssted.a=2;3;4;5 Flå	☐	☐	1
♦ filter:\Overnattingssted.a=1;3;4;5 Krødsherad	☐	☐	2
♦ filter:\Overnattingssted.a=1;2;4;5 Nesbyen	☐	☐	3
♦ filter:\Overnattingssted.a=1;2;3;5 Nore og Uvdal	☐	☐	4
♦ filter:\Overnattingssted.a=1;2;3;4 Sigdal	☐	☐	5

Tjenestetilbud _Bo	Benytter du/dere tjenestetilbud i noen av de andre kommunene i Norefjell-Reinsjøfjellområdet (enn den du bor i)?		
♦ filter:\script:isEqual(\QRKommune.a,\Bosted.a)=1 ♦ range:*	Ja	Nei	
	1	2	
♦ filter:\Bosted.a=6;9;10;13 Flå	☐	☐	1
♦ filter:\Bosted.a=4;9;10;13 Krødsherad	☐	☐	2
♦ filter:\Bosted.a=4;6;10;13 Nesbyen	☐	☐	3
♦ filter:\Bosted.a=4;6;9;13 Nore og Uvdal	☐	☐	4
♦ filter:\Bosted.a=4;6;9;10 Sigdal	☐	☐	5

Holdninger_Be	Hvor enig eller uenig er du i følgende påstander om hvordan det er å oppholde seg i kommunen				
♦ filter:\Overnattingssted.a=1;2;3;4;5\Hyttekommune.a=1;2;3;4;5 du overnatter nå som besøkende?					
♦ filter:\Overnatting.a=10\Hyttekommune.a=6\Overnattingssted.a=6;7 du er på dagsbesøk nå som besøkende?					
♦ filter:\Overnatting.a=1;2;3;4;5;6;7;8;9;10	Helt enig	Litt enig	Litt uenig	Helt uenig	Vet ikke/ikke relevant
	1	2	3	4	5
Kommunen er flink til å tilrettelegge for tjenester for oss besøkende	☐	☐	☐	☐	☐
Tilbudet av aktiviteter, attraksjoner og mulighetene for friluftsliv er hovedgrunnen til at jeg besøker kommunen	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg har opplevd trengsel (for mange besøkende samtidig) i noen av turistområdene på fjellet	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg har opplevd trengsel (for mange besøkende samtidig) i noen av tettstedene i området	☐	☐	☐	☐	☐
Turistbesøket i kommunen har bidratt positivt til tilbudet av butikker, kafeer og andre servicetjenester i kommunen	☐	☐	☐	☐	☐
Turistbesøket i kommunen har muliggjort det tilbudet av skiløyper, sykkelstier i fjellet og andre friluftslivsaktiviteter som man har i kommunen i dag	☐	☐	☐	☐	☐

Holdninger_Be	Hvor enig eller uenig er du i følgende påstander om hvordan det er å oppholde seg i kommunen					
	<ul style="list-style-type: none"> ♦ filter:\Overnatningssted.a=1;2;3;4;5\Hyttekommune.a=1;2;3;4;5 du overnatter nå som besøkende? ♦ filter:\Overnatting.a=10\Hyttekommune.a=6\Overnatningssted.a=6;7 du er på dagsbesøk nå som besøkende? 					
Turisttrafikken i kommunen gjør at det i deler av året oppleves som utrygt å ferdes på de lokale veiene her	☐	☐	☐	☐	☐	7
Besøkende er som regel flinke til å ta hensyn til lokalbefolkningen	☐	☐	☐	☐	☐	8
Den lokale kulturen i bygda blir negativt påvirket av turistbesøket i kommunen	☐	☐	☐	☐	☐	9

Holdninger_Bo	Hvor enig eller uenig er du i følgende påstander om hvordan det er å bo i?					
	♦ filter:\script:isEqual(\QRKommune.a,\Bosted.a)=1					
	Helt enig	Litt enig	Litt uenig	Helt uenig	Vet ikke/ikke relevant	
	1	2	3	4	5	
Kommunen er flink til å tilrettelegge for tjenester for oss som bor i kommunen	☐	☐	☐	☐	☐	1
Det turistbesøket fører med seg av folkeliv, opplevelsestilbud, service-tilbud og aktivitet generelt i kommunen bidrar til å øke lysten til å bo her	☐	☐	☐	☐	☐	2
Jeg har opplevd trengsel (for mange besøkende samtidig) i noen av turistområdene på fjellet	☐	☐	☐	☐	☐	3
Jeg har opplevd trengsel (for mange besøkende samtidig) i noen av tettstedene i området	☐	☐	☐	☐	☐	4
Turistbesøket i kommunen har bidratt positivt til tilbudet av butikker, kafeer og andre servicetjenester i kommunen	☐	☐	☐	☐	☐	5
Turistbesøket i kommunen har muliggjort det tilbudet av skiløyper, sykkelstier i fjellet og andre friluftslivsaktiviteter som man har i kommunen i dag	☐	☐	☐	☐	☐	6
Turisttrafikken i kommunen gjør at det i deler av året oppleves som utrygt å ferdes på de lokale veiene her	☐	☐	☐	☐	☐	7
Besøkende er som regel flinke til å ta hensyn til lokalbefolkningen	☐	☐	☐	☐	☐	8
Den lokale kulturen og tilhørigheten jeg føler til bygda blir negativt påvirket av turistbesøket i kommunen	☐	☐	☐	☐	☐	9

Holdninger2_B e	Hvor enig eller uenig er du i følgende påstander gjeldende framtidig utvikling av reiselivet i kommunen du					
<ul style="list-style-type: none"> ♦ filter:\Hyttekommune.a=1;2;3;4;5\Overnattingssted.a=1;2;3;4;5 overnatter nå? ♦ filter:\Overnatting.a=10\Overnattingssted.a=6;7\Hyttekommune.a=6 er på dagsbesøk nå? 						
♦ filter:\Overnatting.a=1;2;3;4;5;6;7;8;9;10						
	Helt enig	Litt enig	Litt uenig	Helt uenig	Vet ikke/ikke relevant	
	1	2	3	4	5	
Det kan gjerne bygges flere fritidsboliger i kommunen	☐	☐	☐	☐	☐	1
Fortsatt vekst i antall turister vil gjøre det mindre attraktivt for meg å besøke kommunen i fremtiden	☐	☐	☐	☐	☐	2
Økt turisttrafikk og hyttebygging vil begrense mulighetene til friluftsliv for mye	☐	☐	☐	☐	☐	3
Jeg er bekymret for at mer utbygging av fritidsboliger i kommunen vil gjøre for stor skade på naturen	☐	☐	☐	☐	☐	4
Man bør begrense ferdsel i naturområder for å skjerme plante- og dyrelivet (for eksempel villreinstammene)	☐	☐	☐	☐	☐	5
Det er flere positive virkninger for kommunen av turistbesøket (for eksempel flere arbeidsplasser og økte inntekter) enn negative (for eksempel naturslitasje og dårligere bomiljø i kommunen)	☐	☐	☐	☐	☐	6

Holdninger2_B o	Hvor enig eller uenig er du i følgende påstander gjeldende framtidig utvikling av reiselivet i?					
♦ filter:\script:isEqual(\QRKommune.a,\Bosted.a)=1						
	Helt enig	Litt enig	Litt uenig	Helt uenig	Vet ikke/ikke relevant	
	1	2	3	4	5	
Det kan gjerne bygges flere fritidsboliger i kommunen	☐	☐	☐	☐	☐	1
Fortsatt vekst i antall turister vil gjøre det mindre attraktivt for meg å bo i kommunen i fremtiden	☐	☐	☐	☐	☐	2
Økt turisttrafikk og hyttebygging vil begrense mulighetene til friluftsliv for mye	☐	☐	☐	☐	☐	3
Jeg er bekymret for at mer utbygging av fritidsboliger i kommunen vil gjøre for stor skade på naturen	☐	☐	☐	☐	☐	4

Holdninger2_B o	Hvor enig eller uenig er du i følgende påstander gjeldende framtidig utvikling av reiselivet i?					
Man bør begrense ferdsel i naturområder for å skjerme plante- og dyrelivet (for eksempel villreinstammene)	☐	☐	☐	☐	☐	5
Videre utvikling av turismen i kommunen bør skje i tilknytning til bygdesentrene framfor å bygge flere hytter og turistanlegg på fjellet	☐	☐	☐	☐	☐	6
Det er flere positive virkninger for kommunen av turistbesøket (for eksempel flere arbeidsplasser og økte inntekter) enn negative (for eksempel naturslitasje og dårligere bomiljø i kommunen)	☐	☐	☐	☐	☐	7
Fortsatt utbygging av fritidsboliger og andre turistanlegg er nødvendig for å sikre at det er nok arbeidsplasser i lokalsamfunnet i framtida	☐	☐	☐	☐	☐	8

Annet	Har du noen mening om hvilke typer av private og/eller offentlige tjenester kommunen bør arbeide for å forbedre?
	Open

Information
Til slutt noen spørsmål om deg selv

Gender	Kjønn?
Mann	☐ 1
Kvinne	☐ 2
Annet	Open

Alder	Hvor gammel er du?
under 18 år	☐ 1
19-29 år	☐ 2
30-49 år	☐ 3
50-69 år	☐ 4
over 70 år	☐ 5

Utdanning	Hva er din høyeste fullførte utdanning?
Grunnskole (eller framhaldsskole/realskole)	☐ 1
Videregående (gymnas/yrkesskole/handelsskole)	☐ 2
Universitet/høyskole – bachelor / lavere grad (inntil 4 år)	☐ 3
Universitet/høyskole – master / høyere grad (5 år eller mer)	☐ 4

Information
Takk for at du tok deg tid til å svare på denne undersøkelsen

dato_slutt	Dato for avslutning av intervjuet
♦ range:*	
♦ afilla:sys_date c	<input type="text"/>
Fylles inn automatisk	1

tid_slutt	Tidsstempel
♦ range:*	
♦ afilla:sys_timenowf c	<input type="text"/>
Fylles inn automatisk	1

Vedlegg 3. Data fra lokale spørreundersøkelser

Nesbyen besøksomfang

Undersøkelsen i Nesbyen ble gjennomført i regi av Regionrådet for Hallingdal i 2022, og tilsvarende undersøkelse ble samtidig gjort i Hemsedal, Gol og Ål, alle gjort i forbindelse med merkingen av kommunene som bærekraftige reisemål. I tillegg til spørsmål om bruk av fritidsbolig omfatter undersøkelsene indikatorer knyttet til handel, renovasjon, bosted og transportmiddelbruk, aktiviteter, informasjonsinnhenting osv. Antallet respondenter i Nesbyen var 842, herav 618 med fritidsbolig som besøksgrunn. Antall døgn fritidsboligen var i bruk i henholdsvis mai-oktober og november-april (siste år, presumptivt 2021) var for Nesbyens del var 72, og antallet gjestedøgn 240 (3,3 personer per bruksdøgn). Andelen fritidsboliger som leies ut (Airbnb/finn.no/andre), utgjorde 4,2 prosent i 2021.

Det ble også spurt om bruksomfang før pandemien, i Nesbyen var dette 65 bruksdøgn og 211 gjestedøgn.

Nesbyen handelsmønstre og forbruk

Spørsmålene her er begrenset til hvor hyttebrukerne handler dagligvarer (hjemme 8 prosent, i Nesbyen 78 prosent og på vei til hytta 14 prosent), og hvilke typer av aktiviteter man deltar på. Det ble også spurt om i hvilken grad man henholdsvis handlet («shopping») og deltok i aktiviteter andre steder i Hallingdal, det vil si i Gol, Flå, Ål, Hemsedal eller Geilo. Det er ikke spurt om forbruksbeløp under oppholdet i Nesbyen.

Flå bruksomfang

Tall for hyttebruk i Flå kommer fra to undersøkelser om hyttebruk, handelsmønstre mm i Flå kommune:

En fritidsboligundersøkelse ble gjennomført i månedsskiftet november/desember 2016 (Norsk Turistutvikling AS 2017). Det ble sendt ut epost med link til en web-basert spørreundersøkelse til 917 personer som eier fritidsbolig i Flå kommune. Man fikk inn svar fra 479 respondenter, det vil si en svarprosent på litt over 50.

Undersøkelsen «Stoppsted Flå» ble gjennomført i april 2021 for destinasjonsselskapet Flå Vekst SA (Nyli AS 2021). Undersøkelsen ble gjennomført som web-basert spørreundersøkelse rettet mot innbyggere og fritidsboligeiere, og ble markedsført via Facebook, velforeninger og kommunens egne kanaler. Det var i alt 364 personer som svarte på undersøkelsen, hvorav 253 oppga at de eide fritidsbolig i Flå kommune (herav seks personer med bosted i Flå).

På grunnlag av oppgitt antall bruksdøgn (intervaller) og antall personer per besøk (kun spurt om i 2017) har vi beregnet antall bruksdøgn per år til 56 i 2017 og 71 i 2021, og henholdsvis 214 og 269 overnattinger. Det at antallet bruksdøgn har økt såpass betraktelig fra 2017 til 2021, har delvis sammenheng med pandemien, men det også relativt stor usikkerhet i tallene på grunn av lave antall respondenter (spesielt i 2021).

Flå handelsmønstre og forbruk

Undersøkelsen i 2021 hadde relativt detaljerte spørsmål om handelsmønstre. Det ble registrert om man handlet i Flå eller andre steder (eller ikke handlet) for i alt 12 ulike detaljhandelskategorier, for både fritidsboligeiere (253 respondenter) og bosatte i Flå (111 respondenter). Det ble også spurt om hvor mange dager i året bosatte og hytteeiere handlet på kjøpesenteret i Flå, og om tjenester og tilbud man savner eller ønsker videreutviklet i Flå. Det ble ikke spurt om forbruk.

I 2017-undersøkelsen ble også spurt om hva man handlet i Flå og hva man handlet «andre steder», samt hva man savnet av tjenester og tilbud (åpen kategori) i Flå. Det var også kartlegging av oppholdsrelatert forbruk per person per døgn, (mat og dagligvarer/servering, restauranter/aktiviteter/frisør, spa og andre

tjenester) ved siste opphold, og kostnader per år relatert til eie og hold av fritidsbolig (håndverkere, graving, vaktmestertjeneste mv./ møbler, redskap, byggevarer og annet kjøp til fritidsboligen).

Nore og Uvdal bruksomfang

Siste besøksundersøkelse i Nore og Uvdal var en ren hyttebrukerundersøkelse som gjennomført av Norsk Turistutvikling AS i april 2015 (Anmarkrud Lier og Solbakken 2015). Denne fanger dermed i hovedsak opp bruksdata for 2014. Undersøkelsen omfattet i alt 481 respondenter, som i hovedsak ble rekruttert via link på hjemmesiden til Nore og Uvdal kommune, på uvdal.no (Turistkontoret i Nore og Uvdal) og hytteveforeningene i kommunen. 26 prosent av respondentene (125) oppga at fritidsboligen lå i området inn mot Reinsjøfjell (spesifisert som Tunhovd – Øygardsgrend/Slåttelihaugen/Fjellseth).

Gjennomsnittlig antall bruksdøgn ble beregnet til 58 døgn pr. år, inkludert 3,5 døgn utleie (gjennomsnitt for både de som leier ut og de ikke leier ut). Det er ca. 3,5 personer i gjennomsnitt i fritidsboligene per bruksdøgn, noe som gir ca. 200 overnattinger per år. Det er ikke presentert tall for bruksomfang etter område i kommunen.

Nore og Uvdal handelsmønstre og forbruk

Handelsmønstre ble kartlagt i Nore og Uvdal i 2015 på samme måte som i Flåundersøkelsene i 2017 og 2021. Det vil si omfanget av handel (i prosent) i henholdsvis kommunen og andre steder, for ulike vare- og tjenestekategorier.

Som i undersøkelsen i Flå ble det også kartlagt oppholdsrelaterte utgifter (matvarer, servering, aktiviteter og øvrig forbruk) ved siste opphold og kostnader til eie og hold for selve fritidsboligen for året 2014. For begge kategoriene ble respondentene bedt om å oppgi beløp for varer/tjenester kjøpt i Nore og Uvdal og for varer/tjenester kjøpt andre steder.

Sigdal og Krødsherad bruksomfang

Det ble gjennomført en brukerundersøkelse (Visit Norefjell 2021) i regionen i perioden november 2020 til februar 2021, med i alt 1523 svar, herav 902 fritidsboligeiere og 191 andre tilreisende (309 fastboende og 99 «andre»). Fritidsboligene fordelte seg med 695 i Sigdal og 180 i Krødsherad, i tillegg var det 23 respondenter med fritidsbolig i Flå og 4 i Modum.

På grunnlag av oppgitt antall bruksdøgn per år (intervaller) har vi beregnet gjennomsnittlig brukstid til 63 døgn per år, og med 3,3 personer i snitt per besøk innebærer dette ca. 210 gjestedøgn. Vi antar at svarene i hovedsak reflekterer bruken i 2020. Bruksdata per kommune (relevant for kun Sigdal og Krødsherad) er ikke beregnet her, men er i prinsippet tilgjengelige (Visit Norefjell).

Sigdal og Krødsherad handelsmønstre og forbruk

Undersøkelsen fra 2020/2021 omfattet ikke spørsmål om handelsmønstre, annet enn spørsmål om varelevering direkte til hytta og tilfredshet med utvalget av dagligvarer, bensin- og kioskvarer, sports- og fritidsartikler, byggevarer i regionen.

Det var heller ikke egne spørsmål om forbruk. Menon har i sin økonomiske analyse for regionen (Engebretsen og Iversen 2020) beregnet samlet turistforbruk for hele regionen (ikke fordelt på de fire kommunene) ved å anvende tall fra Innovasjon Norges Turistundersøkelsen 2018-2019 og TØIs forbruksundersøkelser fra 2008 (Farstad og Dybedal 2011a).

Vedlegg 4. Metoder anvendt for beregning av verdiskaping i Hallingdal 2022

Estimeringen av økonomisk verdiskaping i Norefjell/Reinsjøfjellregionen bygger på metodene som ble anvendt i beregningene for Hallingdal i 2022 som grunnlag for sertifisering av kommunene som bærekraftige reisemål (Dybedal og Landa-Mata 2022b). Beregningene ble gjort i relativt omfattende regneark (Excel), som også var en del av dokumentasjonen Innovasjon Norge krever for sertifisering som bærekraftig reisemål.

Hovedprinsipper

Overnatting fritidsboliger

På kommunenivå ble SSBs tall for antall fritidsbygg og andre bygg anvendt som fritidsboliger lagt til grunn, med følgende tilpasninger:

- To prosent av fritidsboligene ble antatt å ikke være i regulær bruk, basert på TØI-tall (Farstad og Dybedal 2011b).
- Omfanget av fritidsboliger i leilighetsbygg ble beregnet ut fra opptelling av leiligheter i hver kommune, og SSBs tall for antall fritidsbygg ble justert opp til riktig antall fritidsboligheter i kommunene.
- Fritidsboliger som anvendes som firmahytter eller firmaleiligheter ble antatt å utgjøre 10 prosent av alle fritidsboliger i Hol og Hemsedal (basert på tall fra Hol i 2015/16), og fem prosent i de fire andre kommunene. Vi antok videre at firmahyttene anvendes 120 døgn i året, med et gjennomsnittlig belegg på fire personer³⁷.

Antallet overnattinger ble så beregnet ut fra tall fra de lokale undersøkelsene i henholdsvis 2017/2021 (Flå) og 2022 (Nesbyen, Gol, Ål og Hemsedal). Fra disse undersøkelsene ble det også benyttet data for andel som oppga utleie (i tillegg til egen bruk), og det ble antatt et bestemt antall ekstra gjestedøgn per år for hver fritidsbolig som ble utleid (480 gjestedøgn).

Kommersiell overnatting

Tall for kommersielle gjestedøgn ble i hovedsak basert på SSBs månedlige statistikker, og omfatter på kommunenivå summen av (i) overnattinger i hoteller og liknende, og (ii) overnattinger i camping og hyttegrender samt vandrerhjem. Man kunne ha beregnet separate tall på kommunenivå for årene 2020-2022 for henholdsvis hoteller og camping/hyttegrend ved å bruke nøkkeltall fra 2019 (fordeling på overnattningsform og fordeling av regiontall på kommuner), men dette ble antatt å gi relativt usikre tall, blant annet på grunn etterspørselsendringene under pandemien.

Dette innebærer også at man ikke kunne beregne forbrukstall for hotellgjester og camping/hyttegrendgjester separat (se nedenfor).

Egne overnattnings- og kapasitetstall for Flå kommune (slått sammen med Krødsherad) ble beregnet ved å sammenlikne 2019-tall fra SSB-tall for den «nye» Hallingdalsregionen (eksklusive Flå) og sine tall for Hallingdalsregionen inkludert Flå fra nettstedet statistikknett.no, og bruke prosentvis differanse som nøkkeltall for månedsvise beregninger for årene 2020 til 2022³⁸.

Alternativt kunne man ha gjort anslag på antall overnattinger i Flå 2020-2022 ved å fordele samlet overnattingstall på henholdsvis Flå og Krødsherad ut fra overnattningskapasitet i hver av kommunene.

³⁷ Disse tallene, og også utleieanslaget på 480 gjestedøgn i avsnittet under, må betraktes som «kvalifisert gjetting».

³⁸ Flå har relativt liten kommersiell sengekapasitet, ca. 2 prosent av kapasiteten i Hallingdal i 2019.

Forbruksberegninger

Hovedtrekkene i beregningene som ble gjort her var følgende:

1. Konsumprisindeksjusterte forbrukstall fra TØIs landsdekkende undersøkelser av turistenes forbruk i 2008 og 2009 for 7 ulike produktkategorier ble multiplisert med overnattingstall for henholdsvis kommersiell overnatting, utleiemarkedet og privat bruk av fritidsboliger for Hallingdal og for hver kommune.
2. Forbrukstallene var inkludert mva, og ble omregnet til verdier eksklusive mva, ved å bruke de mva-satsene som gjaldt i 2021.
3. En beregning for Hallingdal samlet – for turister i kommersielle senger – basert på forbruksdata for norske og utenlandske turister fra Innovasjon Norges Turistundersøkelsen 2019 (oppsettet i Innovasjon Norges forbrukskalkulator)³⁹, ga omtrent samme resultat.

Det var for øvrig også disse to kildene (Innovasjon Norge og TØI) som ble brukt for å anslå døgnforbruk for ulike segmenter (norske og utenlandske feriereisende, norske og utenlandske yrkesreisende og fritidsboligeiere og -leiere) i Menons analyse av reiselivet i NR-regionen (Engebretsen og Kildal Iversen 2020). Vi vil anta at disse tallene også ligger til grunn for innrapporteringen fra Sigdal, Krødsherad og Flå til IN vedrørende sertifisering som bærekraftige reisemål.

Bruk av slike gjennomsnittstall for forbruk per gjestedøgn har den svakheten at man ikke fanger opp lokale variasjoner og på kommunenivå heller ikke større attraksjoner som for eksempel skianlegg. Man fanger heller ikke opp etterspørselen fra dagsbesøkende og gjennomgangstrafikk, samt at man mister en god del av innkjøpene til fritidsboligsektoren. Forbrukstallene ble derfor justert ut fra beregninger basert på tilbudssidedata:

1. Som et noe omtrentlig anslag ble 90 prosent av omsetningen ved større alpinanlegg (Skistar Hemsedal og SkiGeilo) lagt til de beregnede forbrukstallene for aktiviteter/opplevelser.
2. Beregninger av turistrelatert detaljhandelsomsetning (inkludert også drivstoff og byggevarer) ble gjort ved å sammenlikne faktisk omsetning per innbygger i 2021 i hver av hallingdalskommunene sammenliknet med omsetning per innbygger i hele Buskerud minus de tre bykommunene. Differansen ble definert som turismerelatert omsetning (til både overnattende og ikke-overnattende). Beregningene omfatter ikke justeringer for eventuelle handelslekkasjer mellom enkeltkommunene eller mellom Hallingdal og omliggende regioner⁴⁰.

Merk at kostnader til bygging av fritidsboliger var ikke med i beregningene av forbruk. Det samme gjelder kostnader til eie av fritidsboliger (vedlikehold, oppgradering, brøyting, strøm, vaktmestertjenester etc).

På grunnlag av dette ble det beregnet samlet turismerelatert omsetning for Hallingdal etter vare- og tjenestekategori, for henholdsvis kommersiell overnatting, utleiemarkedet og privat bruk av fritidsboliger. Deretter ble samlet konsum fordelt på hver enkelt kommune ut fra antall gjestedøgn og forbruk per gjestedøgn, for hver av de tre overnattingskategoriene. Siste operasjon var å legge til tall for hver kommune for henholdsvis stor skiheisomsetning (Hol og Hemsedal) og beregnede verdier for turismerelatert detaljhandel i hver kommune. Det ble presentert tall for hver kommune for totalt turismeforbruk med og uten merverdiavgift.

Verdiskaping

Regnskapsdata fra Brønnøysundregistrene gis for hver bedrift som er regnskapspliktig (i hovedsak aksjeselskaper og foretak ellers over en viss størrelse). Vårt tallmateriale for reiselivsbedrifter i

³⁹ <https://business.visitnorway.com/no/forbrukskalkulator/>

⁴⁰ Til sammen utgjorde detaljhandel til tilreisende – under disse forutsetningene – 1,78 milliarder kroner eksklusive mva, mens det vi fant ved å bruke forbruksdata på individnivå utgjorde ca. 1 milliard kr. eksklusive mva. Denne forskjellen skyldes hovedsakelig kjøp av bygge- og interiørvarer og salg av drivstoff og andre varer til gjennomreisende.

Hallingdal omfattet 129 foretak (av i alt 309) som det forelå regnskapsdata for (regnskapsåret 2021). For disse 129 foretakene ble verdiskaping beregnet som summen av driftsresultat og lønnskostnader. Dette er en vanlig forenkling. Andelen verdiskaping av salgsinntektene for disse 129 ble så anvendt som nøkkeltall for å beregne samlet verdiskaping i reiselivsnæringene. For varehandel ble det anvendt en antatt gjennomsnittlig avanse på 31 prosent. Avansen i varehandel ble anvendt som et litt forenklet estimat på produksjonsverdi, og verdiskapingsandelen ble antatt å være den samme som i de øvrige næringene.

Verdiskapingsandelene ble beregnet for hver kommune, og samlet verdiskaping beregnet på grunnlag av samlet omsetning. Det var ikke tilstrekkelig datagrunnlag (antall foretaksregnskap) for å beregne verdiskaping etter næring på kommunenivå.

Vedlegg 5. Intervjuguide med eksperter

(vi er interessert i begrepet besøksforvaltning, kunnskapsbehov, prosesser og bestillingskompetanse)

Introduksjon

- Navn
- Stilling
- Erfaring med besøksforvaltning
- Bakgrunn for interesse for besøksforvaltning

Begrepet besøksforvaltning

Vi bruker: «Besøksforvaltning skal sikre at opplevelsen blir god både for besøkende og fastboende, samtidig som den lokale verdiskapingen blir størst mulig. Besøksforvaltning betyr derfor at man sikrer en bærekraftig utvikling som er innenfor grensene til det natur, landskap, miljø, lokalsamfunn og lokal kultur tåler, samtidig som det gir grunnlag for sunn næringsdrift og lokal verdiskaping». (Norland fylkeskommune)

- Hva legger du i begrepet besøksforvaltning? Samme? Forskjellig forståelse?
- Er det noen perspektiver som er spesielt viktig å ha med?
- Ser du spenninger i begrepet,
 - o mellom typer arealbruk
 - o mellom aktører
- Hva slags rolle kan ulike aktører ha?
- Hva slags samarbeid er viktig å få til i kommunene?

Kunnskap for besøksforvaltning

- Hva er det viktig å ha kunnskap om for å få til besøksforvaltning?
 - o Kommunen
 - o Fylket
 - o Staten
 - o De private aktørene
 - o Lokalsamfunnet
- Hva kan aktører utenfor kommunen bidra med?
- Har du erfaring med at det er et kunnskapshull eller kunnskap som er viktig å ha på plass for besøksforvaltning?
- Samarbeid og medvirkning
 - o Utopiverksted
 - o Fordeling kommune og fylkeskommune

Besøksforvaltningsprosesser

- Hvordan ser du på sammenhengen mellom teori og praksis?
- Har du en formening om en kommunes handlingsrom?
- Når er besøksforvaltning spesielt viktig?
- For hvilke planer og (plan)prosesser tror besøksforvaltning er spesielt viktig?
- Trengs det (flere) møteplasser for å diskutere besøk?
 - o Kan det knyttes til eksisterende ordninger, nettverk, samarbeid?
 - o Nye?
- Er det noen nye prosesser som er viktig å inkludere i planprosesser for besøksforvaltning?
- Hva er et minimum av hva som bør inkluderes, hvor bør man begynne?
- Hva er ønskelig å inkludere først, og evt på lang sikt?
-

Bestillingskompetanse

- Er det noe kommunene bør bestille av utredninger?

Veien videre for besøksforvaltning

- Viktige læringspunkt så langt
 - o Viktige tema for kommuner
 - o Viktige tema for fylkeskommuner
- Veiledningsmateriale – eksisterende og fremtidig
- Råd til kommuner
- Råd til fylkeskommuner

TØI er et anvendt forskningsinstitutt som mottar basisbevilgning fra Norges forskningsråd og gjennomfører forsknings- og utredningsoppdrag for næringsliv og offentlige etater. TØI ble opprettet i 1964 og er organisert som uavhengig stiftelse.

TØI utvikler og formidler kunnskap om samferdsel med vitenskapelig kvalitet og praktisk anvendelse. Instituttet har et tverrfaglig miljø med rundt 90 høyt spesialiserte forskere.

Instituttet driver forskningsformidling gjennom TØI-rapporter, artikler i vitenskapelige tidsskrifter, bøker, seminarer, samt innlegg og intervjuer i media. TØI-rapportene er gratis tilgjengelige på instituttets hjemmeside www.toi.no.

TØI dekker alle transportmidler og temaområder innen samferdsel, inkludert trafiksikkerhet, kollektivtransport, klima og miljø, reiseliv, reisevaner og reiseetterspørsel, arealplanlegging, ITS, offentlige beslutningsprosesser, næringslivets transportbehov og generell transportøkonomi. Instituttet deltar aktivt i internasjonalt forskningssamarbeid, med særlig vekt på EUs rammeprogrammer.

Transportøkonomisk institutt krever opphavsrett til egne arbeidere og legger vekt på å opptre uavhengig av oppdragsgiverne i alle faglige analyser og vurderinger.

Postadresse:

Transportøkonomisk institutt
Gautstadalléen 21
0349 Oslo
Norge

Kontoradresse:

Forskningsparken
Gautstadalléen 21

E-post: toi@toi.no

Hjemmeside: www.toi.no

